

İRƏQ-TÜRKMƏN
POEZİYA ANTOLOGİYƏSİ

I CİLD

"Elm və təhsil"
Bakı -2019

Tərtib və

ön sözün müəllifi:

Qəzənfər Paşayev

filologiya elmləri doktoru, professor

Əməkdar elm xadimi

Redaktoru:

Prof.Dr. Süphi Saatçı

Rəyçilər:

Akademik İsa Həbibbəyli

Dr. Mustafa Ziya

Prof Şirindil Alışanlı

İraq-Türkman poeziya antologiyası I cild.

Bakı, "Elm və təhsil", 2019, 464 səh.

"İraq-Türkman poeziya antologiyası" Əta Tərzibaşının 13 cildlik "Kərkük şairləri" və 3 cildlik "Ərbil şairləri" kitabları əsasında tərtib edilmişdir. Şairlər haqqında bioqrafik məlumat, yaradıcılıqları barədə tədqiqat və şeirlərindən örnəklər də Əta Tərzibaşının adı keçən kitablarından götürülmüşdür.

Kitabın həcmi nəzərə alaraq Antologiyaya başlıca olaraq XX əsrin lap əvvəlindən əruzda, heca vəznində və sərbəst şeir yazan şairlərin bioqrafik göstəricilərini və şeirlərindən örnəkləri daxil etmişik. Əsər, qismən də olsa müasir İraq-Türkman poeziyasının ümumi mənzərəsi barədə təsəvvür yaradır.

"İraq-Türkman poeziya antologiyası"nın poeziya sevrələrinə və tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olacağına inanırıq.

ISBN 978-9952-8175-0-7

© "Elm və təhsil", 2019

İRƏQ-TÜRKMƏN POEZİYA ANTOLOGİYƏSİ

**Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun 28 fevral 2019-cu ıl tarixli
(Protokol №2) qərarı ilə çap olunur.**

**"Elm və təhsil"
Bakı -2019**

**SONRALAR TARİXİ ARAŞDIRANDA GÖRDÜM
Kİ, GÜNEY AZƏRBAYCAN, QUZEY AZƏRBAYCAN
VƏ İRAQ TÜRKMANLARI BİR BÜTÖVÜN
PARÇALARIDIR**

HEYDƏR ƏLİYEV

Bax "Qardaşlıq" dərgisi, №8,
İstanbul, 2000, s.4

QƏZƏNFƏR XOCAMIZ TÜRKMƏNLERİN QƏLBİNDƏ TAXT QURMUŞ BİR SULTAN KİMİDİR

İrak Türkmənelinin qiymətli alimi və böyük araşdırmaçısı Av. Ata Tərzibaşının (Kərkük, 1924-2016) şah əsəri olan “Kərkük Şairləri” adlı külliyyatı 13 cildə çıxıb. İlk cildi 1963 yılında basılan “Kərkük Şairləri”nin 12 cildi 2006 yılında tamamlandı. Bu külliyyatın latın əlifbasına çeviri işi yapılırkən rəhmətli Tərzibaşı 13 cildi də 2013 yılında bastırmiş və son cild də bu çeviriyə əlavə edilmişti.

Böyləcə əski hərflərlə 13 cilttən ibarət “Kərkük Şairləri” 4 kitab halında İstanbulda (2013) Ötükən Nəşriyyatı tərəfindən basılmışdır. Birinci kitapta 1., 2. ciltlər; ikinci kitapta 3., 4., 5. ciltlər; üçüncü kitapta 6., 7., 8., 9. ciltlər; dördüncü kitapta isə 10., 11., 12. və 13. ciltlər yer almışdır.

Ata Tərzibaşı külliyyatına “Kərkük Şairləri” adını verməklə sadəcə mərkəz Kərküktə yetişən şairləri degil, Kərkük və dolaylarında yetişən şairləri də içinə almışdır. Başka bir deyişlə Kərküktən başqa Tuzxurmatu, Daquq, Kifri və Tazəhurmatu gibi yörələri də içinə almışdır. Nətəkim Tuzhurmatudan Hasan Görəm (1922-1995), Ali Marufoğlu (1927-2018), Tuzhurmatu Yengicə doğumlu Əbdülxaliq Bayatlı (1930-2013), Xeyrulla Bəlləvoğlu (1932-1987) və Məhəmməd Mehdi Bayat (1952-2013) antolojiyə alınmışdır. Bunun gibi Daquqtan Rəşid Ali Daquqlu (1914-1975) ilə Talip Semin Daquqlu (1952-1992); Kifridən Hulusi Abdülkadir (1890-1945), Mehmet Hamlegil (1899-1965), Şekibə Vandavi (1940-2000) və İsmət Özcan (1946-1994); Tazəhurmatudan Mustafa Kamal Dəndən (1934-2017); Türkalın köyündən Ümmü Nedimə (1941-2004) və Kümbətlər köyündən də Sabah Karaaltın (1956-2006) kitapta yer almışlardır.

Ömrünü bu işə həsr edən Tərzibaşı qədim Türkman diyarı Erbildə yetişən qiymətli şairləri isə ayrı bir kitapta toplamış və “Erbil Şairləri” əski hərfərlə 3 cilt halında nəşr edilmişdir. Birinci cildi eylül 2004, ikinci cildi aralık 2004, üçüncü cildi şubat 2005 tarixlərində Kərküktə basılmışdır. “Erbil Şairləri” Ali İhsan Öbek ilə Duygu Dalbudak tərəfindən latın hərfərinə aktarılaraq tək kitab halında Kərkük Vəqfi yayımları arasında çıkmışdır. (İstanbul, 2007).

Ata Tərzibaşı bu yayımları ilə Təlafər yörəsi xaric, bütün Türkman eli bölgəsinin şairlərini böyləcə bir arada toplamışdır. Tərzibaşı klasik şairlərə ağırlıq verdiyi gibi külliyatında qiymətli xalq şairlərinə də yer vermişdir. Divan sahibi şairlərdən bir qəzəli, eləcə də çağdaş şairlərdən bir qoşması ilə bilinən şairləri də ihmal etməmişdir.

Tərzibaşının həyatta ikən kitaba aldığı dörd şair olub: Fuat Həmdi (1923-), Əli Marufoglu (1927-2018), Əbdülxaliq Bayatlı (1930-2013) və Bahaəttin Salihidir (1930-2014). Nə yazıx ki, kitaba alınan bu dörd şairdən Fuat Həmdi xaric digər üçü günümüzdə vəfat etmişdir.

“**İraq-Türkman Poeziya Antologiyası**” əsərini Azərbaycanda nəşrə hazırlayan qiymətli xoca Qəzənfər Paşayev, 13 ciltlik “Kərkük şairləri” ilə 3 cilttən oluşan Erbil şairlərini bir araya gətirmişdir. Paşayev klasik dövrdə yetişən Kərkük şairlərini kitaba almamışdır. Daha çox müasir dövəndə yetişən şairləri seçmişdir. Bu seçimi Paşayev Hicri Dədədən (1880-1952) başlamışdır. Böyləcə kitapta Kərkük və dolaylarından 51 şair, Ərbildən 15 populyar şair yer almışdır.

Ata Tərzibaşının 13 cilt olaraq hazırladığı “Kərkük Şairləri” kitabına, daha öncə də söylədigimiz gibi həyatta olmayan şairləri almışdır. Yaşayan şairləri kəndindən sonra gələnlərin təqdir və insafına tərək etmişdir. Ancaq Erbil şairlərinin həyatta olanlarına da

yer vermişdir. Tərzibaşı kitabına aldığı Kərkük və Erbil şairlərinin şeirlərinin yanısıra nəsrələrinə də yer vermişdir. “İraq-Türkman Poeziya Antologiyası” əsərini hazırlayan Paşayev isə şairlərin sadəcə şeirlərinə yer vermişdir.

Tərzibaşının qələmə aldığı şairlərin həyatlarını ayrıntılı olaraq vermiş, bəzilərinə anı və lətifələrini də dilə gətirmişdir. Paşayev isə şairlərin biyografilərini özətləmiş və ən önəmli şeirlərinə öncəlik vermişdir.

“**İraq-Türkman Poeziya Antologiyası**” başlığı ilə Azərbaycanda basılan əsəri Qəzənfər Paşayevin dəyərli çalışması və hörmətiylə dost və qardaş Azərbaycan soydaşlarımıza tanıtılmışdır.

İraq Türkmanlarının dostu, candaşı, qandaşı və qardaşı olan Paşayev, zətən ömrünün bütövünü Türkmanları Azərbaycan dünyasına tanıtmaya vəqf etmişdir. Bu dostluq keçici və gözəl günlərin dostluğu da deyildir. Paşayev İraq Türkmanlarına qara gündə də gerçək dostluğunu göstərmiş, vəfakar və içtən gələn sevgi və məhəbbətini hər zaman göstərmişdir.

Bir Kərkük bayatısında keçtiği kimi:

Yaramı sən;

Oyubsan yaramı sen.

Var gündə yanımda aldım

Yox gündə aramısan.

Var gündə də, yox gündə də Paşayev, Türkmanların yanında durmuşdur. Türkmanların acılar çəkdiyi, böyük zülm və haqsızlıqlara məruz qaldığı, yoxluq və sıxıntı çəktikləri qara günlərdə, yardıma qoşduğunu bilən birisi olaraq söyləyirəm.

Əvət Paşayev gerçək və sadıq bir dosttur. Möhnət günlərində yardıma qoşan alicənab, əsalət və nazik bir abidədir. Türkmanları bütün cəbhələri və yanları ilə anlatan rəflər dolusu külliyyat sahibi bir elm adamıdır. Türkmanlara qarşı duyduğu “bu sevdə ölüncədi” demək yerindədir.

Prof. Dr. Qəzənfər Paşayevin “**İraq-Türkman poeziya antologiyası**” çalışması da hər halda ən son xizməti olmayacaktır. Bilirəm ki, yerində rahat durmaz və daha neçə yeni-yeni çalışmalar axtarıb tapar. Çünkü o hər zaman yeni bir şey bulan və yapmaya qayrət edən bir gənc-ixtiyardır.

Paşayev ilə tanış olduğumuz uzun illərdən bəri hər zaman qəlbimizdə yer etmiş əziz və candan bir böyük qardaşımızdır. Özü şirin, sözü şirin Qəzənfər xocamız Türkmanların könlündə taxt qurmuş bir sultan kimidir.

**Prof.Dr.Suphi Saatçi,
İstanbul, Mart 2019**

“İRAK TÜRKMAN POEZİYA ANTOLOGİYASI HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏRİM

İraq Türkman Poeziya Antologiyası” iyirminci əsr İraq Türkman şeirini toplu halda Azərbaycan oxucularına çatdıran ilk kitaptır. Azərbaycan xalqı İraq Türkman şeirini ən çox Xoyrat (bayatı) örnəklərindən tanımışdır. Fəqət heca vəznində və sərbəst yazılan Türkman şeirinin son yüz ildəki gəlişimi və inkişafını bu kitabla tanıyacaqdır. Bu bağlamda bu kitab Qəzənfər Paşayevin ömrünü adadığı İraq Türkman mədəniyyətinin tanıtılmasının tamamlanmasında önəmli bir yer alacağını düşünürəm.

İraq Türkman ədəbiyyatının ən gəlişmiş dalı şeirdir və binlərcə şeir yazan bulunur. Fəqət ədəbi dəgərə sahib olan və tarixə mal olabilən şeir mətnlərini seçməyi ən gözəl şəkildə böyük ustad Ata Tərzibaşı yapmışdır. Tərzibaşı, həyatının əlli ildən çoxunu 13 ciltlik “Kərkük Şairləri” və 3 ciltlik “Erbil Şairləri” kitablarına həsr etmiş, möhtəşəm bir şeir antologiyası ortaya qoymuşdur. Tərzibaşının əsərlərinin bir çoxunu kəndi ələştirəl və mukayisəli üslubuyla Azərbaycan oxucusuna çatdıran böyük elm xadimi Qəzənfər Paşayev, bu antologiyasında da Tərzibaşının kitablarını əsas almışdır. Deməli ki, kaynak möhkəm və Paşayevin o təməl üstündə tiktigi bina sağlamdır.

Ata Tərzibaşı böyük bir folklor tədqiqatçısı olmanın yanında çox iyi bir təzkirəçidir. Füzulidən bugünə qədər Türkman şairlərinin həyatlarını yazmış və şeirlərindən örnəkləri toplamışdır. Fəqət Tərzibaşı yaşayan şairlərə və sərbəst şeir örnəklərinə də pək yer verməmişdir. Son yıllarında Tərzibaşı, antologiyasında birkaç yaşayan şairi ələ almışdır. Erbil Şairləri kitabında isə, bir istisna olaraq – Tərzibaşı Erbil şəhrinin Türklüğünü ispat etmək amacıyla

birçox həyatta olan şairi kitabına almıştır. Dolayısıyla Tərzibaşının kitabında daha çox əruz vəzniiylə və qismən heca vəzniiylə yazan şairləri görmək mümkündür.

İraq Türkman Ədəbiyatının tədqiqatı yapılırkən, genəlliklə Türkiyədəki ədəbi inkişaf sürəciylə müqayisələr yapılmıştır. Bu durum bir ölçüdə doğru olsa da – Türkman ədəbiyatı Osmanlının özəlliklə Tanzimat dövrü ədəbiyatından çox etkilənmiştir – xalq şeirinin gəlişməsi diqqətə alınmamıştır. Dolayısıyla, ədəbiyat tədqiqatçılarımız Türkman şeirinin tarixini “ortağ ədəbiyat” və “yəni ədəbiyat olaraq iki dönəmə bölmüşlər. Heca vəzniiylə yazılan və Xalq şeirində isə gənəldə iyirminci yüzilin yarısından sonrakı şairlərdən örnək vermişlər. Böyləcə, doğru olmayan bir intiba yaratılmış və sanki İraq Türkman ədəbiyatı Türkiyədəki ədəbi inkişafın bir əks-sədası gibi göstərilmiştir. Oysa ki, Ata Tərzibaşı Türkman ədəbiyatının inkişafı ilə əlaqəli tədqiqat yapmasa belə; kitabında fərqli bir takım işarətlər bulunmaktadı. Tərzibaşı istifadə etdiği təzkirələrin yanında cümləri də topladığını biliriz. “Kərkük Şairləri” kitabında 1700’lərdən qoşma təzvi və heca vəznində yazılan şeirlər bulunmaktadı. 1737 ilində Kərküklü Şeyxoğlu mahnı təzvinde yeddi hecalı şeirlər yazmıştır.

*Gəl bu gönlüm aldı al
Beni çaya saldı al
Nə Fir'on'a səltənət
Nə Harun'a qaldı mal*

Onsəkizinci yüzilin ortalarında yaşayan Kərküklü Heydəroğlu isə bir xalq şairi olaraq ortaya çıxmıştır.

*Heydəroğlu evliyanın dürründə hâki
Aslım Kerküklü Tisin mellâki
Okuyan bir dua eyləsün tâki
Mekâni cennet ola şəhr-i Bağdad'ın*

Ondokuzuncu yüzildə yaşayan, Əruz vəzniylə şeir yazan məşhur şair Nevres-i Salis isə bir çox qoşma yazmışdır.

*Bir maral itirdüm gözləri ceyran
Görənlər özünə olurdu heyran
Cigəri yaralı, sinəsi biryan
Getdi dərtli-dərtli maral gəlmədi.*

İraq Türkman ədəbiyatında sərbəst şeir hakkında “özbaşına şeir” deyən Tərzibaşı: “Sərbəst şeir, bizdə ilk dəfə olaraq – 1940’da – (Ahmet) adında bir gəncimizin dili ilə tərənnüm edil-məyə başlanmışdır.

*Yollar qir (asfalt)
Asman bulut,
Sağ-sol sögüt ağacı..
Suları axan arx boyunda..
Əglən sevgilim, əglən..*

biçimində şeir düzən bu şəxs, Kərküktə sərbəst şeirin ilk mü-bəşşiri sayılır” - deyir.

Türkman şeirinin Azərbaycan və Anadolu şeiriylə aynı inki-şafı yaşadığını və əruz vəzniylə yazılan örnəklərdə belə Azərbay-can ləhcəsinə maxsus bir çox dil deyimlərinin və məhəlli ünsür-lərin işləndiyini ilk dəfə bu kitabında Qəzənfər Paşayev ortaya çıxarmışdır.

İraq Türkmanlarının mədəniyyət elçisi sayılan və Ata Tərzibaşının mədəniyyət mirasını ən gözəl şəkildə tədqiq edərək Azərbaycanda nəşr edərək Türkman mədəniyyətini tanıtan Prof. Dr. Qəzənfər Paşayev bu kitabını çətirdə əslində sadəcə Azərbaycan oxucularına deyil; Türkman ədəbiyyatında da böyük bir xidmət yapmışdır. Qəzənfər müəllimlə görüşmələrimizdə Tərzibaşı həyatda ikən “Kərkük Şairləri” kitabını ələ almayacağını dəfələrcə söyləmişdi. Çünki kitabın daha tamamlanmadığı və yeni ciltlərin çıxabiləcəyi düşüncəsi vardı. Son zamanlarda Qəzənfər müəllimin fikrində başqa bir konu da vardı. O da, İraq Türkman ədəbiyyatının nəzəriyyəsi ni ələ alınmış olmaması idi və bu işi mənim də içində olacağım dörd kişilik bir heyət tərəfindən işlənməsini istəmişdi.

Bu kitpla Qəzənfər Paşayev bu böyük çalışmanın təməlini atmış bulunmaktadır.

Kitabın giriş bölümündə Türkman şeirini incələməsi, tarixi evrələrinə dərinməsi və dil (ləhcə, ağız) özəllikləri üzərində durması önəmli bir tədqiqdir. Türkman şeirinin toplumun bir aynası (güzgüsü), Türkmanelinin bir mənzərəsi, Türkmancanın-Azərbaycan ləhcəsinin – bir xəzinəsi olduğunu göstərməkdir. Paşayevin 25 səhifəlik giriş yazısı, şairlərin iyirminci əsrdən seçməsi, heca vəznəni və sərbəst şeirə təhsis etməsi və Türkman ədəbiyyatına yeni bir baxış açısı gətirməsi bu kitabın önəmini daha da artırmaqdadır.

Əməkdar elm xadimi Prof. Dr. Qəzənfər Paşayev bu kitabı yazaraq Ata Tərzibaşının ömür çalışmasına böyük dəgər qazandırmış və Türkman ədəbiyyatında yeni bir qapı açmışdır. Qəzənfər müəllimin əlinə, gönlünə, dilinə sağlıq. Allah sizə uzun ömür və sağlıq baxş etsin, Türkman ədəbiyyatı nəzəriyyəsi ni də yazalım.

Dr. Mustafa Ziya
Türkmaneli Mədəniyyət Mərkəzi Başkanı.
Ankara

"İRAQ-TÜRKMAN POEZİYA ANTALOGİYASI"NA

ÖN SÖZ

Oxuculara təqdim olunan bu kitab uzun bir zaman kəsiyində ayrı düşmüş İraq türkmanları ilə Azərbaycan türklərinin ortaq mənəvi dəyərlərinin poetik təsdiqi kimi misilsiz sərvətdir. Füzulini yetirmiş bir diyarın ədəbi-tarixi prosesi haqqında real təsəvvür yaradan bu antologiya İraq Türkmanlarının ədəbi-mədəni irsini Azərbaycan oxucusuna çatdırmaq baxımından yeni addımdır.

"İraq-Türkman poeziya antologiyası" kərküklü alim Əta Tərzibaşının onilliklər boyu ağır zəhmətə qatlaşaraq 1963-cü ildən çapına başladığı 13 cilddən ibarət "Kərkük şairləri" və 3 cildlik "Ərbil şairləri" adlı tədqiqat əsərləri əsasında hazırlanmışdır. Şairlərin tərcümeyi-halı və yaradıcılıqları barədə elmi informasiya və şeirlərindən örnəklər də Əta Tərzibaşının adı keçən kitablarından götürülmüşdür.

Əta Tərzibaşı bu möhtəşəm abidəni yaradarkən Əhdi Bağdadi, Şəhrəbanlı Əbdülqadir Hatib, Hicri Dədə və başqa təzkiyəçilərin əsərlərindən faydalanmışdır.

O, görəcəyi işin miqyas və mahiyyətini hələ 1963-cü ildə çap etdirdiyi “Kərkük şairləri” (Bağdad, I cild, 1963) kitabına yazdığı “Ön söz”də vurğulamışdır: “Kitabımızda kərküklü şairlərin həyatlarını əldən gəldiyi qədər bir yana sapmadan geniş bir şəkildə anlatmağa, şeir və nəsr əsərlərindən örnəklər verməyə çalışdım ki, bununla da əsərə “Kərkükdə Türkman Ədəbiyyatı antologiyası” vəsfini qazandırmaq amacını güdmüş oldum”.

Göründüyü kimi, Əta Tərzibaşı “Kərkük şairləri” və “Ərbil şairləri” kitabları ilə **İraq türkman ədəbiyyatı tarixi** haqqında müəyyən təsəvvür yaradan zəngin bədii və elmi məxəzlərdən ibarət əsər ortaya qoymuş və ümumtürk ədəbiyyatında, ustadın təbirincə desək, “sönük qalan” bir boşluğu doldurmağa çalışmışdır.

Fikir verirsinizmi, Əta Tərzibaşı İraq-Türkman ədəbiyyatı tarixindən söz açır. Məsələ burasındadır ki, İraq-Türkman şairləri Azərbaycanda olduğu kimi nəslə də məşğul olurlar. Əta Tərzibaşı hətta onların bəzisinin nəsr yaradıcılığının daha üstün olduğunu qeyd etmiş, şairlərin nəsr sahəsindəki, yaradıcılığını da tədqiqat süzgəcindən keçirmiş, örnəklər vermişdir. Biz yalnız poeziya antologiyasını hazırladığımızı görə bu sahəyə toxunmadıq.

Əta Tərzibaşı böyük tədqiqat işi aparıb və Hicri Dədə, Növrəs Əbdürrəzaq, Şeyx Əbdürrəhman, Rasih, Şeyxoğlu, Növrəs Salih, Əsəd Naib, Molla Məhəmməd Sadıq, Osman Məzlum, Əli Marufoğlu, Nəsrin Ərbil və bir çox başqalarının hər birinin həyat və yaradıcılığına 15-40 səhifə yer ayırmışdır.

Təəssüf hissi ilə qeyd etməliyəm ki, Əta Tərzibaşı günümüzdə yazıb-yaradan Ərbilli şairlərdən ətraflı söz açdığı halda, nədənsə Kərkük, Tuz Xurmatu, Təzəxurmatu, Kifri, Təlafər, Xanaqın, Bağdad və s. kimi şəhər və qəsəbələrdə yaşayan, yazıb-yaradan heç bir şairdən bəhs etməmişdir. Halbuki onların bir çoxu adlı-sanlı qələm sahibləridir. O şairlərin kənarında qalması İraq Türkman poeziyasının ümumi mənzərəsi barədə tam təsəvvür yaratmağa imkan vermir.

Burada bir məsələdən də söz açmaq istərdik. Əski əlifba ilə basılan 3 cilddən ibarət “Ərbil şairləri” (Kərkük, 2004-2007) kitabını Türkiyədə latın əlifbasında çapa hazırlayan hörmətli Ali İhsan Öbek “Hazırlayanın ön sözü” adlı giriş məqaləsində yazır: “Mətn, ümumi olaraq, günümüz türkcəsinə uyarlana bilməyə çalışılmışdır. Yerli ağız və şivə özəllikləri, ancaq zorunlu hallarda qorunmuşdur” (Bax: Ərbil şairləri, İstanbul, 2007, s.8).

Bu, Əta Tərzibaşının 1963-2006-cı illər arası ərəb qrafikası ilə Kərkükdə, iki cildi isə Bağdadda çap olunan 13 cildlik “Kərkük şairləri” əsərlərini latın qrafikasına çevirib İstanbulda çap edəndə də (“Ötüken” nəşriyyatı, 2013) baş vermişdir. Türkmanlı şairlərinin poeziyası Türkiyə türkcəsinə uyğunlaşdırılmışdır. Beləliklə, Ali İhsan Öbeğin göstərdiyi kimi “yerli ağız və şivə özəllikləri ancaq zorunlu hallarda qorunmuşdur”.

Biz isə Əta Tərzibaşının söz açdığı “Kərkük şairlərinin bir qismi Osmanlı türkcəsinə, başqa bir qismi də – ən çox xalq şairləri Azəri Türkman türkcəsinə qullanmış və bu şivələr ədəbiyyatımızda bir-birinə qarışmışdır” fikrinə arxa-

lanaraq Antologiyada İraq Türkman ləhcəsini və onun özəl xüsusiyyətlərini qorumağa çalışmışıq.

“İraq-Türkman poeziya antologiyası”nın müəllifi zamanı anlaşılmazlıq yaranmasın deyər oxucu və tədqiqatçılardan İraq-Türkman ləhcəsinin aşağıdakı spesifik xüsusiyyətlərinə diqqət ayırmasını tövsiyə edirik:

I. Feili bağlamalar -anda, -əndə şəkilçiləri ilə təsriflənilir və şəxs şəkilçiləri qəbul edir:

Təkdə

1-ci şəxs: Mən gələndə+m
Mən alanda+m

Cəmdə

Biz gələndə+x
Biz alanda +x

2-ci şəxs: Sən gələndə+v

(Kərkük, Ərbil)

Sən gələndə+y (T.X.A.K.)

Siz gələndə+vız (K, Ə.)

Siz gələndə+yiz

(T.X.A.K.)

Sən alanda+v (Kərkük, Ərbil)

Sən alanda+y (Kərkük, Ərbil)

Siz alanda+vız (K, Ə.)

Siz alanda+yız (T.X.A.K.)

3-cü şəxs: O gələndə

Olar gələndə+lər (K, Ə.)

O alanda

Olar alanda+lar

(T.X.A.K.)

“İraq Türkman poeziya antologiyası”nda təsadüf edilən çoxsaylı şeirlərdən nümunələr verməklə fikrimizi əyaniləşdirmiş oluruq.

(Tuzxurmatu və Altun Körpü şivələri üzrə)

*Sən gedəni il oldu.
Yanan ocağ kül oldu.
Qəbriy üstə gül oldu.
Adıya qurban olum.*

*Gettiy, bizi buraxtıy.
Göz yaşı kimin axdıy
Döniüb bayrağa baxdıy
Adıya qurban olum.
Türkmanın kədəridi.
Ömrümün hədəridi.
Betərin betəridi,
Adıya qurban olum.*

Mustafa Ziya

(Kərkük və Ərbil şivələri üzrə)

Ümmi Nedimə “zaman və məkan gərəyi” məktəbdə oxumamışdır. Sadə və səlis bir dildə yazırdı. 1986-cı ildə hökumətin qərarı ilə bir çox kəndlər kimi onun doğma kəndi Türkalın da yerlə yeksan ediləndə sarsıntılar keçirmiş və “Şirin köyüm Türkalın” şeirini yazmışdır:

*Şirin köyüm Türkalın
Şirin köyüm, Türkalın
Hər şeyiv oldu yalan.
Səni bu yıxılmağiv,
Ömrümə saldı talan.*

*Hanı o bir cüt bağiv
Qurudu dal, yarpağiv*

*Ürəktən getməz dağiv
Şiriniydiv Türkalan.*

*Hanı xəstəxanası,
Şakirin çayxanası,
Kamil bəy duxanası
Şiriniydiv Türkalan.*

Bu da **Ümmi Nədimənin** misralarıdır:

*Qafa ağıl yuvasıdır,
Ağıl dərdin dəvasıdır.
Sevda başın bəlasıdır
Bir iş yapsav sonun düşün.*

Hüsam Həsərin “Ərbil dastanı” şeirindən:

*Qoy üz sürtüm, toprağıva, daşıva
Dolanım mən pərvanə tək başıva.
Ərbil şəhri, xoyrat səsin alandam,
İçli-içli mənasına dalandam,
Nəğməsinə marağımı salandam,
“Baba, bugün”, “bilə¹ yoldaş” deyərdim,
Gönlümdə qəm, gözümdə yaş deyərdim.
Bu isə Adnan Qəsaboğlunun misralarıdır:
Zülfüvdən naz istərəm.*

¹ Öz qayıdış əvəzliyi Kərkük, Tuzxurmatu və s. şivələrdə “öz” formasında işləndiyi halda, Ərbildə Cənubi Azərbaycanda olduğu kimi “bilə” işlənir və bütün şəxslər üzrə təsriflənir. Məs: biləm, biləv, biləy, biləsi, biləmiz, biləviz, biləyiz. bilələri.

*Telivdən saz istərəm
Ləbivin şəkərinən
Gündə bir az istərəm.*

II. Feilin bacarıq şəklinin inkarının -ama, -əmə şəkilçiləri ilə ifadəsi. Məs: alamadım, gələmədix, edəməz, olamaz və s.

Poeziyadan örnəklər:

*Təqlid hesabın at da, qonuş həndəsə üzrə,
Kərkəz olamaz qartala cəbr etsə qədər də.*

Əli Maruf oğlu

*Qalamam altında bən, qalamam hər minnətin
Kimsəyə yalvaramam Kərkükümə ki, yetin.*

Məhəmməd Ömər Qazançı

*İslatamaz demiştim sənə,
Bəni hər yağış
Qaldıramaz demiştim sənə,
Bəni hər gəmi.*

Məhəmməd Ömər Qazançı

*Sən gedərsən, o gedər, uzun yollar bitərkən
Bir gün gəlir köçərsən, ah varamadım deyərkən.*

Nəsrin Ərbil

Artıq əsla bulamam əski günü, keçmiş ola!

Səduallah Müfti

*Əngəl olamaz yav ona fırlatsa da toplar,
Kim dersə kötü, baxma ona, sən eyi söylə.*

Hicri Dədə

*Bir kəlam ya mənzum, ya mənsur olur.
Üçüncü olamaz, olsa kör¹ olur.*

Osman Məzlum

Sorun, söylər dərdini, edəmər onu inkar

Səid Bəsim

III. Sifətin istər analitik, istərsə də sintetik yolla üstünlük dərəcəsinin əmələ gəlməsində səciyyəvi xüsusiyyətlərin özünü göstərməsi. Məs.: “çox, çox yedix”, qosqoca, simsiyah, büsbütün, yemyeşil, bəmbəyaz, masmavi, simsiyah, upuzun, pəspəmbə və s.

*Poeziyadan örnəklər:
Hər yan bəmbəyaz olur,
Kim onda bir ləkə bulur.*

Əsəd Naib

Zənn edirsən ki, mən qosqoca insan olmadım

Ərəb Fəhmi

¹ kör-kor

*İnsanlar mutlu, bülbüllər şaqraq,
Göylər masmavi, yıldızlar parlaq*

Mustafa Kamal Dəndən

*Saç qumral, upuzun,
Boy sərö.*

Kahtan Hürmüzlü

*Yıldızlar səpilir qararmış göy qübbəyə
Kəsilir cümlə kainat gözlərimdə simsiyah.*

Əbdülxaliq Bayatlı

*Ama əngin bir dəniz
Büsbütün gəmilərin
Əbədi məskənidir.*

Adnan Qəsaboğlu

*Bulutlar arasından doğarkən yeni bir gün,
Pəspəmbə ümitlərə gönlünü qapdır, Kərkük!*

Adnan Qəsaboğlu

*Bir zamanlar bizim viran bağcanın
Yemyeşil yapraqlı laləsi vardı.
Lacivərt qanatlı kələbəyinin
Nə qayğısı, nə də naləsi vardı*

Fərəh Kökkaya

IV. Qeyri-qəti gələcək zaman şəkilçilərindən “r” səsinin düşməsi və “ə”, “a”, “ü”, “u” səslərinin müvafiq olaraq “i”, “ı” səsləri ilə əvəzlənməsi. Məs.: gəli, göri, bili, alı və s.

Poeziyadan örnəklər:

Al girmə (geymə) kir qaldırı,

Bişkinlər sirr qaldırı.

Darılma yıxsə fələk,

Bir yıxar, bir qaldırı.

İzzətdin Abdı Bayatlı

Sən aldanma hər insanın sözüünə,

Bir aldanan bin vuruptu dizinə.

Fəğan edər, şiş batırı gözüünə

Peşman olur düşünməyən yarını.

Bürhan Yaralı

Bu kərə hər gün gəli,

Tumar edər yarını.

Mustafa Gökkaya

V. İndiki zamanın -ırı, -iri şəkilçiləri ilə işlədilməsi. Məs.: alırı, gəliri, yazırı və s.

Bilməm xax nə seziri,

Boyaqları əziri (ara qatmaq).

Bilmirlər mən ölmüşəm,

Bu kölgəmdi, gəzirəm.

İzzətdin Abdı Bayatlı

Ev xaxı toy ediri,

Qaldı bərbər hissəsi

Mustafa Gökkaya

VI. Yerlik və çıxışlıq halın əvəzinə yönlük halın işlənməsi:

*Rüzgara sordum, qaçırmış əski dadımı,
Bir su bulamadın, anlatayım dərdimi.*

Cəmil Emin

*Hür yaşamışsan daim, bunu əjdadına sor,
Ey qanı təmiz, kəndisini ər bilən, Ərbil.*

Rəşid Akif

*Adla kimə sordumsa, dedilər sus, uşaq olma,
Zülmü mənə sor, usta deyəllər bizə şərdə.*

Əli Marufoğlu

*Gerçək eşqin uğruna sevə-sevə ölməyi,
Həyat öyrətmədi, sən öyrətdin mənə.*

Murad Yaşar

Qeyd: “isə” şərt ədatı da şəxs şəkilçisi qəbul edir. Lakin çox işlənmədiyinə görə onun üstündə çox dayanmadıq. İki misal verməklə kifayətləndik:

*Aləm kefdə, səfada,
Mənsəm diri dul oldum*

Cəmil Emin

*Bən əzəldən qovrulmuşam odunla,
Yenə dönməm yansam bin bir ataşa.
İştə Xəttat, bu dərd səni öldürür,
İstər isən qafan vur daşdan daşa.*

Məhəmməd İzzət Xəttat

Oxucular, tədqiqatçılar üçün faydalı olacağını nəzərə alaraq kitabın sonunda Antologiyada yer alan yerli şivə və əcnəbi sözlərin lüğətini də verdik.

Biz Əta Tərzibaşının həyat və yaradıcılıqlarını hərtərəfli tədqiqat süzgəcindən keçirdiyi, yalnız əruz vəznində yazan çoxsaylı Türkmaneli şairlərinin az qismini antologiyaya daxil etdik. Antologiyanın həcmi nəzərə alaraq kitaba XX əsrin lap əvvəlindən, əsasən heca vəznində və sərbəst şeir yazan şairlərin nümayəndələrini daxil etmişik.

Ədəbi mənzərəni daha aydın görmək naminə tarixi xronologiyanı gözləmişik. Əta Tərzibaşının XVI əsr ədəbi mühiti barədə tədqiqatlarını xüsusi qeyd etmək istərdim. Doğrudur 13 cildlikdə araşdırıcı Füzuli yaradıcılığından ayrıca söz açmır. Müəllifin Füzuli haqqında çoxsaylı məqalələri və böyük həcmli “Füzuli haqqında yazılar” (Kerkük Vakfı, İstanbul, 2016, 220 səh. Hazırlayan: Nicat Kövsəroğlu) adlı elmi tədqiqat əsəri vardır. Burada XVI-XVII əsrlər Bağdad ədəbi mühiti barədə zəngin material vardır. Araşdırıcı Huşyar Dədədən söz açır: “Huşyar Dədə qayət bilgili bir şair olub. Füzuli ilə çağdaş idi. Kərbəla şəhərinə yaptığı ziyarətlərində, orada yerləşən Füzuli ilə bir çox kəz müsahibədə bulunmuşdur. Hətta Füzuli şeir ilhamını kəndisindən aldığı söyləmişdir” (Bax: Əta Tərzibaşı. Kerkük şairləri. VI cild, İstanbul, Ötügen, 2013, s.51).

Tədqiqatçı Huşyar Dədənin yaradıcılığına beş səhifə yer vermişdir. Şairin Hicri 950, miladi 1543-cü ildə dünyasını dəyişdiyini və Kerkükün Musalla məhəlləsində Seyid Xan Əhməd makamında dəfn edildiyini göstərir. Tədqiqatçı Huşyar Dədənin iki qəzəli təqdim edilmişdir. Şairin “Ey-ləməz” rədifli qəzəlinin son iki misrasına nəzər salmaq:

Böylə bir mey iç, səni içtikcə huşyar¹ eyləsin
Hər şərab insanı məst eylərsə huşyar eyləməz.

Əta Tərzibaşı 1967-ci ildə 76 yaşında dünyasını dəyişən şair Məhəmməd Sadiqdən dediyinə əsaslanaraq yazır ki, Füzuli "Sor" rədifli şeirini Hüşyar Dədənin "Eyləmə" qəzəlinin təsiri altında yazmışdır. Qəzəldən iki misra veririk:

Xəbərsiz olma fəttan gözlərin cövrün çəkənlərdən
Xəbərsiz məstlər əhvalını huşyar olandan sor.

Əta Tərzibaşı Hüşyar Dədənin şair oğlu Didar Dədədən də söz açır. Şairin Hicri Dədənin ulu babası olduğunu və atasından cəmi 5 il sonra, 1548-ci ildə vəfat etdiyini qeyd edir və bir qəzəlini misal göstərir.

Tədqiqatçının Füzulinin xələfləri Növrəs Əbdürrəzaq (1705-1761) və Bədri Mustafa (1743-1821) kimi şairlərin hər birinə 20-25 səhifə yer ayırması ilə Füzuli sənətinin nüfuz dairəsi haqqında təsəvvürü genişləndirir.

Bu şairlərin hər birinin çoxsaylı qəzəllərindən iki misra nümunə verməklə kifayətlənirik:

*Nə müşkül imiş, İlahi, vətəndən ayrılmaq
Nə imiş anladım, ərvahi² təndən ayrılmaq.*

Növrəs Əbdürrəzaq

*Fişan kim xalq içində bir vəfadar aşınamız yox.
Bu dövrani müxalifdə cəzamız çox, səfamız yox.*

Bədri Mustafa

¹ huşyar (f.) – ayıq-sayıq, ağıllı, diqqətli

² ərvah (ə.) – ruhlar, ruhun cəmi

Əta bəyin göstərdiyi kimi, İraq Türkman şairlərinin bir qismi Osmanlı türkcəsində yazır. Lakin onların şeirlərindəki sözlərin bir çoxu Türkiyə türkcəsi ilə müştərək görünə də tarixən doğma sözlərimiz olub. Türkologiya elmimizin görkəmli nümayəndəsi akademik Tofiq Hacıyev Salah Növrəsin “Aynada zaman” kitabından “Bən inlərəm, bəxtim inlər” şeirini təhlil edərkən haqlı olaraq poetik leksikonun eyniliyi məntiqindən çıxış edir:

*Bən inlərəm, bəxtim inlər,
Yalvarışım nafilədir.¹
Diri-diri keçən günlər
Gör nə həzin qafilədir.²*

*Bu qafilə nə qafilə,
Məsafələr silər keçər.
Bənim gibi hər ǧafilə
Gənclik salam verər, keçər.*

*Hər şeyi aldı, götürdü,
Bayquşundu xərəbələr.
Bülbülləri sildi-süpürdü,
Qaldı ögsüz³ xatirələr.*

“Şeirdə bugünkü ədəbi dilimizdə işlənən ərəb mənşəli **nafilə** (nahaq, bihudə) və **qafilə** (karvan) sözləri vardır – vəssalam. Burada **mən** yerinə **bən**, **kimi** yerinə **gibi** işlənir.

¹ nafilə - nahaq, bihudə

² qafilə - karvan

³ ögsüz - yetim

İlk baxışda Türkiyə türkcəsi ilə müştərək görünür. Ancaq əvvələn, həmin fonetik təzahür “Dədə Qorqud” kitabı”ndan tutmuş Nəsimiyə, Füzuliyə qədər Azərbaycan yazılı ədəbiyyatının dilində özünü göstərir. İkincisi, əgər bu Türkiyə türkcəsinin təsiri olsaydı, **bəxtim** sözü **bahtım** şəklində işlənməliydi. “**Sildi-süpürdü**” məcazi təmiz Azərbaycan türkcəsidir”.

Türkmaneli şairlərinin yaradıcılığı ilə maraqlanan oxucuların bunu nəzərə almaları vacibdir. Lakin antologiyadan göründüyü kimi, “**bən**”lə yanaşı “**mən**” də işlənir.

Burada onu da demək lazımdır ki, son iki əsrdə İraq-ərəb poeziyasında üç poetik cərəyan özünü göstərmişdir. Bunlar “Əş-şeyr əl-klassik əl-qədim (qədim klassik şeyr), “Əş-şeyr əl-klassik əl-cədid” (neoklassik şeyr) və “Əş-şeyr əl-hürr” (sərbəst şeyr) kimi təsrif olunur (Bax: Vilayət Cəfərov. İraqda neoklassik poeziya. Bakı, Elm, 1998, s.7).

Maraqlıdır ki, İraqda yaşayan soydaşlarımızın – İraq Türkmanlarının poeziyasında da bu üç cərəyan özünü göstərir. Tədqiqatçıların fikrincə bu üç cərəyanın son ikisi həm forma, həm də məzmun axtarışları baxımından üstünlük təşkil edir. Sərbəst şeyr keçən əsrin 50-ci illərindən mövcud olmuşdur. İndi çağdaş şairlərin əksəriyyəti sərbəst şeyr yazır. Haqqında söhbət açdığımız Salah Növrəsin əruz vəznində bir dənə də olsun şeyri yoxdur. Şair obrazlı şəkildə “Şeyrim” adlı əsərində buna eyham vurur:

“Yelkən açmaz orta çağın bəhrinə”.

Etiraf edək ki, klassik poeziya tərəfdarlarının çoxu sərbəst şeyri qəbul etmirlər. Həcvləri ilə məşhur olan, 1967-ci ildə dünyasını dəyişən Molla Məhəmməd Sadıq sərbəst şeyri açıq-aşkar tənqid etməkdən belə çəkinməmişdir:

İraq-Türkman poeziya antologiyası

*Yazılan sərbəst şeir bənzər həyasız qadına,
Baldırı çılpaq gəzər, gəlməz həyası yadına.
Pudra sürtmüş üzünə, olmuş dodağı qırmızı,
Bel açıq, dizlər açıq, olmuş bu əsrin qızı.*

Şair Osman Məzlum sərbəst şeiri "töküntü", "söz yığıcı", onu müdafiə edənləri ədəbiyyat nadanları adlandırırdı. "Klassik şeir bir qəndildir" – yazırdı. Əruz və heca vəzninin özəlliklərindən söz açırdı. "Bəzi mütəşairlər¹ xüsusunda" adlı şeir də yazıb:

*Bir kəlam ya mənzum, ya mənşur olur,
Üçüncü olamaz, olsa kör² olur.
Şeir odur, mənası, ləfzi dür olur,
Bağımsız çox lafta ləzzət yox olur.*

Şair Seyfəddin Biravçı sərbəst şeiri "sərbəst cizgi" adlandırır və yazırdı:

Sərbəstmi yazırsan?
- Şair deyilsən.

Maraqlıdır ki, o, təvazökarlıq edərək özünü də şair adlandırmırdı:

*Mənə şair demə, günahdır, suçdur,
Füzuli diksinər, səndən inciyər.*

Lakin əks mövqedə dayananlar da çox idi. Şair və alim, prof.Dr. Şakir Sabir Ziraətçi qardaşı Əkrəm Kərküklüyə

¹ mütəşair (ə.) – qafiyəbaz, şairlik iddiasında olan saxta şair

² kör-kor

məsləhət görürdü ki, əruzdan əl çəksin, heca və sərbəstdə yazsın, çağdaş və milli əsərlər ortaya qoysun. Hətta bu münasibətlə qardaşına "At" adlı şeir də həsr etmişdi. Şeirdən səkkiz misranı təqdim edirik. Bu misralarda şairin məqsəd və məramı barədə təsəvvür yaranır:

*At bülbülü, at qönçəyi, at bağbanla tikanı,
Sus, ah etmə, gönül yaxma, unut düzmə yalanı.
Dəli olma, çölə düşmə, yaşlar tökmə sevgidən,
Tökülən yaş suya bənzər, su yadlamaz al qanı.
Ceylan¹ gözü, çınar boyu, yaylı qaşu fırlat, at!
İnci dişi, al yanağı, nar məməyi heçə sat!..
Ərəbcə, farsca boğmuş türk dilini, at, qardaş,
Yabançının dilin alma, dil bozanla² et savaş...*

Bütün yazarlar nüfuzlu söz sahibi Əta Tərzibaşının fikrini bilmək istəyirdi.

Əta bəy qəti şəkildə bəyan etdi:

"Mən əvvəllər klassik və heca vəznli şeirlərlə müqayisədə sərbəst şeiri "özbaşına şeir" adlandırırdım. Lakin Əbdülxaliqin sərbəst şeirləri mənə başqa bir zövq verdi. Bayatlı əsərlərini zaman və zəminə görə ayarlamasını bilən usta şairdir".

Bunu çəkinmədən Əbdülxaliq Bayatlının "Böyük eşq", "Ay havar" şeirləri ilə bərabər, Əli Saibin "Hanı sən", Nəsrin Ərbilin "Xancı", Nihad Ağqoyunlunun "Hanı" və bir çox başqa şairlərin sərbəst şeirlərində də görmək olur.

¹ ceylan – ceyran

² bozmaq – pozmaq

“İraq-Türkman poeziya antologiyası”ndan çox maraqlı bir məsələni də hasil etmək olur. Əruz vəznində yazan şairlərdən bir çoxu heca vəznində və sərbəst şeir yazmayıblar, heca vəznində yazan şairlərin çoxu əruzda və sərbəst stildə şeir yazmayıblar, eləcə də sərbəst şeir yazanların çoxu nə əruz, nə də heca vəzninə müraciət etməyiblər. Lakin bütün şairlər xoyrat yazırlar. Antologiyanı vərəqlədikcə bunun şahidi olacaqsınız. Son vaxtlara qədər bizdə aşıqlar qıfıl-bənd bağlamalar deyib bir-birini bağladığı kimi, Türkmanelində xoyrat çağıran müğənnilər də müəyyən qafiyələr tutub xoyrat deyər, bir-birini bağlamağa çalışdılar.

Xoyratlaşma zamanı mənə bir yana, gərək cinaslar da bir-birini tamamlasın. Məsələn:

*Günahımı;
Bağışla günahımı.
Deyirlər gün tutulub
Eşidib gün ahımı.*

*Günahımnan;
Xudam, keç günahımnan.
Cigərdən bir ah çəksəm,
Tutular gün ahımnan.*

Türkman ellərində insanlar iztiraba məruz qalanda təsəllini xoyratda tapırlar. Əta Təzribaş kimi böyük alim yatağa düşərək yazıb-yarada bilmədiyi məqamda təsəllini xoyratda tapmışdı:

*Dərd məni aldı, neylim,
Yatağa saldı, neylim.
Çox niyyətlər tutmuşdum,
Könlümdə qaldı, neylim.*

Xoyrat İraq Türkman poeziyasının zirvəsi hesab olunur. Həqiqətən də, heyrətamiz poetik gücü və zənginliyi ilə seçilən xoyratlar İraq-Türkman folklorunun və yazılı ədəbiyyatının lirik növünün ən geniş yayılan və bədii cəhətdən ən kamil janrıdır.

Xoyratların poetik ifadə imkanlarına fikir verin: **“Tərəzin əyiləndə, hər gələn bir daş atar”, “Yetim yanağı bilir, göz yaşı necə dağlar”, “Mən miskin olduğumçün, üstümə qudurdu qəm”, “Üzündə göz izi var, sənə kim baxdı, yarım”, “Ovum yaralı getdi, boyandı qana dağlar”** və s.

Bu gün İraq Türkmanlarında əruz vəznli, heca vəznli və sərbəst şeirlər də dəbdədir. Lakin hər birinin səciyyəvi xüsusiyyətləri vardır. Əruz vəzndə yazılan, şeirlərdə daha çox hikmətdən, fəlsəfədən, məntiqdən, fani dünyadan, güldən, bülbüldən, sevgi-məhəbbətdən və s. söz açılır. Heca vəznində də gülə, bülbülə, sevgi-məhəbbətə həsr olunan şeirlər çoxdur. Lakin heca vəznində yazılan şeirlərdə daha çox Türkmanelinin tarixindən, kənd və şəhərlərindən, görkəmli şəxsiyyətlərindən, adət-ənənələrindən, etnoqrafiyasından, ictimai həyatından, təbiətindən, fauna və florasından bəhs edilir.

Fateh Saatçının “Bahariyyə” şeirindən verdiyimiz parçada ölkədə mövcud olan güllər, çiçəklər, quşlar, poetik dillə vəsf edilir:

*Tarlalarda açan güllər: sarı, turunc, pənbə, mor,
Lalə, nərgiz bayırları həp güliüstan eylədi.*

*Mor bənövşə, papatyalar¹ qaplamışdır hər yanı,
Qönçə güllər bülbüllərə nazü-ünvan eylədi.
Hər tərəfdə sevişirlər qumrular, quşlar bugün.
Pınarlardan axan sular yurdu gülşən eylədi.
Sevgi quşu kanaryalar² sıçrar, oynar çayırda
Qırlanğıclar³ xoca kimi hifzi-Quran eylədi. və s.*

Bu elin-obanın ağrı-acısını, ona həyat bəxş edən təbii gözəlliklərini vəsf edən onlarca belə şeir antologiyaya daxil edilmişdir. Bu şeirlər bir daha təsdiq edir ki, İraq türkmanları ilə Azərbaycan türklərinin təbiətlə poetik ünsiyyət oxşarlığı, zövq doğmalığı genetik yaddaşdan irəli gəlir.

Nasih Bəzirganın “Zaman” adlı maraqlı şeirində həyatın dəyişməsindən, yeniliklərdən danışılır və tarixə ekskurs edilir:

*Yıxıldı danacaqlar,
Söndü hisli çıraqlar.
Qığı, təzək yerinə
İşlər qazlı ocaqlar.*

Bu beytdə işlənən “danacaqlar” sözü bir çox mətləblərdən xəbər verir. Əta Tərzibaşı bu münasibətlə yazır: “Danacaqlar (Dayanacaqlar da söylənilir) bəyaz və siyah (qara) mərmərdən yapılmış qoyun fiqurları ki, əski evlərin böyük

¹ papatya – çobanyastığı

² kanarya – sarı bülbül

³ qırlanğıc – qaranquş

odasında (zal, salon – Q.P.) dör ilə atabənin birləşdiyi iki divarın bitişiyində qarşı-qarşıya tikilir. Əslində Kərkük şəhərinə məxsus olan bu fiqurlardan bəyaz rəngdə olan Kərkükdə hökm sürən Ağqoyunlu, siyah rəngdə olan da Qaraqoyunlu Türkman dövlətlərinin simvolu mahiyyətində əsərlərdir”.

Şair Mustafa Kamal Dəndən xalqın tale yüklü dərdlərini, dərd-ələmini, xalqa üz vermiş bəlaları dördcə misrada necə məharətlə ifadə etmişdir:

*Qanunumuz sağır,¹ dilsiz²
Fəryad edər suçlu-suçsuz.
Bu ölkədə yaşamaq zor
Hər şey baha, ölüm ucuz.*

Şair Əsəd Naib bütün fəsillərə şeir həsr edib və onların doğurduğu fərqli ovqatı məharətlə izah edir. Payızla bağlı şeirinin ikicə bəndində insanın nikbin durumunu münasib poetik intonasiyada verə bilir:

*Mövsümlərin ən incisi,
Həm gündüzü, həm gecəsi.
Könüllərin ayləncəsi
Güz vaxtıdır iştə baxın.
Hər kəs deyər gözlər aydın.*

¹ sağır – kar

² dilsiz – lal

Şeirin son bəndində müəllif Əbdülvahid Küzəçioğlunun oxuduğu Azərbaycan mahnısına işarə edərək ondan bəhrələndiyini dilə gətirmişdir:

*Nəşələnir bağ-bağçalar
Nur saçarkən ay gecələr.
Başlar artıq ayləncələr
Al Vahiddən dəstə çiçək
“Söz verib sabah gələcək”*

Birinci bənddə işlənən “gözlər aydın” ifadəsi hədəfə düz dəyir. İraqda insanlar 4-5 ay 50-60 dərəcə istidə evdən çıxma bilmirlər. Payızda isə nəşələnir, gəzintiyə çıxır, bir-birinə göz aydınlığı verirlər.

İraq Türkman poeziya aləmində diqqət çəkən bir cəhət də vardır. Yazarlardan kimsə dünyasını dəyişəndə ağı yazırlar. Ağılar poetik gücü, insanı haldan-hala salması ilə fərqlənir. Onlar əruzda da, hecəda da olur. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin fəxri üzvü Əsəd Ərbil görkəmli şair Əli Maaruf oğlu dünyasını dəyişəndə yazdı:

*Acı xəbər ulaşdı bizim məhzun Ərbilə
Əli Maaruf köç etdi, bir də gəlməz Ərbilə.
Matəmi Tuzda oldu, gec dedilər Ərbilə
Türkmaneli yasadadır, Ərbil, Kərkük, Tuz ağlar.
Bülbül ötməz, yas tutub, gül açmaz quru bağlar.*

“İraq Türkman poeziya antologiyası”nı vərəqlədikcə açıqca görmək olur ki, bir çox şairlər ali, hətta orta təhsil

almamışlar. ədəbiyyat aləmində yer tutsalar da, televiziya, radio verilişləri aparsalar da, poetik təcrübələri qənaətbəxş deyildir. Dünya ədəbiyyatından, ədəbi prosesdən bixəbərdilər. Bəzən rədif, qafiyə və cinası qarışdırırlar. Yəqin buna görədir ki, Fuad Həmdi istedadsız, ürəklərə yol tapa bilməyən şairləri amansızcasına tənqid edirdi:

*Hər dərədə şair oldu bir qoduq,
Biz daha şairliyi əldən qoyduq.*

İstər savadlı, istərsə də savadsız hamı bəxtini poeziya meydanında sınayır. Qəzet və dərgilərdə çap olunan müxtəlif səviyyəli, hətta səviyyəsiz şeirlər bunu bariz şəkildə göstərir.

Akademik Elizaber Cavalidze “Ruhi Bağdadi” adlı monoqrafiyasında yazır ki, qələm əhli istər uğurlarını, istərsə də uğursuzluqlarını tamamilə qələmə etibar edir, şeirlə yerlərini tapır, elə şeirlə də onu itirirdilər. Bir sözlə **karyera** axtaranlar üçün poeziya ən ümidverici vasitəyə çevrilmişdi (Bax: Ruhi Bağdadi. Bakı, “Elm və təhsil”, 2018, s.23-26).

Maraqlıdır ki, vəziyyət demək olar ki, indi də elə XVI əsrdə olduğu kimidir.

Təqlidçilik geniş yayılıb. Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” poemasını oxuyanlar ona nəzirə yazır, özlərini şair kimi qələmə verirlər. Odur ki, Şəhriyarın bu məşhur poemasına çox sayda nəzirə yazılmışdır.

Biz yaradıcılığını zəif hesab etdiyimiz şairləri antologiyaya daxil etmədik.

Bununla belə, **etiraf edim ki, gənclərin poeziyaya üz**

tutmasının xeyri də böyükdür. Bu, doğma dilin qorunmasına, təbliğinə və yayılmasına xidmət edir.

O ki qaldı sərbəst şeirə, sərbəst şeir də indi İraq Türkman poeziyasında aparıcı mövqedədir.

Tale üzünə gülməyən, həyatın bütün acılarını dadan, 1982-ci ildə siyasi səbəblər üzündən 20 il müddətinə zindana atılan, dəfələrlə əfv olunması barədə ərizə yazması və azadlığa buraxılması barədə müraciəti qəbul etmədiyinə görə düz iyirmi ildən sonra – 2002-ci ildə azadlığa çıxan Nihad Ağqoyunlunun heç bir kitabda çap olunmayan, “Qardaşlıq” dərgisindən götürüb “Kərkük şairləri” adlı məqaləmdə “Ulduz” jurnalında (№7, 1968) çap etdirdiyim “Hani?” şeirini burada verməyi münasib bildim:

HANI

*Hanı...köksündə
Oturduğumuz ırmağın suları
Gurultulu axardı...
Dodaqlarımızda titrəşən türkülərə
Bir qaval səsi qarışardı...
Uzaqdan.
Hanı...
Quşlar uçuşurkən
Şaqraq-şaqraq gülüşərək bizə alay edərdi
Hanı...
Qopardığım gülləri
Saçlarına düzərkən canlanardı
Yamaclarda bitən lalələrsə
Dodaqlarından fərqsizdi.*

Hanı...

O gün ayrılarkən
Ağlaşdıq... sözləşdik
Sonu gəlməyəcək, heç bitməyəcək
Bir gündə buluşacaqdıq
Amma tək – yalnız bəklədim...
Nədən gəlmədin?
Nədən bütün şeylər
Birdən soldu?
Sənə nə oldu?

Əta Tərzibaşının göstərdiyi kimi, İraq Türkman şairlərinin bir qismi, ən çox da xalq şairləri şeirlərini Azərbaycan ləhcəsində yazırlar. Onların şeirlərində, demək olar ki, oxucularımızın anlamadığı sözə təsadüf edilmir.

Bunu Ömər Zeynəlin satirik “Yalançı dərvişlər dastanəsi”ndən də görürük:

Mənə deyərlər dərviş,
Əlimdən gəlməz sağ iş.¹
Çürük işlər üzündən
Nə yaz billəm, nə də qış.

Əldə təsbeh gəzərəm,
Yalan-palan düzərəm.
Axmaq olan kimsəyəçün
Bir də dua yazaram.
Çiyinə allam kürküm,

¹ sağ iş – təmiz iş

*Yana əyərəm börküm.
Dünyanı sellər alsa
Nə qorxum var, nə hürküm.*

*Bülbül kimin saynaram,
Hər bir ipdə oynaram.
Vaxtsiz xoruzlar kimin
Gecə yarsı baynaram.*

*Qonaram daldan-dala,
Zurnalar çala-çala.
Çəkkicim durmaz çaxar
Həm mıxa, həm də nala.*

Bu şeirdə təsadüf edilən və sırf Azərbaycan dilində olan **mənə deyərlər, üzündən, sağ, billəm, yalan-palan, dua, çiyin, börk, hürkü, saynamaq, baynamaq (banlamaq)** və s. sözlərin kitabda Osmanlı türkcəsində hansı sözlə ifadə olunduğu göstərilir.

1955-ci ildə Tuzxurmatuda anadan olan, 1977-ci ildə ərəb dilində Bağdad Universitetinin fizika fakültəsini bitirən, cəmi bir şeir kitabı çıxan Hanı Sahib Həsənoğlunun şeiri də deyilənləri tamamilə təsdiq edir:

NƏ MƏN, NƏ DƏ SƏN

*Mən səni sevdim,
Sən məni sevdin,
Nə mən deyə bildim,
Nə də sən dedin.*

*Baxışla bilirdin,
Baxışla bilirdim,
Yaxında, uzaqda,*

*Baharda, qışda,
Sevincdə, yasdə,
Sənsiz ürək dinmədi.
Mənsiz sən necə dindin?*

Nə Əta Tərzibaşının, nə də Şəmsəddin Kuzəçinin ikicildlik "Kərkük şairləri" (Ankara, 2006, 2007) kitablarında rast gəlinməyən, vaxtilə "Qardaşlıq" dərgisindən götürüb "Ulduz" jurnalında (№7, 1968) və sonralar "Çağdaş İraq şeirindən seçmələr" ("Elm", 2001, s.71-72) kitabında çap etdirdiyim, iqtisad elmlər doktoru, Prof.Dr. Əbdülxalıq Bayatlının "Ay havar" şeiri məzmun və ideyanı yeni poetik formalar daxilində ifadə etmək baxımından maraqlı doğurur:

AY HAVAR

*Mövsümlər dəyişikdir,
Kimi qış, kimi bahar.
İnsanlar başqa-başqa,
Kimi düşman, kimi yar.
Niyətlər ayrı-ayrı,
Kimi şərəf, kimi ar.
Ürəklər çeşid-çeşid,
Kimi geniş, kimi dar.
Qadınlar şəkil-şəkil,
Kimi atəş, kimi qar.*

*Meyvələr rəngli-rəngli,
Kimi armud, kimi nar.
Ömürlər türlü-türlü,
Kimi ziyan, kimi kar.
Heyvanlar biçim-biçim,
Kimi quzu, kimi mar.
Bitkilər də rəngarəng,
Kimi çiçək, kimi xar
Və dərtlər əskik olmaz
Biri yoxsa, biri var.
Bu dünya çox əcaib
Mən çaş qaldım, ay havar!*

O ki qaldı əruz vəzninə, bu vəzndə yazılan qəzəl janrı nə İraqda yaşayan Türkmanlar arasında, nə də Azərbaycanda vaxtı keçmiş janr hesab edilmir.

“Ədəbiyyat qəzeti”ndə dərin tədqiqat xarakterli “Qırx qəzəl – qırx şərh” adlı məqalə çap etdirən tanınmış qəzəlşünas şair Arif Buzovnalı bu münasibətlə yazmışdır:

“Hafiz Şirazi, Cəlaləddin Rumi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli kimi mütəfəkkirlərin fəvqəl bacarıqları sayəsində yaratdıqları əsərlər heç vaxt köhnəlmir, quruluşlar, yaşam tərzləri, dəblər dəyişsə də, əsrlər öncə olduğu kimi bu gün də öz aktuallığını qoruyur. Çünki bu əsərlərdə insanın daxili dünyası – arzuları və qorxuları, sevgisi və nifrəti ən zərif və təsirli dillə ifadə olunmuş, insanların yaşayıb, lakin sözə çevirməkdə, dilə gətirməkdə aciz olduğu dərin hisslər əksini tapmışdır... Qəzəl əsl hünər meydanı olub və bu gün də belədir”.

Arif Buzovnalı böyük həqiqətdən xəbər verir. Neçə ki, muğamat var, qəzəl janrı dəbdə olacaq. Muğamat qəzəl üstə oxunduğundan əruz vəzninin, qəzəlin dəbdə olması qaçılmazdır.

Mənə görə saz sənəti, aşiq havalarına, xalq ruhunda yazılmış heca vəzinli şeirə möhtac olduğu kimi, muğamat da əruz vəzninə, qəzələ möhtacdır.

Hər iki-üç ildən bir Azərbaycanda gənclər arasında muğamat üzrə müsabiqələr keçirilir. Hər axşam bir şairin qəzəlləri oxunur. Füzuli, Seyid Əzim Şirvani, Şəhriyar, Azər Buzovnalı, Əliağa Vahid, Mirmehdi Seyidzadə, Hacı Mayıl Nardaranlı və başqalarının yaradıcılığına geniş yer verilir.

Qəzəl janrında Divanlar bağlanır. Görkəmli şairlərimiz məhəbbətlə qəzəllər yazırlar. Çalışırlar ki, qəzəldə ərəb-fars tərkiblərindən və ərəb-fars sözlərindən az istifadə etsinlər ki, gənclər onları asanlıqla başa düşsün və maraqla oxusunlar. Azərbaycanda bayatı-xoyrat ustası Hüseyn Kürdoğlunun “Eylərəm indi də mən aləmi heyran qəzələ” mətləsi ilə başlayan qəzəli deyilənlərə dayaq olur:

*Eylərəm indi də mən aləmi heyran qəzələ,
Canım istərsə əgər peşkəş ola can qəzələ.*

*Onda min bir gözəlin cilvəsi var, işvəsi var,
Eşq zövqüylə könül min kərə qurban qəzələ.*

*Qalmaqaldan uzaq olsun, təzələnsin ruhu,
Qulaq assın həvəs ilə qoca dövrən qəzələ.*

*Vermiş öz qəlbini billah ki, Nuh əyyamından,
Bakı, Təbriz, Qarabağ, bir də ki, Şirvan qəzələ.*

*Qəzəlin dərdli Füzuli kimi şahənşahu var,
Nə qədər ləl gətirmiş ulu xaqan qəzələ.*

*Qoy soyunsun daha farsın, ərəbin nirdaşını,
Təzə donlar tikərik gözləri ceyran qəzələ.*

*Muğam öz yurdumuzun, öz dirilik çeşməsidir,
Onun hər qətrəsini eylərik ümman qəzələ.*

*İmtahan eylədi Vahid, özü rüsxət verdi,
Dedi dövrən dəyişib, aç təzə meydan qəzələ.*

*Sağ-səlamət yetirər karvanı mənzil başına,
Qoca Kürdoğludur indi yeni sarvan qəzələ.*

Azərbaycanda geniş yayılan, lakin Türkmənelində nisbətən az təsadüf edilən "Gəraylı" şeir forması vardır. Məlumdur ki gəraylı, hər bəndi dörd sətirdən, hər sətiri səkkiz hecadan ibarət şeir şəklidir. Görkəmli Azərbaycan şairi Qasıım bəy Zakirin (1784-1857) gəraylısından bir bəndi, kər-küklü şair Məhəmməd İzzət Xəttatın gəraylısından iki bən-di verməklə fikrimə aydınlıq gətirmək istərdim:

*Qəm evində var olalı,
Eşqə giriftar olalı,
Yarımadıq yar olalı,
Nə mən səndən, nə sən məndən.*

Məhəmməd İzzət Xəttatın səkkiz bəndlik gəraylısından:

*Heç almadım muradımı
Dinləməz kimsə dadımı.
Fələk qırmış qanadımı
Yuvası yox bir quş kimi.*

*Bu dünyaya gəldim naçar
Bin bir dərdə oldum düçar.
Vurğun gönül! Bu da keçər
Yağmur, bulutlu qış kimi.*

Nəsimi və Füzulinin daxili qafiyəli qəzəlləri heca vəzninə yaxın bəhrdə yazıldığına görə onları asanlıqla gəraylı şəklinə salmaq olur. Maraqlıdır ki, akademik Həmid Araslı Nəsiminin məşhur "Məndə sığar iki cahan, mən bu cahana sığmazam" qəzəlini gəraylı kimi təqdim etmişdir:

*Məndə sığar iki cahan,
Mən bu cahana sığmazam.
Gövhəri-laməkan mənəm
Gövnü məkana sığmazam.*

(Bax: Azərbaycan ədəbiyyatı: Tarixi və problemləri. Bakı, 1998, səh 250).

Nəsiminin eləcə də:

*Allahu əkbər, ey sənəm, hüsnünə heyran olmuşam,
Qövsü-qüzəhdi qaşların, yayinə qurban olmuşam. -
mətləi ilə başlayan bu və ya bir çox başqa qəzəllərini
gəraylıya çevirmək olur:*

*Allahu əkbər, ey sənəm,
Hüsnünə heyran olmuşam.
Qövsü-qüzəhdi qaşların,
Yayınə qurban olmuşam.*

Türkmanelində də yaxşı tanınan Səməd Vurğun (Kər-küklü məşhur müğənni və bəstəkar Əbdülvahid Küzəçi-oğlu şairin “Gülə-gülə” şeirinə musiqi bəstələmişdir) Füzulinin məşhur qəzəlini məharətlə gəraylı şəklinə salaraq şeirinin vəzninə uyğunlaşdırmışdır:

*Möhnət çəmənindən gül dərə-dərə,
Ucaldı şairin ahı göylərə:
“Şəbi-hicran yanar canım,
Tökər qan çeşmi-giryanım,
Oyadar xalqı əfqanım,
Qara bəxtim oyanmazmı?”
Füzuli yurdunun qəm səsidir bu,
Pərişan bir elin naləsidir bu.*

Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürk də Füzulidən istifadə edərək gözəl bir gəraylı yaratmışdır:

*“Şəbi-hicran yanar canım,
Tökər qan çeşmi-giryanım,
Oyadar xalqı əfqanım”,
O sahildə, bu sahildə.
Birləşib bir can olmalı,*

*Bütöv Azərbaycan olmalı,
O sahil də, bu sahil də.¹*

Klassik ədəbiyyatda təzmin adlanan bu yaradıcılıq üsulu, bizdə də, İraq Türkmanlarında da qəzəl janrının populyarlaşmasına kömək edir.

Təqdim edilən “İraq-Türkman poeziya antologiyası”-nın qayəsi, hər şeydən əvvəl Türkmaneli soydaşlarımızın ədəbiyyatı ilə tanışlıq və ədəbi əlaqələrə xidmətdir.

Burada məni çox düşündürən, ədəbi əlaqələrlə birbaşa bağlı olan bir məsələdən də söz açmaq istədim. Ustadım Əta Tərzibaşı İhsan Doğramacıdan bəhs edərkən prof.Dr. Cəlal Ərtuğun “Türkiyədə və dünyada İhsan Doğramacı fenomeni” kitabından söz açır və həmin kitabı əsas qaynaq kimi göstərir. Əta bəyi tanıyanlar yaxşı bilirlər ki, o, tanış olmadığı, əlinə dəyməyən kitabı qaynaq kimi göstərməzdi. Kitabda dörd səhifənin mənə həsr olunduğunu, Bakıda yaratdığım “İraq Türkman ədəbiyyatı və mədəniyyəti” muzeyinin açılışında İhsan Doğramacının, Ayser xanımın, oğlu prof.Dr. Əli Doğramacının, prof.Dr. Cəlal Ərtuğun, prof.Dr. Mahir Naqibin iştirak etdiklərini, Kərkük mahnılarından ibarət konsert verildiyini nədənsə qeyd etməyi unutmuşdur (Bax: Türkiyədə və dünyada İhsan Doğramacı fenomeni, Ankara, 1996, s.150-153). Axı bu adi, unudulması fakt deyil. Ədəbi-mədəni əlaqələr yolunda ciddi addımdır.

Antologiyada yer alan müəlliflərdən rəhmətliklər: Sınan Səid, Əhməd Otrəqçı, Mövlud Taha Qayaçı, Məhəm-

¹Şair Güney və Quzey Azərbaycanın, ikiyə bölünmüş ölkəmizin birləşməsi arzusunu dilə gətirir.

məd Bayatla dost münasibətində olmuşam. Dəvətimlə hələ1999-cu oldə görkəmli alimlər Sübhi Saatçı və Mahir Naqıb ailəliklə qonağım olublar.Akademiyanın Ədəbiyyat İnstitutunda "İraq-Türkman folkloru" adlı elmi konfrans keçirmişik. Nəsrin Ərbillə qardaş-bacı münasibətim var. Dəvətimlə Nəsrin xanım və dostum Mövlud Taha Qayaçı Bakıda qonağım olub. Nəsrin xanım Azərbaycana, Bakıya bir neçə şeir həsr edib. Antologiyada onlarla tanış olacaqsınız. Ədəbi Əlaqələrimizdə Sinan Səid və 1968-ci ildə M.P.Vaqifin 250 illik yubileyinə gələn Şakir Sabir Zabitin də rolu böyük olmuşdur. Bir çox iraqlı soydaşımız – qələm sahibləri Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə fəxri üzv seçiliblər. Əta Tərzibaşı, Nəsrin Ərbil, Əbdüllətif Bəndəroğlu, Məhəmməd Bayat, Mustafa Ziya, Şəmsəddin Küzəçi, Fövzü Əkrəm, Mövlud Taha Qayaçı, Nicat Kövsəroğlu, Aydın Kərkük, Faruk Faik Köprülü, Əsəd Ərbil, Riza Çolakoglu. Günümüzdə yaşayanlar tez-tez Azərbaycana gəlir, ali məktəblərdə, Milli kitabxanamızda, Yazıçılar Birliyində, Milli Elmlər Akademiyamızın Ədəbiyyat İnstitutunda, Atatürk Mərkəzində görüşlər keçirir, Türkmaneli ədəbiyyatından, mədəniyyətindən danışıır, kitabların təqdimatını keçirirlər.

Ədəbi əlaqələrimizin inkişafında onların, eləcə də görkəmli alimlər Sübhi Saatçı və Mahir Naqibin xidmətləri inkarolunmazdır.

Yazıçılar Birliyinin sədri Anarın təklifi ilə 2017-ci ildə bu sətrlərin müəllifi Türkman ədəbiyyatı üzrə müşavir təyin olundu və bu əlaqələr təşkilatı status qazandı və onun daha geniş vüsət alması üçün çeşidli tədbirlər həyata keçirməyə mənəvi stimol oldu.

İnanırıq ki, AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda iki ilə yaxın üzərində işləyərək çapına nail olduğum "İraq-Türkman poeziya antologiyası" ədəbi-elmi əlaqələrimizin yeni və dolğun səhifəsi kimi gələcək araşdırıcılar üçün zəmin olacaqdır.

QƏZƏNFƏR PAŞAYEV
filologiya elmləri doktoru, professor
Əməkdar elm xadimi.

HİCRİ DƏDƏ (1880-1952)

Şair 1880-ci ildə Kərkükdə anadan olub. Əsl adı Mahmud, məhləsi Hicridir. Dədə ləqəbilə anılan şair əsərlərinin altında imza yerinə Dədə adını yazdığından xalq arasında Hicri Dədə deyə tanınmışdır. Hicri Dədə ilk təhsilini molla məktəbində almışdır. 1908-ci ildən başlayaraq şeirləri qəzet və jurnallarda çap olunmağa başlayıb. Mədrəsədə fars dilindən dərs deyib. Sonra Qala ilk oğuluna müəllim təyin olunub. 1926-cı ildə işdən çıxarılıb. "Kərkük" qəzetində işə başlayıb. Ömrü boyu sıxıntı içərisində yaşayan, Kərkükün ən böyük şairlərindən biri – Hicri Dədə 11.12.1952-ci ildə dünyasını dəyişib. Kitabda şairin həyat və yaradıcılığına 40 səhifə həsr etmişik.

Şəxsi etibarilə şairliyi yoxsulluğun bir rəmzi olaraq görüdüyündən oğluna yazdığı bir şeirində bu məsələyə toxunub:

Lakin sənə bir vəsiyyətim var
Haqqında ki, sənin hüsni niyyətim var.

Olma pədərini misal şair
Qalma sonu bihuzur-u hasir.

Şairliyi sanma əldə sənət
Əkmək kəsici yaman təbiət.

Min beyt yapar cahana sığmaz
Bir beyti xaraba kəndi bulmaz.

Şair sağlığında çap olunan türk və fars dilində doqquz kitab qoyub getmişdir: "Yadigari-Hicri", "Hicri Dədədən seçmələr", "Canlı sözlər", "Xoyratlar". Buraya 1120 anonim və 145 öz yazdığı xoyratlar daxildir. Şairin başqa əsərləri fars dilindədir.

Şeirlərindən örnəklər:

QOŞMALARINDAN:

QALMAMIŞ

Məhəbbət bağına uğradım, gördüm
Bağbanlardan bir əlamət qalmamış.
Hatıfdən yetişmiş əsmarı¹ sordum
Dedilər kəsilməmiş eşcar² qalmamış.

Sitəmdən mühəyya³ min nişanələr
Quş uçmuş qalmış təhi lanələr⁴
Təməldən yıxılmış məmur⁵ xanələr
Divarı yer olmuş, hisar qalmamış.

Nə viran şəhərdir, əhli tükənmiş.
Çırağı qırılmış, iqbalı dönmüş.

¹ əsmar (ə.) - meyvə

² eşcar (ə.) - ağaclar, yaşıllıq

³ mühəyya (ə.) - hazırlanmış

⁴ təhi lanələr (f.) - boş yuvalar

⁵ məmur (ə.) - abad

Atəşlər saçılmış, ildırım enmiş.
Qumaşlar yaxılmış, bazar qalmamış.

Nə qərib xəstədir bikəs binəva
Çağırram səsimə heç verməz səda
Doktora söyləyin gəlməsin daha
O əlac verdiyi bimar¹ qalmamış.

Əlimdən uçurdum igid şahbazı.
Təbiət fəramuş² etdi pərvazı.
Kəndlərdən gəlməyir xoruz avazı.
Vətən getmiş, bir bidar³ qalmamış

Qoyunlar həp ayrı düşmüş çobandan
Yavrular kəsilmiş təbü tündandan
Hər gələn bir xəbər verir canandan
Dillərdə bir doğru göftar⁴ qalmamış.

Dost əlindən aldım bir siyah⁵ namə
İqbalın sabahı dönmüş axşama
Hey Hicri, çalışdın, yetmədin kama
Halım əsirgəyən bir yar qalmamış.

¹ bimar (f.) - xəstə, naxoş

² fəramüş (f.) - unutmaq

³ bidar (f.) - xəbərdar, ayıq, oyaq

⁴ göftar (f.) – söz

⁵ siyah (ə.) - qara, xoşa gəlməyən

XOŞ GƏLİR

Bir lütf ilə, ey can həkimi
Qərib xəstələrə dərman xoş gəlir.
Vicdanım arayır dosti qədimi
Məftuni didara canan xoş gəlir.

Qeyri yola ərlər bənd etməz könül
Hə Ali Avada hal olur müşkül
Şorakət¹ tarlada heç bitməz sünbül
Münbit yerlərdə bostan xoş gəlir.

Dərvişlər babadan kəmərbəst olur
Mürşid qədəhindən mürid məst olur.
Pir kimi nist² edər, ancaq həst³ olur
Sultandan gədaya fərman xoş gəlir.

Rəhbəri Haqq olan heç düşməz çaha⁴
Batin aləmindən dil ver o maha
Həqiqət postunda oturan şaha
Öylə gedilsə ərkan xoş gəlir.

Hər kəs mətləbini arayıb gedər,
Hər könül cahanda bir məslək sevər.

¹şorakət - şoran torpaq

²nist (f.) – qeyb olmaq

³həst (f.) - mövcud olmaq

⁴çah (f.) – quyu

Əğyarla cənnətdən istikrah¹ edər
Aşiqə məhbubla² zindan xoş gəlir.

Gülçüdə olanlar incinməz xardan
Mənsur Haqqı tapdı, feyz aldı dardan.
Mərd igid kəsilir dönməz iqrardan
Kəbə təriqində kərban xoş gəlir.

Dədələr hökmdarı, vəlilər piri
Hər nəfəsində altın iksiri.
Dərgahdan döndərmə aciz fəqiri
Cövhər talibinə umman xoş gəlir.

Hey Hicri, o gündə heç etmə kədər
Həqiqət şəhrinə eylərsən səfər
Allahın kərimdir cürmündən³ keçər
Kərim qonağına mehman xoş gəlir.

SADƏ TÜRKCƏ ƏRMƏĞAN

Dəyərli sayın Ataullah Tərzibaşı qardaşıma
Coş sayğı ilə yazdığını qarşılam mən
Tanrım sənə göstərməyə qayğı hə şən ol sən.

Sən söz dəyərin anlamış oldun, dəyərin var,
Yüksəlmək üçün sevgili yurdunda yerin var.

¹ istikrah (ə.) - iyrenmək, nifrət etmək

² məhbub (ə.) - sevgili

³ cürm (ə.) - günah

Bir torpağımız, bir suyumuz, od yelimiz¹ bir,
Həp gəlmiş olub bir qapıdan ən, elimiz bir.

Ət bir, bu kəmik² bir, bu ilik bir, bu damar bir,
Bir nəsnədəniz³ say bunu, yoxluq ilə var bir.

Gözlükləri var hər kişinin göstərir ayrı,
Bir dürlü bütün gözlərə taxmış ulu Tanrı.

Qaldırsa o gözlükləri həp bir bulacaqlar
Baxdıqda gözəl bir Çalaba həp tapacaklar.⁴

Bu gizli işi bilmədilər yazı yazanlar,
Çox bilgili ər duyğulular, bir çox ozanlar.

Hankı üzə üz tutsan o Tanrı üzüdür bax,
Yox özgəsi həp varlıq onundur bütün ancaq

Daş torpağa tapmaqdan isə gəl də könül yap,
Çalab özü könlündədir ancaq sən ona tap.

Ərlik odur əldə dağanak dərnəyi toplar,
Əngəl olamaz yav ona fırlatsa da toplar.

¹ od yelimiz - od dəyirmanı, elektrik

² kəmik (ə.) - sümük

³ nəsnə (ə.) - əşya, şey

⁴ tapmaq - sitayiş etmək.

Tanrı onarır həp gücünü doğru iş eylə,
Kim dersə kötü¹, baxma ona, sən iyi² söylə.

Şimdi mənə yardımda bulun, dur başım üstə
Öldükdə yarın ağlama, gəlmə daşım üstə.

.....
Varmı bir ozan ipliyyə bu incini düzsün
Düzgün qaba tək bir dil ilə bu suyu süzsün.
Yalquz başıma mən də qurultay izin açdım
Yıldızlı dәмәtlәrlә³ çiçәklәr başa saçtım.

Pək çox yazıçı yazdı isə içli könüldən
Qurtarmadı öz yazdığını özgəcə dildən.

Mən bir dil ilə çığrını⁴ qurdum yücə, parlaq,
Var yazmışdım, al bax, necə yüzlərcə də yapraq.

ŞAİRİN XOYRATLARINDAN ÖRNƏKLƏR

Gül tikannan,
Ayrılmaz gül tikannan
Sən gülün qədrin anla
Zəhmətdən gül tikannan.

Üç qardaşdıq, bir ana,
Yığılmışdıq bir xana.

¹ kötü – pis

² iyi – yaxşı

³ dәмәt - bir dəstə gül

⁴ çığrı – cığır

Fələk bir təpmə¹ vurdu
Atdı bizi bir yana.

Bir gözəl suvar keçdi,
Öyündə su var keçdi,
Dedim gül dudağuvdan²
Ləblərdən suvar keçdi.

Bilmirəm mənim nəmdi³
Gözüm dolu nəm nəmdi.
Yoldaşım⁴ nəhl olsa
Cənnət də cəhənnəmdi.

Xoş çağır, xoşrat oxu,
Rast oxu, Bayat oxu.
Yol qorxu, yayan qoşa⁵
Əsil at min, at oxu

¹ təpmə - təpik

² dudağuvdan – dodağından

³ nəmdi - Mənə nə olub

⁴ yoldaşım – həyat yoldaşım (Kərkük şivəsində yoldaşım, Tuz Xurmatuda yoldaşım işlənir).

⁵ yayan qoşa - piyada get

XIDIR LÜTFİ
(1880-1959)

Əsl adı Xızırdır. Xıdır kimi tanınan şairin ləqəbi Lütfüdür. Kərkükün Çay məhəlləsində anadan olmuşdur. Uşaqlıqda ata və anasını itirən Xıdır dayısı Hüseyn Əfəndinin himayəsində böyümüşdür. İlk təhsilini molla məktəbində almışdır. Qurani-Kərimi xətm etmişdir. Molla Süleyman və Ziya Əfəndidən türkcə ərəbcə və farsca öyrənib. 17 yaşında könüllü əsgərliyə gedən Xıdır Lütfü səkkiz ildə alay katibi vəzifəsinə qədər yüksəlmişdi. 1923-cü ildə təqaüdə çıxmış, 1939-ildə siyasi səbəblərə görə həbs edilmiş, 1941-ci ildə həbsdən azad olmuşdur. 1945-ci ildə ayağı sınaq şair ömrünün sonuna qədər qoltuq ağacına möhtac olmuşdur.

Xıdır Lütfü 21 iyun 1959-cu ildə vəfat etmişdir. Şairin ilk şeirləri "Kərkük" qəzeti və "Yeşil ada" dərgisində çap olunmağa başlamışdır.

Poeziyasından nümunələr:

EŞQ

Eşqi məşq edən mənə sən idin
Hər görünüşdə mütləq şən idin.
Sevda qaynağı bir çəmən idin!
Hal böylə idi etiraf eylə
Artıq yetişir gəl insaf eylə.

Pəmbə¹ yanaqlar həyatdı mənə,
Şirin ləblərin can qatar cana.
Ruhi rəvanım, nə yaptım sənə?
Şimdi nədəndir acımaz oldun?
Dərd-i dərunum heç sormaz oldun?

Sən ayrılırkən qəlbim daşardı,
Razı nihanım² birdən coşardı,
Halımı görən ağlar şaşardı,³
Nərdə o dəm, o şirin sözlər?
Ruhum hər anda o dəmi gözlər.

Həzin qəlbimin bülbülü səndin,
Eşq bağçasının sümbülü səndin,
Səhər çağının tək gülü səndin,
Hər nəşə sənle qaim olurdu
Zövqi vəslinlə daim olurdu.

İndi nədəndir böylə qədr etdin?
Yoxsa kimlərə nəfsin həsr etdin.
Böylə deyilsə nasıl səbr etdin?
Nə bir səda var, nə də bir xəbər!
Sanki vəfadan qalmamış əsər!

Sənə qurbandır həp yoxum-varım,
Yoluna bağladım könlümü, yarım.⁴

¹ pəmbə yanaq - al yanaq

² razı nihan (ə) - gizli, məxfi şey

³ şaşmaq - çaşmaq

⁴ yarım - yarımçıq, yarım

Yaptığın işi gəl qoyma yarım,
Əğyar duymasın cana bu sirdir.
Qəlbi nalanım sənə əsirdir.

Nəhayət budur səndən diləyim,
Dəsti lütfünlə gözüm siləyim.
Unutdun isə mən də biləyim
Dua et versin səbir Yaradan,
Yoxsa bu Lütfi getsin aradan.

HƏYƏCANLI ACI LÖVHƏ

Bizim saqımız deyilkən nadan,
Ağu içirdi bizlərə dövrən.
Dərdlərə düştük bulmadıq dərman.
Əğyar əlindən çəkdiyim çoxdur,
İmdada gələn heç kimsə yoxdur.

Yaralı qəlbim daima sızlar
Namuslu insan dərđini gizlər.
Həp qaib oldu mərdanə izlər
Məni aldadan mühitim oldu,
Bütün bəlalar nəsibim oldu.

Mühitimiz dar, əlimiz dardır,
Təvəssül¹ isə hicabu ardır.
Bizi soranlar bəlkə əğyardır.
Mədəd İlahi, biçarəyiz biz,
Kimsəsiz, mağdur,² binəvayız biz.

Başım böyüdü, qurudu yağım,
Xəzan havası tökdü yarpağım,
Volkan halında bir yanardağım
Qaçınız məndən siz də yanmayın,
Vəfasız dünyaya heç inanmayın.

Quru yerlərdə yatdım çox zaman,
İnlədim, inlədim oldum pərişan.
Həqarət eylədi mənə nakəsan
Bunların işi zülm ilə vəhşət,³
Bir şey tanırlar o da mənfəət.

Əridim, tükəndim tıpqı mum kimi,
Ayaqlar altında daşla qum kimi,
Yeyib içdiyim bir sənum kimi,
Mənim bu halım gedərsə böylə;
Bu həyatmıdır? Söylə, sən söylə.

¹ təvəssül (ə.) - yaxın olmaq, yaxınlıq.

² məğdur (ə.) - aldanmış, xəyanət qurbanı olmuş

³ vəhşət (ə.) - vəhşilik

Başda fəlakət qəlbimdə qəmdir,
Dünyada gördüyüm cövrü sitəmdir,
Keçən həyatım dərdü ələmdir
Bu mücadilə¹ əməllə daim,
Demək müsibət həyatla qaim.

Çox nemətləri təpdim ayaqla
Qavdum taleyim daim dayaqla
Şimdi də, Lütfi böylə sayıqla
Keçmişə mazi² demişdir ustad,
Mali³ xülyayi eyləmə mütad.

¹ mücadilə (ə.) - mübarizə, çəkişmə

² mazi (ə.) - keçmiş zaman

³ mali (f.) – firavan

ƏLİ RIZA ALASLAN
(1886-1974)

Həqiqi adı Əli Rıza, soy adı Alaslandır. Atası Aslanzadələr nəslindən Abdulla Ağadır.

Əli Rıza Kərkükün Qorya səmtində Bəylər məhəlləsində anadan olub. Birinci Dünya Savaşında səfərbərliyə alınmış, savaqlara qatılaraq yüzbəyliyə (podpolkovnik rütbəsi – Q.P.) qədər yüksəlmişdir. 1922-1940-cı illər arasında Ankarada, daha sonrakı illərdə İstanbul Üsküdar səmtində yerləşmişdir. Burada asudə bir həyat sürmüş, təqribən səksən yeddi yaşında dünyasını dəyişmiş və Üsküdardakı Qaraca Əhməd məzarlığında dəfn edilmişdir.

1956-cı ilin yay ayında gözəl səs sənətkarımız Əbdülvahid Küzəçioğlu ilə İstanbulda – evinə getdik (Əta Tərzibəşinin xatirəsindən – Q.P.). Əli Rıza Alaslan yurd həsrətilə yanıb-yaxıldığını dilə gətirdi. Bir ara Küzəçioğlu coşaraq həzin səslə bir neçə xoyrat oxudu. Şairin gözlərinin yaşla dolduğunu gördük... Küzəçioğlu havanı dəyişərək: “Ağ-lama, ceyran balası, sızlama, ceyran balası” döndərməli (nəqarət) mahnını oxumağa başladı. Şair ayağa qalxaraq qollarını bir o yana, bir bu yana sallayaraq gəlişigözəl oynamağa və mahnını Küzəçioğlu ilə oxudu.

Yurda döndükdən sonra məktublaşdıq. Mənim məktubuma 16.10.1956 tarixli cavab yazdı: “28.09.1956 günü yazılı iltifatnamənizi aldım. İstanbulda bulduğunuz sıradakı səmimi əlaqəmdən bəhs edirsiniz. Bən sizə nə kibi bir

xizmətdə¹ buluna bilmişəm. Ancaq sizlər, yalnız bəndənizə deyil, buradakı həmsəhrlərin həpsinə candan bağlı bulduğumuz əziz torpağın qoxusunu, havasını gətirdiniz və nəğmələrini dinlətməklə bağrımızda küllənmiş ocaqları alovlandırdınız, bizə həyəcan qaynağı oldunuz...”

Şair ömrü boyu Kərkük həsrətilə yaşadı, yana-yana şeirlər qoşdu.

Şairin poeziyasından nümunələr:

HİCRİ DƏDƏYƏ

Sular durğun olduğundan keçilir,
Pir əlindən bir piyalə içilir.
Eşq uğruna candan başdan keçilir
Ər olan meydana gəlməli hey hey!

Eşqin peymanəsin hər kəs içməz,
Pirə peyrəv² olub təndən keçməz,
Qaranı ayırıb ağdan seçməz,
Seçənlər meydana gəlməli hey hey!

İşdə Kərkük orda, Üsküdar burda,
Mən burda isəm əski dar³ orda,
Hicriylə görüşsəm ölmədən bir də
Dərdimi söylərəm ona da hey hey!

¹ xizmət - xidmət

² peyrəv (f.) - tabe olmaq

³ dar (ə.) - ev, məkan

Almışam Dədədən böylə ilhamı,
İçmişəm pirimin əlindən camı.
Xeyir olur bu dərddin axır əncamı
Mərd olan dayanıb durmalı hey hey!

Postundan¹ tanınır hər yerdə qaplan,
Gülərək ovlanır ormanda aslan.
Bunda qərar qıldı Rıza Alaslan
Ər olan meydana gəlməli hey hey!

HƏSRƏT

Gözlərim bir şey görməz qulaq tıxalı lafa,²
İçim yanar dağ kimi, lavlar³ saçır ətrafa.
Torpağına üz sürtsəm ərmiş⁴ kimi tavafa
Hər kəs gülüb oynarkən, mən qaralar bağlaram.

Kədər deyilən pası könüldən silən olsa,
Qədər bilməcəsini⁵ bir bilgin çözən olsa,
Sağalmayan bir dərddin dəvasın bilən olsa
Azğın sular kimi mən coşub yenə çağlaram.

Bahar gəlsə gül açsa, dürlü qoxular saçsa,
Bülbülün xar əlindən fəğanı göyə çıxsa.

¹ post - dəri

² laf (f.) - söz, söhbət, boş danışıq, boş laqquıtı

³ lava - vulkanın ağzından çıxan od püskürməsi, lava

⁴ ermək - çatmaq, yetişmək

⁵ bilməcə - tapmaca, bilməcə

Ətrafım gül, gülüstan dopdolu çiçək olsa
Sənin həsrətinlə mən ürəyimi dağlaram.

İçə-içə məst olub dünya qayğısının aşdım,
Aləm könül əylərkən mən inzivayı¹ seçtim,
Həyat rəyasını da sayıqlamadan keçtim,
Anlıram ki həpsi heç, heçə könül bağladım.

Əziz "yurddaşımızı" hörmət ilə anarkən,
Kırpıkdən süzülən yaş yanağımı sularkən,
"Qardaşlıq" dərgisinə başarılar dilərkən
İraqlı qardaşlara sayğı salam sağlaram.²

YANĞI

Bayan Nəsrin Erbilin "Həsərət" adlı şeirinə qarşılıq.

Tarixində əngin qaynaq
Ərbildə Qalaya bax.
Onun əsl övladı
Nəsrin bir altın başaq.

Söylərəm sözü gerçək,
Bunda yoxdur şübhə şəkk.
Çiçəklərin içində
Nəsrin parlaq bir çiçək.

¹ inziva - tənhalıq

² sağlamaq - göndərmək, diləmək

Duyğusu ərş üstə ərş,
Düşüncəsi bir günəş.
Afərin, Nəsrin qızım,
Həsrətə həsrətlə eş.¹

BAYRAM

Ömrümün baharı nəşəli keçdi,
Sonunda könlümüz ağılar içdi.

Ələmi kədərlə, ömri-həzinim
Səksənə yaxlaşdı, yetmiş keçti.

Gəlişim dünyaya min üç yüz üçdü
Min üç yüz macərə başımdan keçdi.

Bayram sevincilə hər kəs pür-sürür²
Bayram günü mənə ələmli keçdi.

Ah ilə fəryadı dinlətməz oldum,
“Atı olanlar Üsküdarı keçdi”.

¹ eş – qoşa, cüt, tay

² pür sürmək - əməlli kef çəkmək

ACI DUYĞU

Səni görmək üçün, ey nazlı dildar,
Dağları-daşları keçsəm də gəlsəm.
Cərəyan edir də dildə ahu-zar
Diclənin¹ suyundan coşsam da gəlsəm.

Axşamları yalnız yolda qalaraq,
Aydan ulduzlardan işıq alaraq,
Qaranlıq gecəyi gündüz sanaraq,
Bu uzun yolları qoşsam da gəlsəm.

Bülbüllər, qumrular dallarda² ötər
Cananın qoxusu burnumda tütər.³
Ayrılıq acısı ölümdən bətər,
O gözəl illərə uçsam da gəlsəm.

Mən ümid edərdim səadəti əbəd,
Çəkmişəm yolunda necə gərm-ü sərd.⁴
Müsaid olmadı⁵ yazıq bəxti bəd
Həyatın zəhrini içsəm də gəlsəm.

Hey Rıza, iç ağlar, ürək gülürkən
Səni görən hər kəs acı duyurkən
Könüldə çox dərin yara işlərkən
Yaraya məlhəmi saçsam da gəlsəm.

¹ Diclə - Dəclə çayı

² dal - budaq

³ burnunda tütmək - burnunun ucu göynəmək, həsrət çəkmək, qərubsəmək

⁴ gərmü-sərd - xoşa gəlməyən, ürək sıxan

⁵ müsaid olmadı (ə.) - kömək olmadı

HAŞİM NAHİD ƏRBİL
(1890-1962)

İlk və orta təhsilini Ərbildə alan Haşım Nahid 1909-cu ildə Bağdad yolu ilə İstanbula gedərək Hüquq Məktəbinə girib. Sonralar “Səyahət” başlığı altında bir sıra yazılar çap etdirmişdir. “Səyahətnamə”də yazır ki, Kifri ətrafında, Bayat əşirətinə mənsub türkmanlarla tanış olduq. Bizimlə türkmanca danışdılar. Məlum oldu ki, Füzulinin Divanı müqəddəs bir kitab kimi əldən ələ gəzir. Deyirlər Füzuli Bayat əşirətindəndir. Burada Füzulinin adını ən aşağı, ən bəsit düşüncəliyə də tanıyır və şeirini də bilir.

Haşım Nahid 1911-ci ildə Hüquq Məktəbini bitirir. Vəzifə alır. 1914-cü ildə fransızcadan “Xailə üçün qəhrəman” adlı bir əsəri tərcümə edərək yayımlamışdır. 1924-cü ildə Fransaya getmiş, Sarbon Universitetinə daxil olaraq elmlə məşğul olmuşdur. 1925-ci ildə Ankaraya qayıdaraq qəzet və dərgilərdə iqtisadi məsələlərə dair məqalələr yazır. Bir ara da Xarici İşlər Nazirliyində vəzifə tutaraq konsul vəzifəsinə qədər yüksəlmişdir. Bu arada Sarbon Universitetində İqtisadi və İctimai elmlər fakültəsində oxuyub.

Təkrar Türkiyəyə qayıdan Haşım Nahid hökumət əleyhinə bir məqalə yazdığına görə Təhlükəsizlik İdarəsinə çağırılarda İraqa dönmüşdür. Bu 1935-ci ildə olmuşdu. Burada onunla Sarbon Universitetində birgə oxuyan o zamankı Ədliyyə naziri Təvfik Süveydinin köməyi ilə Kərkükdə, sonra isə Bağdadda müəllim vəzifəsi alır. Maaşı 18 dinar olur. Nazirin köməyi ilə ona məxsusi maaş kəsilir. O vaxt 25 dinar çox böyük məbləğ idi. 1939-cu ildə Hilla şəhərinə

nəqli səbəbiylə Türkiyəyə getmişdir. Qısa müddət də evli olur.

Ankarada Hisar Oteldə qalırmuş. Beyninə qan sızması səbəbindən 1962-ci ildə dünyasını dəyişir və Cəbəci Məzarlığının kimsəsizlər cinahında torpağa tapşırılır.

Haşım Nahidin iqtisadi, siyasi və ədəbi məsələlərə həsr olunmuş on beş kitabı çap olunub.

Onların arasında 1921-ci ildə çap olunan "Hirsələnmiş əsir" pyesi və "Qara gün" yazıları 1914-1924-cü illər arası yazdığı və mətbuatda çap olunmuş elmi əsərlərindən 1954-cü ildə çap olunan "Yeddi min illik şumer mədəniyyətində Kipr" əsərini göstərmək olar.

İnsanı düşündürən fikirləri çoxdur: "İraq Türkmanlarının bədii duyğularını və dilini yaşadan amillərin ən təsirli və qüdrətli Füzulinin əsərləridir. Ən qüdrətli deyirəm, çünki daha başqa əsərlər də var: "Aşiq Kərəm", "Aşiq Qərib", "Fərhad ilə Şirin".

Haşım Nahid həm də seçilən şair idi. Əsasən heca vəznində yazmışdır.

Poeziyasından örnəklər:

BAHAR

Ey yerin dibindən fısqıran həyat,
Rəngin, qüdrətinlə onu xatırlat:
Sünbüllərə onun gözündən fər ver,
Quşlara səsindən onun ahəng ver;
Yasəmən bənzəsin barmaqlarına,
Qırmızı qərənfil, dodaqlarına.
Saçını andırsın gur sarmaşıqlar,

Durğun göllərində solğun işıqlar,
Yer-yer titrədirkən sən nəqişini
Mən də həp sorayım kəndimə şunu:
İştə bahar... bahar... sevgili bahar.
Yardan ona gizli bir şeyimi var?!

AXŞAM

Toxunma könlümə, könlüm qırıqdır!
Mənim gülməm belə bir hıçqırıqdır...
Toxunma könlümə, ey dəli rüzgar!
Onun hər telində bir hıçqırıq var.
Sallama şu qırıq dalı¹ qırıqdır;
Düşürdüyün yapraq bir hıçqırıqdır.
İstəməm mən indi nə səni,
Nə sular da işıq əyləncəsini
Qanlı bir kəfənə bənzəyən rənglə
Axşamı al götür kəndin sürüklə.
Saçım la oynama, saçımı yolma!
Bir hıçqırıq kimi içimə dolma...
Saçım da var isə əlindən bir şey:
Hər telində inlət birər qırıq ney.
Lakin qalmamışsa əlinin izi,
Nafilə² süsləmə mavi dənizi.
İstəməm artıq mən indi nə səni,
Nə sular da işıq əyləncəsini...
Sən sadə toxunma könlüm qırıqdır!
Mənim hər nəfəsim bir hıçqırıqdır!

¹ dal - budaq

² nafilə (ə.) - nahaq, əbəs

DİCLƏ

Şən Diclə, gülşən Diclə
Həp axarsan sevinclə.
Gündüz günəşdən şənsən
Axşam da bir gülşənsən.
Sən Diclə, gülşən Diclə.
Bu sabah böylə erkən
Sən çağlar, mən ağlarkən
İştə gəldik üz-üzə
Çünki dərd ortağımsan,
Hicran yatağımsan!
Sən Diclə!
Əskidən nə çox şəndim,
Sanki şurda bir bəndim.
Həm nəşəliydim, həm dinc.
Şimdi nerdə o sevinc?!
Şimdi nədən üfük boş,
Sahilin boş, yolun boş?!
Şu macərayı, söylə;
Sən susma, durma böylə!
Gülşən Diclə!
Gül qoxan sahilində;
O qarğısı əlində,
Gənc atlılar nə oldu?
Keçdikləri şu yoldu..
Söylə, söylə,
Həp birər dəstə güllə,
Qisməti səndən soran

Saçlardakı sünbüllə,
Dilbər qızlar nə oldu?
Gəzdikləri şu yoldu...
Şən Diclə, gülşən Diclə!
Bari bəni sən dinlə:
Qürbət elindən döndüm
Ayağımın tozuyla.
Bir çıraq kimi söndüm
Onun yadı, sözüylə.
Söylə nərdə Gülnazım
Səndən budur niyazım!
Əlində həp gül vardı,
Saçında sünbül vardı
Bilirsən o gül təni:
Üzündə vardı bəni...
Ey Diclə, susma böylə.
Nə oldu anlat söylə!..
Bilirsən ki o son gün
Gülnaz pərişan, ölgün,
Saçını yoldu... yoldu...
Sonra söylə nə oldu?
Bən aşarkən şu dağı
Parlıyırda saçağı.
Öyləmiydi? Öylə!
Ah Diclə! Susma söylə
O bəlkə bayılmışdı!!
Sonra da ayılmışdı.
Kim bilir nə ağladı
Yas tutdu, saç bağladı.
Yurdu imiş şu qıyı

Heç bilməzmiş yuxunu
İnlərmiş hıçqırmış
Quşlara hayqırmış.
İştə gəldim, ey Diclə!
Lakin o nerdə? Söylə.
Hanı nerdə Gülnazım?
Səndən budur niyazım..

.....

“DƏLİRƏN ƏSİR”¹ PYESİNDƏN

Həyəcanlanmağa başlar,
Hanı o gün.. o ölgün,
İssız çöllər başdan-başa,
Qaplanmışdı bir atəşə;
Duman, alov dalğa-dalğa,
Çarpırdı sola-sağa.
Güllərə qarşı çıxan,
Hər bir göyüs² oldu qalxan.
Silahların şaqırtısı,
Kəmiklərin³ çatırtısı,
Qarışdı bir-birinə...
Qanlar axdı tər yerinə..
Buludlanan tozla duman
Süngülərdən bazı⁴ çıxan

¹ dəlirən - dəli olmuş

² göyüs - sinə

³ kəmik - sümük

⁴ bazı - bəzən, hərdən

Qığılımdan şimşəkləndi
Buludlardan qayıb axan
Dörd köşəli bir damla qan
Ay yıldızla bənəkləndi...¹
Mədəniyyətlə öyünən bəşər!
Bütün yaptıkların dəlalətlə şər.²

¹ bənəklənmə – ləkə, xal, xallanmaq

² dəlalət - əlamət, nişanə

MƏHƏMMƏD SADIQ
(1891-1967)

Əsl adı Məhəmməddir. Şeirdə ləqəbi Sadıqdır. Mollalıq etdiyinə görə xalq arasında Molla Sadıq kimi tanınır. 1929-cu ildə müəllimlik imtahanı verərək Kifri elçəsinin Kalar köyündə ibtidai sinif müəllimi təyin edilib. Sonra Tuzxurmatuda, Qaratəpə köyündə, Bakubada ibtidai məktəb müəllimi işləmişdir. Daha sonra Kərkükdə Şaturlu məhəlləsində yeni açılan İslami eytam məktəbində üç il müəllim olaraq çalışmışdır.

Sonralar Xankah mədrəsəsində müəllimlik etmişdir. Heç vaxt ailə həyatı qurmamışdır. 1967-ci il iyul ayının 1-də dünyasını dəyişmiş və Kərkükdə Əli Paşa Məzarlığında basdırılmışdır. Türbə daşında bir şeiri yazılmışdır. Şeir aşağıdakı misra ilə başlayır:

Ya Rəb, bu könlümdəki iman da sənindir.

İrfan da sənin, ağıl da sənin, can da sənindir.

Məhəmməd Sadıq dünyasını dəyişəndə bir çox şairlər ağular yazdılar. Onlardan biri də məşhur kərküklü şair Sallah Növrəs idi. O yazmışdır:

Nə tarlada sünbül, nə bağçada gül,

Susdu artıq bizi şad edən bülbül.

Sadıq öldü, eyvah qəm doldu könül,

Qoca Sadıq üçün yandım, üzüldüm.

Məhəmməd Sadıq iki məşhur kitab qoyub getmişdir: “Düşüncələrim” (Bağdad, 1956, 98 s.) və “Coşğun duyğularım” (Kərkük, 1964, 144 s.). Bu kitab folklorşünas və yazıçı Mövlud Qayaçının maddi dəstəyi ilə çap olunmuşdur.

Məhəmməd Sadıq 13-14 yaşlarından şeir yazmağa başlayıb. Şeirlərini əruz vəznində yazıb. Etiraf etdiyi kimi heca vəznində şeir yazmayıb. Hecada əruzun ahəngini tuta bilməyib. Heca vəznini bəyənməyən şair sərbəst şeirə qarşı düşman kəsilmişdi:

Yazılan sərbəst şeir bənzər həyasız qadına,
Baldırı çılpaq gəzər, gəlməz həyası yadına.
Pudra sürtmüş üzünə, olmuş dodağı qırmızı,
Qol açıq, dizlər açıq, olmuş bu əsrin qızı.

Əziz oxucu, əlindəki "İraq-Türkman poeziya antologiyası"nın tərtibçisi olaraq qeyd edim ki, "Altı il Dəclə-Fərat sahillərində" kitabımda qocaman şair Molla Sadıqla 1966-cı ilin aprel ayında Kərkükdə görüşümdən geniş söhbət açmışam (Bax: Bakı, Yazıçı, 1985, s.75-76). Ayrıca "Ulduz" jurnalında (№7, 1968) "Kərkük şairləri" məqaləmdə şairin "Mənə Məcnun, ona Leyla dedilər" qəzəlini çap etdirmişəm.

Poeziyasından örnəklər:

QƏZƏL

Əhli-əşq gözlərinə nərgizi-şəhla dedilər
Eşq içində mənə Məcnun ona Leyla dedilər.

Ruhlara nəşə verən gərdəninə əhli-nəzər
Kimi billur, kimi kafir,¹ kimi mina dedilər.

¹ kafir - üsyankar

İki zülfü arasında üzü par-par parlar
Bax ki bu ayda görüldü iki yelda¹ dedilər.

Sallanırkən necə min naz ilə düzgün boyuna
Əlfi-can,² sərvi-rəvan ciltvəyi-Tuba dedilər.

Üzü gün, qaşu hilal burci-cəmal üzrə çıxar
O sədəf dişlərinə ıkdı sürəyya dedilər.

Qonuşurkən dodağından yerə ruhlar tökülür
Dadlı-dadlı sözünə möcüzü-İsa dedilər.

Bağ-i-həsərdə səhər vaxtı ötən könlümüzə
Kimi qumru, kimisi bülbülü-şeyda dedilər.

Sadıqın can yaxıcı zümzüməli nəğməsinə
Kimi fəryad, kimi əfğan, kimi şəkva³ dedilər.

ATOM BOMBALARI

Şairlərə yaxlaşma sərəncamı xətdir
Düşmanlarına sözləri püsküllü⁴ bəladır.

Şirin səsinə kimsə tamamilə dayanmaz
Bir rədi-müsibət kimi dəhşətli sədədir.

¹ yelda - qışın ən uzun gecəsi (22 dekabr)

² əlfi-can - min dəfə can

³ şəkva (ə.) - şikayət

⁴ püskül - qara rəng çəkən fırça

Şairləri qızdırma həvavü-həvəsinlə
Atəşləri təhrik edən hər yerdə havadır.

Gözlər qamaşır şaşaa-i-şəmsi-şeyrdən
Huffaşı¹ bugün kor edən ənvarı-ziyadır.

Daşlar səni əsar ilə meydani-hecada
Hər misrai adasına bir səngi-qəzadır.

Bir gün gələcək atəşi-şeyrimlə yanarsan
Yaxınlaşma mənə şölei-əşar² fənadır.

Həcv ilə səni məhv edərəm durma önümdə
Tabım ki bugün doğrusu meyyali-hecadır.

Şeyrim səni bərbad edəcək, kəndini topla
Get babi-ətaya ki, o bab dərdə şəfadır.

BAHARIN NƏĞMƏLƏRİ

Bahar olsun, gülün eşqilə bülbül biqərar olsun
Ağaclar üzrə quşlar bir vəzində nəğməkar olsun.

Səba desin, çiçəklər bir-biriylə qol-boyun olsun
Çəməndə lalələr güllərlə gülsün nəşədar olsun.

Döşənsin nəşədən ruyi-zəminə bir yaşıl xalı
Süsənlər qız kimi rəqs eyləsin busu kənar olsun.

¹ hüffaş – yarasa

² şöleyi-əşar – şeyrin parıltısı

Səmanın, yıldızın, mehtabın, ayın hüsnü əks etsin
Çəmənələr üzrə ənvəri-mələhətdən bahar olsun.

Lətafətdən, nəzakətdən yapılmış bir cahən olsun
Suyu nəşə, zəmini işvədən leyli nəhar¹ olsun.

Müğənnilər, sürəhilər, qədəhlər hazır olsun həp
Qədəmi-yar üçün məclisə az bir intizar olsun.

Həbibin gərdəni bir gərdəni-minaya əks etsin
Lətafətlər içində bir lətafət aşikar olsun.

Nəvaya² başlasın udü kamança, ney ilə qanun
Həvayi-eşq ilə hər kəllədə min ahü-zar olsun.

Yapılsın bir qəsir ayinədən ta, bəzmi-işrətdə
Baxarkən göz önündə hər tərəfdən əksi-yar olsun.

Çəmənari-lətafət üzrə düşsün nəşvədən³ şəbnəm
Mələhət çeşməsi üstündə süslü bir çinar olsun.

Nəsimi-gülşəni olsun onun İsanın ənfəsi⁴
O bağı-işrətə abi-həyatdan cuybar⁵ olsun.

¹ leyli-nəhar (ə.) - gecə-gündüz

² Nəva - Nəva muğamı

³ nəşvə - nəşə

⁴ ənfəs - nəfəsin cəmi

⁵ cuybar - çox sulu yer, arx

Xəyalımla münəvvər bir baharı eylədim təsvir
Bu əşarım ki məndən əhli-zövqə yadigar olsun.

Sədayi-şeyrdən tali oyanmaz habi-zillətdən
Sözümdən kəvkəbi-bəxtim fələkdə şərmsar olsun.

Vücutun suzi-həsrətlə dəlinsin ney kimi Sadıq
Nəfəs aldıqda göyüsündən sədayi-müsikar olsun

Gözümlə görməsəm könlümdə təsvir etdiyim əsri
Bu dünyada mənə cayi-əsəftən¹ bir məzar olsun.

BAĞDAD

Gözəldir şəhri-Bağdadın səfayi-əhli işrətdir.
Qəmi yox, zövqü çox, abu-havası sanki cənnətdir.

Axar Diclə bu şəhrin ortasından min lətafətlə
Suyunda Taqi-Kəsra əks edər mirati-ibrətdir.

Bunun torpağı can bəslər suyunda başqa ləzzət var
Səhər vaxtı əsən feyzi-nəsimi cana səhhətdir.

Gözəldir gecəsi mehtabı parlaq Dicləsi şəndir.
O düzgün yüksələn xurma ağacı sanki qamətdir.

¹ cayi-əsəf - kədər məkanı

Bələmdə¹ hür ilə qılman oturmuş qol-boyun olmuş
Günəşlə abı bürci-mada görmək bir səadətdir.

Pərilər, huri-inlər² saf-saf olmuş Diclə üstündə
Süsəndən laləzar hər yanı bir gülzarı-vüslətdir.

Ağaclar üzrə bülbüllər ötərlər milli şərqiylər
Çiçəklər üzrə şəbnəm qətrəsi bir dürri-səfvətdir.

Gözəllər mərkəzi ancaq bugün Bağdad şəhridir
Qəsirlər hər biri məşriqi-şəmsi-mələhətdir.

Bu şəhrin ən mühüm xasiyyəti haqqında qəm olmaz
Gülü solmaz, qocalmaz, kəndi bir gənci-məhəbbətdir.

Əgər sultanı adil olmasa onda davam etməz
Bu əhvalı bunun haqqında qalmış bir fəzilətdir.

Bu ali məmləkət İraqın paytaxtıdır
Səmayi-mərhəmət bir ciltvəgah-i fevzi-millətdir.

Yazılmış xətti-qüdrətlə bu misra Babi-Əzəmdə³
Gələn heyran, gedən aciz, bu yer bir nəqşi-heyrətdir.

¹ bələm (ə.) - qayıq

² in - ins.

³ Babi-Əzəm - Bağdadda böyük giriş qapısı

RƏŞİD AKİF
(1894-1973)

Rəşid Akif Kərkük şəhərində adlı-sanlı Hürmüzlülər nəslindəndir. Kərkük qalasının Hamam məhəlləsindən olan Hürmüzlülər Türkman xristianlarından olublar. Əcdadları müsəlmanlığı qəbul ediblər. Kitabın tərtibçisi kimi deyə bilərəm ki, nəslin görkəmli nümayəndələri, indi xalqa sonsuz xidmətlər göstərilər. Ərşad Hürmüzlü kərküklülərin İstanbulda çıxan “Qardaşlıq” dərgisinin təsisçisidir. Qardaşı Həbib Hürmüzlü isə dönə-dönə çap olunan “İraq-türkman türkcəsi” sözlüyünün müəllifidir (Kərkük, 2013, 340 səh., son basqı).

Rəşid Akif 1894-cü ildə Nasiriyədə anadan olub. Atası orada dövlət qulluğunda çalışmışdır. Rəşid ilk təhsilini özəl (mülki) məktəblərdə almışdır. Həmin məktəbləri bitirən uşaqlar üç dildə danışa bilirdilər. Şair ibtidai məktəbdə müəllim işləmişdir. Bir müddət ilk oğulun (məktəbin) müdiri olmuşdur. 1937-ci ildə Zahi qaymaqamlığının Çeli nahiyəsinə müdir təyin edilmişdir. 1951-ci ildə pensiyaya çıxmışdır. 17 fevral 1973-cü ildə dünyasını dəyişmişdir.

Şeirlərini və ədəbi yazılarını Mosulda “Ən Nicat” (1910), Kərkükdə “Nəcmə” (1918-1926), “Kərkük” (1926-1972), “Afaq” (1954-1959) qəzetlərində, İstanbulda “Yeşil ada” (1951), “Füzuli” (1957-1958) və Bağdadda “Qardaşlıq” (1961-1973) dərgilərində çap etdirirdi. Kitab halında əsəri çıxmamışdır. Sərbəst şeirləri də vardır.

Poeziyasından nümunələr:

MƏQBƏRƏ

Ağlama annə burax,
Türkman qızı ağlamaz.
Onların göz yaşları
Yerə düşməz, çağlamaz.
Sən pək uzaq və parlaq
Bir tarixin qızısan
Hər zaman hür yaşamış
Üfüqlərdə parlayan
İnci almaz donanmış
İşıqlı yıldızsan.
Türkmanın göz yaşları,
Bir kin fırtınasıdır.
Vaxtı gəlincə coşar,
Bir sel olur süpürür,
Xain, namərd başları.

ƏRBİLƏ XİTAB

Ey əsli ulu, nəsli nəcib, sevgili Ərbil,
Beş min sənədir hür yaşamış bilgili Ərbil.

Ey qalası bir bürci-zəfər, çölləri cənnət
İsgəndəri, Daraları təchir¹ edən Ərbil.

¹ təchir (ə.) - məftun edən

Maziləri¹ parlaq, şərəfi yüksək olan yurd,
Tarixi bütün şanla, şeir, rəfiylə² keçən Ərbil.

Ey birliyini, elmini dünyaya tanıtmış,
Ey hər kəsə dost, milləti qardaş bilən Ərbil.

Şeirin, ədəbin məftunusan iştə Qəribi
Şeiriylə bütün ölkəyi nurlandıran Ərbil.

Tarix sənə bir səhfəi-nur açmış ikən sən
Üz döndərirsen, bizi inkar edən Ərbil.

Səlcuqların əhfadısən,³ ey himməti-ali,
İnsanlığa xizmətlə atılan, parlayan, Ərbil.

Haqdır səni tən etsə, itab eyləsə yaran
Qönçə kimi əslin unudub sormayan, Ərbil.

Gəl ver əlini birləşəlim qardaşınam mən
Minnət günü bizdən sizə gəlməz ziyan, Ərbil.

Hür yaşamışsan daim bunu əcdadına sor,
Ey qanı təmiz, kəndisini⁴ ər bilən, Ərbil.

¹ mazi - (ə.) - keçmiş, keçmiş zaman

² rəfi (ə.) - uca, yüksək

³ əhfad (ə.) - nəsil, nəvə-nəticə

⁴ kəndisi - özü

NAR GÜLLƏRİ

Söylə... Susma!..
Köksünə şü nar güllərini kim düzdü?
Hangi zülm bağçalarından qoparıldı şü güllər?
Susursan, dalmışsan!
Yoxsa qaranlıq bir tunelə qayıb getdin?
Köksündəki güllərin qoparıldığı bağçalarımı arayırsan?
Onları arama,
Onları aramaq,
O bağçadakı ağacları kökündən qoparıb atmaq bizə düşər.
O bağçalar quruyacaq və o ağaclar
bir daha böylə zəhərli güllər açmayacaq
Kimsənin köksü o güllərlə nişanlanmayacaqlar.
Sözlərimə gülümsüyorsən kimi sanıram.
Xeyir, əmin ol.
Arxanda qalanlar bu qədər də ölgün və bitkin deyillər.
Onlar səni unutmazlar.
Köksünə düzülən şü nar gülləri köksündə durduqca
arxanda qalanlar o ağacları qoparacaq.
Bir daha başqa sinələri nişanlamayacaq.
Bir daha başqa sinələri bəzətməyəcəklər.

SADULLAH MÜFTİ
(1895-1972)

Sadullah Müfti məşhur şair Əsəd Naibin dayısıdır. Sadullah xalq arasında Dayı deyə tanınmışdır. İlk təhsilini Kərkükdə Sultanı məktəbində almışdır. 1919-cu ildə Kərkükdə Zəfər ibtidai məktəbinə müəllim təyin olunub. Sonralar məktəb müdiri, az sonra isə dövlət qulluğunda çalışmışdır. 1972-ci ildə dünyasını dəyişmiş və Kərkükdə Musalla qəbiristanlığında dəfn edilmişdir.

Dadlı söhbətli söz ustası idi. Siyasi və ictimai durumları dəyərləndirərkən söhbət ilə uyğun fikirlər irəli sürürdü. Bunu onun yazı və şeirlərindən də görmək olur.

Poeziyasından örnəklər:

KEÇMİŞ OLA

Bir kiçik yavru idim, bilməz idim sağ-solumu,
Rəhbərim olmasa, çoxluq şaşırırdım yolumu.
Kimsə qıymazdı acıtsın məni, bursun qolumu
Nə gözəl çağ idi!.. Artıq o zaman keçmiş ola!

Babam, annəmlə yaxın əqrəbanın son əməli
Biricik oğlu idim ailənin öz təməli.
Hər dəm oxşardı məni dadıcığın¹ müşfiq² əli
Nəşə olmuşdum evə, şimdiki o gün keçmiş ola!
Bir yerim incinsə³ mən of demədən qoşan,

¹ dadı - dayə

² müşfiq (ə.) - mərhəmətli, mehriban

³ incinsə - incisə, ağrısə

Yaşaran gözlərimi bağrına basdıqca coşan,
Nə dilərsəm onu yapmaqla sevinci tutuşan
Annəmin kölgəsi yox, şimdiki o da keçmiş ola!

Nə çabucq keçdi o günlər! Onu əsla sayamam,
Həm də sıx-sıx dəyişən xatirəsin qavrayamam
O üfüqlər də gərəkli nə üçün? Anlayamam.
Dadlı bir düşdü¹ məgər, dünkiki² həyat keçmiş ola!

Böyüdüm sonrasını mən, bilgimi artırmaq üçün
Bir okuldan daha yüksək birini sormaqla üçün
Gənc ikən qürbətə çıxdım, boş oturmaqla üçün
Heçə getdi bu əməklər, o daha keçmiş ola!

Vaqeə mən də qəbahətliyəm, iqrar³ edirəm,
Bugünün adətini sığdıramam, ar edirəm,
Kəndi rəci qafanın vəhyini isar edirəm
Bu səbəbdən geri qaldımsa nə olur, keçmiş ola!

Yaşamaqla şərti dəyişdi, nə rifah qaldı, nə mal,
Bu təbəddüllə həmən hər kötü şey oldu halal.
Bunu bir-bir bularaqla sayması hər halda mühal⁴
Əski günlər gedi verdi,⁵ nə yazıqla keçmiş ola!

¹ düş – yuxu

² dünkiki - dünkənki

³ iqrar (ə.) - təsdiqləmək, boynuna almaqla

⁴ mühal (ə.) - çətin, mümkün olmayan

⁵ gedi verməklə - çat verməklə

Nə ucuzluqdu o günlər, nə gözəldi o həyat,
O günün zövqü-səfasıyla daşan müctəmiat
Ədəbi-iffəti-hörmətlə o mərdanə sifət
Həpsi onlarla köçüb getdi, bu da keçmiş ola!

Nə hulus,¹ qaldı bu aləmdə, nə qeyrət, nə vəfa,
Nə cəmiyyətdən əsər var, nə könüllərdə səfa.
Sanki hər kəs görür kəndini məhkumi-cəfa
Artıq əsla bulamam əski günü, keçmiş ola!

Nə yazıq maziyi dəryad² edərək ağlamadan
Gələcək nəslə güvənməklə əməl bağlamadan
Betərindən qorumaq çarəsini sağlamadan
Sıyrılıb biz də qatıldıq sələfə, keçmiş ola!

Qadın erkəklərə üstün, kiçiyin hörməti yox,
Bacı qardaş ilə küskün, böyüyün rəfəti³ yox
Acımaz düşgünə zəngin nə yazıq şəfqəti yox
Görməmişdik bu çeşid təfriqəyi, keçmiş ola!

Bir zaman mən də hökumətdə bir iş almış idim,
Qədərincə çalışıb məsləkimə dalmış idim,
Lakin akranıma⁴ nisbətdə geri qalmış idim
Erkən ayrıldım əməkliyə, bu da keçmiş ola!

¹ hulus - səmimiyyət

² dəryad (f.) - yadasalma

³ rəfət (ə.) - ağsaqqallıq, böyüklük

⁴ akran - yaşlı

BİLDİYİMƏ

Adəmi-həvvadan bu günə qədər
Qadını ərə bağlamış qədər.
Ömrün istərsən olmasın hədər
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Ərin yarısı qadın olunca
Əskik sayılır həyat boyunca
Tam olur ancaq bir eş¹ bulunca
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Əzəldən hər kəs eşiyə yaşar,
Dağı-dənizi birlikdə aşar,
Yalnız qalınca ötəki şaşar
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Malını qoruyar, evini bəklər,
Hazırlar sənə dadlı yeməklər.
Yuvanı süslər şirin bəbəklər
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Evin bağçadır, cocuq da gülü,
Sən ək fidanı,² açar sünbülü.
Ötdürmək üçün bağda bülbülü
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

¹ eş - həyat yoldaşı

² fidan – şitil

Kədərli olsan, çöhrənə baxar,
Sabaha qədər işığı yaxar,
Gözünün yaşı içinə axar,
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Rahatsız olsan, xəstə baxıcı,
Sanki bir annə, bəlkə bir bacı.
İçirir sənə şorba, ilacı¹
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Sirrini saxlar, dərdin paylaşar
Kimsəyə dözməz, sənə yaxlaşar.
Doğru yürürsə, qolay anlaşılar
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Çamaşır yuyar, ütünü yapar,
Hər zaman sənə büt kimi tapar.
Aldırmaz isən bəlkə də sapar
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Gündüz ocaqda, gecə qucaqda,
Düzənlik yapar köşə-bucaqda,²
Əmrinə hazır soyuq-sıcaqda
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Vəfalı bir eş, sevgi qaynağı,
Zorlu durumda kədər ortağı.

¹ ilac - dava-dərman

² köşə-bucaq - künc-bucaq

İlgisi artar, çözülməz bağı
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Çox dəyəri var, qavraya bilsən,
Haqqı ödənməz hesaba girsən.
İyi düşünüb, insafa getsən
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Gənclikdə evlən yavrun törəsin,
Sən yıpranırkən,¹ onlar ürəsin.²
Barı son gündə torun³ görəsən
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

Atalar demiş, sözləri ölməz
Fırsatı əldən qaçırma, dönməz.
Son peşmanlıq faydə verməz
Ara kəndinə uyğun bir qadın!

“SÖYLƏ, EY QUŞ” ŞAİRİ-USTADIMA⁴

Dan yerləri ağarırkən yamacda
Yaşıl bir quş hey ötürdü ağacda
Heyrət ilə ətrafıma baxındım
Yad deyildi, mən bu səsə yaxındım!

¹ yıpranmaq - qocalıb əldən düşmək

² ürəmək - böyümək, çoxalmaq

³ torun - nəvə

⁴ Şair bu şeiri ustadı Rəşid Akifin “Söylə ey quş” şeirinə nəzirə olaraq yazmışdır.

Nerdə isən göstər mənə kəndini,
Quşcuğazım, söylə mənə dərdini.

Mən dilini bilməsəm də anlıram...
Qəmlilərlə buluşunca ağlıram...

İraq eldən sayğı, salam gətirdin
Qırx şəhidlər ölkəsinə yetirdin.

Səbr eyləyin, mətin olun deyərək
Ürəyinə sevgi, qüvvət verərək.

Ustad səni öksüz,¹ məzlum bilmişdi
Altı illik göz yaşını silmişdi.

Özgələrin öfgəsini² dindirən
Şaşqınlara doğru yolu bildirən.

O bilginin məgər varmış kədəri!
Sevdiyindən ayrılıqmış kədəri!

Mavi göylər, yaşıl otlar, çiçəklər
Ana yurdda tərək etdiyi bəbəklər...

Hüznü-mələl qaynağıdır onunçün
Həsrət çəkər gecə-gündüz onunçün!

¹ öksüz - yetim

² öfkə - qəzəb

Dedim, ey quş! Salam söylə o pırə
Düşünməsin, qəm yeməsin boş yerə.

Gənclərimiz okulundan dərs alır
Gün keçdikcə öyrəncisi çoxalır.

Daha sözü bitirmədən elçimiz,
Daldan-dala¹ sıçrayaraq dedi biz:

Heç quş deyil, hər pəriyiz buraxın
Qanad açıb yüksələlim siz baxın.

Uzaqlara, ənginlərə dalalım!
Şəhidlərə ərməğanlar alalım!

¹ daldan-dala - budaqdan budağa

ƏSƏD NAİB
(1897-1992)

Əsil adı Əhməd Əsəddir. Şeirlərinin altında bir ara Naibzadə Əsəd və bəzən Naibzadə Əsəd Necdət, daha sonra Naibzadə Əhməd Əsəd və Əsəd Naiboğlu və nəhayət Əsəd Naib adlarını yerli dərgi və qəzetlərdə işlətdiyinin şahidi oluruq.

Əvvəlcə molla məktəbində oxumuş, sonralar Rüştiyə və Sultanı məktəblərində oxumuşdur. Bu məktəbdə şair əruz elmini və ədəbiyyatı İstanbul Darülfünununun məzunu olan Əhməd Kamal bəydən və atasından öyrənmişdir.

1921-ci ildə Kərkükdə ibtidai məktəbə müəllim təyin olunub. Sonralar uzun müddət ibtidai məktəb müdiri işləmişdir. 1963-cü ildə təqaüdə çıxmış, 1964-cü ildə Bağdadda köçərək asudə bir həyat yaşamışdır. 19.03.1992-ci ildə dünyasını dəyişəndə vəsiyyətnaməyə əsasən Kərkükə gətirilərək ailə məzarlığında basdırılmışdır.

Əsəd Naib 1920-ci ildən başlayaraq şeirlərini Kərkükdə çıxan "Nəcmə", "İləri", "Kərkük", "Afaq" və "Bəşir" qəzetlərində və Bağdadda 1961-ci ildən çıxan "Qardaşlıq" dərgisində çap etdirirdi. Şair bir neçə kitab müəllifidir: "Kərkük nüktələri" (lətifələri) (Bağdad, 1973), "Zamanın əli" (Bağdad, 1985), "Yapraqlar" (Bağdad, 1986), "Ərmağan" (Bağdad, 1998). Bu kitab İraq Kültür Bakanlığı tərəfindən çap edilmişdir.

Şair eyni zamanda Ömər Xəyyamın rübailərini farsca-dan ana dilinə çevirərək çap etdirmişdir.

Əsəd Naib həm yaradıcılığına, həm də şəxsi keyfiyyət-

lərinə görə xalq arasında çox sevilib. Həyatında nə dili, nə də qələmi ilə kimsəni incitməmişdir. Dünyada az insana nəsib olan gözəl məziyyətlərindən biri də heç bir kimsənin əleyhinə danışmaması olub.

Poeziyasından nümunələr:

QUMRU

Dəyərli şair Said Bəsimə
Həmdərd arayırsan bildim onünçün
Hər sabah bağçama gəlirsən, qumru.
Boşluğu dolduran yanıq səsinlə
Sən mənə yuxumdan alırsan, qumru.

Anlaşıldı, sən də bir hicranzadə!
Sərvidən sorursan: Sevgilim nerdə?
Sənə mən deyim: Mənə sor bir də
Bu hicran bağında qalırsan, qumru.

Yalnız sənmişən yarından cüda?
Sor bu dağda kimlər erdi¹ murada?
Sən heç olmaz isə indi burada
Mən kimi həmdərd bulursan, qumru.

Gəl sabah, qumru, səni bəklərəm²
Dərdinlə ovunur mənim dərdlərim.
Beş günlük dünyada şimdilik varam
Kim bilir ki yarın nolursan, qumru.

¹ ermək – çatmaq, yetişmək

² bəkləmək – gözləmək

BAHAR

Bahar oldu, açıldı gül
Nərgiz, süsən, lalə, sünbül.
Bağçalarda çilər¹ bülbül
Quşlar uçar dal-budağa
Qadın, erkək çıxar bağa.

Əsdi baharın rüzgarı
Əridi dağların qarını
Çayda axan sel suları
Çəkər bizi Şeyxbəhriyə
Bəzən daha irəliyə.

Qadın, erkək saf-saf keçər
Gözlər baxar, gözlər seçər
Könüllərə sevgi biçər
Nişan üzüklü əlləri
Sonagölü gözəlləri.²

Şən quzular bayırlarda
Oynar, otlar çayırlarda
Çoban yarın xatırlar da
Qaval çalar coşa-coşa
Xəznətəpə minlər yaşa.

¹ çiləmək - fəğan etmək, yana-yana oxumaq

² Sonagölü, Şeyxbəhri və Xəznətəpə Kərkükün seyrangah yerləridir.

YAZ¹

Tarlaların başaqları
Oxşar onu yaz rüzgarı
Şənləndirir göyü, yeri
Köylü² qızın ala gözü
Əkinçinin yağız³ üzü.

Mərd rəncbərlər xırmanları
Sovururlar samanları
Heç sarsılmaz imanları
İşlərini sağlamışlar⁴
Allaha bel bağlamışlar.

Yaz gecəsi cana yaxın
Yılduzları axın-axın
Mehtabına bir də baxın
Ruha ondan səfa gəlir
Göylərə candan yönəlir.

Dan yerindən çıxar günəş
Ocaqlarda tütər⁵ atəş
Çaydanlığı dəmlər hər kəs
Coluq-cocuq gülə-gülə
Yemək yerlər iştah ilə.

¹ yaz - yay

² köylü - kəndli

³ yağız – qarayanız

⁴ sağlammaq - qaydaya salmaq

⁵ tütər - alovlanır

GÜZ¹

Mövsümlərin ən incəsi
Həm gündüzü, həm gecəsi
Könüllərin əyləncəsi
Güz vaxtıdır iştə, baxın
Hər kəs deyir gözlər aydın.

Sabahleyin xəfif rüzgar
Əsib ağacları oxşar
Nə verimli gözün bağlar
Gedib meyvə devşirəlim²
Gəl gözəlim, gəl gözəlim.

Güllər, quşlar, kələbəklər³
Bağçalarda bizi bəklər
Bəzəmiş hər yanı rənglər
Dünya deyir bizə sakın
Füsrət əldən qaçırmayın.

Nəşələnin bağ-bağçalar
Nur saçarkən ay gecələr
Başlar artıq əyləncələr

Al Vahiddən⁴ dəstə çiçək
“Söz verib sabah gələcək”.

¹ güz - payız

² devşirləmək - dərmək

³ kələbək - kəpənək

⁴ Kərkükün məşhur müğənnisi Əbdülvahid Küzəçioğlu S.Vurğunun “Gül-gülə”, Rəsul Rzanın “Layla, balam, a layla” şeirlərinə musiqi bəstələmişdir. Azərbaycan xalq mahnılarını, hətta Aşıq Pənahın “Ay qız, tovuz kimi sən” mahnısını məlahətlə oxuyurdu.

QIŞ

Qışda əsər soyuq rüzgar
Tökər yapraq bağ-bağçalar
Göy üzünü bulud qaplar
Rəhmət enər göydən yerə
Əməl gəlir könüllərə.

Qar yağdırır bəzən göylər,
Sanırsan sanki mələklər
Səpər yerə kələbəklər
Hər tərəf bəmbəyaz olur
Kim onda bir ləkə bulur.

Qışın günəşli günləri
Şənləndirir insanları
Dolar sport alanları
Gur buzlarla dərnəklərdə
Oynayalım, qoşun, biz də.

Nə xoş keçər qış gecəsi
Toplantılı əyləncəsi
Söhbətlərin minlərcəsi
Hər bir evdə zövqlə keçər
Hər kəs sevinclə yeyər-içər.

KƏLƏBƏK¹

Sarı, mor, pəmbə, bəyaz bir kələbək
Hər sabah bağçama erkən gələrək

Uçuşur zövqlə çiçəkdən çiçəyə
Pək gözəldir o, nə hacət deməyə.

Sümürür bitkilərin ən özünü
Keçirir beləcə hər gündüzünü.

Bağçamın gülləri tutqundur ona
Nə soxulmuş baxınız bir-birinə.

Gah öpər onları, gah oynaşaraq
O vaxt gəl də onun keyfinə bax.

Sürünür laləyə çarqıncasına
Gizlidir, vermə qulaqlar səsinə.

Hər çiçəkdən qoxu rəng öz su alır
Hər baxımdan mənə ortağ sayılır.

¹ kələbək - kəpənək

DİCLƏ

Hər mövsümdə sənin nəşən daşardı
Hər yazın gözəldi, həm qışın, Diclə.
Dalğın köksünü bahar oxşardı
Nə cana yaxındı baxışın, Diclə!

Xəyalı axşamın sevda izləri
Çəkərdi sahilə hər gün bizləri
Toplardı oraya gül filizləri¹
Sazlı sandallarla yarışın, Diclə!

Bəzmində bir pəri hər gün saqiydi
Sunduğu könüldü, deyil rakıydı.²
Bizi sərxoş edən onun eşqiydi
Sənin də mahmurdu baxışın, Diclə!

Araram, məgərsə köç etmiş həpsi
Gəlməyir sahilə dostların səsi
Bağların Leylasız qalmış kölgəsi
Nerədə Məcnuni baxışın, Diclə!

Yanmayır yürəklər, günəşmi solmuş
Məst etməyir badə, bir şeymi olmuş?
Qaç kərə boşalmış, qaç kərə dolmuş
Nerədə o qədəh çaxışın, Diclə!

¹ filiz - qönçə

² rakı - araq

Demək gül mövsümü ərmiş xəzana
Bağçalar pozulmuş, bağlar virana
Bülbüllər ötüşür nə yana-yana
Sənin də qoy axsın gözyaşın, Diclə!

Gedən günlər dönməz, keçmiş burax,
Uçuruma düşərsən bir önünə bax.
Ruhumu şad edər nişan olaraq
Qəbrimə bir çiçək taxışın, Diclə!

KƏRKÜKDƏ ÇƏRŞƏNBƏ SEYRANGAHI

1.Hazırlıq

O sabah gün doğar ikən quşlar
Bizdən əvvəl baharı alqışlar.

Bağda güllər açar, ötər bülbül,
Kələbəklərlə aşına sünbül.

Şənlənir tarlalar əkinlərlə
Lalələr oynadır əsinlərlə.¹

Günəşin əksi çiydə² parlarkən
Yağmış almaz sanarsan göydən.

Qoxular, nəğmələr saçır rüzgar
Yəni qalxın ki, əldə fürsət var.

¹ əsin - meh

² çiy - şəbnəm, şəh

Oyanır uykudan o gün erkən
Qadın, erkək, çoluq-cocuq birdən.

Toplanır qır¹ için nə lazımsa
Yeyəcək, çay, şəkər, kilim, kasa.

Bu hazırlıq bitər ikən böylə
Bəzənir annələr də diqqətlə.

Yavrular dürlü giysilər geymiş,
Sanki bayram havasıdır bu gediş.

Hələ qızlar, o təzə dilbərlər
Gənclərin uykusunda yer bəklər.

Kırları süsləyən də onlardır,
Ona hər bir könüldə yer vardır.

Məncə onlar için bu süs fazla
Süsü manken taxar, ve ya kukla.

Bir pəri, bir mələk bu dağlarda
Süsə möhtac olurmu onlarda.

¹ qır - çəmənlik, çöl

2. Məsirələr¹

Hər tərəf öylə çiçəkdir ki,
Məsirələr cənnət olmuş sanki.

Babagürgürda toplanır bir çox
Kimsələr ki, könüldə bir qəm yox.

İncə sazlarla başlar əyləncə
Bəzmü²-ahəng olur o hər gəncə.

Bəzi neydən çıxar yanıq bir səs
Ah ilə qarşılıq verir hər kəs.

Gah Çuvarbağ olur da bir səhnə
Tutdururlar halay davul, zurna.

Düzülülər sırayla qız, oğlan,
O gözəl dansa imrənir³ insan.

Mərkəb⁴ üstündə yavrucuqlar da
Bəstələr şərqilər oxur turda.

Daha var Kərkükün məsirələri
Onların ən mühümü Şihbəhri.

¹ məsirə (ə.) - istirahət yerləri, gəzmək yeri, seyrangah

² bəzm (f.) - məclis, kef məclisi

³ imrənmək - can atmaq, çox istəmək

⁴ mərkəb (ə.) - minik heyvanı; gəmi

O da zümrüd kimi yaşıllıqlar
Onu rəng-rəng papatyalar¹ süslər.

Çalğılardan ötər kaman, kanon
Vaxtıdır saqi badələr dönsün.

Xəznətəppəylə Çayboyu yer-yer
Topluluqlarla həp bəzənmişlər.

Bu durum coşdurur bütün xalqı
Kimi xoyrat oxur, kimi şərqi.

Məstü-heyran olur o gün insan
Görməmiş kimsə böylə bir seyran.

3.Yemək-İçmək

Hər evin xalqı xırda bir kütlə
Olaraq toplanır sevinclərlə.

Canlı güllərlə bitkidən güllər
Birləşib başqa bir bahar eylər.

Əylənir yavrular oyuncaqla
O çəmənlər içində qoşmaqla.

Qurulur ortada samovarlar
Qadın, erkək nəşəylə çay bəklər.

¹ papatya - çobanyastığı

İçilən çay o rütbə şirin ki,
Bəyaz əllərdə badədir sanki.

Alınır çayla külçə, kek, pasta,
Sunulur həpsi hər gələn dostla.

Böylə ləzzətlə çay içirlərkən
Yüksəlir şövqlə nəğmə hər yandan.

Başlar artıq qramofonlarla,
Qızların türküsi oyunlarla.

Maşlahı¹ başlarından atmışlar
Duyulur hər tərəfdən alqışlar.

Çirmənir qol yemək üçün artıq
Çünki hər kəsdə başlamış aclıq.

Qurulur süfrə önləyin yerdə
Düzülür dommalan, kabab-zərdə²

Kim düzmüş rəçəl³ börək, kəngər⁴
Kimisi süfrədə toyuq bəklər.

Bəzi qoymuş yumurta, duz, dolma,
Kimisi səbzələr, pendir, xurma.

¹ maşlah - üst paltarı

² kabab-zərdə (f.) - zəfəranlı şirin yemək

³ rəçəl - ənginar piroqu

⁴ kəngər - saqqız

Böylə iştah içində yeerlərkən
Dinlənir bəstələr plaklardan.¹

4.Oyunlar

Gəlir artıq sporçular dövrü
Nə qədər dadlıdır onun seyri.

Hər tərəfdən yığın-yığın insan
Baxmaqla zövq alır oyunlardan.

Gənclər oynar bu yanda singavbaz²
Atlayırkən o sanki bir şahbaz.

Üç addım oynadıqda gürbüzlər³
Yorulub tər tökər o gül üzlər.

Yavrular oynamaqda gözyumma,
Nə qədər zövqlü bir oyun, sorma.

Başlar artıq böyüklərin dövrü
Həyəcanlar verir onun seyri.

Atlar üstündə qəhrəman gənclər
Saf tutub kəndi dövrünü bəklər.

¹ plak - val

² singavbaz - təlim görmüş oyunçular

³ gürbüz - sağlam, gənc adam

Qoşdururkən o sanki bir şimşək
Ona heyran qalır qadın, erkək.

Başqa bir yanda, bir geniş meydan
Doludu futbol oynayanlardan.

Ayrılib sağla-sol olur ərlər,
Qarşı-qarşıya durub əmir bəklər.

Bir düdük ötməsiylə həp birdən
Qarşılıqlı hücumə başlarkən.

Bir savaş başlamış sanırsan ki,
Saldırırlar tərəf-tərəf çünki.

Gah topdan çıxıb gəlir bir səs
Alqış eylər olunca qol hər kəs.

Qazanan kimsə afərin istər
Canlanır həlhələlə çevirənlər.

5. Genəl görünüş

Qadın, erkək, coluq-cocuq coşqun,
Gəlirlər gəzintidən yorğun.

Bu bahar gözlərində qayət xoş,
İçməmişlər, fəqət könül sərxoş.

Sərpilirlər¹ çəməndə yerlərdə
O filizlər² ki insan istər də

O göyüslərdə³ baş qoyub dinsin⁴
O gözəl üzlə ta günəşlənsin.

Dağınıqdır omuzda⁵ qumral saç
Parlayır başda sanki altın tac.

O vücudlar ki xalqa əyləncə
Bir baxışdan sular qədər incə.

Tüllər altında bir xəyal olmuş,
Onun uğrunda kaç igid solmuş.

Daha bülbül sədası kim dinlər,
O dodaqlarda şeir olur sözlər.

Süzülür gizli bir əməl qəlbə
Onu söylər nəbizdə hər dərbə.

Yox daha başqa şey könüllərdə,
Biricik eşq olur səfa dərdə.

¹ sərpilmək - səpələnmək, sərilmək

² filiz - qönçə, gənc

³ göyüs - sinə

⁴ dinmək - dincəlmək

⁵ omuz - gərdən, çiyin

Başlar artıq seziş baxış, işvə,
Hər əda şairanə bir şivə.

Gün bitər cümlə xalq dönər artıq,
Edər axşam evində əhbablıq.

Qonuşurlar o günkü zövqlərdən,
Onu yad eyləmək də xoş zatən.

6. Son

Gün bitər, toplanır nə gəlmişsə
Samovar, qab-qacaq, kilim, kasa.

Daşılıb hər cocuq bir az əşya,
Oldu eyvah bu gün də bir rəya.

Görünür şimdi cümlə xalq üzgün,
Çünki bitməkdə böylə xoş bir gün.

Varıb¹ evlərdə dinlənilir² hər kəs,
Yox daha nəğmə, yox daha bir səs.

Həpsi hicrana uğramış şimdi,
Bir çərşənbə gəlsə derlərdi.

¹varmaq - getmək

² dinlənmək - dincəlmək

Gecə həp toplanırlar evlərdə,
Zikr edərlər o aləmi bir də.

O günün vəsfi bitməyir artıq,
Söylənirlər edərkən əhbablıq.

Qonuşurlar o günkü zövqlərdən
Həpsi bir fikir açıqlarkən.

Başlar artıq həmən ələşdirmək
İyi,¹ çirkin nə varsa bildirmək.

Söz açarlar bir az gözəllərdən
Qaşla gözdən, bacaqla əllərdən.

Yəni bir nöqtəyi qaçırmazlar,
Söylənir cümlə nöqtələr, nazlar.

Yenidən bir proqram başlar,
Gələcək həftə təki yapsınlar.

Oyanır bir əməl könüllərdə,
Bu hazırlıq dəva olur dərdə.

¹ iyi – yaxşı

ƏRƏB FƏHMİ **(1900-1957)**

Ərəb Fəhmi 1900-cü ildə Kərkükün Piryadi məhəlləsində doğulmuşdu. Böyüdükcə bütün ölkəni gəzdi, heç yerdə qərar tutmadı. Məskəni məşhur Piryadi məhəlləsi oldu. Bir ara müəllim və maarif idarələrində məmur işləmiş, lakin Kərkük və Ərbildə zamanında karlı iş olan arzuhalçılıqla (mirzəliklə, bağışlanılma ərizəsi və s. yazmaqla) məşğul olmuşdur. 1930-cu illərdə bir müddət Bəsrədə "Ərraqib" qəzetində, sonra isə Kərkükdə "İləri" qəzetində çalışmışdır. "İləri" qəzetində çap etdirdiyi bir məqaləyə görə qəzetin nəşrini dayandıraraq qapatmışdılar.

1956-cı ildə ölkənin cənubu Nasiriyədə Maarif şöbəsində işləmiş və bu vaxt iki kitab buraxmışdı. 1957-ci ildə Kərkükdə ölmüş və Böyük Musalla qəbiristanlığında dəfn edilmişdir.

Ərəb Fəhmi içkiyə düşkün idi. Qazandığının hamısını işrətə sərf edər, o biri yoxsul ədib və şairlər kimi sıxıntılı günlər yaşardı.

Poeziyasından örnəklər:

BİLMƏYİRƏM

Gəldim, amma nerədən gəldiyimi heç bilmədim
Qarşıma çıxmış bu yoldan yürüdüm anlamadım!
Mən neyçün məcburi-seyrəm daima? Dərk etmədim!
Mən nasıl gəldim də, gördüm bu yolu bilməyirəm.
Bilməyirəm...

Kainatda qədimmi bu vücudum, ya yeni?
Köləyəmmi? Hürmü əcəb heç tanıyan varmı məni?
Saliqim nəfsimmi? Yaxud zövq edən var bu təni!
Anlamaqçün çox çalışdım da fəqət anlamadım.
Bilməyirəm...

Bu yolum qısamı, yaxud da uzunmu bu durum!
Əcəba çıxmaqımı, yaxud düşdüyüm bir uçurum?
Yürüyən nəfsimmi, yolmu qərirdir... qötürüm
Yoxsa durmuş mənlə yoldur yürüyən tək əflak?!¹
Bilməyirəm...

Aləmi-qeybdə sükunət ilə yatmışkən əmin;
Zənn edərsən bilirdim də içimdə mən dəfin
Bir zaman sonra vücudum olacaq saqıbməkin
Əcəba... Bilməyərək cahil idim bunları həp!
Bilməyirəm...

Zənn edərsən də ki mən qosqoca insan olmadan
Var idim, ya yox idim, bir şeymiydim mən gəlmədən
Həlli mümkündürmü? Və ya sirr qalacaqdır əbədiyən!
Ah nə yazıq bilməyirəm ki: Nədən bilməyirəm!

YURDUM

Övladına acıyan, vətən! Qurban olayım sənə!
Coluq-cocuq, mal, nəyim varsa, həpsi fəda sənə.
Qoxlayınca bədi-müəttarın yaşardı gözlərim;
Köksündə əzvaqi-süfli ilə təaliyi neylərim.
Heç bir yurda bənzəməsən, heç bir vətən sənə bənzəməz;

¹ əflak (ə.) - fələklər

Kainati-xilqətin olayları səni kirlətməz.
Səni haqqıyla vəsfə müqtədir məfkurə doğmadı;
“Kənzi-əsrari-Xuda!” həqiqətin kimsə bilmədi.
Səndə fənalıq bulunmaz nə mümkün. Haq dəva üçün
Ey qüdrətin xariqəsi! Yaradıldın da xeyir üçün.
Məğrus oğullarında məzayayi-əkməli-xilqət;
Vəfa, kərəm, ərlik, aslanlıq içlərində bir fitrət.
Yüksəl, yüksəlməkdə davam et bu yüksəlişlə sən!
Nümunəyi-fəxr olarsan, yurdçular olar kölən.
Çox keçmədən qalmaz pərişanlıqdan şikayət edən.
Gələn ziyarətçilər çox olur, fəqət olmaz gedən.
Səni Mövla qorusun, ədayi-zəmanədən...
Xəzan görməsin bülbülün, uçmasın aşiyənədən.

ƏLİ SAİB
(1901-1985)

Kərkükdə anadan olmuşdur. İbtidai və natamam orta məktəbi bitirmişdir. Sultani məktəbində oxuyub. 1918-ci ildə ingilislər Kərkükü tutanda məktəb bağlanmışdı. Əli Saib gənc yaşlarından məmur olmuş və 1953-cü ildə Bələdiyyə İdarəsində baş katib olarkən təqaüdə çıxmışdır.

Boş vaxtlarını kitab oxumaq və ibadətlə keçirirdi.

Şair kədərli həyat keçirmişdir. Bu onun oğlu İhsanla bağlı idi. 1960-cı illərdə oğlu İhsan ABŞ-a getmiş, İraqda siyasi səbəblər üzündən bir daha İraqa dönməmişdir. Bu ayrılığa görə şair, xüsusən də İhsanın anası çox iztirab çəkirdi. Şairin "Hanı sən" şeiri bu münasibətlə yazılmışdır. Əli Saib 1962-ci ildən etibarən ölümündən az öncəyə qədər vəznətsiz, qafiyəsiz şeirlər yazmışdır.

Poeziyasından örnəklər:

HANI SƏN

Bəbəkdin bir zamanlar sallanan beşikdə
Didinir¹ bir udum suda imrənirdin²
Hanı sən?
Anlar kəndini bir az böyümüşdün;
Durmaz aramızda və yerə zıplardın³

¹ didinmək – çox arzu etmək

² imrənmək – çox çalışmaq

³ zıplamaq – atılıb-düşmək, hoptanmaq

Hanı sən?
Oxşarkən, qoxlarkən, öpərkən səni mən
Təpinirdin¹, taxılırdın boynuma yaramazca
Hanı sən?
Gəldi vaxtın, daxil oldun okula
Keçdi yıllar sayısızca, oxumaqla boyuna...
Hanı sən?
Uzaqlardasan şimdi! Üfüqlərdən uzaq.
Arxanda buraxdın sən iki həsrət...
Hanı sən?
Aramızda var köpürən azğın dənizlər,
Aşılmaz dağlar, izsiz çöllər, yalçın qayalar var...
Hanı sən?
Artıq hər anım oldu bir il,
Bu iskeletdə² hər nəfəsim bir həsrət...
Hanı sən?
Firqətin qurbanıdır anan sənin
Dedi içdən son dəmində: gəlmədi İhsan
Hanı sən?

SƏHƏRDƏN

Bir sabahdı, oyanmışdım erkəndən;
Mahmur idim işvə verən səhərdən.
Quşlar hənüz göz açmışdı uykudan
Sübhü xəbər verdi elhaniylə³ durmadan

¹ təpinmək - sarılmaq

² iskelet – skelet, quru can

³ eyhan – cəh-cəh

Əsirdi bir nəsim halavətiylə¹ şərqdən
Alırdı busələr uykudakı dilbərdən.
Yek ahəng ötməkdə xoruzlar hər bucaqdan
Nə olar sən də bir ibtisam mənə versən üfüqdən.
Döndü yıllar sən ayrılalı məndən
Yoxmu biri gəlib xəbər versə də səndən?
Keçdi xumarım üst-üstə gələn xumarbazələrdən²
Doğmuşdu günəş hər tərəf gerçək bir həqiqətdən
Samit idim hənüz³ mən o nəşəli xülyadan
Diləmişdim səhərdən dönəsən köç etdiyini dünyadan.

SƏNSƏN!..

Şahlandı yenə mənim bu köhnə xəyalım;
Uçar Anka⁴ kimi ta şaiqələrdən.
Röyamda dönüb dolaşan,
Üfüqümdə doğan canlı əməlim sənsən.
Keçdim artıq mən bütün bir masivadan;
Nə gəzər məndə tərənə?
Özlədiyim⁵ tək sənsən.
Sorma məndən nə cəsərət, nə cəladət
Sultanım! Ehtirasım var, amacım yenə sənsən.
Olmuş artıq bu vətən mənə diyari-qürbət
Gəzdirən bivayə məni mühitimdə həp sənsən.
Bitkin, bezginəm bu hicranlı həyatdan

¹ halavət - xoş

² xumarbazə - həsrət, xiffət

³ hənüz (f.) - indi, bu saat, indicə

⁴ Anka - Simürğ quşu

⁵ özləmək - həsrət, xiffət

Etdiyim tək dua fərağətdir, inzivadır¹ Xudadan
Yoxmudur dəstəkləyəcək məni bir həmdənim?
Soydaşlarımdan mənim budur ancaq diləyim.
Nafilədir² bəkləmək böylə imiş təqdirin,
Hikmətin sorumludur, öfkələnmə³ ey Yezdan!
Görülsə yevmi-məhşərdə mənim kəbəmdə bir matuh⁴
O bir kəbə tapar vəcd ilə sənsən, o da sənsən.

HİCRAN

Qopdu yaprağı ömrün, gəldi mübarək Ramazan
Edəlim zövqü-səfa, çünki bayram gəlir.
Hər köşədə tərənə, hər köşədə məsərrət.⁵
Budur elani-sürür zira bayram gəlir.
Çalınır şurda davul, duyulur qaval səsi
Bəzənin, əhli-tarab! Hanı bayram gəlir.
Bağrı yanıq, üzü gülməz öksüzün
Nəşədən pay ver ona mutlu bayram gəlir.
De yetimdir, içi həsrət, içi firqətlə dolu
Gözü yaşlı, boynu bükükdür ver ona
Ona ver, mənimsər, əl açar əlbət sənə.
Haqqıdır cümbüş⁶ onun da iştə bayram gəlir.
Bir az o da gözəlləşsin, açılınsın,

¹ inziva (ə.) - dünyadan əl üzmə

² nafilə (ə.) - nahaq, boş yerə

³ öfkə (ə.) - qəzəb, qeyz, acıq

⁴ matuh – ağıldan kəm

⁵ məsərrət (ə.) – ehtiyac, sıxıntı

⁶ cümbüş – əyləncə

Nəşələnsin, bir təbəssümlə öyünsün.
Qalmış dillərdə əsər kindən, öfkədən
Ödəşin¹ sevgililər! Şanlı bayram gəlir.
Nəşəli zövqü-zərafətlə gəzən ibnayi-bəşər²
Anlamam nəşə nədir, üstümə kabus gəlir.
Bəklərəm mən də, bayram hanı o dəmi-seyrandır
Görəyim can evimi iştə o gün bayramdır.
Gəliniz verəlim əl-ələ biz də
Gəzəlim, əylənəlim, yücə bayram gəlir.
Söz yoxkən, namümkün³ mənə nəşə olsa da bayram
Hücum dolu tufan kimi üstümə qorxu gəlir.
Qorxmam görsəm də əgər nə tufan, nə də vulkan.
Bildiyim ancaq hicran, yenə hicran, yenə hicran!

¹ ödəşin – hesablaşın (“ödəniş” sözündəndir)

² ibnayi-bəşər (ə.) – bəşər övladı

³ namümkün (na – f.; mümkün – ə.) – mümkün olmayan

SƏİD BƏSİM
(1902-1965)

Səid Bəsim Kərkükdə Musalla məhəlləsində teleqraf məmuru Hüseyn Əfəndinin oğlu olub. 1902-ci ildə doğulub. İbtidai və orta məktəbi bitirdikdən sonra Bağdadda Darülmüəllimin məktəbinə daxil olmuş, məzun olanda Ərbil şəhərinə ibtidai məktəb müəllimi təyin olunmuşdur. Daha sonra Kərkükə dönərək Qala məktəbində müəllim işləmişdir. 1960-cı ildə ibtidai məktəbin müdiri vəzifəsindən təqaüdə çıxmışdır.

26 iyul 1965-ci ildə dünyasını dəyişmiş və Kərkükün Musalla qəbiristanlığında dəfn edilmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

BİR SƏS!

Həssas şair Əsəd Nəcdətə
Xəzan yetişdi, tökdü yaprağım
Yanğına düşdü dalım-budağım
Qeyzindən qudurmuş bir yanardağım.

Qəlbimdən daşan yücə alovlar,
Qovurdu hər yeri qoymadı əsər,
Səni yaxsaydı, səni, ey əjdər!¹

¹ əjdər - əjdaha

Nə açılmış gül, nə şaqraq bülbül
Nə yarın vardır, nə də qız, oğul
Qalan həyatdan həp bir ovuc kül!

Bilməm nə qədər böylə xırçın səs
Sıx-sıx çəkəcək sırtımda nəfəs
Sus, xain bayquş, sus, səsini kəs.

Bir tutam çiçəklə qırılmış bir dal,
Qəbrim nişanı, bunu da sən al!
Varmı ədalət, yoxsa bir xəyal?!

KƏRKÜK QALASI

Qızıl bir yığın torpaq, köhnə yıxıq bir divar;
Burada hər addımda tarixdən macərə var!
Babildən Neynəvaya qanad gərən bu qala
Şimdi bir xarabazardır, iştə onunçün ağlar!

Əvət, bir xarabazardır, dün nə qədər şən idi!!!
Sevdalı könüllərə can verdi fəqət şimdi:
Tək bir məzar görünür əsirlərin ardından,
Oxunur hər daşında ələmli bir çox əsrar.

Nə qədər məğrur başlar bu yerdə diz çökmüşdür!
Çilə¹ çəkən aşıqlər gözyaşları tökmüşdür.
Qanlı, çılğın arzular duraklamış üstündə
Kim bilir daha kimlər vüslət günün sayıqlar?!

¹ çilə - ah-nalə

Sorun dəmir qapıya nədən qəmli? Söyləsin!
Hansı zalım əl aldı, götürdü sevgilisin?!
Yaralıdır içindən aşınası kim idi?
Sorun, söylər dərdini, edəməz onu inkar.

Fəcrin¹ pəmbə əlləri dağdırsa sisləri,²
Nurlu qanadlarıyla oxşar əlbət hisləri.
Nəşə başlar hər yerdə, kölgələnir ağaclar
Yenə həyat, yenə səs üfüqdən üfqə qədər!!!

İZTİRABLAR

Axşamın İlahi rənginə baxın!
Keçirlər durnalar həp axın-axın.
Solğun çiçəkləri başıma taxın.
Buraxın yıldızlar qan ilə yansın.
Səhərin səsinə bülbül oyansın.
Günün söndüyünə o da inansın.
Buraxın böyləcə qana boyansın.
Əməllər qurumuş bir ovuc topraq.
Səbəbsiz ürpərmiş³ dodaqlara bax
Bahar aylarında töküldü yapraq
Ey əjdər! Məni sən yalnız burax.

¹ fəcr (ə.) - şəfəq, dan söküləndə, səhər çağı

² sis - duman

³ ürpərmək - titrəmək

RUHUM

Ruhum bir kələbəkdi min bir çiçək qoxladı,
Rəngin¹ dağlar dolaşdı ovaları yoxladı.
Qızıl saçlı axşamlar, mehtablı fəcirlərdən²
Yalnız səni buldu; səndən ilham topladı.

Heç bir yerin şübhəsiz səndən gözəl gülü yox,
Mənə bənzər yaralı içdən, bir bülbülü yox.
Xəyallarda yaşayan ən cılığın irmaqların³
Baharı hüsnün kimi sərpilmiş sünbülü yox.

Gir həsrətli könlümə mən sehrinə tutuldum,
Qəlbimin mehrabında səni bir məbud⁴ buldum.
Bir yığın üzüntülər ilə keçdiysə ömrüm
Artıq bir Leylam vardır bədbaxlıqdan qurtuldum.

Gəl əlin ver əlimə gəzəlim diyar-diyar
Qoynunda sazlıqların,⁵ görəməz bizi əğyar.
Ən incə hislərimlə bir şey deyil söyləsəm
Şu füsunkar saçlara şeirlərdən tac uyar.

¹ rəngin – gözəl

² fəcr – şəfəq

³ irmaq - axar çay

⁴ məbud (ə.) - büt, ulduz, axar ay

⁵ sazlıq - qamışlıq

XOYRAT

Yüksək bir hayqırışla ənginə daldı bir səs
Titrədi süzüşündən göylərin sarı qızı.
Boğuşur hisləri dərinləşdikcə nəfəs
Bax nə qədər həzindir bir axış qəlbdən sızı.

Əzəli bir aşiqə bənzəyir bunun halı
Dolaşır hər tərəfdə məşuqunun xəyalı.
Bir ələm qaynağından hız alan türkünün
Yığın-yığın fəryaddır həm lahni, həm məalı.

Buradan Qurutluya¹ gedən yolun başında
Bəkləyir sevgilisin bir damla gözyaşında
Nerədə sevgili yar deyən həsrətli yarlar
Yer aldı bir-bir ıssız məzar daşında.

Susdular həp bülbüllər bir anda hər tərəfdə
Güllər də açmaz oldu, matəm var, matəm iştə.
Yetimi qalan türkü o xoyrat “dədə neynim?”
Kəsik bir çağlayanın hüznü var bu axışda.

¹ Qurutlu – Kərkük yaxınlığında kənd

NAZİM RƏFİK QOÇAQ
(1905-1962)

Həqiqi adı Nazim, soy adı isə Qoçaqdır. Bu onun babası Əli Qoçaqdan qalma ailə ləqəbidir. Rəfiq atasının adıdır. İbtidai təhsilini öz məhəllələrində olan "Nümunə" ilkoğulunda almışdır. Sonra liseyə bərabər olan "İlmiyə" məktəbində oxumuş, bu məktəbin dördüncü sinfindən Bağdadda "Hərbiyə" məktəbinə alınmışdır. Bu məktəbdə 2-ci sinfdə oxuyarkən xəstələnərək məktəbdən ayrılmaq zorunda qalmışdı. Bundan sonra poçt və teleqraf idarəsində işləməyə başlamış və son olaraq Kərkük Nüfuz Müdirliyində məmur işləmişdir.

1962-ci ilin may ayında insult keçirərək vəfat etmiş və Musalla məzarlığında dəfn edilmişdir.

Nazim Rəfik Qoçaq şeirlərini əsasən Divan ədəbiyyatının məsnəvi tərzilə, yəni beytlərin misraları bir-biriylə qafiyəli olaraq anlaşılıqlı bir dildə yazmışdır.

Poeziyasından örnəklər:

QIZIM ÜÇÜN

Gəncliyimin biricik yıldızlı yavrum, gülüm!
Yuvamın nəşəsisən, mənim şaqraq bülbülüm.
Sən eşqin qaynağından bəlirən bir mələksən,
Sən əməl bağlarından dərilən bir çiçəksən.
İşıqlı bir gün doğdu, sən doğduğun gün bizə

Qutlu bir qapı açdı doğuşun üzümüzə.
Qurtardı tasanıdan baki ikən baxışın
İliq bir bahar gəldi yerinə qara qışın.

Gülər üzündə buldum varlığımın dadını
Bağlandı sənə könlüm, Əməl qoydum adını.

QOŞMALAR

Xoyratlardan örnəklər:

Gəl gör nə bərbad oldum,
Öz yurdumda yad oldum.
Düşdüm qara günlərə
Yaman dildə yad oldum.

Bilməm kimə dad edim
Naxsı dostu yad edim.
Yarım da üz döndərib
Mən kimə fəryad edim?

Cavanım, gəl ağlama
Aç gözləriv bağlama
Gün gəldi bu da keçər
Zamana bel bağlama.

Gün batdı, qaş qaraldı,
Üstümə vaxt daraldı.
Bara gəlmədən bağlar
Xəzan vurdu saraldı.

Yara bağdan;
Gül dərdim yara bağdan
Rəqiblər qan ağlasın.
Qurtuldu yara bağdan.

TEVFİK CƏLAL ORXAN
(1905-1981)

Əsil adı Tefvik, atasının adı Cəlaldir. Əsərlərində Orxan təxəllüsünü işlətməmişdir. İbtidai məktəbə Ərbildə, orta məktəbə Kərkükdə getmiş, lakin işlədiyinə görə təhsilini yarımçıq qoymuşdur. 1935-ci ildə Kərkük bələdiyyəsində məmur işləmiş, lakin az sonra Səhiyyə müdirliyində çalışmış, 1971-ci ildə təqaüdə çıxmışdır.

Ömrünün çox hissəsini subay yaşayan şair 70 yaşında dünyasını dəyişmişdir.

Tefvik Orxan arxasında nə mal, nə də övlad qoymuşdur. Mənəvi yaşam tərzi şeirləri olmuşdur. Şeirləri 1940-cı ildən bu yana "Kərkük", 1954-cü ildən "Afaq", 1958-1959-cu illərdə "Bəşir" qəzetlərində və 1961-ci ildən "Qardaşlıq" dərgisində çap olunmuşdur.

Poeziyasından örnəklər:

USANC DƏQİQƏLƏRİ

Qalmadı məndə taqət bəxtimə yalvarmaya
Üzüntüylə keçirdim əlli illik zamanı.
Mən dünyaya gəlmədim böylə masal¹ yazmaya,
Olmaq istərdim ancaq masallar qəhrəmanı!

Baxdıqca yarpaqları qarqara dəftərimə,
Kirləndi hicran əli o pəjmürdə kitabı.

¹ masal - nağıl

Qapandı gəncliyimin cənnəti gözlərimə,
Sorulmasın bu ömrün bu çapraşlıq hesabı!

Kilidlədim qəlbimi sevgiyə, həyəcana,
Omuzumda¹ fənanın soyuq əlini duyduam,
Dün dadlı nöqtələrlə nəşə saçarkən yaz
Bugünkü yolda bilməm nə uğruna baş qoydum?!

Olamadımsa heyhat masallar qəhrəmanı,
Dünyaya gəlmədim onunçün əlli yillik zamanı
Unutdum da onunçün əlli yillik zamanı
Artıq yerim qalmaq bəxtimə yalvarmaya!

ƏSLİM

Əldə devkünk,² ayağında dəmir çarıq,
Qaf dağının arxasında yürüyürdüm!
Bənizim soluq, dil qurumuş, dodaq barıq
İçimdəki yanğın ilə qoşurdum.

İlərimdə puslanmış³ güllər vardı,
Köksündə heç ot bitməyən çöllər vardı.
Addımbaşı cananlaşan yollar vardı
İştə Əslim, səni orda arayırdım!

¹ omuz - çiyin

² devkünk – çox böyük əsa

³ puslanmaq – dumanla örtülmüş

Qumsallarda qayıb axan rüzgarlara,
Sülünlœrin qaynaşdıđı pınarlara,
Tikan bitœn o œlümsüz mœzarlara,
Kœrœm kimi sœzlœ, sazla sorardım!

Sœzlœrimœ nœ bir cavab verœn vardı,
Nœ sizi oralarda bir görœn vardı,
Nœ inilti, nœ dœ bir sœs-sœda vardı,
Yalnız qœrxunc xœyalœtlœr görœrdœm.

Sœrab kimin nœdœn qaœan xœyalındı.
Mœlalımı dœstœklœyœn o halındı.
Gœzlœrimdœn œksilmœyœn camalındı,
İzlœrini hœr bir yerdœ görœrdœm.

ALIN YAZISI

Yazdım alın yazımı œzœldœn œz œlimlœ,
Atdım da kœndimi mœn sœrœkli hœsranlara.¹

œmrœmœn sœrœsincœ œarpışdım œlœmimlœ
Zora sığıb œœmœldim, baş œydim hicranlara.

Tale mœnœ œmiddœn bir hava œsdirmœdi
Bu ađlayan qœlbimœ bir işıq gœtirmœdi

¹ hœsran – itki, œmidsizlik

Fəlakəti öncədən heç ağlım kəsdirmədi
Başa vurunca hicran, başladım fəğanlara.

Bəzən bir siyah gözün füsünuna qapıldım
Bəzən bir altın saçın tellərinə asıldım.

Bəzən bir uzun boyun ahəngli yürüşünə
Bəzən bir sarışının büyülü¹ gülüşünə.

Bir ov kimi tutuldum tükənməz mələllərə
Qısıq nəfəslə qoşdum üzücü xəyallara.

Onların həpsi bitdi, həp birər masal oldu
Əldə onlardan artan bir sönük xəyal oldu.

Unutamam keçmiş, həm də sınıcamımı
Zövqümü, gəncliyimi, sevgimi, əlamımı.

Nerdə o sevgimizin doğduğu mutlu günlər
O günlər ki zehindən daha silinmədilər.

İstərdim ki, o günlər gözəl sonuclar versin
Mən mərama varırkən ömrüm də sona yetsin.

¹ büy - əfsun

XANCININ CAVABI

Şairə Nəsrin xanım Ərbilə
İki gül var, ən gözəli güllərin;
Təsəllisi bəxtindən küskünlərin;
Məhvərləri sevişən könüllərin;
Nəsrin xanım, biri sənsən, biri də mən.
Bağçalardan bağçalara aşarız,

Salonlarda, vazolarda¹ yaşarız,
Damlalaşmış bəzi-bəzi daşarız.
Gözyaşı: biri sənsən, biri də mən.

Aşıqlərin əlində dəstələnmiş,
Ozanların sazında bəstələnmiş,
Unudulmayan dərd ilə xəstələnmiş
Olanlara: Biri sənsən, biri də mən.

Yetər artıq, nə xan tanı, nə xançı,
Nə çilə çək, nə qoy qəlbinə sancı.
Bəlli etmə duyduğun hər usancı
Dərdə dözən: Biri sənsən, biri də mən.

¹ vazo - vaza

AY

Qızıl atəş
Kimi bir baş
Yavaş-yavaş
Ay doğur.

Başı duman
Yücə dağdan

İşildayan
Ay doğur.

Çöhrə süzgün
Üzgün-üzgün
Sanki küskün
Ay doğur.

İNAYƏT QOÇAQ (1910-1997)

İnayət Qoçaq şair Nazim Rəfik Qoçağın kiçik qardaşı idi. O, 1910-cu ildə Kərkükün Ovçular məhəlləsində anadan olub. İbtidai təhsilini bu məhəllədə, sonra isə Qala məktəbində almışdır. Orta məktəbin 2-ci sinfinə qədər Kərkük Sultanı Məktəbində oxumuş, sonra təhsil həyatından ayrılaraq mütalibə ilə məşğul olmuş və ədəbiyyat aləmində uğurlar qazanmışdır.

1936-cı ildə Kərkükdə Maliyyə İdarəsinə katib təyin edilmişdir. 1970-ci ildə təqaüdə çıxmışdır.

Olduqca zəngin kitabxanası olan İnayət ömrünü kitabların arasında keçirmişdir. Həyatda qaraqabaq və bir az adamayovuşmaz olsa da, məmləkətsevər bir şair idi. Həm nəsr əsərləri, həm də şeir yazırdı. 1997-ci ildə vəfat edib və Musalla qəbiristanlığında dəfn olunub.

Poeziyasından örnəklər:

TÜRKCƏYƏ

Anamız dili sevimli Türkcə!
Səni öldürmək istəyən gücə
Qorxmadan hayqır ölməzliyini.
Anamız dili, sevimli Türkcə!
Səni öldürmək istəyən bilsin;
Bizlər bədənsək sən ona ruhsan.
Ölmədən bizlər ölməyəcəksən.

Anamız dili, sevimli Türkcə!
Tarixə sorsun səsini qısan;
Dün önümüzdə dizə¹ gəlirkən,
Bütün bu yurdda bizdik buyuran.
Anamız dili sevimli Türkcə!

RÜBAİ

Hər anı keçərkən min dərd arasında
Bilməm ki, şəfa həyatın neresində
Saçlardakı ağlar çılğın yarışırkən
Boğduq bir ömrü bütün qəm dərəsində.

BİR KÖNÜL HEKAYƏSİ

Zeytun ağaclı yuvanın şaqraq bülbülünə
Bir günün son dəmi... qarşı üfüqdə
İşvəkar bir pəri birdən bəlidir²
İçimdə o sevgi denilən ükdə³
Şehirli bir əllə çözüldü!

Nəşələr içində çağlar dururkən
Bir pəri eşqiylə ağlar durur.
Al-yaşıl ipəklər bağlar dururkən
Siyahlar bürünmüş zavallı könül!

¹ diz - misra

² bəlirmək - görünmək

³ ükdə - qəm, qüssə, kədər

Unutmaz keçsə də sayısız illər
Qəbrimin üstündə bitsə də güllər,
O min bir ədalı eşsiz¹ qadını
Gün başlı, ay tənli fəttan yarını.

USTADIM FƏHMİ ƏRƏBƏ

Birləşir döndükcə zaman, yollarımız:
Yollar ki dövr edər dönər qəbrə enər...
Ən gözəl əndamı saran qollarımız,
Aqibət çürümüş bir öksüyə² dönər...

BƏXTİM!

Bəxtim! Bilməm nə etdim, neylədim mən sənə?
Bir kərəcik olsun gülmədin mənə!
Ömrüm boyu məni həp inlətdin, durdun
Acımadın heç, məni yerdən yerə vurdun!..

GƏNCLİYƏ

Tarixin axışını, Qərbin məğrur başını
Dəyişdirən, alçaldan tarixə şanlar qatan
Çox yücə bir dahinin, dahilər ilahının
Damarında axan qan qanunla eyni sənin

¹ eşsiz – tayı-bərabəri olmayan

² öksüy - kösöv

Önündə qəhbələrin¹ miskinəcə boyun qıran
Şanlı dününü an da bir az fısılda sən də
Qımılta, qır bağını, şənləndir ocağını.
Gülsün tasalı² dağlar, daşsın nəşəylə bağlar
Ötsün hər dalda bülbül, canlansın qəmli könül
Dönsün yurda ay-yıldız, qovuşsun anayla qız.

USTAD ƏSƏD NAİBƏ

Evim xarəbdır şimdi, ruhum sərəbdır şimdi
Gedən bütün sevdiyim həpsi türəbdır şimdi.
Nerdədir canım annəm? Yoxsa türəbdır şimdi?
Qardaşa bir yığın topraq, övladsa məndən uzaq.
Yaş səksəni bulmuşdur, artıq çiləm dolmuşdur.
Getməliyəm buradan, sormalıyam babadan:
Nerdə mənim Gökcənim? Gökcən sevimli qızım!
Sizə gəlmək yaxlaşdı, qardaşlarınızla ruhum,
Şimdidən vidalaşdı tanrım! Ey ulu Tanrım!
Qalanları sən saxla, gedəni də bağışla...

¹ qəhbə-alçaq, əclaf, rəzil

² tasa – qəmgin

MEHMET HATİB
(1910-1968)

Mehmet Hatif 1910-cu ildə Kərkük Qalasının Hamam məhəlləsində anadan olmuşdur.

Şəhərin Zəfər ilk oğulunda oxumuş, oranı bitirdikdən sonra səkkizillik məktəbdə oxumuşdur. 1933-cü ildə məmurluq həyatına atılaraq uzun illər maliyyə idarələrində çalışmışdır. Ölkənin cənubunda Samavada, Bağdadda da çalışmış, Kərkükə qayıdaraq Əmlak idarəsində müdir müavini olmuşdur. 1956-cı ildə bu vəzifədən təqaüdə çıxmışdır. 1968-ci ildə vəfat etmiş və indi Şəhidlər türbəliyi kimi tanınan Əli Paşa qəbiristanlığında basdırılmışdır.

Şeirləri Kərkükdə çıxan "Kərkük", "Afaq" və "Bəşir" qəzetlərində çap olunmuşdur.

Poeziyasından örnəklər:

İNAN

"V"ya

Bu kimsəsiz könlümdə həsrət nə varsa sənə...
Yaradan sevgimi sən, tanrım tanıdan mənə...

Ziya, əməl, səadət səndə təcəssüm eylər,
Sən İlahi şöləsən, sənlə varlığım gülər.

Qürubda şən şuruqda qövsi-qüzəh¹ açarsan
Qış, yaz, xəzan içimdə sən daima baharsan.

¹ qövsi-qüzəh (ə.) - göy qurşağı

Gül, çiçək, nəşə, həyat, səadət verən sənsən
Hər şeydən üstünsən, qəlbimdə tək sən sən!

Musiqilərdən üstün bülbüllərin bağısan
İlhamların qaynağı, eşqin yanardağısan.

Ey günəşdən də aydın, bir kərəcək sən doğ ay.
Qürubla keçdi səmam, heç görmədim şafəq, vay.

Təbiətin gəlini, gözəlliklərə dastan
İman dolu qəlbimlə səcdəndəyəm gör, inan.

İZTİRABLARIMDAN SƏNƏ BİR DƏMƏT¹

Yadlara yaxın, sevginə uzaq!
Rəvamıdır bu?... Soruram səndən...
Bumuydu meylin, sevgidə vəfan,
Məni buraxıb sonradan qaçmaq?..
Həyatda mənə tək sən var ikən,
Hər yerdə səni bir nur anarkən,
Nədən də qıydın heç acımadan
Könlümü yaxıb parçaladın sən?...

Qaranlıq gecəm, əzablı günüm,
Solmuş əməlim, sönlük ümidim,
Əziz xatirən, vəfalı şiməm,²
Əldə bir dəmət³ sənə hədiyəm...

¹ dəmət – bir parça

² şiməm – təbiətim, xarakterim

³ dəmət – bir dəstə gül, çiçək

YAZIQ ETDİN MƏNİ SƏN

Kərkük Pərisinə
Gülşəndən uçdu bülbül, viran qalan bağında
Dağıdılmış bir yuva... Boynu bükük çiçəklər...
Çayırında bir məzar... Yazılıdır yanında
Ölmüş olan eşqimə fatihələr... Rəhmətlər...
Səbəb kimdir gözəlim! Sən deyilsən əcəba?!..
Əmrin budur pozulmaz, yazılıdır alnımda
Gözyaşları... Ələmlər... Bitmək bilməz hicranlar.
Varsın qismət bu olsun... Bu əməlsiz çağında
Gecə-gündüz can çəkmək... Dərin-dərin fəğanlar
Nədən böylə sevdiyim, heç acımaq yoxmu ya?!...
Kökün qazdın eşqimin, istəyiymi könlünün...
Göz yaşımıla dirildi... Yaşıllandı dallarım.¹
Bu gördüyün şu gülzar, məbədidir o eşqin
Xatirəsi keçmişin, məsud olan günlərim.
Söz vermişdin mənə sən! Vəfa vədin hanı ya?!...

¹dallar – budaqlar

MUSTAFA GÖKKAYA
(1911-1983)

Mustafa Gökkaya Kərkükün Bulaq məhəlləsində anadan olmuşdur. Gökkaya şairin ləqəbidir. Qala ibtidai məktəbində oxumağa başlasa da, təhsilini davam etdirə bilməyib. Yoldaşlarının köməyi ilə oxumağı və yazmağı öyrənmişdir. 1970-ci illərdə İstiqlal (Atlas) küçəsində bir dükan kirəliyərk dəftərxana ləvazimatı satmağa başlamışdı. Bura Gökkayanı sevən şair və ədiblərin söhbət yeri halına gəlmişdi.

Əziz oxucu, əlinizdəki kitabın tərtibatçısı 1 aprel 1966-cı il tarixdə Kərküklü şair Əhməd Otracqı və ədib Mövlud Taha Qayaçı ilə Əta bəyin söz açdığı dükanda olub (Bax: "Altı il Dəclə-Fərat sahillərində" (Bakı, Yazıçı, 1985, s.74, 77). Deməli Mustafa Gökkaya həmin dükanı 1960-cı illərdə kirələyib. Dükanda bir hadisənin şahidi oldum. Sabirin "Hophopnamə" sini gəlib dükanda oxuyur, çay və ya qəhvə içib yalnız onun pulunu ödəyirdilər. "Hophopnamə"yə böyük miqdar pul versələr də satmırdı.

Mustafa Gökkaya uzun və arıq bir kişi idi. Nə desən xoyratla və ya atalar sözü ilə cavab verirdi.

İlk dəfə aşağıdakı xoyratları ondan eşitmiş və maqnitafona yazmışdım:

Düştə gör.

Xəyalda gör, düştə gör.¹

¹ düşt – yuxu; 2-ci mənası: vəzifədən düşmək

Düşənin dostu olmaz
İnanmazsav düş də gör.

Ay çıxdı, ayaz oldu,
Su əndi, dayaz oldu.
Gənc ömrüm ümid gözlər.
Saçlarım bəyaz oldu.

Şair 1963-cü ildə "Yaralı Kərkük" kitabını çap etdirib. Ömrünün son iki ilini ağır xəstə olub və 18.03.1983 tarixində yetmiş iki yaşında vəfat edib və Böyük Musalla qəbiristanlığında torpağa tapşırılıb.

Ömrü boyu evlənməyən Mustafa Gökkaya evlənmədiyinə görə özünü axmaq adlandırmışdı. Əslində çox kasıb olduğuna görə evlənməmişdi.

Poeziyasından örnəklər:

KƏRKÜK MARŞI

Kərküklüyük kərküklü
Dostlar şad, düşman yüklü
Fədayıq bu vətənə
Həm gənclər, həm də tükli.

İraqda Kərkük şəhri
Qara neft axar nəhri
Daş altın, torpaq gümüş
Sür səfa, çəkmə qəhri.

Sevərik biz vətəni
Həm ana, həm atanı.¹
Ölürsək tərək etmərik
Bu torpaqda yatanı.

Kərkük İraq çırağı
Fitilsiz yanar yağı.
Qısa görüşlü deyil,
Daim gözlər irağı.

BİBİSU²

Bir kiçicik qağası
Kimdir bunun ağası
Uçuru ağaclara
Gələndə bağlara su.

Gərdənində qarası
Bəyaz futta³ arası
Qanadları yelqovan⁴
Ötə-ötə istər su.

Ağac üstə yuvası
Ötər nisan⁵ havası.

¹ Ləhcədə ata, ana işlənir. ədəbi dildə – nənə, baba.

² bibisi – qumru quşu

³ futta – baş örtüyü

⁴ yelqovan – küləyin istiqamətini göstərən kiçik bayraq

⁵ nisan – aprel

Quyruğu şəmsü-qəmər¹
Sudı dərdi, dəvası.

Gözlərinin sürməsi,
Gözəl baxış görməsi.
Boynundakı qol atıb
Siyah atqı tirməsi.

Gut... gut... gut
Kut... kut... kut
Bibi! Su... Su gəti
Gün batdı... El yatdı.

Bibi su! Su istisən?
Ağac dalı üstüsən!
Əyyi öt Türkman quşu
Kərküklülər dostusan.

Sən nə gözəl bir quşsan,
Kərkük xaxına² tuşsan
Yaz günü, səbbəh vaxtı
Qonuşusan³ nə xoşsan.

Bu diyarda bəsləndiv,
Dal üstündə səsləndiv,
Boyunbağıv qaradı,
Bilməm nədən yaslandıv.

¹ şəmsü-qəmər (ə.) – gün-ay

² xax – xalq

³ qonuşusan – danışırısan

Nə əmin, nə miskinsən,
Nənəv ölüb diskinsən
Göy girib gileylisən
Bilməm kimmən küskünsən.

Bir kimsə sənə qıymaz,
Heç bir quş sənə uymaz,
Su istəsən bibivdən
Bu zalım səsiv duymaz.

KOZAĞ

Bir gün bir qozağ taptım
Bu qozağı nə yaptım?
Düşündüm, daşındım da
Qozağdan hissə qaptım.

Gəldim dedim qozağcı
Məni bilmə tuzağcı
Bu pambuğı çıxartsav
Əyyi olı uzağcı.

Yarı sənə, yarı mənə
İstəsəv yoxdı enə.¹
O pambuğı çıxarttı
Yarsını özü sattı

¹ enə – qiymətdə enmək, aşağı düşmək

Yarsını verdi mənə
Bu mənimçi dövlətti.
Gettim çırıqçıya¹ da
Yaya² gettim, piyada.

Bunun çiğidin çıxart
Ömriv olsun ziyada
Yarı sənə, yarı mənə
İstəsəv yoxtu enə.

O da vurdı çırçıra
Mən qaldım dura-dura
Çiğidini çıxarttı
Mənə gəlincə sıra.

Gettim bir atıcıya
Sanki mal satıcıya
Dedim bu pambığı at
Dərdə dərt qatıcıya

Dedi: mən ataram da,
Yarsını sataram da,
Dedim: qeydi yoxdu
Bu sözə yataram da.
Pambığı atdı pam-pam
Ziylədi³ oturduğu dam.

¹ çırıqçı – ip əyirən

² yaya – piyada

³ ziyləmək – inləmək

Yarsın verdi əlimə
Zatən olmuşdu axşam.

Düz getdim çırığçıya
Dəstəsi buruğçuya
Bunu əyir çox incə
Bənzətmə sırığçıya.¹

Əyirdi neçə dükcə
Bilmirəm neçə bükçə.
Yarsını haxca böldü
Fazlası yox bir tükçə.

Qalxdım culhaya² getdim
Bilmirəm orda nettim
Culha bunu bez işlə
Dürlü sözlər eşitdim.

Culha da bez işlədi
Həppidən tez işlədi
Hətta yarsını verdi
Ürəyimi şişlədi.

Qalxdım getdim dərziyə
Qəmbər oldum Arzuya
Göz ala, yavağ lala
Günnən alıbdı ziya.

¹ sırığçı – sırxılı düzəldən

² culha – toxucu

Bunnan bir köynæk biç, tik
Cavabım verdi dimdik
Nə verisən haqqımı?!
Yarsı sənə sözü çiy.

Bir köynæk tikdi mənə
Boya uydu həm enə.
Dizimnən də aşağı
Fazla qaldı həm genə.

SÜNNƏT GƏLƏNƏYİ

Kərkükdə sünnət günü
Sünnətə minnət günü
İştə bu gündü gəldi
Üzöv şirin et günü.

Biri tutdu uşağı
Biri açdı qurşağı
Biri kəsdi qanatdı
Qurşağınnan aşağı.

Bax burda nə yapıdılar
Tez bir şəkər qapdılar
Uşaq havar¹ edərkən
Duz ağzına basdılar.

¹ havar – ay dadi bidad

Uşaq gülləbənd oldu
Rəngi saralıb-soldu.
Havar edər, səs çıxmaz
Gözləri yaşla doldu.

Salavatla dəf səsi
Daha gəlməz ənsəsi
Ev xaxı toy ediri
Qaldı bərbər hissəsi.

Sıra-sıra düzdülər
Bir mis sinni qurdular
Hər kəs nanca atarsa
Para atar hürdülər.

Həm ağrı, həm qaranı,
Bərbər aldı paranı.
Bu kərə hər gün gəli
Tumar edər yaranı.

Gəldi yemək sinnisi
Ləngərinin ennisisi.
Yedilər tox oldular
Bəşəri, həm cinnisi.

Uşağı yatırdılar
Al qana batırdılar
Kəsdikləri loxmanı
Bu kərə satırdılar.

Kəsdiyi parça qalı
Döşəni kilim, xalı
Bərbər veri nənəyə
Yengiştən hilat alı.

Hər kim olsa aşına,
Girərsə yüz yaşına.
Parçanı qoyar suya
Suyu tökər başına.

BURHAN CƏLAL
(1912-1992)

1912-ci ildə Kərkükün Qorya səmtində anadan olmuşdur. Məhəllə məktəblərində Qurani-Kərimi xətm etdikdən sonra Sultanı məktəbinə girmişdir.

Ədəbiyyata həvəsi böyük olmuşdur. Həm klassik, həm də yeni tərzdə yazılan şeirlərdən ibarət 750 səhifəlik antologiya hazırlamışdır. Təəssüf ki, çap olunmamışdır. Sağlığında şeirlərini çap etdirməmişdir. Ölümündən sonra böyük oğlu Şahin və kürəkəni, ədəbiyyatşünas Əhməd Takanə 95 səhifəlik şeirlərini az sayda çap edərək yayınlayıblar.

1992-ci ildə 80 yaşında dünyasını dəyişən Burhan Cəlal beş oğul, bir qız atası idi.

Poeziyasından örnəklər:

BİR XƏYAL

Dün axşam pək sərxoş girdim bir nəşəli bağa,
Əlində qədəh bir dayı çəkilməşdi bir çardağa.
Əs-səlamuəleyk derkən yaxlaşdım o ixtiyara
Əleyküməs-səlam dedi xoş gəldin, qalxdı ayağa.
Bu bağ sənindir, dayı? Və ya bağvanmısan? Sordum.
Al iç dedi dəvət etdi əlindəki o bardağa.
Adamın mülkü yoxdur, biz mülkün adamlarıyız.
Aldanmış mülkümdür deyə ilişmişiz bu duzağa¹
Sordum əslin nədir sən və sən nerdən gəlmişən?

¹ duzağ – tələ

Həmən tutdu bir əlimi götürdü bir xoş bulağa.
Bax bu saf suyun gözünə, gör nerədən çıxdığını.
Çağlaya-çağlaya gəlib axır işbu irmağa¹
Əkinlərə sürülür... Dağılır bu tarlaya
Yavaş-yavaş, qəmgin-qəmgin yenə girir torpağa.
İnsan dəxi bu sərvəti sırtında² bir ağır yükdür
Daşyamaz da buraxar, düşər bir çıxmaz patlağa³
Bu gözəl, nazik vücudlar həpsi həşərat rizqidir.
İç, iç dedi bunun həlli sığmaz bu fikrü-dimağa.⁴

KƏRKÜK

Xoş yer varsa dünyada bu İraqdır
Kərkük də içində Altın bulaqdır
Suyu kövsər, xaki⁵ gövhər gülüstan
Altınbulaq çıxdığı bu topraqdır.
Ta qiyamət dövlətləri yaşadır.
Abu-həyatla dolu bir çanaqdır.
Mən dərdimi söyləməyə nə hacət
Haqla batil arası dörd barmaqdır.
Bir bağım var, yemiş, yapraq, dal, çiçək,
Mələklər də həpsi ona müştəqdir.
Sayəsində yabancılar səfəli
Mən gedincə deyir sənə yasaqdır.
Gəl yol keçər doyur kəndi qarnını

¹ irmağ – axar çay

² sırt – bel, kürək

³ patlağ – quyu

⁴ dimağ (ə.) – ağıl, dərrakə, idrak

⁵ xak (f.) – torpaq

Açıq qapı var isə bu qonaqdır.
Kor ta ölür, göz ümidiylə yaşar.
Yəs¹ olsa da könüldə bir məraqdır.
Burhan, ölüm bu bir haqdır hər kəsə
Zəhmət varsa ahbablardan fəraqdır.

MURASSA

Bu nasazlıq cana nədən
Bu qurnazlıq² bənə nədən
Gah daralır, gah saralır
Gah ayrılır, ayə nədən?

Cəkdiyim hər mehri-yardır
İçdiyim həp zəhri-yardır.
Əhval böylə xəyal eylə
Nə hal meylə tərənədən.

Bu xoş hava, gözəl qoxu,
Bir xoş nəva, gözəl oxu.
İç badəyi, keç maddəyi
Seç sadəyi məstanədən.

Zardır canan inan mənə
Azdır bir can qurban sənə
Qurbanın, çox müjganın ox
Vicdanın yox, hayıf nədən.

¹ yəəs (ə.) – yas

² qurnaz – bic

Qıyma fəlakətzədəyəm
Kimə şikayət edəyim
Bu kitabdır, bir xitabdır¹
Bir itapdır² zəmanədən.

Bu murassa şeiri Burhan
Söylədi ərbabına
Bir mürəffə³ mehri ilən
Eyləyir əhbabına.

¹ xitab (ə.) – müraciət

² itap (ə.) – şikayət, məzəmmət etmək

³ mürəffəh (ə.) – rifah içində, gen-bolluqla yaşayan

NƏCMƏDDİN ESİN
(1912-1987)

Nəcməddin Esin 1912-ci ildə Kərkükün Bəylər məhəlləsində anadan olub. İlk təhsilini Kərkükün Zəfər məktəbində almışdır. Orta məktəbi 1931-ci ildə Türkiyənin Adana şəhərində Oğlan Müəllim məktəbini bitirmişdir. Ali təhsilini Ankarada Qazı İnstitutunun Ədəbiyyat şöbəsində almışdır. 1937-ci ildə bu institutu bitirərək Adana Müəllim Məktəbinə ədəbiyyat müəllimi təyin edilmişdir. Sonralar Ərzurumda Müəllim Məktəbində müdir olub. Az sonra Tokat Vilayətində Maarif Müdiri vəzifəsində çalışmışdır.

1960-cı ildə Ankarada Xalq Maarif Nazirliyinə gətirilən Esin Maarif müdir müavini və müfəttiş vəzifələrində çalışıb. Bir müddət Milli Təhsil Nazirliyində Nəşriyyat şöbəsinin müdiri və son olaraq bu idarədə Baş direktor vəzifələrində işləmişdir. 1975-ci ildə təqaüdə çıxmış, 1987-ci ildə vəfat etmişdir.

Nəcməddin Esin həmişə Kərkük həsrəti ilə yaşamışdır. 1969-cü ilin sentyabrında doğulduğu və böyüdüüyü Kərkük şəhərinə gələrək qohum və dostlarla görüşüb əski xatirələrini təzələmişdir.

Nəcməddin Esinin 1933-cü ildə "Dağ qızı" adlı romanı, 1936-cı ildən 1969-cu ilə qədər bir neçə şeirlər kitabı çıxmışdır. Bunlardan başqa 1975-ci ildə tanınmış türk şairi Kəmaləddin Kanununun həyat və yaradıcılığından bəhs edən qiymətli bir əsər çap etdirmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

KƏRKÜK QIZLARI

Könül sızıltısıyla içim həp sizi andı,
Bağrında bir lava kimi parladı, söndü, yandı,
Gözümdə buludlanan xatirələr oyandı.
Qaranlıq gecələrin nur verən yıldızları
Aşıqləri çıldırtan¹ eşsiz² Kərkük qızları.

Mən də sizinlə doğuldum, könül verdim güllərə;
Bənövşə, papatya³, qərənfil, sünbüllərə..
Portağal çiçəkləri qoxlatdım bülbüllərə...
Qaranlıq gecələrin nur verən yıldızları
Aşıqləri çıldırtan eşsiz Kərkük qızları.

Sənə hər kəs göz qoydu, sardı səni min bağı
Eşqinə qan ağladı, yurdunun yücə dağı,
Suyunu zəməzəm deyə sundu Diclə ırmağı⁴
Qaranlıq gecələrin nur verən yıldızları
Aşıqləri çıldırtan eşsiz Kərkük qızları.

Səlahiyəylə Ərbil, Altınkörpü bir anda
Sarıtəpəylə Bayat Oymaqları çevrəndə

¹ çıldırtmaq – dəli-divanə etmək

² eşsiz – tayı-bərabəri olmayan

³ papatya – çobanyastığı

⁴ ırmağ – axar çay

Həpsində eyni güc var, eşləri yox evrəndə¹
Qaranlıq gecələrin nur verən yıldızları
Aşıqləri çıldırtan eşsiz Kərkük qızları.

Quzum! Bir annə kimi nə olur oxşayınız,
Dizimə birər-birər saçınızı yayınız
Bir gün ölürsəm əgər məni unutmayınız...
Qaranlıq gecələrin nur verən yıldızları
Aşıqləri çıldırtan eşsiz Kərkük qızları.

SALAM KƏRKÜK

Nazlı-nazlı süzülən bir pəri qızı kimi
Aşıqlərini əlbət sən də anarsan, Kərkük!
Sisli üfüqlərimdə səhər yıldızı kimi
Uzaqlardan görünür, parlar, yanırsan, Kərkük!

Yanırsan atəş kimi, işıq kimi, gün kimi
Sırma-sırma² yanırsan toy kimi, düyün kimi...
Sənələr bahar-bahar keçirlər bir gün kimi
Və ruhumda sən hələ bir təzə yarsan, Kərkük!

Qoxun bir ətir kimi burnumda tütər³ durur,
Nurlu gecələrinin mehtabı mənə vurur
Röyalarımı süslər və yaldızlarsan,⁴ Kərkük!
Əlim qaranlıqlarda durmadan səni arar,

¹ evrən – torpaq, kainat

² sırma – zahiri parlaqlıq, gözəllik

³ tütmək – qoxu

⁴ yaldız – zərlə işlənmiş bafta

Birikir gözlərimə ən incə xatirələr
İçimdə vulkan kimi yanar, sızlarsan, Kərkük!
Daşların yaqut-yaqut, torpağın sürmə-sürmə,
Dol, boşal gözlərimə, bənə sür, ələ sürmə.
Gəl bən gülün olayım, əli sür, bəni sürmə,
Məni qoxla, qucaqla, aç qollarını, Kərkük!

Aç görünsün Məşriqdən Məğribə qədər üzün,
Nə üzümdə qədər, nə dodaqlarımda hüznün,
Nə saçlarımda ağ var, nə sarılığı gözün,
Səni görməyə gəldim, aç qollarını, Kərkük!

Yeşil dallar sarmalı, donatmalı¹ hər yeri.
Başımda tel-tel bəyaz portaqal çiçəkləri
Yaxlaş səni görəyim, öpəyim Leylam, Kərkük!

Bir yalvarış sızılır, yorğun xəstə səsindən
Hicrinlə tükənməkdə, əriməkdə Esindən:
Sənə sevdalar dolu minlərcə salam, Kərkük!..

NƏDƏN AĞLADIN?

Bəkləyirdin yeşil qoltuğun içində səbirsiz
Oda, sultanları ölmüş bir saray qədər istisiz
Şəfəqlərində atəş, qəlbində tükənməyən hız²
İztirab içində axıb gedən dəqiqələr,
İncə barmaqlar altın bir anaxtardır,

¹ donatmaq – bəzəmək

² hız – sürət, şiddət

Radio düymələrindədir
Bir xəzinənin sonsuz dərinliklərindədir
Gəlmədi bir könül kimi açılan qulaqda səslər,
Yumaq-yumaq sarılmadı zamanda məsafələr
Devrildi bir almaz külçə kimi ləhzədə birdən
Bir içli fəğan yüksəlirdi sədirdən¹
Nə oldu?
Nədən gözlərimə nur olan baxışın soldu?
Ey bu sükutun şeirində gülümsər uyuyan
Bir yığın ipəkdən ibarət sevgili haydı oyan!
Ey gözlərin ən gözəli!
Ey könüllərin ən özəli!
Əbədi biricik bülbülü...
Ey baharın eşsiz gülü,
Ey sədaqətin simvolu,
Ey vəfa ilahəsi,
Ey könüllərin haləsi,
Ey dualarımın ayəti
Ey rüyalarımın həqiqəti...
Sənə səslənirəm hey!
Söylə mənə hey
Mavi səmalarda hər gecə mənimlə qonuşan, yıldız!
Dünyamı ovuclarında tutan, qız
Söylə nədən ağladın?!!

¹ sedir – divan, taxt

ŞƏHƏRLƏR VAR

Dünyalar, məmləkətlər ardında şəhərlər var;
Yüksəlir dağlarında, bağlarında xoyratlar.
Əfədir,¹ zeybəkdir,² bu meydanları çınlatan³
Çəlikdən bir nəbizdir bu biləklərdən atan.
Ey bu mədəniyyətin əsil mayesi, petrol!
Fısqır bu topraqlardan qəlbə, damarlara dol.
Tutuş, yan, parla biraz vəcdə gələn eşq kimi
Karvanqıran yıldızdan doğacaq şafəq kimi
Aydınlat: İşıqlansın, silinsin göydə büyü,⁴
Nurdan bir tufan sarsın şirin, gözəl Kərkükü.
Dünyalar, məmləkətlər ardında şəhərlər var;
Yüksəlir dağlarında, bağlarında xoyratlar.
Çöldə qütb yıldızı və göz qamaşdıran fər,⁵
Sırmalı səhralarda gülümsərkən Təlafər
Yaxanır Diclədə şux Ninova qızları
Və Yunus Peyğəmbərdə tarixinin yıldızları
Sevgisi əsir-əsir ağızlarda, dildədir.
Pəmbə-pəmbə qürublar, fəcirlər⁶ Ərbildədir.
Qucaqlaşır ceylanlar,⁷ qoynunda sürü-sürü,
Şərəflərə can verir Daquqla Altınköprü.
Başdan-başa halaydır, şeirdir Tuzxurmatu

¹ əfə – igid, cəngavər

² zeybək – qorxmaz, qoçaq, cəsur

³ çınlatan – sədaqətli, həqiqi, səs yayan

⁴ büyü – ovsun, tilsim, möcüzə

⁵ fər – parıltı

⁶ fəcir – sübh çağ

⁷ ceylan – ceylan

Füsunlu eşqlər doğar Kifri masallarında¹
İtirdən rüzgar əsər portağal dallarında
Qaratəpədə güllər sarar zümrüd dağları,
Yıldızlı mehtab altında uyur üzüm bağları
Bir beldəyə² girilir məvud³ cənnətə yaxın,
Altın oluklarıyla⁴ yüksəlirkən Xanəgin.
Gözəl bir üzdə incə ipək duvaqdır yanan
Tozpəmbə,⁵ al, qırmızı narlarıyla Şəhraban
Oxşar, sevər saçları nazlı bir gəlin əli,
Solmayan, sararmayan bir bahardır Məndəli.
Dünyalar, məmləkətlər ardında şəhərlər var;
Yüksəlir dağlarında, bağlarında xoyratlar.

PORTAĞAL BAĞÇALARINDA

Kişnər qır atlar meydan-meydan şahlanır,
Qoç igidləri hər kəs tanıır.
Keçər təxtirəvan içində telli duvaqlı gəlin,
Quburdur,⁶ xəncərdir üstündə parlayan hər əlin...
Başlarda ipək-ipək camadanlar,⁷ çeyfələr,⁸
Sırma-sırma kəmərçinlər, saltalarla birər-birər.
Bir ordu kimi keçər bizimkilər.

¹ masal – nağıl, dastan

² beldə – kiçik şəhər

³ məvud – vəd edildiyi kimi

⁴ oluk – su borusu, nov

⁵ tozpəmbə – açıq-çəhrayı

⁶ qubur – tapança, qubur

⁷ camadan – baş örtüyü

⁸ çeyfə – baş örtüyü

Qala Xasaya baxar, Xasa Qalaya baxar.
Evlərindən su axar, şərqi axar.
Mənim gözəl məmləkətimin.
Adı türküdür dilində,
Ondan uzaq olan hər səmtin
Başladı bir yenisi Qoryada bugün
Yarın düyün var, Qalada düyün...
Hər dalında al-al gül.
Ötər, sallanır bülbül.
Portağal bağçalarında Kərkükün
Qış keçər, Xasada maviləşir xınalı sular,
Sularda quşlar var...
Uçar bölük-bölük kəhrizlərdə quşlar...
Başlarda, omuzlarda düzlərdə quşlar...
Bahar-bahar sovrulur rüzgarda saçlar
Şaturluda ağaclar...
Sarsılır dadlı bir xışırtıyla¹ qalın kölgələr
Rəng-rəng kilimlər üstünə meyvələr
Tutlar, qaysılar, allı-ballılar.²
Qış keçər, Xasada maviləşir xınalı sular,
Başladı bir yenisi Koryada bugün,
Yarın düyün var, Qalada düyün.
Hər dalında al-al gül.
Ötər, sallanır bülbül.
Portağal bağçalarında Kərkükün.

¹ xışırtı – xışıltı

² allı-ballı – albalı

NƏ ZAMAN

Rəng-rəng çiçəklərlə başın
Süslənəcək, nə zaman?
Sırma¹ tellər, bəyaz tüllər
Biçiləcək nə zaman?

Fusunlu qanadlar toxunacaq,
Başımıza bəyaz göyərçin qonacaq,
Əllər açılacaq, dua oxunacaq...
Nə zaman?

Tanrı bilir: Tərtəmiz
Nur kimi, almaz kimi nə təmiz.
Bəyaz tepsilər² içində pəmbə şərbətimiz
İçiləcək, nə zaman?

Qulaqlarımda kaman kimi dil,
İpək əlin ovuclarımda məndil,³
Arxa arxaya avtomobil,
Nə zaman keçəcək, nə zaman?..

¹ sırma tellər – xurmayı tellər, sarışın saçlar

² tepsilər – məcməyi, sini

³ məndil – əl dəsmalı

İHSAN DOĞRAMACI
(1915-2010)

İhsan Doğramacı ata tərəfdən ərbilli, ana tərəfdən kər-
küklü olan bir türkman oğludur. 3.04.1915 tarixdə Ərbildə
anadan olmuş, ilk təhsilini bu şəhərdə almışdır. Ortaokul və
liseyi Beyrutda Amerika Universitetinə bağlı İnternational
College-də almış və 1932-ci ildə oradan məzun olmuşdur.
1938-ci ildə İstanbul Tibb Universitetini bitirib. Ankara Nü-
munə Xəstəxanasında işləyib. Bir ara da Bağdada qayıdıb.
Burada Amerikan Qız Kollecinin tələbəsi Ayser xanımla
tanış olub və 1942-ci ildə evlənib. Daha sonra ABŞ-ın Har-
vard və Vaşinqton Universitetlərində Uşaq xəstəlikləri ilə
bağlı çalışmalar aparıb. 1947-ci ildə Türkiyəyə qayıdaraq
Ankara Universitetinin Tibb fakültəsində müəllim, 1949-da
dosent, 1954-cü ildə professor olub. Həyatı boyu amacı ali
təhsili inkişaf etdirmək olub. İhsan Doğramacı Hacəttəpə
və Bilkənt kimi dünyada yüksək qiymət verilən universi-
tetlər yaratmışdır. Dünyada tanınan böyük şəxsiyyətdir.
Azərbaycanın eks-Prezidenti Heydər Əliyevin dostu idi.

Heydər Əliyev Azərbaycanda görkəmli heykəltaraş
Ömər Eldarova İhsan Doğramacının heykəlini düzəltirdi.
Ankaraya göndərdi və heykəl 26.02.2002 tarixdə Bilkənd
Univesitetinin həyətində ucaldıldı.

İhsan Doğramacı çıxış edərək dedi: “Mən səksən yed-
di il öncə milli şüurlarımızın dışında bir türkman ailəsində
doğuldum. Kiçik yaşdan milli duyğularla və ana vətən həs-
rət ilə böyüdüm. Ondan sonra yalnız Türkiyənin deyil, iki
yüz milyon türkün yaşadığı hər yeri öz vətənim kimi hiss

etdim. Bu arada əlbəttə Azərbaycanın önəmli yeri vardır”.

Azərbaycan Cumhurbaşkanı Heydər Əliyev də heykəlin açılışı mərasimində otuz beş dəqiqə sürən çıxışını bu sözlərlə bitirdi:

“İhsan Doğramacının qəlbində sevgi vardır, sadəcə Azərbaycan xalqına yox, bütün Türk dünyasına, bütün Türk dilli xalqlara. Mən bunu gördüm”.

“İraq-türkman poeziya antologiyası”nın tərtibçisi olaraq təəssüf edirəm ki, haqqında Bakı və Ankarada çap olunan “Əta Tərzibaşının folklorşünaslıq fəaliyyəti” adlı monoqrafiya yazdığım, üstadım Əta Tərzibaşı, Prof.Dr. Cəlal Ərtuğun 1996-cı ildə Türkiyədə çıxan “Türkiyədə və dünyada İhsan Doğramacı fenomeni” əsərini əsas qaynaq kimi göstərdiyi halda, kitabda dörd səhifənin mənə həsr olduğunu, Bakıda – İçəri şəhərdə yaratdığım “İraq Türkman ədəbiyyatı və mədəniyyəti” muzeyinin açılışında İhsan Doğramacının, Ayser xanımın, oğlu prof.Dr. Əli Doğramacının, prof.Dr.Cəlal Ərtuğun, prof.Dr.Mahir Naqibin iştirak etdiklərini, Kərkük mahnılarından ibarət konsert verildiyini nədənsə qeyd etməmişdir (Bax: Türkiyədə və dünyada İhsan Doğramacı fenomeni, Ankara, 1996, s.150-153). Bununla belə Əta Tərzibaşı doğru olaraq göstərir ki, İhsan Doğramacı yazdığı şahanə “Ərbil həsrəti” şeiri ilə İraq Türkman ədəbiyyatı tarixinə keçmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

ƏRBİL HƏSRƏTİ

Gedin, dostlar, gedin doğulduğum yerə:
Ərbil qalasında mor sünbül vardır.
Kunyanın içində axar bir dərə¹
Dərə kənarında “sarı gül vardır”.

Ərbil məktəbində keçdi günlərim,
Orada yaşardı milli hislərim,
O dəmləri anıb şimdi inlərim,
“İçində oralı bir bülbül vardır”.

Şimdi qalan tək şey məzar daşları:
Ümidsiz nənələrin göz yaşları,
Məyus dədələrin çatıq qaşları:
“O yangın yerində soyuq kül vardır”.

“Hey, İhsan, kədərini başından aşqın,
“Bitib tükənməyən aləmi-eşqin”
Aynaya baxdıqca olursan şaşqın,
Qarşında bir məhzun, bir məlul vardır.

Ümidini kəsmə, gərək yox yasa:
Sındırılmış Ərbil təkrar oyansa:
Ana dilimizdə məktəb açılsa:
Dəstək ola bilən bir könül vardır.

¹ Birinci bənddə göstərilən Kunyanın, içində axarsuları, su dəyirmanları, bağ və bağçaları Doğramacıların torpağı olub.

FATİH SAATÇI
(1918-2004)

Kərkükün bulaq məhəlləsində anadan olub. Camidə Molla Əhməd yanında Qurani-Kərimi xətm etdikdən sonra 1927-ci ildə ibtidai məktəbi bitirərək, natamam orta məktəbə girib. Sonra əsgərliyə gedib. Əsgəri xidməti başa vurandan sonra uzun müddət Qorya Çarşısında¹ atasının sənəti – saatçılıqla məşğul olub. Burada Məhəmməd Sadıq, Fuad Həmdi, Nasih Bəzirgan, Qəmgin kimi şairlər toplanır, onunla söhbət edirlərmiş. Fatih Saatçı şeirlər yazmağa başlayıb və uğur qazanıb. Lakin onları çap etdirməzdi. Nəhayət 1985-ci ildə “Füzuliyə xitab” adlı şeirini “Birlik səsi” dərgisində çap etdirib.

Bir oğul, üç qız atası olan şair 10.11.2004 tarixində vəfat edib.

Poeziyasından örnəklər:

FÜZULİYƏ XİTAB

Eşq əlindən ey Füzuli, çəkdiyim insaf deyil,
Hər nə dürlü anlatırsam, qabili-ehcaf² deyil.

Gecə-gündüz ahu-əfqan ilə keçdi həp həyat
Aşdığım dağlar mənim sən bildiyin ol Qaf deyil.
Aşiq isən gəl otur, eşqim sənə edim əyan,

¹ çarşı – bazar

² qabili-ehcaf – hesablamaq mümkün olmayan

Eşq oduyla yanmayanlar eşqdə sərraf deyil.
Uyma əğyar sözüünə, tən etmə¹ sən də Fatihi
Gər gülərsəm sanma şadam, başım eşqdən saf deyil.

SEVGİLİMƏ İTAB

Bir zamanlar hüsnünə məğrur idin sən, sevgilim,
Soldu güllər, əsdi xəzan nazlı yarım, sevgilim.

Gül kimi soldu gül rəngin, cizgilər düşdü üzə
Pərçəminə² düşdü ağlar şivəkarım, sevgilim.

Quş kimi uçdu əlindən afəti-hüsnün yazıq
Qalmaq üzə təravət gülüzarım, sevgilim.

Qırxda bir hüsnün zəkatin mən fəqirə vermədin,
Dağlamışdın bağrımı sən, dağdarım, sevgilim.

Böylə keçdi qısa ömür, əldə qaldı həsbihal,³
Vəfa etməz malü-hüsnün ahu-xarım, sevgilim.

Qılmamışdır çün fələk əsla vəfa bir kimsəyə
Gör necə olduq masal, ey xülqdarım,⁴ sevgilim

¹ tən etmə (ə.) – danlama, başa qaxınc etmə, tənbeh etmə

² pərçəm (f.) – topa saçları

³ həsbihal (ə.) – söhbət, ürəyi boşaltma

⁴ xülqdar (ə.) – tez acıqlanan

BAHARİYƏ

Bahar gəldi yenə bülbül ahü-fəğan eylədi,
Gül üçün avarə könlün yaxdı biryan eylədi.
Mor bənövşə, papatyalar¹ qaplamışdır hər yanı
Qönçə güllər bülbüllərə nazü-ünvan eylədi.
Əsən yellər titrədir yarın altun saçların,
Bu təbiət aşıqı məşuqə mehman eylədi.
Tarlalarda açan güllər: sarı, turuncu, pənbə, mor,
Lalə, nərgiz bayırları həp gülüstan eylədi.
Hər tərəfdə sevişirlər qumrular, quşlar bugün.
Pınarlardan axan sular yurdu gülşən eylədi.
Sevgi quşu kanaryalar² sıçrar, oynar çayırda
Qırlanğıclar³ xoca kimi hifzi-Quran eylədi.
Kələbəklər⁴ rəng-rəng uçar, qonar güllər üstünə,
Bütün bunlar ona rəğmən vəsli-canan eylədi.
Mani, xoyrat səsləriylə baba, bugün gözlərim
Saatçinin gözyaşların durmaz cahan eylədi.
Ya İlahi, bahar olsun hər dörd mövsüm yurdumuz
Səksən beşin ilkbaharı xalqı şadan eylədi.

¹ papatya – çobançiçəyi

² kanarya – sarı bülbül

³ qırlanğıc – qaranquş

⁴ kələbək – kəpənək

ÇAQQAL VƏ DÖVŞAN

“Həclə-həclə bıxava
Atlandıq gettik ova”
Ovladıq bir dovşanı
Mən ilə Əli Xava.

Doşvanı bölməyiçin
Alverə girməyiçin
Gətirdik bir tərəzi
Onu ayırmağyiçin.

Tərəzinin səhəbi
Qonşumuz Molla Abı
Tərəzi haqqı istər
Gevil istər kababı.

Qəbul etdik çar-naçar.
Hər gələn haqdan qaçar.
Araya kavqa düşdü
Gəl baxım bunu bacar.

Çal məni, çalım səni,
Kim verəcək cərməni
Boğuşduq hər üçümüz
Çaqqal qapdı dovşanı.

Əlimdə sapan vardı
Sapan belimə dardı
Bir daş atdım çaqqala
Vurub başını yardı.

Dovşan düşdü ağzından
Enmədi boğazından
Əy başın haqqa qarşı
İbrət al bu yazıdan.

Əlimiz boşda qaldı
Hər kəs yerində daldı¹
Qaçırdıq rizqimizi
Başımıza nə gəldi.

Yeyə bilmədik dovşanı
Qopurtmuşuq qavğanı
Başda ağıl olmazsa
Ayaq çəkər cərməni.²

¹ dalmaq – fikrə getmək

² Fatih Saatçı yerli dillə qarışıq yazdığı bu şeirin qonusunu əski bir olaya dayanan bu xoyratdan almışdır:

Namazım qəza qaldı,
Qılmadım yaza qaldı.
Nə qurd nəsinin yedi,
Nə dünya qaza qaldı.

ÖMƏR ZEYNƏL
(1919-1991)

Adı Ömər, atasının adı Zeynəldir. 1919-cu il iyulun 1-də Kərkükün Sarıkəhya məhəlləsində anadan olmuşdur. İbtidai və orta məktəbi Kərkükdə oxumuş, bir arada rəsm müəllimi olmuşdur. İbtidai məktəbi Bağdadda bitirdikdən sonra, 1939-cu ildə İstanbula gedərək Cərrahpaşa Tibb fakültəsinə daxil olmuş, beşinci kursda olanda İstanbulu tərk edərək Kərkükə dönmüşdü.

1968-ci ildə Kərkükdə avtobus müdirliyində, sonra Təzəxurmatuda mal idarəsində, daha sonra Kərkükdə vergi idarəsində mühasib işləmişdir. 1984-cü ilin fevral ayında təqaüdə çıxmış, 12.01.1991 tarixində dünyasını dəyişmişdir.

Heca vəznində, sadə xalq dilində şeirlər yazırdı. Şeirləri "Qardaşlıq" dərgisində və türkcə qəzetlərdə çap olunurdu.

Poeziyasından örnəklər:

YALANÇI DƏRVIŞLƏR DASTANƏSİ

Mənə deyərlər dərviş,
Əlimdən gəlməz sağ¹ iş.
Çürük işlər üzündən
Nə yaz billəm, nə də qış.

Əldə təsbeh gəzərəm,
Yalan-palan düzərəm.

¹ sağ iş – təmiz iş

Axmaq olan kimsəyəçün
Bir də dua yazaram.

Çiyinə allam kürküm,
Yana əyərəm börküm.
Dünyanı sellər alsa
Nə qorxum var, nə hürküm.

Bülbül kimin saynaram,¹
Hər bir ipdə oynaram.
Vaxtsiz xoruzlar kimin
Gecə yarsı banlaram.²

Qonaram daldan-dala,
Zurnalar çala-çala.
Çəkkicim durmaz çaxar
Həm mıxa, həm də nala.

Şeir sırf yerli ləhcədə yazıldığından Osmanlı türkcəsinə uyğunlaşdırma bilmədiklərinə görə sözlük veriblər. Türk dili ilə fərq göz qabağındadır.

Sözlük: Mənə deyərlər. Bana derlər. Sağ: Doğru. Üzündən: Yüzündən, sebebiyle. Billəm: Bilirim. Yalan palan: Yalan-yanlış. Dua: Nüsha, muska. Çigin: Omuz. Allam: Alırım. Börk: Takyə. Hürkü: Sakınma, çəkinmə. Bülbül kimin saynaram: Bülbül gibi öterim. Baynaram: Ötərim, banlarım (Ərbil).

¹ saynamaq – cəh-cəh vurmaq

² baynamaq – banlamaq

KƏRKÜK

Kərkük, şanlı vətənim
Fədadır sənə canım.
Altından toprağına
Halaldır təmiz qanım.

Sevirəm mən bu yurdu
Atam böylə buyurdu
Uğruna qan tökərək
Göyüs¹ gərərək durdu.

Sönməz, parlar çırağı
Durmada yanar dağı.²
Dünyaca şöhrət bulmuş
Millətimin üz ağı.

Pək şanlıdır yurdumuz,
Qəhrəmanlar ordumuz.
Ətrafı düşman sarsa,
Yoxdur ondan qorxumuz.

¹ göyüs – sinə

² Gurgurbabada daim yanan dağa işarədir.

OSMAN MƏZLUM
(1922-1995)

Osman Məzlum Kərkükün Musalla məhəlləsində anadan olmuşdur. Nəsilləri Bayat əşirətindəndir.

İlk uşaqlıq təhsilini məhəllə məktəbində Molla Həmdi Əfəndidən almışdır. Burada Quranı xətm etmişdir. 1930-cu ildə Kərkükdə dörd sinifli Qala ibtidai (ilkokul), 1935-də iki sinifli Mərkəziyyə, daha sonra Ortaokul və lisey təhsilini bitirmiş, 1940-cı ildə Bağdada gəlmiş, Hüquq fakültəsinin axşam şöbəsinə girmiş, gündüzlər məmur kimi çalışmışdır. 1946-cı ildə universiteti bitirmiş, ixtisası üzrə Süleymaniyə, Raniyə, Havicə və nəhayət Kərkükdə Ədliyyə idarələrində işləmişdir. 1995-ci ildə dünyasını dəyişmiş və ailə məzarlığında basdırılmışdır.

Osman Məzlum 25 yaşında olan vaxtdan şeirləri yerli "Kərkük" qəzetində və 1961-ci ildən Bağdadda çıxmağa başlayan "Qardaşlıq" dərgisində müntəzəm olaraq çap olunurdu.

Şairin çap olunan əsərlərindən: "Kərkük xoyratları" (Bağdad, 1951), "Könlümün dəftərindən" (Kərkük, 1968), "Abidin" (Bağdad, 1972), "Xoyratlar" (Bağdad, 1975) və s. göstərmək olar.

Şair ən çox əruz vəznində yazmışdır. Lakin heca vəznində yazdığı bir çox şeirlər vardır. Şair həyatı boyu cinaslı və cinassız xoyratlar da yazmışdır. Sərbəst şeirə düşmən kəsilən şair bu cür şeirləri "töküntü" və "söz yığını", onu müdafiə edənləri isə ədəbiyyat nadanları adlandırmışdır.

Şairin poeziyasından örnəklər:

ÇİLƏ BÜLBÜL¹

Çilə bülbül,² çilə bülbül,
Xar³ sarmaşıb gülə, bülbül.
Keçən günlər geri dönməz
Vermə ahın yelə, bülbül.

Gün dolandı, bahar bitdi,
Gülzarıma xəzan yetdi.
Gec bulduğum pək tez itdi
Düşdüm yaman dilə, bülbül.

Kimlər üçün çalım sazım,
Kimə deyim könül razım.
Səndən başqa bir aşiq yox,
Könül dərdim bilə, bülbül.

Bir fələklə dönməz dövran,
Bir hal üzrə qalmaz insan.
Dün əfəndi gördüklərim
Bu gün olmuş kölə, bülbül.

Bəlli-başlı bir yazın yox,
Bir bağçada qərarın yox,

¹ Bu şeir Şəmsəddin Kuzəçinin "Kərkük şairləri" kitabından (II cild, Ankara, 2007, s.478-479) götürülmüşdür.

² çilə – ağla, Fəğan et, yana-yana oxu

³ xar (f.) – tikan

Kimsə bilməz nə dindəsen
Nədir sənə qiblə, bülbül.

Nə dərdin var, azdan-çoxdan,
Nə qəmin var, vardan-yoxdan.
Bu gün dağda, yarın bağda,
Çəkməyirsən çilə,¹ bülbül.

Nə məndə var əski həvəs,
Nə səndə var uzun ənfəs.
Mən də bikəs, sən də bikəs
Barmaq salma zilə, bülbül.

Gəzdim bunca diyarları,
Gördüm yaran² əğyarları.
Məzlum kimi bəxti qara,
Kimi gördün, söylə, bülbül.

XORUZLA ÖZƏL HƏSBİHALIM

Gəl xoruz aləmdən inizal³ edək
Xəlvətdə bir özəl həsbihal edək.
Quş dili dərdləşək, qeylü-qal edək
Görəlim hangimiz dilhundur, xoruz,
Hangimiz həyatdan məmnundur, xoruz.
Kəndinə acıma, sən mənə acı,
İqbalım sərnigün,⁴ ağzımsa acı.
Əqrəba, əhbabın çoxu yalançı

¹ çilə – dərd, ələm

² yaran – dost

³ inizal – dönmək, üz çevirmək

⁴ sərnigun (f.) – bəxti dönük, devrilmiş, talesiz

Var günü yanımı alırlar, xoruz,
Dar günü yabançı qalırlar, xoruz.
Ayağım əl qırdı, könlümü yaran
Qəddimi qəm бүkdü, qolumu düşman.
İrfanımı aldı əlimdən Yezdan¹
Ciyərim dönmüşdür kababa, xoruz,
Sığmayır dərdlərim kitaba, xoruz.

Nə qəmin var sənin baynarsan² böylə,
Utanma dərdini gəl mənə söylə.
Allahı seversən nə için öylə
Səhərdən edərsən fəryadı, xoruz,
Kimlərdən kimə sən bu dadı, xoruz.

Geydiyın tük qumaş qatmadan əla
Bozarmaz, əskiməz бүrüşməz əsla.
Rəssamlar, nəqqaşlar nəqşinə vəla³
Mislini çizəməz rişələr, xoruz,
Təlvini⁴ yapamaz fırçalar, xoruz.

Günlərin hey keçir zövqlü, səfalı,
Ardınca dolaşır eşin vəfalı.
Mənim tək deyilsən başı bəlalı
Taleyin yavərdi hər işdə, xoruz,
Rızqın da vasedir⁵ yaz-qışda, xoruz.

¹ Yezdan – Zərdüştilərin etiqadına görə xeyir allahı

² baynamaq – banlamaq

³ vəla (ə.) – dəlicəsinə vurulmaq

⁴ təlvin (ə.) – boyama, rəngləmə

⁵ vase (ə.) – gen-bol

BƏZİ MÜTƏŞAİRLƏR¹ XÜSUSUNDA

Kim bilir görmüştən bir yığın insan
Şeiri şeirdən denəməz² nadan.
Dil açıb geymişlər libasi-həsən
Şeirdən, ədəbdən dəm vurur, xoruz,
Meydani-nəzmdə kar qavar, xoruz.

Nəğd edər cəhlindən Nəfi Nədimi
Anlamaz, bəyənməz şeiri qədimi.
Öz şeiri qusdurur zövqü səlimi
Beşikdə yavruya vız³ gəlir, xoruz,
Qovanda arıya zız gəlir, xoruz.

Bir kəlam ya mənzum, ya mənsur olur.
Üçüncü olamaz, olsa kor olur.
Şeir odur mənası ləfzi dür olur.

Bağımsız çox lafda ləzzət yox, xoruz,
Fəsaḥət, bəlağət, sənət yox, xoruz.
Şeir bir hibədir⁴ siyagət istər
Əvzanü-qafayı bəlağət istər.
Bəyanü-bədiü-fəsaḥət istər,
İbdaü-ibtikar xəyalə, xoruz,
Möhtacdır şairlik kamala, xoruz.

¹ mütəşair – başabəla şair

² denəməz – anlamaz, ayırd edə bilməz

³ vız – vıziltı

⁴ hibə (ə.) – hədiyyə, bəxşiş

Üluma,¹ fünuna ittila² lazım,
Təsvirdə, təşbihdə ittisa³ lazım,
Məqalda, məalda ibtida lazım,
Mənasız güftələr⁴ alınmaz, xoruz,
Notasız dümbələk çalınmaz, xoruz.

Bir oxu diqqətlə Nəbi Nədimi
Kəndinə ustad et, zati-Fəhimi.
O zaman anlarsan sirri-qədimi.
Klassik şeir bir qəndildir, xoruz,
Sələfdən xələfə dəlidir,⁵ xoruz.

Bir nurdur ağızla sönməz ziyası,
Bir sədir həşrədək qalır sədəsi.
Beytinin möhkəmdir özlə əsası
Tərbilər, təxmislər, tədsislər, xoruz,
Yapılır üstünə təsislər, xoruz.
Deməklə bitməyir könül əsrarı,
Susarsam dil yanar, bir atəşvarı
Sənə də, mənə də rəhm etsin barı
Başını ağrıtdım mən bu gün, xoruz,
Gəl anlat dərdini yarın, sən, xoruz.

¹ üluma (ə.) – elmlər

² ittila (ə.) – xəbərdar olma, aqah olma

³ ittisa (ə.) – geniş bilik

⁴ güftə – söz, misra

⁵ dəlil (ə.) – əsas, sübut, əlamət

XOYRATLARINDAN ÖRNƏKLƏR:

Verən sən;
Alan sənsən, verən sən.
Gah evlər bəzədirsən,
Gah edisən viran sən.

Günahımnan;
Xudam keç günahımnan.
Dünya qaranlıq olub
Tutulub gün ahımnan.

Yad əlində;
Öt, bülbül, yad əlində.
Bir diyar məzar olsun
Qalmasın yad əlində.

Məzlumdu mənim namım,
Həzrət-Əli imamım
Həsən, Hüseyn eşqinə
Xudam versin məramım.

İZZƏTDİN ABDİ BAYATLI
(1922-2001)

Kərkükün Qorya səmtində Sarıkəhya məhəlləsində anadan olmuşdur. Bayat əşirətinə mənsub olduğundan Bayatlı soy adını almışdır.

İlk təhsilini şəhərin məhəlli məktəbində Molla Xıdır yanında Qurani-Kərimi xətm etdikdən sonra altı sinifli ilk və üç sinifli orta məktəbi bitirərək 1943-cü ildə Bağdadda Darülmüəllimin pedaqoji məktəbinə girmiş və 1946-cı ildə oranı bitirib ibtidai məktəbə müəllim təyin edilmişdir. On dörd il müəllim, 20 il də məktəb müdiri işlədikdən sonra 1980-ci ildə təqaüdə çıxmışdır.

İzzətdin Abdü bir neçə il ibtidai məktəb üçün əlifba və oxu kitablarının müəlliflərindən biri olmuşdur.

Həyatda dili və qələmi ilə kimsəni incitməyən və dedi-qodudan uzaq olan İzzətdin Abdü Bayatlı əsasən əruz vəznində yazmış, az da olsa heca vəznində və sərbəst şeirlər yazmışdır.

Şair 23.03.2001 il tarixdə dünyasını dəyişib və Kərkükdə Əli Paşa Şəhidlər məzarlığında dəfn edilib.

Poeziyasından örnəklər:

ADAX

İstə məndən, gözəlim, canı qurban verəyim!
O sənindir, kimə nə? Dilə hər an verəyim!
Başqa yoxdur, qınama, daha bir can verəyim!
İstə məndən, gözəlim, canı qurban verəyim!

Yaşayırsan içimdə ey əməlim, Mələyim!
Gündüzüm də, gecəm də sadə sənsən diləyim!
Boşa getməz sanıram, getsə belə əməyim!
İstə məndən, gözəlim, canı qurban verəyim!..

BAĞÇAMIZ

Bizim gözəl bağçamız var
Çiçək dolu, meyvə dolu.
Yaşıl-yaşıl sarmaşıqlar
Qaplamışdır sağı-solu.

Gözəl rəngli kələbəklər
Uçuşurlar güldən-gülə.
Yarın bir də gələcəklər
Gün doğunca nəşə ilə.

Gün doğunca hər oyanır,
Bağçamızın bülbülləri.
Hər biri bir rəng boyanır,
Qoxu saçan xoş gülləri.

Sərin-sərin əsən yellər,
Oxşar nazik yapraqları.
Canlanır bizdə əməllər
İşlədikə topraqları.

Biz sevəriz hər bağcanı
Toxunmaıq bir yaprağa.
Nə ağacı, nə qönçəni
Heç qıymaıq qoparmağa.

İŞIQ

Nəsrin Ərbilin "Həsərət" şeirinə qarşılıq olaraq yazılıb.

Bürünsə də göylərə
Sönməyəcək bu atəş.
Doğar sabah olunca
Hüznünlə batan günəş.

Siyah tülü parçalar,
Yüksəlir yavaş-yavaş.
Yaxmasın ürəyini
Keçən günün batışı.

Gənə quşlar uçuşur,
Rənglər saçar işıqlar.
Gənə birdən üşüşür
Həyata alışıqlar.

Nəsrinlər diyarında
Dünlər kimi yarın da.
Sönər içində əlbət
Qəribliyin atəşi!

Tək başına deyilsən,
Mənim də vardır acım!
Gecələrdən qurtulmaq
Amacıdır, amacım.

Çəkmə Kərkük həsrətin,
Kərkük səndədir, bacım!
Səni sənə bağlamış
Bu vətən ayrılışı!...

XOYRATLARDAN ÖRNƏKLƏR:

Dağı dağdan;
Sel açar dağı dağdan.
Mən fələyə neylədim,
Kəsmiri¹ dağı dağdan.

Ağ girmə², kir qaldırı,
Bişginlər sirr qaldırı,
Darılma, yıxsa fələk,
Bir yıxar, bir qaldırı.

Bu dağa;
Ovçu gəlməz bu dağa.
Mən dözdüm, mən dayandım,
Kim var dözsün bu dağa.

Bilməm xax³ nə seziri
Boyağları əziri⁴
Bilmirlər mən ölmüşəm
Bu kölgəmdi, gəziri.

¹ kəsmiri – kəsmir

² girmək – geymək

³ xax – xalq

⁴ boyaq əziri – ara vurur

FUAD HƏMDİ
(1923-?)

1923-cü ildə Kərkükdə anadan olan Fuad Həmdi burada ibtidai, natamam orta və lisey (tam orta) təhsilini bitirmişdir. Atası müflisləşdiyinə görə ali təhsil ala bilməmiş, Kərkükdə ticarətxanalarda hesabat işlərində çalışmaq zərurətində qalmışdı.

Bir ara Türkiyə Cümhuriyyətinin Mosuldakı konsulluğunda mütərcimlik etmiş, lakin 1960-cı ildə konsulluq bağlandıqdan sonra Kərkükə dönmüşdür. Kərkükdə, sonra Kərbəlada, daha sonra Nəcəfdə Təqaüd idarəsində işləmiş, 1981-ci ildə təqaüdə çıxmış və Kərkükə dönmüşdür.

Evlidir, 6 uşağı var. Çox mədəni, heç kəslə işi olmayan, sakit həyat sürən bir adamdır.

Fuad Həmdi həm nasir, həm də şairdir. Nəsri şeirindən daha üstündür.

Təbiətçə çox sakit olan Fuad Həmdi ədəbi məsələlərdə amansızdır:

Hər dərədə şair oldu bir qoduq
Biz daha şairliyi əldən qoyduq.

Poeziyasından örnəklər:

İNŞALLAH

İyi dostlar qazandım həyat yolunda
Kimini candan sevdim belə.
Ya mən kəndim sevildimmi heç?
Bilməm... Amma yetərincə sayğı gördüm,
Quşqusuz...
Pəkəla¹ bildiyim; mən də Volteri səfeh kimi
“Kimsələrlə cəngləşmədim. Çünki
Yoxdu qovğama layiq birisi”
Oysa məndən daha başarılı
Kişilərdən
Heç bilmədiyim səbəblərdən
Bal kimi kin və ədavət gördüm!
Bilməm imrəndikləri² bir yağı
Görmüslərdi məndə adamlar?
Öylədir kimimə gəlir nədənsə.
Sanımızda, qanımızda,
Aldanmış, yanılmış deyiliz inşallah.

¹ pəkəla – əla, çox gözəl

² imrənmək – ehtirasla, qızğın

O BƏYAZLIYA

Hangi aydın ölkədir əcəb sənın torpağın?
Mərmərədənmi çəkdi yoxsa balıqçı səni?
Darülbeyza malımı o cıfdə¹ şəb çırağın?
Kanaryadan² daşıldı, ya da qayıqçı səni?

Ağ buludmu gətirdi bilməm səni Norveçdən...
İskandinav dağından aşırıldı bir ilkbahar.
Baxış çəlik,³ adım çevik olmalısən İsveçdən
Əvət bunu dəstəkləyir o ehtişam, o vəgər.⁴

Olmaya gözü bağlı quş misalı bir gecə
Əndəlüsün incisi Elhamranın bağından
Düşürdün yurdumun ovasına gizlicə
Bir gül alınmış kimi, bir zanbaq bucağından.

Gəlməmişsən sən Çindən, röyan⁵ gəlmişdir ancaq
Sən bəyaz, ruhun bəyaz, pək yaraşmış anına⁶
Sanki bir nurdan halə qılıb qəlbim salıncaq
Şimal rüzgarı kimi əsdin kimlər yanına?

¹ cıft (ə.) – cüt, qoşa, tay

² kanarya – sarı bülbül

³ çəlik – iti, kəskin baxış

⁴ vəgər – “və əgər”in qısaltılmış forması

⁵ ruy – arzu, yuxu, röya

⁶ an (f.) – gözəl, ürəyə yatan

QURD İLƏ QAZ MİSALI

Bir atlı gedərkən arxasında silahı,
Uzaqlardan eşitdi Xəyyaləl-fələhi.

Dinin çağrısı bu, ya ... Endi atdan aşağı;
Niyyyət etdi namaza, atı çəkdi aşağı.

İlk pərdələr enərkən yavaş-yavaş çöllərə,
Bir-iki qaz süzüldü kölgələnən göllərə.

Biri daldı sulara, biri kənara qondu
Bizim yolçu qamətdə olduğu yerdə döndü.

Sinsi¹ bir qurd sürünmüş çalılardan apansız²
Qapardı da birini ənsəsindən³ amansız.

Pək davrandı çiftəyə yarıda qaldı namaz!
Çiftini basıverib havalandı o biri qaz.

Bir tətikdə yerlərə sərildi qurdun leşi
Nə fayda ki yalnız qalmışdı qazın eşi⁴

Canavarın dişləri işləmişdi canına
Boyanmışdı yavrucuq ilıq ala qanına.

¹ sinsi – gizlicə

² apansız – gözlənilmədən, birdən

³ ənsə – arxa tərəf

⁴ eşi – biri, tayı

Namaz keçdi bir ara, adam geri dönmədən
Ödənməsi lazımdı son şəfəqlər sönmədən.

İbrət dolu gözlərlə baxdı bu mənzərəyə
Şu məsəli gətirdi əsəflə¹ bir araya:

“Namazım qəza qaldı, qılmadım yaza qaldı
Nə qurd nəsin yedi, nə dünya qaza qaldı”.

HIYAR ÇƏNBƏR QIZI²

Susdurdu bir gecə Qənbər
Əlindəki qavalını.
Dinləməkçün Hıyar Çənbər
Gözəlinin masalını...

Bu mühəyyal³ eşq pərisi,
Taxıp zülfünün ağına
Qənbər gibi bir harisi⁴
Çəkiverdi Qaf Dağına.

Qənbər oğlan, şəkər oğlan!
Dügünlərin baş sağdıcı,

¹ esef – təəssüflə

² Əfsanəyə görə Qaf dağında meyvəsi yarıldığı zaman içindən bir qız çıxan turunc ağacı varmış. İştə Aşıq Qənbər bu uğurda Qaf dağının yolunu tutubmuş.

³ mühəyyal – hazırlıqlı

⁴ haris (ə.) – əkinçi; keşikçi

Eşq çiləsin çəkər oğlan
Yıllar boyu nə də acı!

Ən nəhayət Aşiq Qəmbər,
İki gözü dola-dola.
Beldə kəmə, əldə təbər
Düştü gedər-gəlməz yola.

Uzandıkça uzandı bu
Uzaq əməl yolculuğu.
Az qaldı qaç kərə şu
Yolda kəsilsin soluğu.¹

Son mənzilə ulaşmadan
Kar² qapladı başını
Zirvələri dolaşmadan
Aştı altmış yaşını.

Qafı buldu sır bölgəsi,³
Dallar⁴ bütün barın tökmüş
Zümrüdi Ankanın gölgəsi
Hər tərəfə enip çökmüş!

¹ soluğ – nəfəs

² kar – qazanc, kar

³ sır bölgəsi – sirlər bölgəsi

⁴ dallar – budaqlar

Attı əldən əsasını,
Düştü sərildi yerlərə
Çaldı daşlara basını
Battı vücudu tərlərə.

Yedidən yetmişə anar,
Qəmbəri hicranla bugün.
Ol ozanın yadı¹ qanar
Köydə yapılsa bir dügün.²

¹ yad – xatirə, yaddaş

² dügün – toy, düyün

ŞAKİR SABİR ZİRAƏTÇİ
(1926-1987)

Kərkükdə Çay məhəlləsində anadan olan Şakir ilk və orta məktəb təhsilini bu şəhərdə almış, sonra Bağdadda internat Ziraət (kənd təsərrüfatı) məktəbinə girib. 1945-ci ildə bu məktəbi bitirərək Kərkükə bağlı Daquq qaymaqam-lığına müfəttiş təyin edilib. 1948-ci ildə yüksək təhsil almaq üçün dövlət tərəfindən Amerikaya göndərilib. Kansas Manhattendə təhsilini bitirərək Yüksək Ziraət Mühəndisi (Aqronom – Q.P.) sifətilə Bağdada dönüb. Burada Kənd Təsərrüfatı Nazirliyində Baş direktor vəzifəsinə qədər yüksəlib. 1987-ci il yanvarın 25-də ürək tutmasından vəfat edib. Bağdadda Qəzəli qəbristanlığında dəfn edilib.

Şakir Sabirin şeirləri 16 yaşından çap olunmağa başlayıb. Vəzifəsi ilə bağlı ABŞ, Yaponiya, Rusiya, Türkiyə və başqa ölkələrə səfərləri onun dünyagörüşünün formalaş-masına müsbət təsir etmişdir. Bunu onun şeirlərindən də görmək olur.

Kiçik qardaşı Əkrəm Kərküklüyə məsləhət görürdü ki, əruzdan əl çəksin, heca və sərbəstdə yazsın, çağdaş və milli əsərlər ortaya qoysun.

Poeziyasından örnəklər:

Qardaşım Əkrəm Ərməğan

AT!...

At bülbülü, at qönçəyi, at bağbanla tikanı
Sus, ah etmə, gönül yaxma, unut düzmə yalanı.
Dəli olma, çölə düşmə, yaşlar tökmə sevgidən
Tökülən yaş suya bənzər, su yadlamaz al qanı.

Ceylan¹ gözü, çınar boyu, yaylı qaşı fırlat, at!
İnci dişi, al yanağı, nar məməyi heçə sat!
At laləyi, at nərgizi, at bağçayı, baharı!
Fərhat Şirin, Mecnun Leyla, Arzu Qəmbər havarı
At sinəyi, bal dodağı, çatma qaşı... halları
İpək saçı, qaz gərdəni, mələk yüzlü... hər yarı.
Arapça, farsça boğmuş Türk dilini, at, qardaş,
Yabancınin dilin alma! Dil bozanla² et savaş.

Torpağınla bugününçün duyğunu yaz, yayımla
Dəvəbeli,³ dalğalı ol! Öfkəmlənən çayım
Al qanımla, yıldızım, bəzət gögün yüzünü
Qaranlığı gümüş işıq ilə dağıt ayımla.

Gir⁴ çəmbəri yüksəl göğə, bağımsız ol, kəndin ol
Səni yenməz dağla orman, bataklıkla kumlu ol!
Yeniçağda sən Türklüğü aydın edən günəşsən

¹ ceylan – ceyran

² bozmaq – pozmaq

³ dəvəbeli – çox böyük

⁴ gir – gey, geyin

Dilin qoru, qanın bozma, sən Çingizə bir eşsən.
Qaytan dodaq, büllur buxaq, badam ağız qalmasın
Rəqib eşqə fitnə-fəsat, firqət odun salmasın.
Bu türrehat şairmidir? Ədəpmidir? Duygumu?
Us bilgidə yeri varmı? Bəyanmıdır? Doğrumu?

SƏN TÜRKMANSAN

Səni sərin bahar yeli oxşayır
Yaşıl çayır sənə halı döşüyür.

Qabart köksün, aç qolların dünyaya
Yüksəl göydə ay gibi payə-payə¹

Açıl-örtül gəm üstünə tül gibi
Yay gözəllik al yanaklı gül gibi.

Aydın et sönməz ışıqla hər yanın
Tarixin hər varlığı tanır sanın.

Savaşlarda yenilməyən canın var
Fələklərdən daha yüksək şanın var.

Bin dağlardan yücasan, həm qocaman
Sən Oğuzsan, sən Türkmansan, sən Türkman.

Sonsuz göydən daha geniş düşüncədən
Çəliklərdən² əzicidir sərt pəncən.

¹ payə-payə (f.) – pillə-pillə

² çəlik – polad parçası

Sənin altun bağışlar varlı yurdun
Sənin yaylan tək yeşildir ümidin.

Yenilməz varlığını yurttan əmdin
Bütün güclükləri köksündə gömdün.

Pək də qutsal torpağında əkildin
Geçti çağlar, nə soldun, nə söküldün.

Ölməzliklə qovuşmuştur varlığın
Yanır sönməz ocaq olmuş bağın.

Bu torpaktan səni kim yana itər
Sanma getsin tökülən qanın gedər.

Heç bir bağı sənin qolun saramaz
Heç bir qurşun dəmir gövdən yaramaz.

Yar oldun sən özəl bir can gibi
Qamu¹ mərd varlıqlara nişan gibi.

Göydə günəş gibi parlaq sanın var
Gülümsəyən yüzün, coşqun qanın var.

Sənin sönməz ocağın tütər duman²
Sən Oğuzsan, sən Türkmənsən, sən Türkman.

¹ qamu – bütün

² tütər duman – tüstü püskürər

SƏNƏ

Sənə yaptım ümidimdən yüksələn yapıları
Sənə açtım yürəgimdə bulunan qapıları.

Sənə əktim baxçam içrə gögərən ağacları
Səndə vardır təndə yaygın dərdimin əlacları.

Sənə yaxtım zülməti dağdan çırağımı
Gəl də vuslat ilə söndür təndə hicran dağımı.

Gəl dağılsın, şada dönsün yürəgimdə sıxıncım
Gəl də qurban gibi kəssin hicranı eşq qılıncım.

Sevdanın oduyla gönlüm gecə-gündüz yanmada
Səndə fikrim fələk buldu durmadan, dolanmada.

Səni gördüm gözlərimi açarkən aləminə
Sənin ilə şən qatıldı əskidən gəm camıma.

Gəl də ruhum çırpınır, istəyir yaxınlığın,
Gəl də qurtar vuslat ilə ağılının məcnunluğun.

SEVGİMİ SƏN YARATTIN

Ömrümə ləzzət verdin, bəndə sevgi yarattın
Konağım¹ bir çöl ikən, sən bəni cənnətə attın.

Başka insan duyuram kəndimi sevgin ilə
Duyğumu dalğaya saldın, bənzəyir axan selə.

Yaşımın hər günü dadlı dәм olur sənin ilə
Qəm olur, qəmli olursan, şən olur şənin ilə.

Nə mutluyam vaxtımızı keçirirkən gülüşlə
Dünyamızı unuturkən, şad olurkən buluşla.

Ağaçların gölgəsində uzanıp uyur ikən
Hər yanımız şənlə dolu bir aləm duyur ikən.

Yaşayışım heç ikən sevgin bəni var eylədi,
Fələgində² üzmək için ruhum ısrar eylədi.

¹ konağım – evim

² fələgində – göylərində

CƏMİL EMİN
(1926-2009)

Kərkükdə Bəylər məhəlləsində doğulmuşdur. Tam orta məktəbi bitirdikdən sonra Müəllimlər məktəbinə girmiş, oranı qurtardıqdan sonra 1950-ci ildə müəllim təyin olunmuşdur. 1950-ci illərdə ali təhsil almaq üçün Misirə getmiş, lakin vətən həsrəti üstün gəlmiş və iki ildən sonra ölkəsinə dönmüşdür.

Bir ara Bağdadda YUNESCO mərkəzində çalışmışdır. Daha sonra Kərkükə dönmüşdür.

Cəmil Emin 11.08.2009 tarixdə dünyasını dəyişmişdir. Şair yurdsevər, mədəni bir insan idi. İngiliscədən gözəl tərcümələr edirdi. Heca vəznində yazılan, eləcə də sərbəst şeirləri xalq tərəfindən sevilirdi.

Poeziyasından örnəklər:

MƏHƏBBƏT ŞƏHRİ

O şəhər ki, yüksələn Qalası var ortasında,
Babagürgürda qara altun qaynar batısında.
O şəhər ki, sevdiğim mis qoxusu havasıdır
İnan, qardaşlıq yurdudur, həm məhəbbət yuvasıdır.
Bir qardaşı var bu Qalanın getməz uzaqlara
Doyum olmaz yoğurttan, süttən bil¹ yoldaş!
Çağırırsın Fayıqlər, Xəttatlar inlər dağıyla daş

¹ bilə – sənə.

Gözəl şəhər adı üç kafla süslənmiş¹
Yaraşmışdır onlara Türkməndəki kaf, dediğin kaf.
Bulunurdu quzeyində pək ünlü dəgirmanlar
Bağçalarında məclis qurulurdu bir zamanlar.
Yüksəlirdi xoyratlarımız, inlərdi kamanlar.
Gəzərdi əldən ələ badələr, qafa dumanlar
O şəhər ki, doğusunda var idi Sonagözü.
Oraya varmaq üçün açılmış Musalla yolu.
Çiftə abalım qurmuş məclisi, ortada samavar
Gözəl səsin varsa, söylə, bəzmə zövqü-səfa var.
O şəhər ki, güneyində yeşil Təzəxurmatı
Üzümləri xoştur, şərabından doyulmaz qəti
Kəhyələrin məclisidir bu çevrə iç, babam, iç.
Ölüm vardır bu dünyada əllərdə qalan heç
Bir gün yolun düşüysə baharda Xasa boyuna
İkiyə bölmüşdür bu kənti,² almışdır qoynuna
İştə xına rənkli suyu vardır akar ilkbahar
Get oraya, sən də qoynuna sevgilini sar.

BURAXIB GEDƏNLƏR³

Uzaqdan gəlmişəm yorğundur ayaklarım
Xəzan çökmüş hər yerə qurumuş bağlarım.
Nə səs duydum pəncərəsindən, nə gülüş
Qonuşmaz oldum titrəyir dodaqlarım.

¹ Söhbət Kərkük şəhərindən gedir.

² Xasa çayı Kərkükün ortasından keçir, şəhəri iki yerə bölür.

³ Şair bu şeiri 1956-cı ildə Qahirədə yazmışdır.

Aradım bülbülü, hər yerdə buldum sərçəyi
Durmuş qorxaq və suçlu öldürmüş qönçəyi
Dedi ki, bənim peşimdən gələn vardır.
Öldürəcək...Anlamaz o sizin ləhçəyi.

Dedim sərçəyə sən anlarmısan dilimdən?
Bülbül uçmuş yuvadan ayrıldım elimdən.
Bir şərqiyyə möhtacam əzgisi çox dərin
Anlatsa da bənə bir xəbər sevgilimdən.

Dedi anlamam eşqin dilindən arkadaş!
Unut əski günlərini bas bağına da.
Acı rüzgarlar əsir şimdi bu yerdə
Bən uçar gedərəm, sən də get yavaş-yavaş.

Viran olan baxçamda yalnız gördüm kəndimi
Dəhşət qorxusu sardı aciz qalan gövdəmi.
Rüzgara sordum qaçırmış əski dadını
Bir su bulamadım anlatayım dərdimi.

Yarasız sərçəyə də yer yox buralarda
Bənə də xatirələr yazdığım duvarlarda
Bən yürüyürəm yalnızlıqta, arkadaşım
Həzin şərqlər avutsun bu dərtli başım.

YAŞADIĞIM SOKAK¹

Sokağımızı kaplardı çamur
Şəhrimizdə başlarkən yağmur.
Çocuklar koşuşur tabur-tabur.

Biz çocuklar durardık o sokakta
Şərqi söylər, yürüyərdik o sokakta
Tel araba sürüyərdik o sokakta.

Yıllar geçti, okula gedirdim
Yağmurun dərini bən bilirdim
Ağlayarak həsrətlə inləyirdim.

Bir gün sokağın halına ağladılar
Asfalt ilə hər yanını bağladılar
Bizləri də mutluluğa bağladılar.

Qürbəttə sokağımı unutmadım
Uğrunda gözyaşımı qurutmadım
Bənimləydi bənsiz uyutmadım.

Yıllar geçti, döndüm əski evimə
Bir nəşə qattım əski sevgimə
Uzakta yaşamaq bənim nəyimə.

Bən sarsıldım sokağımı görürkən
Daha betər çamurla hörünürkən
Yürümədi arabam, bən yürürkən.

¹ sokak – küçə, dalan

Akşamleyin sokakta uyuyur inəklər,
Hər yanda dolaşır binlərcə sinəklər,
Qorxmadan, hürkmədən kişnəyir binəklər.¹

Allahım avutsun dərtli gönülləri
Özlədim o əski günləri.
Şabbaşlı,² davul düğünləri.

İKİ IRMAK

Rafideyndir iki ırmak
Çöllər yeşil, dərə parlak
Altın bülbül, iki kanat
Biri Diclə, biri Fırat.
Altın coşar hər bucağı
Rahat bir ana qucağı
O qucak ki, bizi bəslər
Şirin sözlə, tatlı səslər
Sənətə gedər yolumuz
Bükməsin düşman qolumuz.
Sakın durma, dursan əgər
Sömürgəçi³ boynuna çökər.
Bu yurt sənin, sən də onun,
Sarsın onu iki qolun.
Polattan sərt bir duvarsan,
O var ikən sən də varsan.
Öl, şərəftir vətən için

¹ binəklər – minik heyvanları

² şabbaş – şabaş

³ sömürgəçi – müstəmləkəçi

Topraqında yatan için
İraklı girsə savaşa
Müzəffərdir baştan-başa.

AY ÇIXARKƏN

Xəstə qəlblər sağlam gibi görünür,
Xəyal ilə dalğalanır, sürünür
O gənc qızlar pəmbə rəngə bürünür
Sırma saçlar ipəklərlə hörünür
Ay çıxarkən nə gözəldir hər tərəf.

İgnəyə sap keçirən o gözlər
İşığında tikiş tikən gənc qızlar
İpək şala gül toxuyan pərilər
Nişanlıya ərməğandır dedilər
Ay çıxarkən nə gözəldir hər tərəf

Saxlanır otuz gündə bir gecə
Anasının qucağında gizlicə
Aşıqlər bəklər onu durmadan
Nazla baxar bulutların ardından
Ay çıxarkən nə gözəldir hər tərəf.

Allah nasıl yaratmış bu gözəli,
İnsanlara söylətmış binlərcə qəzəli
Nə ləbi var, nə gözü var, nə kaman
Xaliqə bəxş etdiyi bir ərməğan
Və çıxarkən nə gözəldir hər tərəf.

NASİH BƏZİRGAN
(1927-1990)

Kərkükün Aşağı Zevə məhəlləsində anadan olmuşdur. İbtidai, natamam orta məktəbi və orta məktəbin 3-cü sinfinə qədər oxumuş, atası qocaldığından məktəbi yarımçıq qoyaraq atasının dükanını idarə etməyə başlamışdı. 1949-cu ildə dövlət işinə keçərək ölkənin müxtəlif yerlərində Su idarəsində çalışmışdır. Son iş yeri Kərkük Şəriət məhkəməsində katiblik olub. İlk şeiri "Tamah etdilər mala, qızı verdilər lala" mart 1961-ci ildə "Qardaşlıq" dərgisində çap olunmuşdur. Nasih Bəzirgan sadə xalq dilində, heca vəznində yazırdı. Folklordan bəhrələnirdi. 1968-ci ildə Kərkükdə "Bizim oğlan" adlı 72 səhifəlik kitabı çıxmışdı. Nasih Bəzirgan 1990-cı ildə vəfat edib. Ölümünə qədər şeirlərini Bağdadda çıxan "Qardaşlıq" dərgisində çap etdirirdi.

Poeziyasından örnəklər:

**TAMAH ETTİLƏR MALA,
QIZI VERDİLƏR LALA**

Dəvə girdi yoncaya
Qarga qondu qönçəyə
Qız on dörd, koca yetmiş
Gəl bax bu əyləncəyə.

Qoca! Bu necə işti?
Bu gerçəkti, ya dişi¹

¹ diş – rəya, yuxu

Bu iş sənə yaraşmaz
Yoxsa işiv çirişti.¹

Gəlin saraldı, soldu,
Gözləri yaştan doldu.
Nənə özün parçalar
Deyər: qızım nə oldu?

Gənç qız çattı qaşını,
Tükətti gözyaşını
Məsumam, çarəsizəm,
Göyə dikti başını.

Qızım; Səsv qaldırma,
Günüv xoştu, aldırma.
İştə nənəvi dinlə
Hər gələnə çaldırma.²

Babav deyər vermişəm,
Zəngindi, mən seçmişəm.
Qızım düşsün xoş günə
Mal, əmlakin görmüşəm.

Qızın baxtın açtılar,
Şirin şərbət içtilər.
Babanın sözü üstə
Cahazını³ biçtilər.

¹ çiriş – yapışqan; çöllərdə bitən yabanı ot

² çaldırmaq – danışma, söyləmə.

³ cahaz – cehiz

Yeddi gün, yeddi gecə,
Yapıldı toy, əgləncə.
Gəlin bağrını əzdi
Qocasını¹ görüncə.

Çar-naçar oldu gəlin
Gördü qocasının malın
Dam ağlar, duvar ağlar
Gördülər qızın halın.

Yandı dərman almaxdan
Başı qaxmaz yatağdan
Qalmadı mülk, əmlaki,
Geçər günü ah-vaydan.

Əridi bir mum kimin,
Xurdalandı qum kimin.
Gün gettikçə saraldı,
Gəlin də bir gül kimin.

Kim tamah etsə mala
Qızın versə bir lala
Son peşmanlığ əl verməz
Düşün qalma budala.²

¹ qoca – ər

² budala – qanmaz, axmaq, gic, sarsaq

ACI BİR GÖRÜNÜŞ

Sabah oldı xer¹ oldu,
Baxın, qardaşlar, noldu.
Əlli adam, yüz arvat
Qazı qapısına doldu.

Arvat yırtar yaxasın
Deyər çəktim cəfasın.
Üç ildi əmək verdim,
Bir sürmədim səfasın.

Alma satma qul oldum
Qəm yeməxtən kül oldum.
Aləm keftə, səfada,
Mənsəm² diri dul oldum.

Bir yannan qayın kızı,
Yandırıp qoyıb bizi.
Qayın nənəm olmasa,
Yayılar qurttan quzu.

Ər girip zübün cəkət,
Əlində lüks pəkət.
Deyər arvat boşaram
Nə söz bilir, nə həkət.

¹ xer – xeyir

² mənsəm (mən isəm) – mən isə

Adam arvadın boşar,
Dönər evinə qoşar.
Evini boş görüncə
Yaş tökər, qəlpətən coşar.

Kül sovruldu başına
Su töküldü başına
Dağıldı qurulmuş ev
Qaldı yalqız başına.

Buna kim qızın veri
Fərk etməz hərdən şeri.
Əli varmaz iş, kara,
Çayxanalardı yeri.

Yalvardı deyər qazı,
Sən qələm çal, mən razı
Oğlumnan aylıq bağla
Aldırma çoxtan azı.

Oğlumun xoştu halı,
Zəngindi, çoxtu malı.
Mənimçin həsir almaz.
Öz evi dolu xalı.

Nənəyəm süt vermişəm,
Al sovunub, göy girmişəm¹

¹ girmişəm – geyinmişəm

İhtiyarlıq çağımda,
Məhkəmədə durmuşam.

Ey nənələr, babalar¹,
Biği burma qocalar²
Siz arvat boşamavın³
Başta geyrət çabalar.

Aləm qızın atmayıp,
Qan yerinə satmayıp.
Getti o əski günlər,
Gözlər bağlı qalmayıp.

İlk arvat bir qönçədi,
Yengi qalxan yoncadı.
Dul qocaya varan kız
Öz ürəgin sancadı.

ZAMAN

Bugün zamana döndi,
Güzgülü lampa söndi.
Şəmədanlar⁴ yerinə
Niyon işıqlar qondı.

¹ babalar – atalar

² qocalar – kişilər

³ boşamavın – boşamayın

⁴ şəmədan – şəmdan

Yıxıldı danacağlar¹
Söndü hisli çırağlar.
Qığı,² təzək yerinə,
İşlər gazlı ocağlar.

Qalmadı kilim, keçə,
Ömürlər getti heçə.
Cüt abalar yerinə
Xanımlar girməz peçə³

Tumlandı siyan arxı⁴
Atıldı quyu çarxı
Evlərdə buzdolabı⁵
Qırıldı küpün karxı.

Nə culha var, nə bezi,
Nə təndir var, nə tozu.
Günortalıq ardınnan
Böyük almaydan mozu⁶

¹ Danacağlar (Dayanacağlar da söylənir) bəyaz və siyah mərmərdən yapılmış qoyun figuru ki, əski evlərin böyük odasında dör ilə atabənin birləştiyi iki divarın bitişdiyində qarşı qarşıya tikilirdi. Əslində Kərkük şəhərinə məxsus olan bu fiqurlardan bəyaz rəngtə olanları Kərkütdə hökm sürən Ağqoyunlu, siyah rəngtə olanları da Qaraqoyunlu Türkman dövlətlərinin simvolu mahiyyətində əsərlərdir.

² qığı – qoyun qığısı

³ peçə – qadınların üzlərini örtüyü qara üz örtüyü

⁴ siyan arx – çirkab sulu arx

⁵ buzdolabı – soyuducu

⁶ moz – banan

Çıxma zübün mavi sıxma
Alboyağ¹ gözə sıxma
Dərmançılar əlindən
Saqın öz eviv yıxma.

Nə karvan, nə karvançı
Nə seyis² var, nə xançı.
Cüt heyvanlar yerinə
Makinə var cütkarçı.
Su dəgirmanı durdu
Tamahkar boynun burdu.

Otomatik sammun³
Avadan etti yurdu.
Nə mankala,⁴ nə maşa,
Peştamal⁵ örtmə başa
İncanalar⁶ başında
Getti ömrü bəlaşa.

Hörüklərin saçbağı,
Nə hımyan, nə belbağı.
Yaylıqlar kağız oldu
Naylondur çanağı.

¹ alboyağ – türkəçarə hazırlanmış gözə tökülən dərman

² seyis – mehtər, ata baxan

³ sammun – böyük çörək

⁴ mankala – manqal

⁵ peştəmal – baş örtüyü, hamam dəsmalı

⁶ incanalar – paltar yumaq üçün bişmiş torpaqdan düzəldilən böyük ləyən

Nə kəndi var, nə ambar,
Döşənip evlər kumbar
Təxtrəvanlar¹ yerinə
Mersedesdən Hambar.

Bu bağlar o bağlardı,
Gülçin bülbül ağlardı.
Gözü kor olmuş avçı
Cigərləri dağlardı.

Məndəki məndə qaldı,
Fələk üstümü aldı.
Süfrədəki qarnımda
Belimdəki o şaldı.

Bu halımı qanaram,
İçərimdə yanaram.
Tavus lələyi kimin
Bir şişip, bir ənərəm.

DAVZAN QURTAĞI²

Dərzi qardaş, mərhaba!
Bu çəkətti, ya əba?
Pantur da çox enniydi
Şalvar kimindi, baba?

¹ təxtrəvan – fayton

² qurtağ – qurd

Mən dedim tvist elə,
Cəkət yapışsın belə.
Panturu¹ çox dar olsun,
Balağın on dört elə.

Güllü köynək girişim
Cebimdə yox quruşum.
Sokakların başında
Gözəl olsun duruşum.

Arxa cebdə darağ
Zülfü quzuqulağ
Saçı boynuna düşər
Olup davzan qurtağ.

Ah defilər² əlinnən
Çalar şeytan telinnən
Qurşağın gevşək bağlar
Düşər incə belinnən.

Gör zamanı, gör vaxtı,
Ayıp ortadan qaxtı.
Gənçlərimiz əllərə
Altunnan zincir taxtı.

Sözümü aramadıv
Məktəbi başarmadıv

¹ pantur – pantolon, şalvar.

² defilər – dəliqanlılar

Bilmirəm Donjuansan
Yoxsa hunfustı adıv.

Güllü kömnəgi girmə,
Yolla başında durma.
Aclıq belivi qırıp
Bulöflü yalan qırma.¹

Bir gün Gavurlar Bağlı
Bir gün Müfti Çardağı
Dalıpsan səfahətə
Olupsan cin çırağı.²

Baba-nənə ah çəkər,
Bu aləm səni sögər.
Həpsi səniv üzüvdən³
Hər gələn boyun əgər.

Gəl gözim, dori yola,
Tutağın qol-qola.
Bir işi tutsav başar
Getmə sən sağa-sola.

¹ bülöf qırma – yalan danışmaq

² çırağ – kiçik lampa, çıraq

³ həpsi səniv üzüvdən – hamsı sənün üzündən

İSMAYIL SƏRTTÜRKMAN
(1927-1999)

Kızlarbat köyündə doğulub. Yeddi yaşında olanda Xanagin qəsəbəsinə, az sonra ailəsi ilə birgə Kərkükə köç edib. İlk və orta təhsilini Kərkükdə almışdır. Daha sonra bir müddət petrol şirkətində çalışmış və burada görkəmli səs sənətkarı kərküklü Əbdulvahid Kuzəcioğlu ilə yaxın olmuş və onun bacısı Vəzirə xanımla evlənmişdir. Arada Milli Təhsil Nazirliyi xətti ilə müəllimlik kursu keçərək 1965-ci ildən müəllim işləmiş və 1987 tarixdə təqaüdə çıxmışdır.

İsmayıl Sərttürkman 1999-cu ilin mart ayında Hac ziyarəti ilə bağlı Hicaza gedərkən təyyarə hava alanına enəndə qəflətən ölmüş və Elbukay Məzarlığında torpağa tapşırılmışdır.

Hər ikisi Ziraət İnstitutunu (kənd təsərrüfatı) bitirmiş Türkəs və Asif adlı iki oğlu, Fidan və Asifə adlı iki qızı vardır. Asif 2010-cu ildə İraq Türkman Cəbhəsinin London təmsilçiliyini yaratmışdır.

İsmayıl Sərttürkman 1965-ci ildə “Gurgur babaya salam” və 1973-cü ildə “Türkman Kültür Müdürlüyündə basılan (Söhbət İraq İnformasiya Nazirliyi nəzdində Əbdüllətif Bəndəroğlunun rəhbərlik etdiyi departamentdən gedir. Bəndəroğlu bu vəzifədə olanda dörd yüzə yaxın İraq türkman şair və yazıçının kitabını çap etdirmişdir – Q.P.) “Vətən” adlı şeirlər kitabları çap olunub. “Gurgur babaya salam” görkəmli Təbrizli azəri şairi Şəhriyarın “Heydər babaya salam” poemasının təsiri altında yazılmışdır.

Şairin poeziyasından örnəklər:

BİR AXŞAM

Bir sıcak¹ gün axşamında
Battı günəş, bitti işıq
Göy dənizlər kənarında
Sustu dalğa, yattı balıq.

Ey qurbəttəki evladım,
Sizlərəmi gəldi günəş?
Nazlı-nazlı adım-adım²
Şəhəriniz buldu bir eş.³

Bizdən salam gətirdimi?
Öptümü al yanağından?
Dolu həsrət anlattımı?
Bu ayrılıq qonağından.

Hələ də qan ağlıyırım
Uzaqlardan sizə yavrım.
Həp adını çağırıram
Sənsən vətən, sənsən devrim.⁴

Çıxsa günəş soraram bən
Nə yaparsan söylər bənə.
İyi baxsam görərəm bən
Nə qıyırsan vətənə.

¹ sıcak – qızmar, çox isti

² adım-adım – addım-addım

³ eş – dost

⁴ devrim – tale, qismət

Halal sütü əmdinmi sən?
Vətən için çalışmaya.
Yaxut haram olsun o qan
Tökülürsə boş araya.

Bəklər gönlüm səni hər an
Zəfərlə dönüşün istər.
Ya da qalsın gözümdə qan
Başkasına yüzün göstər.

“GÜRGÜR BABAYA SALAM” KİTABINDAN

Gürgür Baba sənnən illər keçipti.
Yanaşavdan neçə karvan göçüpti.
Kükürtlü suyuvdan binlər içipti.
Sənnən istərdilər xəstələr şəfa
Nə yazıq ki, bugün qalmayıb vəfa.
Gürgür Baba xarmanların yerində
Qızlar oynar altun kəmər belində
Mani deyip sözü ərir¹ dilində
Biz də uzaqlardan durup dinlərdiğ
Ara-sıra özləriydən oynardığ
Gürgür Baba Musallanın düzlüğü,
Seyran olan baharlığı, yazlığı,
“Dədə neynim”² diyən xoş avazlığı
Pis qarğalar endi orda gəziri³

¹ ərir – ərimək

² Dədə neynim – xoyrat miyanı

³ gəziri – gəzir

Bu hallardan ürəgimi əziri¹
Gürgür Baba dörd bağların yanında,
Döşənidik gözəlcə heyvanında²
Tüngülip³ düşərdiğ gül zamanında
İndi baxım heç getmiriğ oraya
Daldakı⁴ üzümlər döndü qoraya.
Bilməm necə avladılar bizləri
Kəstilər beşiktə bala qızları
Yıglattılar babasız öksüzləri.⁵
O günün yarası işlər gevlimdə
Dərdimiz dərmansız, çarə yox əldə.
Sənə aşiq olan məhrumdu sənnən
Geçər gecələri, gündüzü gəmnən
Keşkə⁶ uzaglara düşəydiv⁷ mənne
Rahat olurduğ biz bu bəlalardan
Nə qazanmış olduğ göz alalardan.

¹ əziri – əzir

² heyvan – eyvan

³ tüngülip – sıçramaq, atılıb-düşmək

⁴ dal – budaq

⁵ öksüz – yetim

⁶ keşkə – kaş ki, keşkə

⁷ düşəydiv – düşəydin

MARŞ

And olsun mavi asimanım sənə.
And olsun şanlı bayrağım sənə.
Vətənimçin çalışıram
Yan¹ ölürüm, yan qalırım
Xizmət etməğçin sənə.

Ey istimar,² getti qəflət günləri
Təmmuz³ ilə korladığ planları.
Çox yorulma dönməğiyçin
Çox burulma qəflətiyçin
Süngüdür cavab sənə.

Millətim, şan millətim
Gənci aslan millətim
Bu vətəni saxlarız biz.
Canı fəda edəriz biz.
Allahım, asimanım,
Bayrağım anddır sənə.

¹ yan...yan – ya... ya

² istimar – istismarçı, müstəmləkəçi

³ Təmmuz – İyul inqilabı

ƏLİ MARUFOĞLU
(1927-2018)

Əsil adı Əli, atasının adı Həsəndir. Babasının adını ləqəb kimi götürmüşdür. 1927-ci ildə Tuzxurmatu qəsəbəsində anadan olmuşdur. İbtidai məktəbi Tuzxurmatuda altı sinifli ilkökulda (1933-1939), orta okulu Kərkükdə oxumuş, lakin 3-cü sinifdən məktəbi tərک edərək Tuzxurmatuya dönmüş və əkin-biçinlə məşğul olmuşdur. 1946-cı ildə əsgərliyə getmiş, əsgəri xidmətini başa vurduqdan sonra Tuzxurmatuya dönmüş və evlənmişdir. İki oğul, iki qız atasıdır.

Əli Marufoğlu əvvəlcə şeirə, sonralar isə düz yazıya¹ daha çox meyil salmışdır.

Əllinci illərin sonlarından hekayə və şeirləri “Afaq” qəzeti və “Qardaşlıq” dərgisində çap olunmağa başlamışdır. 1964-cü ildə 112 səhifəlik hekayələr kitabı, 1989-cu ildə Bağdadda “Dəramət” adlı 218 səhifəlik kitabı çıxmışdır. Bu kitabda şairin şeirləri, xoyrat və hekayələri toplanmışdır.

Əli Marufoğlunun 2009-cu ildə “Dirəniş” kitabı, 2012-ci ildə isə “Türkmanelinin dili xoyrat” kitabları çıxmışdır. Hər iki kitabı Prof.Dr.Suphi Saatçının Ön sözü ilə İstanbulda Kərkük Vəqfi buraxmışdır.

Türkcə klassik şairlərin, eləcə də ərəb, fars, azəri şairlərinin yaradıcılığından bəhrələnmişdir. Türk şairlərindən Nefi və Mehmet Akif, fars şairlərindən Hafiz və Sədi, ərəb şairlərindən Zuheyri və Şevki, azəri şairlərindən Sabir və

¹ düz yazı – nəsr

Şəhriyar, yerli şairlərimizdən Füzuli və Faizin yaradıcılığına dərin marağ göstərmişdir.

Məncə, Əli Marufoğlunun nəsrî poeziyasından daha üstündür.

Şairin poeziyasından örnəklər:

GÖZƏLLƏMƏ

Gülşəndə gördüm dolaşır yarı
Qorxusuz gəzər durnalar varı.
Bulüzün,¹ sıxmış beldən yuxarı
Baldırın, dizin oxşar ətəklər.

Gizlidən gizli seyr ettim yüzün
Nasıl vəsf edəm, zalımın qızın
Sorayım barı siz deyin düzün
İnsanlaşır mı əcəp mələklər?

Əcəmdə, Rumda görmədim eşin²
Yirmi var ancak saysalar yaşın.
Önündə əgmiş sərvilər başın
Ayağın öpər gördüm çiçəklər.

Yanağın görmüş çıldırmış³ bülbül
Yumulmuş gönçə, baş saxlamış gül

¹ bulüz – üst köynək

² eş – tayı-bərabəri olmayan

³ çıldırmaq – ağılını itirmək

Sayğıyla əgmiş boynunu sümbül
Başına dönər, ağ gülü bəklər.

Tərləyən təni allardan aldır,
İncə dudağı möhürlü baldır.
Dönüp baxınca san bir maraldır
Yetirmiş eşin yolunu bəklər.

Qaşları oxur savaşı türküsü,
Dərs almış ondan Türkün süngüsü,
Aşiq öldürmək gözün ülküsü¹
Barmaq tətiktə, bəklər kirpiklər.

Nasıl oldu da göründüm böylə
Gözüylə sordu nə ararsın, söylə
Yüz geri döndüm nasıl ki, öylə
Şahindən uçup qaçar ördəklər.

ÜLKÜ SƏSİ

Gönül bağlı, dil tutmaz
Küsmüş udum, kamanım.
Qopuz dargın, saz telsiz
Nə də olsa şamanım.

Qızartmış göz² bakar həp.
Bənə yan-yan zamanım.

¹ ülkü – ideali, qayəsi (ən yüksək arzusu, məqsədi)

² göz qızartmaq – tərs-tərs baxmaq, gözünü ağartmaq

Əkin əktim topladım
Bölüştü yad xarmanım.

İlaç, məlhəm dilənməm,
Yaram kəndim sararım¹
Yana-yana kavrulsam
Gögə çıksa dumanım.²

Əngəl yolum çevirməz
Bir ülküsün³ sevənim
Kim nə deyər qoy desin
Yetər desəm Türkmanam.

Dinim, dilim uludur
Kəndimə var güvənim
Kayıranım yoxsa da
İmanımdır gümanım.

Bulut çökmüş, tipi⁴ var
Görsəm üfûq qararmış
Qasırgayla savrulsam
Bilinirsə nə varmış

Şan istəməz qəhrəman.
Adsız ölmək bir armış

¹ kəndim sararım – özüm sarıyaram

² duman – tüstü

³ ülkü – ideal

⁴ tipi – damcı-damcı tökülmək, damcılamaq

Qalır əlbət izicik¹
Savrulsa da samanım.

İstər kəndin bəgənən
Sayılmakla sorulmaq.
Ər olana yaraşmaz
Ərligiylə qurulmaq²

Dinim, dilim uğrunda
Gərəklidir yorulmaq.
Uğraşırım yılmadan³
Hər nanca var dərmanım.

YAĞMURLU BULUT

Kürkünü geydi yenə göy üzü
Sevmiş olacak əkinçi qızı.

Göstər ona altun boyunbağ
Gah altun kəmər, gah altun saçbağ.

Cömərt davranar, kisəsin açar,
Tarlalar üstə gümüşlər saçar.

Əkinçi deyər bənə bax bulut
Yetər bu ögünmək, yetər bu at-tut.

¹ izcik – iz, izi

² gurulmaq – özünü öymək, özünü çəkmək, guruldamaq

³ yılmaq – qorxmadan

Qızım istərsən erkəklik göstər
Qızım yigittir, yigit ər istər.

Telli kəmərin qılıca çevir,
Zülmü təpələ,¹ batılı devir.

Qurtulsun hürlər² əsarəttən
Zəyif yoxsullar səfaləttən.

Bulut gürladı, bilməm nə dedi,
Yapamam dedi, yoxsa eh³ dedi.

EYVAHLAR OLSUN

Bağçalar dolaşım şəhrin koğuşun⁴
Dırmandım aşılmaz dağlar yoxuşun.
Otuz yıl aradım səadət quşun
Bulmadım, məgərsə⁵ gənclikmiş, gənclik.

Gah atlı sərmayə için, gah yaya⁶
Gah qoştum çarşıya, gah da tarlaya.

Aradım məgərsə əsli sərmayə
Altun, gümüş degil, gənclikmiş, gənclik.

¹ təpələ – qalib gəl

² hürlər – azadlıq istəyənlər

³ eh – əvət

⁴ koğuş – xəstəxanada palata, türmədə kamera

⁵ məgərsə – həтта, əgər

⁶ yaya – piyada

Gönülün biricik vəfalı yarı
Mutluluk sırrının tək anaxtarı
Xəzanlı ömrün küçük baharı
Nədən sonra bildim, gənclikmiş, gənclik.

Müşfiq annənin¹ tatlı qucağı
Yigit babanın kutsal ocağı
Eşqin mövsümü ərənlük çağı
Yalnız və yalnız gənclikmiş, gənclik.

BƏNİM RÖYAM

Uydum gönülə, buldum özüm, bən də səfərdə.
Dinlənmək için düştə² Görəm³ gördüğü yerdə.

Meytər⁴ səsi xoştur, nə gözəl derlər uzaqdan
Bax, dinlə nələr gördüm inanmazsan əyər də.

Bir aləmə vardım da şaşırıdım hanı şadlıq?
Baştanbaşa gəm bəhri yüzər xalqı kədərdə.

Yol kirli, sokak kirli, yolun yolçusu kirli,
Bir damla su bin altunadır san bu şəhərdə.

Xalqın başı sərxoş, ayağı dərmana möhtaç
Nuh qövminə nisbətlə geri elmü-hünərdə.

¹ müşfiq – mehriban, incəqəlbli, şəfqətli, sevimli

² düş – rəya

³ Görəm – Həsən Görəmin “Rəya” şeirinə qarşılıq

⁴ meytər – davul, nağara

Bir yana burak mənəfəti şöyləcə dursun
Bir fərd bulunar topluma bin türlü zərərdə.

Adlı kimə sordumsa, dedi sus, uşağ olma
Zülmü mənə sor, usta deyəllər bizə şərdə.

Ey yolçusu, səfamız bu bizim gər bəgənirsən,
Qal burda qayıtma elə, sən alasan ölkənə bir də.

Yox, yox dedim öz çevrəsi xoş insana nanca
Həmşəhri dəyər verməsə də doğduğu yerdə.

Boş ver, sən o boş başını sar başın için
Öz başına qoymam soxa öz başımı dərdə.

Təqlid¹ hesabın at da qonuş həndəsə üzrə
Kərgəs olamaz qartala cəbr etsə qədər də.

Uyğarlığı ögrənmədi ögrətti cihana²
Tarixlərə sor nəymiş atam bunca əsirdə.

¹ təqlid (ə.) – təqlid, oxşatma, bənzətmə

² cihan – cahan

XOYRATLARINDAN ÖRNƏKLƏR

Bu yoldan tatar keçər,
Postasın¹ atar keçər.
Dərt qəmi bir birinə
Qara gün qatar keçər.

Gül topu
Aslanağzı gül topu
Saçıv² müşk, gözüv³ nərgiz
Yanaqlarıv⁴ gül topu.

Reyhanam qoxla məni,
Bəs munca oxla məni.
Təbiblər dərdim bilməz
Gəl özüv yoxla məni.

¹ posta – yun papaq

² saçıv – saçın

³ gözüv – gözüün

⁴ yanaqlarıv – yanaqların

ÖMƏR ÖZTÜRKMAN
(1929-2010)

Kərküklü şair Mehmet Rasihin oğlu Ömər Öztürkman 1929-cu ildə İstanbulda anadan olub. Ancaq ailə Kərkükə döndüyünə görə ilk və orta liseyi Kərkükdə bitirib. 1945-ci ildə İstanbula gedərək universitetin ədəbiyyat fakültəsinə daxil olub. Oranı bitirdikdən sonra qəzetçiliklə məşğul olmuş və Öztürkman soyadı altında şeirlər yazmağa başlamışdır. “Gözyaşı mədəniyyət”, “Bilimdən damlalar”, “Gələcəyin işığında”, “Zehniyyət inqilabı”, “Daşkənddə sabah namazı” kimi kitabların müəllifidir.

Poeziyasından nümunələr:

ALTUN KÖRPÜ

Qarış-qarış bu topraqlar
Qoca bir tarixi saxlar.
Yox olsun düşman ayaqlar
Altunkörpü, Altunkörpü.

Ağlamasın altun daşın
Bir gün coşar bu qandaşın.
Yüksələcək əlbət başın
Altunkörpü, Altunkörpü.

HALAY

Əl-ələ vermiş
Sinə gərmiş
Təpələr kimi əfələr...¹
Vur davulçu, vur.
Oynasın əfələr.
Bu sədalarla güm,
Güm
Gümləsin göylər
Vur davulçu, vur
Oynasın əfələr
Davulçu dönür,
Dönür əfəm.
Yanında qızlar
Coşur əfəm.
Qarşı-qarşıya
Oynayır əfəm.
O yan-bu yana
coşur,
yarışır əfəm.
Vur davulçu, vur
Oynasın əfələr.
Əlində xəncər,
Belində qurşaq
Davuldan davula
Dönüb qoşaraq²

¹ əfələr – igidlər, dəliqanlılar

² qoşmaq - qoşulmaq

Sallayır, bağlayır, sağlayır əfəm.
Əl-ələ vermiş
Sinə gərmiş.
Təpələr kimi əfələr.
Vur davulçu, vur
Oynasın əfələr.

MƏHƏMMƏD İZZƏT XƏTTAT
(1929-1991)

Məhəmməd İzzət 1929-cu ildə Kərkükdə anadan olmuşdur. İlk təhsilini molla məktəbində almışdır. Hüsn-xətti çox sevirdi. İbtidai məktəbi bitirdikdən sonra liseyə girmiş, onun ilk üç sinifli bölümünü Kərkükdə, son iki bölümünü Bağdadda bitirmiş, ölkənin cənubunda Divaniyə şəhərinə ibtidai məktəb müəllimi təyin olunmuşdur. Sonralar Kərkükə gələrək əvvəlcə İmam Qasım ibtidai məktəbində müəllim, sonra isə Musalla Lisəsində rəsmxət və bəzək sənəti üzrə müəllim təyin olunmuşdur. 1976-cı ildə Tuzxurmatu bölgəsinə nəql edilmişdir. Sonralar təqaüdə çıxaraq Kərkükdə xəttatlıqla məşğul olmuşdur. Ləqəbini buradan götürmüşdür.

Şair millətçilik səbəbindən iftiraya məruz qalmış, 1980-ci ildə məhkəmənin qərarı ilə əmlakı müsadirə edilməklə 6 il müddətinə həbs edilmişdir. 1984-cü ildə həbsdən çıxmış və 1991-ci ildə xərçəng xəstəliyindən vəfat etmişdir.

Ədəbi əsərlərini çap etdirə bilməmişdir. Onları altı dəftərdə səliqə ilə yazıb bizə ərməğan qoymuşdur. Burada 1959-1974-cü illər arası yazılmış şeirlər, Tuzxurmatu xatirələri, məhbusxana şeirləri, xoyratları və s. yer alır.

Şairin bir çox şeirləri nəğməyə çevrilmişdir.

Şairin poeziyasından örnəklər:

Saltav¹ tozdu, sil, oğlan,
Yandım, oldum kül, oğlan.
Çıxart çevrə yaylıgıv,
Göz yaşıımı sil, oğlan.
Sağ yanağiv bənövşə
Sol yanağiv gül oğlan.

GÖZYAŞLARI

Göstər, ey gönçə, pəmbə rəngini,
Baharın dadı, bizim eldə var.
Bülbüllər ötər güllər dalında²
Yaman bir cadı, bizim eldə var.

Getməsə əgər postum,³ külahım⁴
Yaxar dağ daşı küçük bir ahım.
Doğru aşiqəm, yoxtur günahım
Tahirin adı⁵ bizim eldə var.

Divanə gönlüm hər gün fəğanda
Eşim⁶ bulunmaz bütün cihanda.
Məcnunla Leyla dursun bir yanda
Daha bərbadı bizim eldə var.

¹ salta – gödəkcə

² dal – budaq

³ post – çoban papağı

⁴ külah – papaq

⁵ Şair “Tahir və Zöhrə” dastanına işarə edir.

⁶ eşim – arvadım (tayım)

Erkən ayrıldım, sevirdim birini
Öpüp qoxlaram hər gün yerini.
Çağır ki, görsün nazlı Şirini
Bin bir Fərhadı bizim eldə var.

İstəməm öylə süflə¹ bir dəhri²
Yediri bənə bal deyə zəhri.
Viranə Kərkük Xəttatın şəhri
Ərən muradı bizim eldə var.

YAR İLƏ BAHAR

Şıkır-şıkır³ bulakların axanda
Mor bənövşə, pəmbə güllər qoxanda
Çox mehtabın yıldızların yaxanda
Yoluna düzülən güllər olaydım.

Sərin-sərin səhər yeli əsəndə,
Uzun gecə şəfqətindən kəsəndə,
Əndəliblər nəğmələrin kəsəndə,
Al yanağa dəyən yellər olaydım.

Bahar olsun, yeşil xalı sərislin,
İrmaklarda⁴ bulanıq su durulsun.

¹ süflə – rəzil, əclaf

² dəhr – dövr, zəmanə

³ şıkır-şıkır – şırıl-şırıl

⁴ ırmak – axar çay

Əski söhbət, rind¹ məclisi qurulsun
Yar ilə qonuşan dillər olaydım.

Ala gözlüm gurbət eldən dönəndə,
Elimizdə mehman olup qonanda,
Bağrımdaki yanan atəş sönəndə
Boynuna sarılan qollar olaydım.

Məcnun olup izin arar çöllərdə,
Uzun yıllar keçər, gözüm yollarda,
Nasıl qiydın, bəni qoydun illərdə
Dönərkən bastığın yollar olaydım.

HIZLI² BƏSTƏ

Qara taleh olmuş bənə
Peşim salmaz qardaş gibi
Doğdum, gəldim bu cihana
Gölə düşən bir daş gibi.

Gönül qanmaz toy, düğünə,
Qəmim artar gündən günə
Ömür yetişti son günə
Dolaşıram sərxoş gibi.

Heç almadım muradımı
Dinləməz kimsə dadımı

¹ rind – şən, məzəli

² hızlı – sürətli

Fələk qırmış qanadımı
Yuvası yox bir quş gibi.

Bu dünyaya gəldim naçar
Bin bir dərdə oldum düşar
Vurgun gönül! Bu da keçər
Yağmur, bulutlu qış gibi.

Günəş batar axşam olur,
Qəmi-hicranla ram olur
Bir an yarla bayram olur
O da keçər bir diş¹ gibi.

Gözüm yaşlı, dil tutmayır,
Ayrılıq dərdi bitməyir
Gönül yarin unutmayır
Xülya gəzən əyyaş gibi.

Dizim titrək, yüzüm çökmüş
Amansız eşq belim bükmüş
Dərdim dağlardan böyükmüş
Qaldırmışam bihuş gibi.

Gönül vurğun, qəlbim xəstə
Ruh çırpınır son nəfəstə
Dilimdəki hızlı² bəstə
Kədərli bir savaş gibi.

¹ diş – rəya, yuxu

² hızlı – sürətli

XOYRATLARINDAN ÖRNƏKLƏR

Oxu yeri;
Aç kitab, oxu, yeri
Sinəmi sərənd etti
Fələgin oxu yeri.

Ay demə;
Yıldız demə, ay demə.
Düşman halıv¹ soranda
Gül üzünə ay demə.

Oxuyandı;
Yar kitab oxuyandı
Ox attı məni vursun
Sinəmdə oxı yandı.

Bir dəm gül,
Bir dəm ağla, bir dəm gül.
Səhər vaxti qan ağlar
Bir dəm bülbül, bir dəm gül.

Kərkük altı Daramən,
Əmək verəm yara mən
Namərdə boyun əgməm
Çəkilirsəm dara mən.

¹ halıv – halın

ÇILGIN AŞIQ

Kimsə baxmaz bənim gibi bərduşa,¹
Dönmüşəm bən yuvası yox bir quşa.
Yaralıyam, qolum qırığ, ahım yox.
Naçarlıktan qonmuşam bu yoxuşa.

İçim veran, sözüm fəğan, gözüm qan,
Badə ağlar, əlimdə mey şüşəsi.
Zənn etməyin mey içmişəm sərxoşam.
Kədər bəni bənzədir bir sərxoşa.

Bənə çilgün söyləyənlər haklıdır
Sığınmağa bulmayıram bir köşə.
Bu təkkəyə aşiq olan bən gibi
Əlbət dönər çöldə gəzən dərvişə.

Dağlıbdır gönül evin duvarı,
Söylə artıq oxumasın bayquşa.
Ey qocaman tarix, sənin evladın,
Yazık olmuş dəhrin² əlində maşa.

Nə xəstəyəm, xəstə gibi yataxda
Nə çarəm var, bən də şaştım bu işə
Biz gəlmişiz bir qul gibi xizmətə³
Tanrı bizi yaratmadı bomboşa.
Kimsə bilməz gün doğmadan nə doğar,

¹ bərduş (f.) – çiyinləri üstə dayanan

² dəhr – dövr, zaman, əsr

³ xizmət – xidmət

Qismət budur yazılan gəlir başa.
Nə yapalım əldə değıl bu sevda,
Körpəliktən bayğınam hilal qaşa.

Bən əzəldən qovrulmuşam odunla
Yenə dönməm yansam bin bir ataşa
İştə Xəttat, bu dərt səni öldürür
İstər isən qafan vur daşdan daşa.

Sağ aşığın yolu budur ölsə də
Ağlamasın söylə bacı-qardaşa.

XALK ŞƏRQİSİ

Gənə gəldi gözəllərin xarmanı,
Qürbət elə saldı nazlı yar məni.
Nə yaman dərdə düşmüşəm mən özüm,
Hiç bulunmaz bu dərdimin dərmanı.

Doyamadım yarin tatlı sözündən,
Öpəmədim əla ceylan gözündən.
Bir-iki söz deyəcəyim var ona,
Deyə bilməm, utanırım özündən.

Hani bənim gül-çiçəkli bağlarım
Həsrətinlə ah çəkərək ağlaram
Bir ümitsiz sevdaya mən düşmüşəm
Yürəgimi aşk oduna dağlaram.

ƏBDÜLXALIQ BAYATLI
(1930-2013)

Əbdülxalıq Bayatlı 1930-cu ildə Tuzxurmatunun beş kilometrliyində olan Yengicə köyündə anadan olmuşdur. Lakin o, hələ körpə ikən ailə Kərkükə köçmüşdür. Əbdülxalıq ibtidai, natamam orta və liseyi (tam orta məktəb) də Kərkükdə başa vurmuşdur. 1951-ci ildə Türkiyəyə gedərək Ankara Universitetinin Ziraət (kənd təsərrüfatı) fakültəsinə daxil olmuşdur. Burada ziraət mühəndisi (aqronom) ixtisasını almış, sonra doktora yazmış və 1958-ci ildə vətənə dönmüş, ziraət lisesinə müəllim təyin olunmuşdur. 1965-ci ildə Kərkük Petrol şirkənin hesabına İngiltərəyə gedərək elmi işini davam etdirmiş, 1969-cu ildə elmlər doktoru elmi dərəcə alaraq vətənə qayıtmış, Bağdad Universitetində professor işləmişdir.

1980-ci ildə təqaüdə çıxaraq əslən türk qızı olan arvadı və uşaqları ilə İstanbula köçmüşdür.

Əbdülxalıq bütün şeirlərini sərbəst üsulda yazmışdır.

Mən əvvəllər klassik və heca vəznli şeirlərlə müqayisədə sərbəst şeiri "Özbaşına şeir" adlandırırdım. Lakin Əbdülxalığın sərbəst şeirləri mənə başqa bir zövq verdi: Bayatlı əsərlərini zamana və zəminə görə ayarlamasını bilən usta şairdir. Kərkük həsrəti, qürbət acısı şeirlərində sərgilənmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

BÖYÜK EŞQ

Eşqlər var
İnsanı dənizə bağlar.
İnsanı
dağlar.
Eşqlər var
Yana-yana
İnsanı
İnsana bağlar.
Eşqlər var
Zəhərdən acı
Amma baş tacı
Eşqlər var
çəşid-çəşid.
Eşqlərin
kimisi böyük
kimisi kiçik.
Ama Kərkükün eşqi
Həpsindən böyük.

AY HAVAR

Mövsümlər dəyişikdir,
Kimi qış, kimi bahar.
İnsanlar başqa-başqa,
Kimi düşman, kimi yar.
Niyətlər ayrı-ayrı,
Kimi şərəf, kimi ar.
Ürəklər çəşid-çəşid,

Kimi geniş, kimi dar.
Qadınlar şəkil-şəkil,
Kimi atəş, kimi qar.
Meyvələr rəngli-rəngli,
Kimi armud, kimi nar.
Ömürlər türlü-türlü,
Kimi ziyan, kimi kar.
Heyvanlar biçim-biçim,
Kimi quzu, kimi mar.
Bitkilər də rəngarəng,
Kimi çiçək, kimi xar.
Və dərtlər əskik olmaz
Biri yoxsa, biri var.
Bu dünya çox əcaib
Mən çaş qaldım, ay havar!

KƏRKÜK HƏSRƏTİ

Hər axşam uzanır üfüklərə doğru qollarım,
Məçhul bir şeyi arar gibi.
Güneydən ruha bir rüzgar əsər;
Göy mavisindən daha çox dərin,
Dəniz yeşilindən daha çox sərin.
Buraxmaz içimdə qürbəttən əsər.
Çıxarıb məndilimi¹ bunlara sallaram
Tıpkı² bir aşiq gibi
Qovalar saatlar bir-birini
Yıldızlar səpilir qararmış göy qübbəyə

¹ məndil – əl dəsmalı

² tıpkı – əsl

Kəsilir cümlə kainat gözlərimdə simsiyah¹
Enər kirpiklərimdə bir ağıt;²
Təsəlli deyə...
Xatırlaram xatırlaram həpsini.
Oturub odamın pəncərəsindən baxaram yollara.
Yollar uzun... Yollar qara!
Ah!... Nə zaman qavuşuram bahara?!
Bir iman var içimdə,
Dağlar yol olur bir gün.
Bir yığın var dilimdə,
Sellər göl olur bir gün.
Açaram yelkənləri, qoşaram sənə doğru;
Doğu verər bayramlar;
Qavuşma günüdür o gün
Bir yemin³ var dilimdə;
Kərkük nur olur bir gün.

BİZİM KÖY⁴

Yıllar... Yıllar öncə!
Şimşəkli bir gecə
Toprağı kiraç,
İnsanları fəqara,
Heyvanı ac
Bir köydə doğdum.
Adı Yengicə...

¹ simsiyah – qapqara

² ağıt – ağı

³ yemin – and, qəsəm, dua

⁴ köy – kənd

Yengicədə anam.
Allahın hər axşamı
Ya... Yavan əkmək,¹
Ya... Soğan əkmək,
Ya... Ayran əkmək
İlə qarşılardı şamı.
Bu zalim... Bu zalim fələk
Kaç dəfə ağlattı anamı!
Ama hər şeyə rəğmən
Bugün də... Bugün də...
Yengicədə körpə bəbəklər²
Dil açarlar;
İncədən... İncə
Qonuşmaya başlarlar
Öztürkçə.

14 TAMMUZ³

Ön dörd Tammuz
Hava berrak,⁴
Göy üzü mavi
Mesopotamiyada bir Cümhuriyyət doğmuş
Səmavi.⁵

¹ əkmək – çörək

² bəbəklər – körpə uşaq, çağa

³ tammuz – iyul ayı

⁴ berrak – açıq, aydın, təmiz

⁵ səmavi – bəxtiyar

On dörd Tammuz
Bütün bu məmləkət,
Cihan ölkələri içində
Olanca gücü ilə büyürkən
Bütün bir millət
Sıcacık rüyalar içində
Tatlı tatlı uyurkən
Sadəcə bir kişi uyanık;
Sadəcə bir kişi növbət¹ tutmuş
Altı buçuq milyon insanı bəkləməktə...
Altı buçuq milyon insanı sevməktə.

On dörd Tammuz...
Söylənir, söylənir
Şərqisi hürriyyətin
Atılır... Atılır
Təməli demokrat cumhuriyyətin.

On dörd Tammuz...
Sabaha qarşı
Ordu şahlanmış,
Meşalələr² yanmış
Və suçsuz əllər
Allaha doğru uzanmış,
Sevinç içində dua etməktə.

¹ növbət – növbə

² meşalə – məşəl

On dörd Tammuz...
Mübarək bir yaz,¹
Irakta bir dövlət qurulmuş
Sarsılmaz.

KƏRKÜKÜ DİNLƏYİRƏM

Aylardan nisan²
Bən qürbəttə bir insan
Ta uzaqlardan
“Al ipək yeşil ipək...”
Deyə bir türkü duyuram
Coşur damarlarımdakı qan
“Qalanın dibində” imişim gibi
Kərkükü dinləyirəm.
Aylardan nisan.
Mövsüm bahar.
Yaylamızda Çərşənbəsurdan iz var;
Yağız³ erkəklər,
Çiçək gözəli qızlar,
Yedi oğlan anası qadınlar görürəm.
Qafam darmadağın, halım yaman.
Bən qürbəttə bir insan
Baxtımaya yığlayıram.
Sılamdan⁴ uzaq bir yerdə
Tutuldu tutulalı bu dərde

¹ yaz – yay

² nisan – aprel

³ yağız – qarabuğdayı, əsmər

⁴ sıla – doğma yerlər

Dört mövsüm hər an
Babamın ocağını,
Anamın qucağını,
Şəhrimin sancağını¹ xatırlayıram...
Gözümdə tütüür² sıla həsrəti,
Söz bulanık, duman duman
Bən uzakta bir insan
Durmadan yanırım.
Hənüz gün işığı üfüklərə vurmadan
İrgatları³ seyr edirəm
Doyasıya iş başında
Kimisi yaşlı, kimisi on beş yaşında.
“Daş ver... Kirəç ver” səsləri arasında.
“Kərküküm fənər Kərkük” adlı
İçli bir xoyrat tutturulur
Və arxasından yanık bir “Aman aman...”
Gözlərimi yumuram
Bən zavallı bir insan
Get gedə soluram
Daşkörpüyü kəmər-kəmər
Quruçayı köpük-köpük
Qapalı Çarşını⁴ rəngarəng
Görəsim gəlir... Nafilə!⁵
Hani, bunlardan əsər yox belə!
Əkinlər susamış;

¹ sancağ – bayraq

² tütümək – odlanmaq, yanmaq, tüstülənmək

³ irgat – bənna

⁴ qapalı çarşı – qapalı bazar, üstüörtülü bazar

⁵ nafilə – əbəs yerə, bihudə

Hınçlarını¹ alamırlar topraktan!
Çiçəklər qurumuş;
Kök sürəmir, su alamır ırmaktan²
Susadım... Boğuluram...
Kimsənin xəbəri yox məhzunluğumdan!
Bən talesiz bir insan
Durmada yığlayıram.
Yan Bayatlı! Yana bilirsən
Tükəncəyədək yaşları gözünün
Əsirlik, dimdik heykəli köprünün
Ağlıma gəlir zaman zaman;
İnim inim inləyirəm.
Bən qürbəttə bir insan
Kərkükü dinləyirəm.³

ANAM KƏRKÜK

Sürəkli məhzun bir şərqi tuturan,
İnsanda ən acı dərtlərini unutturan
Şəhrimin havasını sən bilməzsən.
Gün batımı bir başqadır orada,
Bir başqadır ağrı, sızlayan yarada
Qürbəttə xatirəsi gəldimi yada?
İnsanı yaxar, qavurar
Küllənməmiş bir qor misali.
Gecələri bir yanardağı andıran

¹ hınç – qisas

² ırmak – axar çay

³ Prof.Dr. Süphi Saatçının yazdığına görə bu şeir Orhan Vəlinin
“İstanbulu dinləyirəm” şeirinin təsiri altında yazılmışdır.

Özləmi¹ durmadan bağrımı yandıran
Anam Kərkükü, canım Kərkükü sən bilməzsən!
Bilməzsən dostum!
Yağmurun toprağa ilk düşüşünü
Onda seyr etməlisən;
Toprak nasıl, vətən nasıl qoxarmış
Görməlisən... Görməlisən!
Duyulan masalların² ən içlisidir.
Gözəl şəhrimin masalı.
Bu masalı qiyamətədək insanoğlu duymalı
İçimi yiyirəm və deyirəm:
Bir çift³ qanadım olmalı,
Oraya uçmalıyam, uçmalı
Və bəni gözəl bir masalı
Yaxalayıp bir qəfəsə qoymalı!

GEÇMİŞ GÜN

Daha dün
Şəkər sözlü,
Siyah⁴ gözlü,
Bir çocukdun sən, Fatma!
Daha dün şəffaftın bir tül qədər,
Tazəydin bir gül qədər.
Otlar gibi böyüdün,
Bir afət oldun, Fatma!

¹ özləm – həsrət

² masal – nağıl, dastan

³ çift – cüt

⁴ siyah – qara

Daha dün məhəllədə bərabər
Hamam kulə yapardıq,
Saxlanbacı¹ oynardıq
Dönər bənə söylərdin:
“El-ələmə söz atma,
Get işivə şər satma”
Nə kübardın sən, Fatma!

¹ saxlanbac – gizlənqaç, gizlənpaç

BAHƏDDİN SALİHİ
(1930-2014)

Şairin əsl adı Bahəddin, təxəllüsü Salihidir. O, Kərkükdə soylu (köklü, adlı-sanlı) bir ailədən Salih bəylərindən Abdurrəhman bin Mehmetin oğludur. 1930-cu ildə dünyaya gələn Bahəddin bir yaşında olanda atası vəfat etmiş, anasının himayəsində böyümüşdür. İlk, orta və lisey təhili-ni Kərkükdə almışdır. 1954-cü ildə İstanbula gedərək İstanbul Texniki Universitetinin Memarlıq fakültəsinə girmişdir. Məzun olandan sonra doğma məmləkətə dönmüş və memar işləmişdir.

Onunla görüşlər zamanı hiss etdim ki, çox mədəni olan bu gənc ağıllı və qabiliyyətli bir ədəbiyyatçı və şairdir. Həmişə fikirli olardı. Həm nəsrə, həm də nəzmdə yazardı.

Əruz vəzninə üstünlük verərdi. Heca və sərbəst stildə şeirləri də vardır.

Şairin poeziyasından örnəklər:

DAMDA BİR UYKU¹

Göy qübbənin altında yatardım.
Gönlümlə də yıldızlara yardım.
Sevdayla coşup, eşqlə daşardım.

Dalğın gecələr yan-yana yattıq
Ləzzətləri ləzzətlərə qattıq.
Vüslət deyilən zövqü də dattıq.

¹ uyku – yuxu

Qaldıq ikimiz dünyada yalnız
Görməz bizi göylərdəki yıldız
Bən, bir də cihan, bir də sevən qız.

ŞƏRQİ

Kərküktə gözəl qızları bayram günü seyr et
Səbrim də bənim qalmadı, söylər bənə səbr et.
Ey zülfü siyah, istəgin olmasa sən əmr et
Səbrim də bənim qalmadı, söylər bənə səbr et.

Hər kəs öpüşür, həp darılanlar barışıktır
Al, pəmbə, yeşil, qırmızı rənglər qarışıktır
Gənc qızları sevməklə gönüllər də yanıktır
Səbrim də bənim qalmadı, söylər bənə səbr et.

VİRAN KÖŞK

Əl dəgməmiş bağçası,
Çox əskimiş, tərک edilmiş.
Baxımsız və tarümar
Viran köşk
Hər tərəfi sarılmış
Otlarla, sarmaşıklarla
Daş qaplamalı kuytu¹ köşədə
Mərmər havuzda
Quru yapraklardan görülməyən
Kirli yağmur suyunda
Xəyal-məyal gördüyüm

¹ kuytu – tənha, sakit, xəlvət

Bir quş qədər incə
Solmuş bir çiçək qədər üzgün
Qələmlə çizilmiş qədər düzgün
Hüzün dolu duyğulu
Eşqə yaxın solğun, sarı
Unutmadığım qadın.

SAMANYOLU

Gəmilərin ardından insanı bir xoş edər,
Martıların¹ çığlığı,² məst edər, sərxoş edər.

Dalğalı okeyanda sakin axan bir dərə
Heç fərqiñə varmadan daldım düşüncələrə.

Samanyolu içində bizim günəş sistemi
Koskoca³ okeyanda yalnız yüzən bir gəmi.

Günəş sistemimizin çapı bir kilometrə
Olsa olur dünyayın çapı bir milimetrə.

Samanyolunun çapı dünyamız qədər olsa,
İçində mikroskopla dünya görülməz əsla.

Koca sonsuz evrəndə sonsuz göy adalar var
Samanyolu içində dünyamız bir toz qədər.

¹ martı – qağayı, çayka

² çığlıq – səs-küy

³ koskoca – nəhəng

Böylə uçsuz-bucaksız, böylə bir evrəndə¹ biz,
Altı milyard insanız bir tozun üstündə biz.

Böylə bir kainatın yaradanı yanında
Özdəşləşir² onunla, yarışırız anında.

Kimimiz oğlu olur, kimimiz sevgilisi,
Sanırız kəndimizi evrənin əfəndisi.

Aslında biz degiliz evrənin əfəndisi
Tam tərsinə həpimiz tımarxana³ dəlisi

Doğruyu bilmək gərək, gerçəklər çox önəmli
Lakin evrəndə hər şey çox dərin, çox gizəmli⁴

Birdən-birə oyandım dıbsız düşüncələrdən
Durup dururkən bunlar ağıma gəldi nərdən:

Dəlimisən Baha⁵ sən, nasıl düşünür insan
Böylə bir mənzərədə, böylə şeyləri hər an.

¹ evrən – kainat, kosmos

² özdəşləşmək – eyniləşmək

³ tımarxana – dəlixana, ruhi xəstəxana

⁴ gizəm – əsrarəngiz, sirli

⁵ Baha – Şair Bahəddin özünü "Baha" kimi təqdim edir.

XEYRULLA BELLƏVOĞLU
(1932-1987)

Şairin adı Xeyrulla, atasının adı Əlidir. Babası İbrahim Tuzxurmatuda 2-ci bir adla – Belləv - deyə tanınırmış. Xeyrullanın ləqəbi bununla bağlıdır.

Xeyrulla 1932-ci ildə Tuzxurmatu qəsəbəsində anadan olmuşdur. İbtidai təhsil alandan sonra təhsilini davam etdirməmiş, arpa, buğda alveri ilə məşğul olmuşdur. Daha sonra daşınmaz əmlak idarəsində alqı-satqının rəsmiləşdirilməsi vəzifəsində çalışmışdır. Eyni zamanda əfvətmə üzrə mirzə işləmişdir.

Sadə xalq dilində milli şeirlər yazırdı. Üslubu sadə və səlis idi, yabançı söz və izafi tərkiblərdən istifadə etməməyə çalışmışdı.

Belləvoğlunun söz və ibarə dağarcığı bol və zəngindir. 1987-ci ildə 55 yaşında dünyasını dəyişmişdir. Afşin və Yalçın adlı iki oğul atası idi. Atasından Yalçına şairlik verilmişdir. Onun kompüterdə yığılan “Mən burdayam” adlı şeirlər kitabı var. Xeyrulla Belləvi nəsrə, həm də nəzmdə yazırdı.

Poeziyasından örnəklər:

GÜNƏŞƏ GEDƏN YOL

Babam ögrətti bənə
Bildiklərimi.
Gedişində
Günəşə gedən yolu
Barmağıyla göstərdi.
Hər şeyi söylədi:
Vətəni.... Milləti... Dostları.
Ama ikiyüzlünün oyunundan,
Həyatından
Bir şeylər qonuşmadı
Bəlkə də susarkən
Bir çox gizi¹ anlatmaq istədi!
Anlatamadı!!!

Düşman ölümlərdən ölüm bəğənsin,
Kılıç başa dəğsin, ox döşə ensin.
Vay gərəkti düşmanlara, vay gərək.

Ər olana kılıç gərək, yay gərək
Hər savaştə qurda, quşa pay gərək
Zəfər bizim olsun, quş leşə gəlsin.

¹ giz – sirr

MARŞ

Albayım! Pusaqlar pas tuttu qında,
Savaş bayrağını qaldır yaxında.
Atsız axıncılar birləşsin Çində
Kaç çağdır Türklərin baxtı qapanık
Çal ozan kopuzu, çal yanık-yanık
Çadırda doğmuşuz, ölüürüz cənktə
Yağızdır¹ atımız həpsi bir rənktə
Zaloğlu Rüstəmlər bir olmaz dənktə
Dənizə at sürdün, qaraya² gəmi.
Axınlar çıxardağ gəlincə dəmi.
Gənc Osman məzarı yıxıq, Bağdatta
Baxanlar çəkir keyf, əhali datta
Cuhudun gözləri Nildə, Fıratta
Ərəblər rəngarəng, Seyhun ayanık
Çal ozan, qopuzu çal yanık-yanık.
Erkək savaşlarla tariximiz dolu
Kosava, Çaldıran, Malazgirt yolu
Plevenə, Sakarya, İzmir, Niğbolu
Yatakta ölməkdir Türkə ən acı
Turandır Belləvin qutsal amacı.

¹ yağız – qarabuğdayı, əsmər

² qara (qara yol) – torpaq, çöl, sahə

İSTƏK

Ey qaşu kaman, kirpiği ox, gözləri cəllad,
Gəl halımı gör, eylədi eşqin bəni bərbad.
Madam ki bənim qəlbimi sən eylədin şad
Öldür bəni, qəmdən olayım dünyada azad.

Qəm çəkməyə taqət gözəlim, qalmaqda canda,
Rəhm eyləmədin halıma sən bunca zamanda.
Bir istəgimi eylə qəbul barı cihanda,
Öldür bəni, qəmdən olayım dünyada azad.

Bir şərt ilə öldür olayım eşqinə qurban
Zülfünlə qolum bağla, başım kəs verəyim can.
Gəl qətlimə barı görəyim zülfünü canan
Öldür bəni, qəmdən olayım dünyada azad.

ATA BƏZİRGAN
(1933-1992)

Əsərlərində Ata yazsa da, həqiqi adı Ataulladır. Bəzircan isə ailə ləqəbidir. Kərkükdə Ahi Hüseyn məhəlləsində anadan olmuşdur. İbtidai, natamam orta və tam orta məktəbi bitirərək Türkiyəyə getmiş, Ankara Universitetinin Ziraat¹ fakültəsinə qəbul olunmuşdur. 1959-cu ildə yüksək Ziraət mühəndisliyi (aqronom) diplomu ilə məzun olub doğma yurda dönmüşdü. Əsgərlik xidmətini çəkmiş, könüllü olaraq hərbi xidmətdə qalmış, qədəm-qədəm yarıbaylıq² rütbəsinə qədər yüksəlmişdir. 1982-ci ildə təqaüdə çıxmışdır. Üç oğul, iki qız atası idi. 1992-ci ildə xərçəng xəstəliyindən dünyasını dəyişmişdir.

Ata Bəzircanın ilk şeiri “Özləyiş” Bağdadda çıxan “Qardaşlıq” dərgisinin 1.05.1961 tarixli ilk sayında çap olunmuşdur. Əsərlərini heca vəznində və daha çox sərbəst stildə yazırdı.

Poeziyasından örnəklər:

¹ ziraat (ə.) – kənd təsərrüfatı

² yarıbay – podpolkovnik

ÖZLƏYİŞ¹

Hani bir zamanlar səninlə,
Dünyayı unutmuş gibi gəzərdik!
Göy maviligini verən gözlərinlə,
Aramızda yox gibiydi aralıq.
Bayqın-bayqın² sözlərinlə dalardım...
Küçücük əllərinin sıcaqlığını³ avuçlarımda,
Doyunca gözlərinə baxardım.
Sən isə yarı gözlərimə,
Yarı unutmayacağım bağçalara baxardın!
Hani küçücük bir sözə,
Bayılırcasına gülərdin...
“Zaman öylə qalmaz, dəyişir” deyərdin.
Şimdi nə o leylak⁴ bağçaları,
Nə o ilıq haziran⁵ axşamları qaldı!
Yalnız ölürcəsinə özlədiyim gözlərinidir.
Bəni yaşatan, bənə sevdayı yazan
Kipriklərinidir yürəgimə batan.

¹ özləyiş – həsrət, ayrılıq

² bayqın-bayqın – qəşş etmə, bihuş olmaq

³ sıcaqlıq – istilik, bürkü

⁴ leylak – yasəmən

⁵ haziran – iyun ayı

TÜRKMAN QIZI

Aylardan nisan¹...
Xarmanlar düzündə oturan
Bir Türkman qızını düşünürəm...
Bu mövsüm Kərküktə hər an
Tazə bir bahar qoxardı;
Musalla alabildiğinə² düz...
Göy maviliginə mavi...
Toprak hür-lüğünə hür³
Yer-göy baxardı.
Aylardan nisan;
Gönlümdə sıla həsrəti,⁴
Ayrılık, hicran...
Siyah gözləriylə hər görəni yaxan
Bir Türkman qızını düşünürəm!
Yüzündə bir ikindiüstü⁵ gözəlliği,
Dilində ən içli türkülər,
Gönlündə öz duyğuları:
Doğruluk... İman...

¹ nisan – aprel ayı

² alabildiğinə – mümkün qədər, mümkün olan

³ hür – azad, müstəqil

⁴ sıla həsrəti – doğma yer həsrəti

⁵ ikindiüstü – toran düşən

UZAQ DİYARLAR

Siyah gözlüm, sorma bəni
Çox yorğunam, yorma bəni
Aradım yillardır səni
Aç qolların uzak-uzak.

O topraklar nerdə qaldı
Çiğil¹ gözlüm nəyə daldı
Nədən əllərindən saldı
Tutmuş ikən qucaq qucaq.

Yurdun səssiz gecələri
Bəstələnsin hecələri
Bağçalarda qönçələri
Yaşarırdı² budak-budak.

Səni aradım hər yerdə
Sənin için düştüm dərdə
Təzələdim dərdi bir də
Təzələsin bəni budak.

Ölkəm, bənim dilimdəsən
Uzaqlardan alam səsin
Öz şərqisini söyləsin
Əzilirəm dodak-dodak.

¹ çiğil – çöldə bitən xoş qoxulu çiçək

² yaşarmaq – yetişmək

KƏRKÜK

Ustad Sabah Hasan Nəcimə ərməğan
Kərkük...

Bu bazara girən insan,
Güldən başqa nə görər?!

Kərkük...

Bir gül bağçasıydı...
Bu bağçaya girən bağvan,
Güldən başqa nə dərər?

Kərkük...

Bir gül qönçəsiydi...
Bir gül əyləncəsiydi...

Kərkük...

Bir sərvi dalıydı...
Kərkük hər dostun malıydı...
Bin bir bağın çiçəyiydi...
Bir arının balıydı!!

ŞƏRQİ

Ustad Həsən İzzət Çardaxlıya ərmağan

Bir şərqi var dilimdə,
Bilmədim nə bilim də?!
Gözyaşlarım silim də
Bən söyləyim, sən dinlə!

Bir şərqi var içimdə,
Bilmədim nə biçimdə?!
Dağı-daşı keçim də
Bən söyləyim, sən dinlə!

Bir şərqi var səsimdə,
Sözümdə nəfəsimdə.
Şu dağları kəsim də
Bən söyləyim, sən dinlə!

Bir şərqi var yarıydı,
Yuvasız bir arıydı!
Hangi dağın qarıydı?!
Bən söyləyim, sən dinlə!

BİTMƏYƏN ŞƏRQİ¹

Akşam bütün üfüqləri sarınca
Kükürt qoxulu atəşlərin
İlklığı içində..
Başlar... Gözəl şəhrimizin
Bitməyən şərqişi.
Çınlar² ən içli səslər içində,
“Hicri”lərin səsi.
Bir də baxarsan ki,
“Akif”ləri dinləriz..
Sitəm dolu gözlərlə,

¹ Şair bu şeirdə bir çox görkəmli şairlərin adını sadalayır.

² çınlamaq – cingildəmək

Gözəl şəhrimizi anlatırkən,
Bu şərqiylə çırpındı
“Bayatlı” da gönül,
Erbildə “Nəsrin”lər,
Tuzda “Marufoğulları”
Həp bu şərqiylə söylər..
Eyni çığırıyla səslənir:
Yücə Qala, dəli Çay.
Və Tərcil düzənliklərində qara topraklar
Bu şərqiylə dilə gəldi
Çöllər, yaylalar
Bu şərqiylə dilə gəldi
Gökkayalar...

FƏXRƏDDİN ERGƏÇ
(1933-2001)

Fəxrəddin Ergəç 1933-cü ildə Kərkükün Bulaq məhəlləsində doğulmuşdur. Bir yaşına varmadan anası ölmüşdür. İbtidai və natamam orta məktəbi bitirdikdən sonra liseydə (tam orta məktəb) təhsilini davam etdirmişdir. Lisenin son sinfində oxuyarkən petrol şirkətinə qatılır. 1951-ci ildə şirkətdə kurs bitirərək şirkətə katib təyin edilir. Gələcəyini düşünən Fəxrəddin maaşının bir hissəsini yığır və Bağdad-da Hüquq fakültəsinə girir. 1973-cü ildə Universiteti bitirir və ixtisası üzrə işlə təmin edilir. Sonra Kərkükə dönür. Az sonra isə Ankaraya gedib orada yaşayır və orada vəfat edir.

Uşaqlıqdan ana üzünə həsrət qalan Fəxrəddin Ergəç həmişə qəmgin olmuşdur. Bunu onun şeirlərindən və Bağdad Radiosunun türkmanca qismində lentə alınan xoyratlardan, şeirlərdən, qəmgin-qəmgin oxuduğu havalardan da bilmək olur. Fəxrəddin Ergəçin nəsr əsərləri də vardır. O, əsərlər də qəm-qüssə, kədərlə doludur.

Poeziyasından örnəklər:

İLƏHİ

Nə bağçalar, nə irmaklar,
Verməz o cənnət dadını.
Yetər bu küfrü-nifaqlar
Zikr eylə Allah adını.

Dünya olur bir gün zail
Fəsad əhli fıska mail
Sən də gönül olma qafil
Zikr eylə Allah adını.

Həm oruç ol, həm qıl namaz,
Olursan da yüzü bəyaz.
İstə yalnız Haqqdan niyaz
Zikr eylə Allah adını.

Baxma dünya gözəlinə,
Əsir düşərsən əlinə.
Ad olursan el dilinə
Zikr eylə Allah adını.

Bu dünyaya güvənilməz
Dərdi, hicranı kəsilməz.
Haqqın neməti əksilməz
Zikr eylə Allah adını.

Ergəç, həyat başa erməz¹
Kimsə səfasını sürməz.
Sonda nədamət əl verməz
Zikr eylə Allah adını.

¹ ermək – yetişmək, çıxmaq

MƏHZUN BÜLBÜL

Qaldın çarəsiz, yox eşin,¹ bülbül,
Tutulup taleh günəşin bülbül
Bağçalar-bağlar oxşamaz gönlün,
Onunçün sönməz atəşin, bülbül.

Miskin olursan, yardım bulmazsan
Hanin² olursan, heç də gülməzsən.
Gayur³ olursan, məsut olmazsan
Dəm gündə olmaz yoldaşın, bülbül!

Nədir bu fəğan, nədir bu fəryad?
Olmadın bir gün ömründə dilşad
Gecən rəzalət, günlərin bərbad
Sən də bənim tək yox eşin, bülbül!

Daima işin yanmaq, ağlamaq
İçli ötməklə qara bağlamaq.
Yetər bihudə gönül dağlamaq
Heç yoxmu sənün bir işin, bülbül!

Kəs səsin, artıq burax dəlali
Yanmaq əl verməz, baxtı qaralı.
Ötmə yanıqlı başı bəlali
Tutulmuş taleh günəşin, bülbül!

¹ eş – həyat yoldaşı, dost

² hanin – xan balığı

³ gayur – çalışqan, barışmaz, güclü

Hər kəsin gönlün yapıp edirsən
Yardım istərsə qoşub gedirsən
Sən baxtı siyah¹ bir dərbədərsən
Yardımçın olmaz qardaşın, bülbül!

Yasa batmışsan, tüyün² tökülmüş
Həyat yükündən belin bükülmüş
Yenə nəyin var? Yaran sökulmuş!
Nə zaman dinər³ gözyaşın, bülbül!

Fikrin münəvvər, tabın mərdanə
Boyun əgməzsən şah və sultana.
Bel bağlamazsan ibni zamana⁴
Onunçün mənfur dik başın, bülbül!

Geridə qaldın yazık zəkana,
Pür nəşə⁵ ikən düştün hicrana.
Çöldə, dağlarda oldun divanə
Nə qədər məlul uçuşun, bülbül!

Qəmlərə düştün, yandın qavruldun
Dünyaya gəldin, peşiman oldun
Nə bir səadət, nə bir rahat buldun
Tükənməz oldu gözyaşın, bülbül!

¹ siyah – qara

² tüy – tük

³ dinmək – dayanmaq

⁴ ibni zaman – zamanə adamı

⁵ pür-nəşə – yay-qış kef çəkmək

HƏSƏN İZZƏT ÇARDAXLI
(1934-2003)

Həsən İzzət Kərkükün on kilometrliyində olan Çardaxlı kəndində anadan olmuşdur. Çardaxlı nisbətini buradan götürmüşdür. Altı-yeddi yaşlarında olanda Kərkükə köçmüşlər. Burada ibtidai və natamam orta məktəbi bitirdikdən sonra Bağdadda ibtidai sinif müəllimliyi məktəbini (texnikum - Q.P.) bitirmiş və ibtidai sinif müəllimi diplomunu almışdır. Bir ara da Suriyaya getmiş, Şam Universitetinin (Dəməşq – Q.P.) Hüquq fakültəsində 1973-cü ildə bakalavr şəhadətnaməsi almışdır. 1983-cü ildə təqaüdə çıxan Həsən İzzət həyatının qalan hissəsini ədəbiyyata həsr etmişdir. 2003-cü ildə ürək çatışmazlığından dünyasını dəyişmişdir. Həsən İzzət yüksək əxlaqə malik bir insan idi. Dedi-qodunu sevməz, heç kimin əleyhinə danışmazdı.

Ərəbcə iki kitabı çap olunub. Birinci kitab “Klassik Türkman şairləri” adlanır və 244 səhifəni əhatə edir. 1989-cu ildə Bağdadda çıxıb. Mənim “Kərkük şairləri” kitabımı qaynaq göstərərək bol-bol istifadə etmişdir. Həsən İzzətin ərəbcə olan “Çağdaş Türkman şairləri” kitabı da 1990-cı ildə Bağdadda çıxmışdır. Kitab 168 səhifədən ibarətdir. Bir kitabı da vardır. Təəssüf ki, “Yadıma gələnələr” adlanan həmin kitab çap olunmamışdır. XX əsrin 50-ci illərinin sonlarında çap olunmağa başlayan şeirləri vardır. “Bəsir” qəzetində ilk şeiri “Ölümə” 9.12.1958 tarixdə çıxıb. Türkmanca və ərəbcə şeirlər yazmış, ərəbcədən tərcümələr etmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

ÖLÜMƏ

Gəlmə bənə ey ölüm!
Bən gül qoxlamadım,
Bən şu həyatın, açıq, gözəl rənginə doymadım.
Bən daha bu ulusun yararına bir iş yapmadım.
Burax bəni...
Bən açılmamış qönçə gibi
Qoxularım daha ölgün¹ havalara sərpmədim.
Nədən bəni ararsan ey ölüm?!
Əcaba dünya yüzündə topraklara qüvvət verən
Bir gəmik² kalmadımı?!
Əcaba gözyaşı tökən annələr, bacılar, qardaşlar
Yoxmudur?
Geç bəndən... Haydi uzaqlaş bəndən
Ey evlər yaxan, cigərləri dağladan...
O qorxunc yüzün bəndən saxla, ey ölüm!
Şu çirkin dişlərin də ört...
Səninlə bən bir vakit kavuşuram;
Bən sənin, sən də bənim olursan.
Haydi uzaqlaş bəndən.
Burax bəni;
Millətimə bir yarar iş verəyim,
Vətənin borcunu ödəyəyim.

¹ ölgün – zəif, soyumaq

² gəmik – sümük

BİR ARZU

Qalx gedəlim sevgilim!
Oturmaq nəfilədir.
Qarşıda yeşil bağlar,
Dallarında yapraklar.
Sararmış şən meyvələr,
Gəlməmizi bəkləyir.
Qarşıda ki şəhərlər,
Qoyunların ovası,
Güərçinlər yuvası...
Qara zeytun meyvəsi
Dənizdə əsən yel,
Ölgün-ölgün əsir.
Haydi sandalı gətir,
Yelkəni də açalım,
Şu parlak su üstündə
Qəmli gönlümüzü də.
Fani dünyamızın
Qavğasından alalım.
Nəfilədir oturmaq,
Haydi əziz sevgilim!
Şən üfüqlər yanında
Burax bizi qoşalım.

GÜL¹

Bən bir yıldızam, mavi göylərdən
Yeşil yaprakların üstünə düştüm.
Bən təbiətin qızıyam,
Qış bəni qarnında saxlamış;
Bahar doğurmuşdur...
Yazın qucağında böyüdüm,
Sonbaharın² yastığında uyudum!
Gözəl rəngimlə tarlalar bəzənir,
Havalər qoxuyla gözəllənir.
Şərabım jalədir,
Quşların musiqi şərqiləriylə
Oynaram...
Bən aşıqlərə məşuqların ərnağanıyam,
Gəlinlərin çələngiyəm.
Keyfli bir dəqiqənin yadigarıyam.
Bən dirilərdən ölülərə son ərnağanam.
Keyfin bir parçası,
Qəhrin bir parçasıyam;
Yalnız günə baxaram işıq görməyə,
Kəndi önümə baxmam... Gölğəm görməyə.
Bən bir güləm!

¹ Həsən İzzət şairinə bir dillə, ünlü ərəb şairi Cibran Xəlil Cibranın bu şeirini Türkcəyə çevirərək Bəşir qəzetəsinin 3 mart 1959 tarixli nüsxəsində yayınlamışdır.

² sonbahar – payız

MUSTAFA KAMAL DƏNDƏN
(1934-2017)

Əslən ailəsi Təzəxurmatudan olan Mustafa Kamal 1934-cü ildə Kərkükün Musalla məhəlləsində doğulub. Türkiyəyə, xüsusən də Türkiyənin qurucusu və Cümhurbaşbaşıqanına dərin məhəbbəti olan atası uşağın adını Mustafa Kamal qoyub.

Tam orta məktəbi Kərkükdə bitirib və 1960-cı ildə Müəllimlər İnstitutuna qəbul olunub. İnstitutdan məzun olan Mustafa Kamal Yarımca köyünə müəllim təyin edilib. 1971-ci ildə siyasi baxışlarına görə İraqın cənubuna, Samavanın uzaq bir kəndinə, 1977-ci ildə isə oradan Nasiriyyəyə sürgün edilib. Orada dərs deyib. Kərkükə döndükdən sonra az müddət müəllimlik edib və 1982-ci ildə təqaüdə çıxıb.

2004-cü ildə Ankarada şairin 50 şeirini içində alan "Aynaya baxtım" şeirlər kitabı Hadi Gözəlin bir ön sözüylə bəsilmişdir.

14 mart 1975-ci ildə Türk Kültür Mərkəzində düzənlənən şeir yarışmasında şairin "Aynaya baxtım, saç beyaz olmuş" başlıqlı şeiri birinci yeri tutmuşdu. Mustafa Kamalın şeirlərində yurd sevgisi hakimdir.

Poeziyasından örnəklər:

AYNAYA BAXTIM

Aynaya baxtım, saç bəyaz olmuş,
Nədən bu rəngim sararmış, solmuş.
Böylə degildim, bənə nə olmuş
Ağla gözlərim, sən bu halıma.

Gördüm yarın da solmuş camalı
Qırılmış nəşəsi, getmiş amalı.
Geçti gəncligim neyləyim malı,
Sızla gözlərim, sən bu halıma.

Həyatım keçti, görmədim səfa,
Yalan dünyada olurmu vəfa
Yarımdan gördüm, binlərcə cəfa
Ağla gözlərim, sən bu halıma.

BƏN YASLI, YURDUM YASLI

Mövsümlərin birində yağmurla qar yağarmış,
Soyuq rüzgarlar əsər, yıldırımlar çaxarmış.
Kötü qəlblər sevinçtə, iyilər¹ həp ağlarmış
Yıllardır bir bayrakta yıldız yaslı, ay yaslı.

Yurdum ormanlıq degil, heyvanlar girsin, çıxsın,
Millətim qoyun degil, hər çoban yunun kırıpsın.

¹ iyi – yaxşı

Yurdum bir yanar dağdır, düşmanlar iyi bilsin
Dədəmin quşağında¹ qılıç yaslı, qın yaslı.

Yeni yapılan evlər bəddualara ərmağan
Pətək bizim, bal bizim, bardağımız dolu qan.
Məgər Babagürgürmüş başım bəlaya soxan
Nə yazık bağçamızda bülbül yaslı, gül yaslı.

Nə mutluyam göğsümdə² qırmızı güllər açsın.
Damla-damla al qanım kutsal toprağa axsın.
Aldanma bu dünyada bu gün var, yarın yoxsan
Yıllardır arxadaşlar, Kərkük yaslı, biz yaslı.
Bu topraqın altında su yaslı, petrol yaslı.

KÖYÜMÜZ

Köyümüz küçük, sokakları dar
Tarlası yeşil, suları çağlar.
Evlər çamurdan, ətrafı bağlar
Bənim cənnətim Təzəxurmatı.

O köydən seçtim ömür yoldaşım,
Yirmi ikiydi o zaman yaşım
Yarın göksünə dayadım başım
Eşqin pınarı³ Təzəxurmatı.

¹ quşağ – kəmər, bel

² göğsümdə – sinəmdə

³ pınar – bulaq

Hüriyə bənzər gəlini, qızı
Rəngarəng açar gülü, nərgizi.
Gözümün işığı, yolumun izi
Anam qucağı Təzəxurmatı.

Gökləri mavi, torpağı kutsal
Damağında qan, dilimdə masal
Çöllərdə ceylan,¹ pətəklərdə bal
Məzarım daşı Təzəxurmatı.

BİR ŞƏHƏR BİLİRƏM

İnsanlar mutlu, bülbüllər şaqraq
Göylər məsmavi,² yıldızlar parlaq
Qəlbimə yaxın, gözümdən iraq
Dünyada bənim o tək amacım.

Tarlası yeşil, güllər rəngarəng
Gəncləri aslan, qızları mələk.
Burada doğdum, burada ölmək
Dünyada bənim o tək amacım.

Durna gözündən suları çox saf
Orada vicdan, orada insaf
Vəfalı dostlara gülüşüm ithaf
Dünyada bənim o tək amacım.

¹ ceylan – ceyran

² məsmavi – lap çox mavi

Yollar çiçəkli, dağları yücə
Dillərdə şərqi, dodakta hecə
Aşıqlər orda sərxoş hər gecə
Dünyada bənim o tək amacım.

BABAGÜRGÜR

Sevda sınırsız,¹ aşıqlar özgür²
Nə dərtlər bitər, nə yaşlar qurur.
Gəl sor xəyalımı ey Babagürgür!
Dodağım çatlaq, yürəgim məhzun.

Daşın, toprağın anam qucağı,
Savaş meydanı tərəsi, dağı.
Bağvan neyləsin quru toprağı
Biçarə gönlüm hər zaman üzgün.

Yasaktır çıxmaq yüksək Qalaya
Sənsən başımı salan bəlaya
Millətim dalmış boş bir sevdaya
Səndən ayrılmam, inan ki bir gün.

Baxın Kərküküm qara bağlamış,
Ögsüzlər³ gibi babasız qalmış.
Qönçə gülləri tokanlar qalmış
Evlər yıxılmış, gəncləri sürgün.

¹ sınırsız – sərhədsiz

² özgür – müstəqil, azad

³ ögsüz – yetim

Ceylan yaralı, avcılar atlı,
Türkmanlar yaşlı, qəriblər mutlu.
Hər kəs dünyada yaşar umutlu
Yadlar səfada, millətim yorğun.

BU ÖLKƏDƏ

Qanunumuz sağır,¹ dilsiz,²
Fəryad edər suçlu-suçsuz.
Bu ölkədə yaşamaq zor
Hər şey baha, ölüm ucuz.

Özgürlüğün çiçəgi mor
Gir bağına, gözünlə gör.
Aç qolumdan bu zənciri
Sonra günah, suçumu sor.

İnsanlıqdan çoxlar uzaq
Qonuşmaq suç, gülmək yasaq.
Yürəgimiz paramparça
Bilməm kimə biz yalvaraq.

¹ sağır – kar

² dilsiz – lal

SİNAN SƏİD
(1934-1991)

Sinan Səid 1934-cü ildə Kərkükdə anadan olmuş, orta və lisey təhsilini burada almışdır. Xüsusi kurs bitirərək məktəbdə rəsm müəllimi işləmişdir.

1959-cu ilin fevral ayının 1-də Bağdad radiosunun Türkmanca bölümünün açılışında diktör kimi fəaliyyətə başlamış, həftədə bir gün "Yeddi gündə bir" ədəbi-mədəni proqram ilə şöhrət qazanmışdır.

Sevdiyi bir qızla evlənmək istəyirmiş. Onun bu xüsusdə yazdığı və bəstələdiyi mahnısı xalq arasında yayılmışdı. Prof. Dr. Suphi Saatçının göstərdiyinə görə bu gözəl parçanı Türkiyədə İbrahim Tatlısəs də oxumuşdur:

Hər gün axşam olur dallam-dallam
Əlimdə kamançam çallam-çallam.
Mən səni sevmişəm, allam-allam.
Əşrətivə xəbər sallam-sallam
Babav verməm desə gəlləm-gəlləm
Qarıvızı ehmalca çallam-çallam
Mən səni sevmişəm, allam-allam.

Lakin həmənlə qızla evlənməsi gerçəkləşmədiyindən çox pərişan olmuş və ölkədən çıxmaq qərarına gəlmişdir.

Dövlətlərarası müqaviləyə əsasən 1959-cu ildə Azərbaycanın paytaxtı Bakıya gedərək 1970-ci ilə qədər radio-nun ərəbcə qisminə diktör işləmişdir. 1965-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika şöbəsini bitirmişdir. Akademik Həmid Araslının rəhbərliyi ilə doktora yazmış və 1969-cu ildə "İraq-Türkman mətbuat tarixi və

ədəbi məsələlər” mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək elmi ad almışdır.

Bakıda Raidə Bağır qızı adında azəri bir xanımla evlənmiş, Ümid adında oğlu və Namidə adında (sənət adı Əməl) qızı dünyaya gəlmişdir. “Əməl çoxseriyalı ərəb filmində baş rolda çəkilməmiş və ərəb aləmində şöhrət qazanmışdır. Əməl Türkiyədə Əhməd Cavadın qohumlarından Azər adlı şəxsə ərə gedib” (Q.P.).

1970-ci ildə Bağdada dönən Sinan Səid Bağdad Universitetinin Ədəbiyyat fakültəsində müəllim işləyib. 1975-1986-cı illər arası fakültənin mətbuat şöbəsinə rəhbərlik edib. 1991-ci il iyunun 12-də uzun sürən komadan sonra vəfat edib.

Azərbaycan ədəbiyyatının ərəb dilinə tərcümə işində xidməti böyükdür. Süleyman Rəhimovun “Ata və oğullar” hekayələr toplusunu, “M.P.Vaqif”, “M.Ə.Sabir” və “C.Məmmədquluzadə” əsərlərini ərəb dilinə çevirmişdir. Azərbaycan şairlərinin şeirlərini tərcümə edərək geniş “Ön sözlə” “Ərəb ölkələri haqda Azərbaycan nəğmələri” (Bağdad, 1971) kitabını çap etdirmişdir.

Sinan çoxyönlü bir sənətçi olub. Yazar, şair, rəssam, qəzetəçi, səs sənətkarı, bəstəkar və radio xəbər sunucusu və s. Bakıda Nərminə Məmmədova ilə dörd Kərkük mahnısı oxuyub. “Evlərinin önyü yonca, Yonca qalxıb dam boyunca” misraları ilə başlayan “Ninnə, əsmər yarım, ninnə” dillər əzbəridir.

Sinan Səid şair kimi 1952-ci ildən qəzetlərdə çap etdiyi şeirləri ilə tanınmışdır.

Şeirlərindən örnəklər:

ÖMÜR BOYUNCA

Şərqi olsaydın,
Dinlərdim səni,
Ömür boyunca.

Ceylan¹ olsaydın
Avcı olardım
Vurardım səni
Bəndən qaçınca.

Şərab olsaydın
İçərdim səni
Yürək doyunca
Həp doyunca.

Şərqilərdən gözəlsən
Ceylanlardan da incə
Şərablardan dadlısan
Sən bir xəyalsən.
Bənsə bir atlı.
Qoşar ardınca
Ömür boyunca.

¹ ceylan – ceyran

VETO

Utanmadan,
Heç qorxmadan
Aldın qərar.
Gücün, topun
Yüzündə var
Bunda nə var?
Nə Allahın vardır sənin
Nə də vicdan!
Allahını hərəmlərdə
Astın çoxdan!
Uzaq piriñç¹ çöllərində
Yaxmadınmı kitabımı?
Pərrə pərrə!²
Yüz bin kərrə?
İştə bunda
Həkkın var
Saldırana,
Yandırana
Gönül versən
Yana-yana
Can verənə.
Yavru söylə!
Diri-diri
Gömülənə
Veto desən.

¹ piriñç – düyü

² pərrə-pərrə – varaq-varaq

DƏRD ƏKMƏK

Kimimiz yemək için yaşayacaq.
Kimimiz yaşamaq için yeyəcək.
Kimimiz ağlayacaq.
Kimimiz güləcək.
Kimimiz yüksələcək, alçalacaq
Və baş əgməmək için
Öləcək.
Qazılacaq
Biraz önündə qəbri
“Ölüm Allahın əmri
Ayrılıq olmasaydı”
Bir də
Bu dərdə əkmək
Ey fələk!

KAHTAN HÜR MüZLÜ (1936-2009)

Kahtan, aralarında bir çox şair və fikir adamlarının yetişdiyi Hür müzlü ailəsinə mənsubdur. O, müsəlmanlığı qəbul edən Qala xristianlardan – Hür müzlülərdəndir.

Kahtan 1936-cı ildə, atasının vəzifə başında olduğu Türkman kəndi Qaratəpədə anadan olmuşdur. İbtidai məktəbi Daquq və Kifridə, natamam orta məktəbi Tuzxurmatuda, liseyi Kərkükdə bitirmişdir. 1960-cı ildən müəllim işləyən şair 1983-cü ildə təqaüdə çıxmışdır. Həyatının son illərini Kərkük Ədəbiyyatçılar Birliyinin başqanı, dəyərli yazar Mövlud Taha Qayaçı bu vəzifədən getdikdən sonra yerinə Kahtan seçilmişdir.

Kahtan Hür müzlü şair olmaqla bərabər, həm də hekayələr, pyeslər yazırdı.

Ankarada Türkman Basın¹ Qurultayına qatıldığı əsnada 24.04.2009 tarixdə ürək tutmasından keçinib və cənazəsi Kərküke gətirilərək Əlipaşa Məzarlığında basdırılmışdır.

Yüksək mədəniyyət sahibi idi. Həyatda ağır günlər yaşamışdır. Siyasi səbəblər üzündən həbsxanaya atılması və oğlu Baykalın ABŞ-da ölümü onu sarsıtmışdı. Odur ki, içkiyə qurşanmışdı.

Nə yaxşı ki, oğlu Özdəmir türkcə və ərəbcə milli və siyasi yazılarıyla tanınmaqda olub, böyük bir istiqbal vəd etməkdədir.

¹ basın – mətbuat

Şairin ərəbcə dörd, türkmanca bir kitabı çap olunub. “Uçmaqdan kəndi arzumla ayrıldım” adlanan kitabını 1995-ci ildə İnformasiya Nazirliyinin Türkman Kültür Departamenti (müdiri Ə.Bəndəroğlu idi – Q.P.) çap etmişdir.

Kahtan Hürmüzlü əsasən sərbəst şeirlər yazmışdır.

Poeziyasından örnəklər:

MARİYAYA ŞƏRQİLƏR

Saç qumral..Upuzun
Boy sərvə
Yürüş köhlən misali adım-adım
Tapınaklar qədər qutsal
Maviliklər qədər ulvi.
İçindəki ruh.
İştə kraliçaların tümü¹
Duymuşlar artıq
Odur şairin prinsesi
Mariya.

Bu axşam anıram səni
Yalnızam bir meyخانədə.
Gah içip içip ağlıyiram
Gah sevdiğin şərqişləri
Tutturup söylüyürəm
Gah dadlı-dadlı sözlərin
Avudur bəni.

¹ tüm – hamısı

Kimi kərə
Dəli olduğumu sanıram.
Saqi belə acıyır halıma
Bu axşam möhtacam sənə
Nerdəsən sən, Mariya?

UÇMAKTAN¹ KƏNDİ ARZUMA AYRILDIM

Gök çadırın altında içirəm
Yalnızam kədərimlə və bən
İşkəncəm kəndimdən böyük
Gömütüm² vücudumdan dar
Aranızda bulunduğum kəndi istəyimlə deyil
Tanrının quluyam
Mutluluq yox, mutsuzluq
İstədi bənə
Soru işarətləri daşıyan qədəhimi
Qaldırıb boşalttım budağıma.
Kim qaçarsa qaçsın
Bən niyyətliyəm içirəm
İçirəm...Dolayısıyla varam.

O AXŞAM

Gülfidan Kərküklüyə
Gözlərim gözlərinə dalmadan
İçtim avucunda bənə
Sunduğun zəhri.

¹ uçmaq – cənnət

² gömüt – məzar, qəbr

Hıçkırıqlı və dalğalı bir səsle
Allaha ısmarladım dedim.
Ülvi çöhrənə baxmadan
Qürurunu oxşayan
Gözyaşlarım.
Ayaklarının altına axmadan
Ayrıldım səndən o axşam
Ayrıldım bir də dönməm deyə.
Küçücük oda
Böyük eşqimi kapsamadı
Şeirlərimi geri verip
Dallarını, budaklarını
Və içindəki gözəl im adını
Qapaklayaraq bəni yollara ismarladın¹
Yol aldım yürüdüm
Köy köy... Şəhər-şəhər
Rüzgarların kanatlarıyla uçtum
Aşıqların çöllərində qonukladım.
Yaralı kuşların paytaxtlarında
Sevdamı quzeydən gələn
Yağmurların altında qazdım.

¹ ismarladın – tapşırdın, yaxşı yol dedin

BİR TABLO

Otobüs qalxır
Otobüs insanlar dolu.
Biri bahardan qonuşur
Nə baharı görürəm,
Nə də kimsəyi!
Yalnızam, qəlbim arıyır
Həp səni.

NƏSRİN ƏRBİL
(1939-)

Nəsrin Ərbil 1939-cu ildə Kərkükdə dünyaya göz açıb, sevib saydığı və şeirlərində tez-tez söz açdığı doğma şəhəri Ərbili özünə ləqəb seçmişdir. Atası Ataulla ağa Ərbildən, anası Xayriyə xanım Kərkükdən idi. Nəsrinin qardaşları Sedat, Murat və Rəşat da sərbəst şeir yazırdılar. Nəsrin belə bir ədəbi mühitdə böyümüşdür.

Nəsrin ibtidai məktəbin 6-cı sinfində oxuyarkən xəstələnmiş və məktəbi tərk etmişdir.

Bağdada gələrək xalaları Məqbulə və İqbalgildə qalmış, kurslara gedərək ingiliscə öyrənmiş, diplom almış, hətta bu dildə şeirlər yazmışdır. Az sonra dörd il almanca kurslara getmiş və alman dilini də öyrənmişdir. Beləliklə, Nəsrin Ərbil ana dilindən əlavə, ərəb, kürd, ingilis və alman dillərini də öyrənmişdir.

Şeirlərini heca vəznində və sərbəst stildə yazır. İlk şeiri 1958-ci ildə "Bəşir" qəzetində çap olunmuşdur. 1961-ci ildən Bağdadda çıxan "Qardaşlıq" dərgisində çap olunmağa başlayıb.

1974-cü ildə ərə getdikdən sonra bir müddət çap olunmadı. 1990-cı illərdə Dr.Ə.Bəndəroğlu şairədən müsahibə götürdü və Nəsrin yenidən çap olunmağa başladı. Şairə indi Türkiyədə Bilkənd Universitetində işləyir. Nəsrin Ərbil İraq Türkman qadın şairləri arasında seçilən qüdrətli sənətkardır. Nəsrin xanım Türkmanlar arasında sərbəst şeir məktəbinin qurucusudur.

Nəsrin Ərbilə çoxlu şeirlər həsr olunmuşdur.

Tevfik Cəlal:

İki gül var, ən gözəli güllərin,

Nəsrin Ərbil, biri sənsən, biri mən.

Əslən Kərkükdən olan, Türkiyədə yaşayan Əli Riza Alaslan İstanbuldan göndərdiyi oktyabr 1961-ci il tarixli "Yanğı" başlıqlı bir şeirində məcaz və təşbihlə yazmışdır:

Söylərəm sözü gerçək,

Bunda yoxdu şübhə, şək.

Çiçəklərin içində

Nəsrin parlaq bir çiçək.

Qeyd: Qoy ustadım Əta Tərzibaşının ruhu məni bağışlasın. Nəsrin Ərbilin yaradıcılığı ilə hələ keçən əsrin 60-cı illərindən məşğul olduğumu, dövətimlə Bakıya gəldiyini, çoxsaylı əlyazma halında olan şeirlərini mənə bağışladığını nəzərə alaraq, Əta bəyin tədqiqatından bəhrələnərək şairin həyat və yaradıcılığı barədə yazmağı, yaradıcılığından çap olunmamış şeirlər daxil, nümunələr verməyi öz üzərimə götürdüm.

Kərküklü şair Mehmet Ömər Qazançı da "Qardaşlıq" dərgisində (sayı: 201, ili 1990) yayımladığı "Sən ozanıydın bu şəhərin" şeirini Nəsrin Ərbilə həsr etmişdir:

Sən olmasaydın

Kimsənin xəbəri olmazdı bu şəhərdən

Sən ozanıydın bu şəhərin.

Nəsrin Ərbil!

Nəsrin Ərbilin üç şeir kitabı çıxıb: "Dəniz rəyası" (Ankara, 1969), "İki şəhər" (İstanbul, 1998), "Gələcəyəm" (Ərbil, 2004). İraqda çox sevilən şairdir.

Nəsrin Ərbili gözəl bir şair kimi Azərbaycanca da yaxşı tanıyır və qiymətləndirirlər. Hələ 1968-ci ildə Bakıda "Ul-

duz" jurnalının 7-ci sayında "Kərkük şairləri" məqaləmdə Nəsrin Ərbilin yaradıcılığından söz açmış, şairin "Xançı" və "Aldanmışıq" şeirlərini oxuculara təqdim etmişdim. Bundan əlavə "Ədəbiyyat" qəzetində (14.09.2001) şairin həyat və yaradıcılığından geniş söz açmış, çoxsaylı şeir və xoyratlarını çap etdirmişdim və nəhayət, Dr.Ə.Bəndəroğlu ilə Bakıda çapına nail olduğum "Çağdaş İraq şeirindən seçmələr" adlı kitabda (bax: Bakı, "Elm", 2001) Nəsrin Ərbilin həyat və yaradıcılığına geniş yer ayırmış, kitabda şairin on bir şeirini vermişdim. Onlar aşağıdakılardır: "Aldanmışıq", "Xəstəxana divarları", "Xançı ilə həsbhal", "Röya", "Dəniz röyası", "Qaranlıq", "Xalı", "Yolçu sərab", "Yol", "Həyat bəstəsi" və "Anama".

Dəvətimlə Nəsrin Ərbil Bakıya gəlmiş (2001-ci ildə) və şəxsi qonağım olmuşdur. Azərbaycana dair bir neçə şeir yazıb. Nəsrin Ərbil Akademiyanın Ədəbiyyat İnstitutunda, Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyində, Yazıçılar Birliyində, "Ədəbiyyat qəzeti"ndə görüşlər keçirmiş, şeirlər oxumuşdur. Haqqında məqalələr yazılmışdır.

Azərbaycanda şeirləri sevilə-sevilə oxunur. Nizami Gəncəvi adına Azərbaycan Ədəbiyyat Muzeyində 20 iyun 2001-ci ildə açılan "Azərbaycan-İraq Ədəbiyyatı və Mədəniyyəti"-ni əks etdirən daimi ekspozisiyada yer almış və çapa hazırlanmış iki cildlik "Azərbaycan Ədəbiyyatı və İncəsənəti Ensiklopediyası"nda haqqında bioqrafik məqalə verilmişdir.

Nəsrin Ərbil Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin fəxri üzvüdür.

Poeziyasından örnəklər:

Dilimsən,
Qonuşduğum dilimsən.
Kərküküm, sən Bakıdan
Bölünmüş bir dilimsən.

SƏNƏ GƏLDİM

Qoşup gəldim mor gül qoxan bağlardan,
Açıp coştum kavuşmayan dağlardan.
Əllərimdə məşalə¹ sönməyən ocaklardan,
Sənə gəldim, sənə gəldim, Azərim.

Yurdumdan yurduma salam gətirdim,
Yarı qalmış masalları bitirdim.
Ver əlini, tüm² əlləri yetirdim
Sənə gəldim, sənə gəldim, öz elim.

Qazanımda qaynar duran aşlarla,
Haksızlığa əyilməyən başlarla.
Sınəmə çəktigim acı yaşlarla
Sənə gəldim, sənə gəldim, öz dilim.

Ver əlini, Azərbaycan, canım, can.
Sənə olsun sinəmdəki can qurban.
Ölürsəm də vaz keçmərəm bu yoldan
Sənə gəldim, sənə gəldim, sevgilim.

¹ məşalə – məşəl

² tüm – bütün

SALAM SƏNƏ, BAKI!

Sən düşümdəki¹
Dalqasız dənizlər uykusu.
Avuclarımda cıvıl-cıvıl kuşlarla
Sənə həsrətimi gətirdim.
Sənə səslənirəm.
Ana dilimdə.
Uzat qollarını
Tut əllərimdən.
Aydınlığa qovuştum.
Sislər dağıldı birdən.
Baxtım ki, Bakı bənə qucaq açır
Salxım-salxım sevgisini
Dört mövsüm yengi yerində
Ətrafıma saçır
Salam, sənə, Bakı
Ey türkülərimin dili
Ey ulu əcdadlarımın eli
Ey gülünü
Yadlara qoxlatmayan sevgili.

YAĞMUR

Bəni ağlayarak keçirmiştin
Gecəndə
Bu səfər bərəkətlə qarşılayırsan.
Yüzümə vuran tanələrinə

¹ düş – yuxu

İlk bir bahar busəsi
Avuçlarıma çiçək çiçək doldu.
Saçlarımda oynayan külək
Sanki bənə xoş gəldin deyirdi.
Sabah, pəncərəmə düşən günəş
Yüzlərcə günaydın deyirdi.
Bən yıllardır bu sevgiyə həsrət
Tanə-tanə sindirirəm
İçimə bu coşkuyu,
Rəbbim, deyirəm,
Söndürmə günəşi,
Ayı, yıldızı.
Tut əlimdən
Yaxın qıl əbədi ayrışmamızı...

QARĞIŞA UĞRAMIŞ KİŞİ

Ummuştu çox şey,
Gündən, günəşdən.
Yardan, qardaşdan
Qırılmıştı, vurulmuştu
Az gəlmiş, düz getmiş
Çox demiş.
Dəniz demişti.
İki maviyə inanmış,
Batmıştı, boğulmuştu.
Qarğışa uğramış bir kişiydi
Yol demiş, yoldaş demişti.
Qum demiş, qumsal demişti.
Əllərini tikənlər kəsmiş,

Nə yol qalmıştı, nə yoldaş
Qarğışa uğramış bir kişiydi.
Diləmişti diləğini diləksizlərdən.
Dağılmıştı yuvası
Qapıldığı ilğimlə
Sayrı ellərdə qalmıştı duası.

ALDANMIŞIQ

Torpaqlar torpaq deyə torpaq yaradılmadı
İnsanlar insan deyə torpağa atılmadı.
Həyata həyat deyə bir gözlə baxılmadı
Devrimlər¹ sellər kimi əsrlər yaxmadadır
İgidlər torpaq kimi torpaqda yatmadadır.

Günlər düzülüb gedər, hər gün eyni biçimdə
Qürbət sel kimi coşar tortulaşmış² içimdə
Güllər var alov alov, açar xəzan bağçamda
Güllər ki, ömrüm kimi əriyib solmadadır,
Güllər ki, ardım sıra süzülüb axmadadır.

Necə gözlər yollara ümidlə baxdı, daldı
Necə illər sevgini sevgidən qapdı, aldı.
Necə gəncin əli boş, gözü ardında qaldı.
Yollar ki, sərab kimi silinib bitmədədir,
Yollar ki, illər kimi düzülüb getmədədir.

¹ devrim – inqilab

² tortulaşmaq – qəm sarmaq

XANÇI İLƏ HƏSBHAL

Nə qürbətdə gəzdim, nə də yoruldu
Nə dərdim söylədim, nə də soruldum
Sırrımı deyəcək tək səni buldum
Mən kəndi yurdumda qəribəm, xançı.

Sənə anladacaq dərdlər çox məndə
Güllərim dəridi təzə gülşəndə.
Artıq qaranlıqdan bəhs etmə sən də,
Əzəldən bu zülmət nəsbim, xançı.

Nə qədər anlatsam, yenə ruhum boş
Vaz keç məndən xançı, qəriblərə qoş.
Təsəlli yox mənə, burax başıboş
Mən kəndi yolumu seçmişəm, xançı.

YOLÇU SƏRAB

Bir əzəli yoldur ki, fani ömürdə həyat
Dalğın bir ırmaq kimi əlimizdən sürüklər,
Zənn etmə gələcəkdir, yolun sonunda vüslat
Səni yalqızlıq yolun bitdiyi yerdə bəklər.

Ayrılır bu yola çıxmış olan sevənlər
Hər yolçudan bir silik¹ iz, xatirə qalacaq
Müsafirdir bu yolda ağlayanlar, gülənlər
Səni müşfiq² qucağı ana torpaq saxlayır.

¹ silik – gözə çarpmayan, cüzi

² müşfiq – mehriban, sevimli, zərif

Hənuz dodaq izlərin silinmədən bardaqla
Vücudunun istisi soyumadan yataqla
Sən gedərsən, o gedər, uzun yollar bitərkən
Bir gün gəlir köçərsən, ah varamadım deyərkən.

YOL

Ətəyində solmuş illərin sərinliyi
Gözlərində nədamət illərinin mənliliyi
O qaranlıq qapıdan irəliyə keçincə
Üfüqlər qədər ülvə, tanrılar qədər uca
Qanadırkən dodaqlar bir gülün yarasını
Cızacaqdır zehninə yolların mənasını
Yollar ki, gəlişmidir, gedişmidir bilmirik,
Yollar ki, durmadadır, gedən və gələn bizik.

HƏYAT BƏSTƏSİ

(Rübai)

Əriyib axşama qarışırkən gün
Dura bilirmişsən həp öylə gülgün.
Həyat bağçasından bir gül daha dər
Bitmədən son dəmi bu fani ömrün.

SALAM

Salam hər kəsə
Dosta, yoldaşa,
Bakıdakı qardaşa
Avuçlarında uyusun əlim.
Birdən sinən dalgalar gibi.

Dinsin hœsrətim.
Masal qalmasın yarım.
Salam sənə,
Bœsnadakı dul bacım.
Acın, acım
Dilimlə, gözlərimlə
Dərdini
Sərinlətmək amacım.
Salam sənə,
Macarıstanda
Kaynayan daşım.
İçin boş, dilin tutsaq.
Dərdini silməyə,
Yetməz göz yaşım...
Salam sizə
Erbildən salam.
Müzəffərədin minarəsindən,
Qaladan salam.
Buğda, sümbüllərindən
Karvan keçən quşlardan
Süt ırmak
Dadlı qaymaq
Tüm yalın-yoldaş
Kalın qardaştan
Salam.

KƏRKÜK BURASI

Kərkük burası,
Anam qoxusu
Baharlarına yas çökmüş
Qurumuş güllərinin duası,
Kərkük burası.
Sokaklar ıssız
Kaplamış bənliyini, ələm duyğusu.
Yüzlər yabancı, gözlər yalancı.
Konuşulan dili anlamamak nə acı!
Ey anamın qapanmayan yarası!
Kərkük burası.
Ağlamaklı pəmbə səmaları
Analar umutsuz,
Yavrular öksüz¹...
Hər köşədə bir ağac bitmiş
Köksüz!
Yad əllərdə qaldı mirası,
Kərkük burası...

Hazar dedim, yar dedim,
Dəğməsin nazar dedim.
Düşman bəni duyarsa
Yuvamı bozar dedim.

¹ öksüz – yetim

Düştüm namərd ağına.
Dayanmışam dağına.
Çevirmə gel al bəni
Gül-gül açan bağına.

Ləkəsiz bayrağına,
Sönməyən ocağına
Bən sənə anam dedim,
Gəl sar bəni bağrına.

NƏ GÖZƏL

Günaydın, insanlar,
Günaydın, ağaclar, yapraklar
Günaydın, çiçəklər, kələbəklər.
Günaydın, okula gedən çocuk
Günaydın, tazə kölgələr
Nə gözəl anlaşımaq insanca
Nə gözəl bir-birimizi sevmək.
Bir-birimizə yaban gözlə baxmadan
Bacım, qardaşım deyərək
Yürəğə sarmak.
Və nə gözəl qonuşduğumuz dili
Anlamak.

QARDAŞIM RƏŞAT

Canımdan, ruhumdan,
Özlü soyumdan.
Gönlümdən bir şeylər alaraq gettin.
İçimdə bir qərib əzgi,
Qəlbimdə ılım-ılım sevgi.
Əl sallayışında
Ayrılık öyküsü,
Gözlərində hüznün duyğusu.
Ey! Qanımdan, soyumdan,
Baba ocağımdan
Bənə günaydınları gətirən
Qardaşım!
Anam qoxusu...

XOYRATLARINDAN ÖRNƏKLƏR:

Dağ dərdi;
Yara dərdi, dağ dərdi.
Ellər üçün çiçəklər
Mənim üçün dağ dərdi.

Qala mənnən;
Dağ mənnən, qala mənnən.
Sizlərə yazdıqlarım,
Əmanət qala mənnən.

Lalə güldü;
Nar güldü, lalə güldü.
Düşdüm amansız dærdə,
Yar yandı, düşman güldü.

Qala qal;
Minarə qal, qala qal.
Başım allam gedərəm,
Sən dærdimnən qal, a qal.

Kəs bağı;
Kəs budağı, kəs bağı.
Gönlün mænnən cayıpsa,
Aramızdan kəs bağı.

Bağ dærdi;
Əzdi mæni bağ dærdi.
Zaman belimi büküb
Dærdim böyük, dağ dærdi.

Dağı dælə;
Vur sünküv dağı dælə.
Can evimdən sevmişəm
Sən durma dağıd elə.
Dærdim belə böyükdü,
Daş dælə, dağı dælə.

SABİR DƏMİRÇİ
(1940-2012)

Sabir Dəmirçi Kərkükün Piryadı məhəlləsində doğulub. Uşaqlıqda dəmirçi yanında işləmiş və Dəmirçi ləqəbini buradan götürmüşdür. Atadan yetim qalan Sabir məktəbə getmək imkanında olmamışdır. Lakin istedadlı və bacarıqlı olduğundan oxumağı-yazmağı özü öyrənmiş, təhsilli adamlar səviyyəsinə yüksəlmişdir. Tanrı vergili Sabir Dəmirçi sadə dildə olsa da, gözəl şeirlər yazır və mətbuatda çap etdirirdi. Uzun sürən xəstəlik ucbatından 8.11.2012 tarixdə ölmüş və Musalla qəbiristanlığında basdırılmışdır.

Şeirlərini əruz və heca vəznlərində yazmışdır. Sərbəst yazılmış şeirləri və cinaslı xoyratları da vardır. Sabir Dəmirçinin 19 kitabı çap olunmuşdur: "Məhzun könlüm" (Kərkük, 1971), "Zəfər şərqişi" (Bağdad, 1985), "Gecə gəldi" (Bağdad, 1986), "Çiçəklər açarkən" (1986), "Aşıqlar səsi" (Bağdad, 1988), "Quş səslər" (Bağdad, 1990), "Xoyratlarım" (Bağdad, 1993), "İraq Türkmanlarının xalq masallarından örnəklər" (Bağdad, 1999), "Dədə Qəmbər" dastanı" (Kərkük, 2001), "Zaman acısı" (Bağdad, 2002), "Ölümsüz Türkman" (Erbil, 2003), "Mən buyam" (Kərkük, 2004), "Aslan baba" dastanı" (Kərkük, 2005), "Gözbəbəyim Füzuli" (Kərkük, 2006), "Yeşil Zümrüd çağırı" (Kərkük, 2007), "Canım Kərkük" (Kərkük, 2007), "Azərbaycan dastanı" (Kərkük, 2008), "İşıldayan sözcüklər" (- , 2009), "Can Polad" dastanı" (Kərkük, 2010).

Poeziyasından örnəklər:

CAN TÜRKMAN

Türkman, Türkman, can Türkman
Zəfər Türkman, şan Türkman.
Sənlə Kərkük uğrunda
Biz tökəriz qan, Türkman.

Aslanlar aslanıyız,
Qəhrəmanlar sanıyız.
Tarixlər ırmağında
Dastanlar dastanıyız.

Yanar dağ atəşiyiz,
Mərtlərin qardaşiyız.
Adımız aydınlıktır
Özgürlük¹ günəşiyiz.

Biz Türkmanız ölməriz
Həp canlıyız solmarız.
Özgürüz mərt yaşarız
Yada kölə olmarız.

Sevinçlərdə ağlarız
Barı kutsal bağlarız
Kimsəylə yıxılmarız
Yüçə yüçə dağlarız.

¹ özgürlük – azadlıq, müstəqillik

ŞƏHİT

Alıp gəldin çarşıdan meyvə
Bacı-qardaşı sən sevə-sevə.
Bir çıxış çıxtın dönmədin evə
Yollarda qaldı gözümüz, şəhit.

Yılların yılı itkinə qaldın,
Sən başımızdan aqlımız aldın.
Annə-bacıyı bin dərdə saldın
Gül gibi soldu yüzümüz, şəhit.

Hər gün zalımlar qapı çalardı
Qaçanımızın adın alardı.
Annəm ağlardı, babam daldardı
Alovlanardı közümüz, şəhit.

Vaz keçmədik də vətənimizdən
Nə dilimizdəm, nə qanımızdan.
Silmədik sizi vücudumuzdan
Can bağışladıq özümüz, şəhit.

Şanlı xalqıma hak imdad oldu.
Zalımlar düşdü, çok bərbad oldu.
Bugün sizlərin ruhu şad oldu
Öc aldı əkmək-duzumuz, şəhit.

DÖNMƏRİZ

Özgürlük damarlarında açtı pəmbə gülümüz
Can veririk uğrunda, mərt yoludur yolumuz.
Biz İraq Türkmanıyız, oğuzlardır soyumuz
Qəhrəmanız, qəhrəman, süt gibidir gönlümüz.

Yücə Allaha bağlı bükülməyən belimiz.
Türkmanca Türkmənca dəyişilməz dilimiz.
Tanrıdan bağışlanmış Kəbə gibi qutsaldır
Kərküktən vaz keçməriz, ora Türkmanelimiz.

Səyfələrkən tarixi izlə hər bölgəsini
Gönüllər atəşində şanlı Kərkük səsini.
Aslanlar biləgiylə ərənlər onuruyla¹
Evrənlərə sunur da səfərlər müjdəsini.

Gözümüzün bəbəgi, ey canımızın canı,
Mərtlər diyarı Kərkük, Türkmanların ünvanı.
Mavi rənkli bayrağın Türkçülük simvoludur
Səninlə görürük biz aydınlıqta cihanı.

¹ onur – heysiyyət, mənlilik, şərəf

CAN POLAT DASTANINDAN PARÇALAR

Salam olsun sənə, canım, yürəgim
Sənsən suyum, zadım, dadım, çörəgim.
İçimdəki hak istəgim, eregim.¹
Yücə dağlar dəldim, dəldim, CanPolat,
Hüzuruna gəldim, gəldim, CanPolat.

Gözümüzün bəbəkləri ağarsa,
Başımıza yağmur tək daş yağarsa,
Hər sokakta bin İskəndər doğarsa
Yıpranmarız² qanımız Türk, CanPolat.
Yurdumuz qutsal Kərkük, CanPolat.

Hakkımızı inkar edən dəllidi
Qəhrəmanız tariximiz bəllidi.
Bir ərimiz binlərə bədəllidi
Polatlarınız bükülməriz, CanPolat.
Mərmər dağız çökülməriz, CanPolat

Söyləmişlər dağ yaşamaz dumansız,
Boşa gedər hər yer, erek zamansız
Sevməyənlər imansızdı, imansız
Türkman Türktü, Türk Türkməndi, CanPolat
Qanlarımız təmiz qandı, CanPolat

¹ erek //ereg – məqsəd

² yıpranmaq – əldən düşmək, vaxtından əvvəl qocalmaq

ŞEKİBƏ VANDAVİ
(1940-2000)

Kərkükə bağlı Kifridə tanınmış Vandavi ailəsinə mənsub Mehmet Falih adında bir şəxsin qızıdır. Bu ailə Türkiyənin Van vilayətindən gələrək Kifri qəsəbəsində yerləşmişdir. Şekibənin Vandavi təxəllüsü buradandır. İlk və ortaokul (natamam orta məktəb) təhsilini Kifridə almışdır. Sonra Kərkükdə “Gözəl Sənətlər Okulu”na girmiş və 1960-cı ildə buranı qurtardıqdan sonra Tuzxurmatuda ibtidai məktəb müəllimi təyin olunmuşdu. Daha sonra Zəhra Qız Okuluna müdir təyin olunub. Burada bir müdərriklə ailə həyatı qurub və həyatının sonuna qədər o qəsəbədə yaşamışdır. 06.07.2000 tarixində dünyasını dəyişib.

Heca vəznində və sərbəst şeir yazan şairin əsərləri 1961-ci ildən “Qardaşlıq” dərgisində çap olunmağa başlamışdır. Əslində sıradan bir şair olan Şekibə Vandavi XX əsrin son yarısında yetişməyə başlayan və yeniləşmə tərəfdarı kimi görünən qadın şairlərimizdəndir.

Poeziyasından örnəklər:

QARINCA

Qarincacıq, bel incəcik.
Tıpış-tıpış¹, minik-minik,
Yürər gedər, nasıl böyük
Bir arpa arkasında yük!
Nasıl taşır o arpayı?
Niçin olur onun payı...
Cihanda böylə bir ağır,
Bələli yük... Xayır, xayır
O arpasıyla müftəhir...²
Gəlir gəlir... Gəlir gəlir...
Yuvarlanır düşür... Yənə,
Toparlanır o kəndinə...
Güvənmə heç taşırımı ya?
Bir arpa, bir ağır bəla!
Qarincacık! Qarincacık!
Sənin qədər bizim yazık
Qüvvətli degil əzmimiz,
Dayanmırıq şu halə biz.
Küçük-böyük səbatına
Bütün cihandan afərin
Gəlir... Demək cihan sənin.

¹ tıpış-tıpış – tap-tap (ayaq səsi)

² müftəhir – fəxr etmək

ŞƏHİTLƏRİN MƏZARINI ZİYARƏT

Kutsal məzar, kiçik daş!
Yürəkciğim sizə yoldaş.
Qoynunu aç qutsal məzar bən girəyim
Boynunu ver bən öpəyim... Mərt şəhitlər!
Sırma saçlar qoynundadır.
Yatan şəhit örtmüş yüzün,
Yıldız baxışlı gözün
Böyük daş, kiçik məzar!
Qoynunda kim var?
Kiçik məzar inləyirsən.

BÖYÜK SEVGİ

Yıllar yılı duymadan
Xatirəsin yazdığım.
Tək sən varsan içimdə
Dünyaları versələr
Çizmədən¹ düşünmədən
Qazanırsan seçimdə
Heç baxmadan yaşına
Bütün çağlar onurla²
And içiptir başına
Qazıların tacları
Yuvarlanıp düşmüşdür,
Toprağına daşına.

¹ çizmədən – planlaşdırmadan

² onur – ehtirama layiq

Həpsi qurban olmuştur
Gözlərinə, qaşına.
Bən də sənə qurbanam,
Yalnız ayrı biçimdə.
Hakkım degil söylərsəm
Tək sən varsan içimdə.

BİLMƏCƏ¹

Dışı bəyaz içi sarı,
Gümüş gibi parlak zarı
Dünyaya türküylə gəlir
Gəldigi anda yeyilir
Bütün tatlılarda vardır.

Bu iş ciblərə zarardır
İşçilər heç onsuz olmaz
Mutfaktan ayrılmaz qış-yaz.
Cansız gəlir, canı olur
Köylərdən o bol-bol gəlir
Bildinizmi bunu, nədir?
(Yumurta)

¹ bilməcə – tapmaca

ÜMMÜ NEDİMƏ
(1941-2004)

Ümmi Nedimə 1941-ci ildə Kərkükdən bir neçə kilometr uzaqlıqda olan Türkalan kəndində anadan olmuşdur. Məkan və zaman gərəyi məktəbə heç getməmişdir. Kərküklü bir müəllimlə ailə qurmuş, bu izdivacdən iki qızı, üç oğlu olmuşdur.

Səlis bir dildə yazırdı. Şeirləri İstanbulda “Qardaşlıq” dərgisində 2003-2004-cü illərdə çap olunmuşdur.

Hökumətin 1986-cı il qərarı ilə köylər, o cümlədən də Türkalan köyü yerlə yeksan edildi. Doğma yurdu iztirablar içində tərک edən Ümmi Nedimə Kərkükə köçmüşdür. 2010-cu ildə Suphi Saatçı şairənin Kərkük Vəqfində çap olunan “Şirin köyüm Türkalan” kitabını buraxmışdır.

Ümmi Nedimə 2.03.2004 tarixində 63 yaşında dünyasını dəyişib.

Poeziyasından örnəklər:

ŞİRİN KÖYÜM, TÜRKALAN,

Şirin köyüm, Türkalan,
Hər şeyiv¹ oldı yalan.
Səniv² bu yıxılmağiv³
Ömrümə saldı talan.

¹ hər şeyiv – hər şeyin

² səniv – sənin

³ yıxılmağiv – yıxılmağın

Bir cüt arxiv¹ axardı,
Xaxiv aspab yaxardı,²
Gələn, keçən baxardı
Şiriniydiv³ Türkalan.

Hani o bir cüt bağiv
Qurudu dal, yarpağiv⁴
Ürəktən getməz dağiv⁵
Şiriniydiv Türkalan.

Hani bir cüt məktəbiv
Hani dəftər kitabiv
Haqqa qalsın hesabiv
Şiriniydiv Türkalan.
Hani xəstəxanası,
Şakirin çayxanası.
Kamil Bəg duxanası⁶
Şiriniydiv Türkalan.

¹ arxiv – arxın

² xaxiv aspab yaxardı – camaat paltar yuyardı

³ şiriniydiv – şiriniydivin

⁴ dal, yarpağiv – budaq və yarpağın

⁵ dağiv – dağın

⁶ duxanası – divanxana

AĞAM YURDU

Bir cüt küllə¹ havış² qapı
Şiriniydi əski yapı.
Açmıyağ əski kitabı
Unudulmaz ağam yurdu.

Böyük havış sulanırdı
Küçük böyük dolanırdı.
Həp narınclar sallanırdı
Unudulmaz ağam yurdu.

Bağdat küpü qurulurdu
İçində su durulurdu.
Yüz sarmaşiq burulurdu
Unudulmaz ağam yurdu.

Hasarının qapısına
Maraqıydım yapısına
Kimlər keçər tapısına³
Unudulmaz ağam yurdu.
Bir cüt meyin çardağına
Doyulmazdı yarpağına
Fələk baxmaz sol-sağına
Unudulmaz ağam yurdu.

¹ kül – çardaq

² havış – həyəət

³ tapı – qibləgah

Getməm Qorya Çarşısına
O qapının qarşısına
Yaxşı gəlməz yaxşısına
Unudulmaz ağam yurdu.

Havışında yeşil xurma
Yeri gedəg, burda durma.
Əski günnən xəbər vermə
Unudulmaz ağam yurdu.

Qafa ağıl yuvasıdır
Ağıl dərdin dəvasıdır
Sevda başın bəlasıdır
Bir iş yapsav sonun düşün.

Yola çıxsav, yolu tanı
Vəfalı dost indi hanı?
Rəqib avlamasa məni
Bir iş yapsav sonun düşün.

Gözdən geçirt yazın-qışın
Kimsə bilməz Hakkın işin.
Yapar yuvasın kor quşun
Bir iş yapsav sonun düşün.

Tut sən xeyrin qırağını
Yandır elim çırağını
Daim gözlə irəğini
Bir iş yapsav sonun düşün.

YADLA MƏNİ

Yadla məni səbbəh günəş doğanda
Yadla məni yağmur yavaş yağanda.
Yadla məni göydə bulut ağanda¹
Şeirim sana bir yadigar qalanda.

Yadla məni yıldırımlar çaxanda
Yadla məni göydə yıldız axanda
Yadla məni hər aynaya baxanda
Gözüm nuru ürəginə dalanda.

Yadla məni qızıl günəş batanda
Yadla məni qoyun-quzu yatanda.
Yadla məni sabah qumrı ötəndə
Quran oxu qəbrim üstə gələndə.

DİCLƏ

Diclənin suyu, yurdumun boyu
Sallanıb gedər məmləkət köyü.
Gahda bir bulanır, vardır bir xuyu
Gözümnən şirin Diclənin suyu.

Zaxodan Basraya sallanıb keçər
Quşlar, heyvanlar suyundan içər.

¹ ağanda – qalxanda

Sağ və soluna nəşələr saçar
Gözümnən şirin Diclənin suyu.

Diclənin boyu ağaclar bitər
Barlı ağaclar hər il bar tutar.
Türlü balıqlar bağırında yatar
Gözümnən şirin Diclənin suyu.

Səhər vaxtında sərin yel əsər
Dalgalar çarpışar, birbiri kəsər.
Şairlər baxar, şeirlər yazar
Gözümnən şirin Diclənin suyu.

Diclənin içində bələmlər¹ gəzər
Balıq tutanlar heç olmaz bezar.
Diclə Fıratla tarixlər yazar
Gözümnən şirin Diclənin suyu.

ÇOX QANADLI XOYRAT

Çək yerində;
Qılıncıv çək yerində
Hər gələn məkan tuttu
Kərkükün pək yerində.
Gögərdi sarı tikan
Çayır çiçək yerində.
Qərə kətan dövr aldı
Hərir² ipək yerində.

¹ bələm – qayıq

² hərir – ipək

Qula macal verdilər
Oturdu bæg yerində
Aslan dərbədər oldu
Qaldı köpək yerində.

İKİ MANİ DÖRTLÜGÜ

Ələ aldım çögəni¹
Duydum məni sögəni
Qırılsın incə beli
Namərdə baş əgəni.

Qoyuna bax qoyuna
Enər suyun boyuna
Qaxın hazır olağın
Gedəgin yar toyuna.

¹ çögən – çovqan oyununda istifadə edilən dəyənək, ağac.

SƏNAN QƏSSAB
(1942-?)

Sənən Qəssab 1942-ci ildə Ərbildə Qala Təkkə məhəlləsində doğulmuşdur. İlk, orta və lisə təhsilini Ərbildə alaraq Bağdadda Hüquq fakültəsinə girmiş və oranı 1968-ci ildə bitirmişdir. Ərbilə qayıdaraq avukatlıqla (vəkilliklə) məşğul olmuşdur. İşini yaxşı bilən Sənən Türkmanlar arasında güclü bir şəxsiyyət, sevilən bir insan olmuşdur.

1972-ci ildə Bağdad Tibb fakültəsinə bitirən bir xanım-la evlənmişdir. Bir qızı vardır. O da Universitet təhsillidir. Bağdadda İdarəetmə və İqtisad fakültəsinə bitirmişdir.

Sənən 31.12.1974-cü ildə Bağdaddakı Türkman Qardaşlıq Ocağının Ərbildə açılan şöbəsinə müdir seçilmiş və 1996-cı ilə qədər bu şərəfli işi ləyaqətlə yerinə yetirmişdir.

20.11.2000 tarixdə Qurultayda Türkman Cəbhəsinin sədri seçilmişdi. Üç il Cəbhəyə rəhbərlik etmişdir.

Sənən hələ orta məktəbdə oxuyarkən kiçik həcmli şeirlər yazardı. Şairin Ərbildə 1997, 1999, 2001 və 2002-ci illərdə kitabları çıxmışdır.

Poeziyasından örnəklər:

DURUM

Gəzip dolaşdım Ərbildə bugün
Gördüm yürəklər taşırı¹ düğün
Yaban² yerləşmiş, yerlisi sürgün
Yetər bu qəflət, oyanın qalxın.
Çarəsiz millət halına baxın.

¹ taşırı – daşıyır

² yaban – əcnəbi

Çoxlar doğruyu görüp korlaştı,
Milli davulu duyup karlaştı.
Çakal postuna girip¹ kirləştı
Yetər bu qəflət, oyanın qalxın.
Çarəsiz millət halına baxın.

Tək çözümlü yolu bulup dayanmaq
Qəfləti salıp qalxıp, oyanmaq.
İcəp istərsə² qana boyanmaq
Yetər bu qəflət, oyanın qalxın.
Çarəsiz millət halına baxın.

Tanılmış yurdun aslan yuvası
Suyu, toprağı dərtlər davası
Dili, diləyi Türkman havası
Yetər bu qəflət, oyanın qalxın.
Çarəsiz millət halına baxın.

Layiqdir bizə uyqar³ yaşamaq
Pislik olanı basıp aşamaq
Xain kimsəyi atıp, boşamaq
Yetər bu qəflət, oyanın qalxın.
Çarəsiz millət halına baxın.

¹ çakal postuna girip – çaqqal dərisi geyib

² icəp istərsə – gərək bilsə

³ uyqar – ağır, çətin

GÖRÜŞ

Bilin sizə yar dedim
Dəm günlərdə ər dedim.
Göruncə toplanırsız
Dərdə dərman var dedim.
Sağa-sola bax dedim.
Rəqib yurdun almadan
Ox gözüne tax dedim.
Durmadan çalış dedim.
Dayanma alış dedim
Düşmana meydan oxu
Dostlara barış dedim.
Can deyənə can dedim
Qan deyənə qan dedim.
Yad söndürən çırağa
Fitul olup yan dedim.

AĞANIN SƏSİ

Kimi paraya dalıp,
Kimi qoltuq quludur.
Kimi cəsarəti yox.
Qəlbi qorxu doludur.
Böylə yürəksizlərin
Qul olmaq tək yoludur.
Dostunu sırttan¹ vuran
Yaşarkən də ölüdür.

¹ sırt - arxa, dal

Göruncə bu halları
Dayanamaz oldum bən.
Sanki yıllar boyunca
Boşuna vermişiz can
Səsləndim soydaşlara
Sakın bozulmasın¹ qan
Yetər bu qədər qəflət
Kötüləri² atın yan
Bağırdım yüksək səslə
Nərdə qaldı yigit, ər
Yadlasın ettiklərim.
Söyləsin birər-birər
Unutmasın sözünü
Əhdə bağlıysa əyər.
Yoxsa susup deməsin
Birimiz binə dəyər
Satarsa kəndin yurddaş
Ölkənin qalır nəsi?
Silinir kultürümüz
Türkmanlar tutar yası.
Qurtuluş tək çarədir
Qəhrəmanlıq davası.
Tanımak istərsəniz:
Bu səs ağanın səsi.

¹ bozulmasın - pozulmasın

² kötülər – yaramazlar, pis adamlar

ÇAĞRI

Endim millət bağçasına
Bülbül susmuş, məluldur gül.
Aradım aldanmayan dost
Yazık çoxlar olmuştur kül.

Sırttan¹ vurur ağabəyi
Yabancıya olanlar qul.
Səcdə edip əl öpərlər
Almaq üçün on, on beş pul²

Tərsinə dönmüş çox şeylər
O nədənlə gönül yasta
Var üçünə hər insanın
Aldanma yazdakı posta.³

Qanma parlak sözlərinə
Oxursa da qəzəl, bəstə.
Çox gönüllər kinlə dolu
Anla özün asta-asta.

¹ sırt – arxa

² pul – qəpik-quruş

³ posta – dəri

Çək qılıcı, var¹ meydana
Qoyma düşman zəfər alsın.
Sarmaşsın millətsevənlər
Həm bəkçi,² həm bağban olsun.

Qorusun soyun soydaşın
Özgür³ olsun, özgür qalsın.
Bozulsun kötü planlar
Xainlər silahın salsın.

¹ varmaq – girmək, getmək

² bəkçi – gecə qarovulçusu, keşikçi, gözətçi

³ özgür – azad, müstəqil, sərbəst

FƏRHAN COŞGÜN
(1943-1998)

Əslən Ərbillidir. Ailəsi bir arada Kərkükə gəlmiş və Fərhan 1943-cü ildə burada anadan olmuşdur. İlk və orta təhsili Kərkükdə almış, ailə vəziyyətinin ağırlığından lisədə oxuya bilməmişdir. Lakin fitri istedadı və qabiliyyəti sayəsində gözəl şeirlər yaza bilmişdir. Şeirlərinin bir qismini "Qardaşlıq" dərgisində və qəzetlərdə çap etdirmişdir.

İraq Türkman Cəbhəsinin fəal üzvlərindəndir.

Ərbildə açılan Türkmanlı Radiosunun müdiri olmuşdur. Bu radiodan davamlı olaraq gündəlik "Mərhəbə, dostum" proqramı ilə şöhrət qazanmışdır.

Gündəlik ağır iş bədənini üzmüş, 23.05.1998 tarixində ürək xəstəliyindən vəfat etmiş, Ərbildə İmam Məhəmməd qəbiristanlığında basdırılmışdır.

Fərhan Coşgünün sözləridir:

"Soyun türk, dilin Türkman, bu dilə xizmət gərək".

İraq Milli Türkman Cəbhəsi şairin ölümündən sonra 2002-ci ildə şeirlərini toplayaraq ərəb və latın qrafikası ilə Ərbildə çap etmişdir.

Şeirlərindən örnəklər:

SAQİ

Doldur ver içim, olayım sərxoş
Aldırma dostum, sən də biraz coş.
Fanidir, həm də boştur dünya, boş
Nə bülbül, nə də gül dalda¹ qalır.

Doldur ver içim, bağrımda köz var.
Sənə anladacak bəndə çox söz var.
Bəkləyən yürək, gözləyən göz var
Ümit ısrarda, göz yolda qalır.

Doldur ver içim, dodağım yansın.
Sevən yürəgim dərdə dayansın
Zalim ellərdə vicdan oyansın
Sevgi yürəktə, söz dildə qalır.

Doldur ver içim, bən də məst olum
Acıyı yenəm, dərdə üst olum.
Rəqibə düşman, dostu dost olum
Qar, yağmur bitər, su göldə qalar.

¹ dal – budaq

APARSIN

İçli-içli çal sazı, dərđini tel aparsın
Ördəkləri gölə yığ, qarğanı sel aparsın.
Millətini paraya, mənfəətə satanın
Evinə atəş düşsün, külünü yel aparsın
Qədərinə tərک etmə bihudə qumruları
Dal göstər yuva yapsın, xərmandan cıl¹ aparsın
Haqsızlığa susanın dili-damağ yansın
Hakkı görməyən gözün nurunu mil aparsın.
Millətə qıyanların qıran² düşsün evinə
Bir yanın Diclə, Fırat, bir yanın Nil aparsın.
Yurdumun torpağına göz tikən zalımların
Cigəri xırçıldasın,³ evinə kül aparsın.
Kəsilsin əl-ayağı, bülbül ötsün bağlarda
Düşmana xar⁴ verən əl, Türkmana gül aparsın.

AYRILIQ SEVGİSİ

Gün bayram, mövsüm ilkbahar,
İçimdə çökdü bütün əndişələr, özləmlər.
Yenidən bana ruh verdi
Gülhanədə çalışan dəyərli həkimlər
Axşamüstü yürürkən
Düşünürdüm nasıl ödəyəcəyəm
Şu ödənməyən böyük borcumu?

¹ cıl – kövşən, başaq

² qıran – taun

³ xırçıldasın – bağı yansın, ciyəri yansın

⁴ xar – tikan

Bən yenidən millətimə qavuşdum
Və mücadiləmi sürdürəcəyəm Türkçülük yolunda.
Duruverdim¹ pəncərənin önündə:
Bir seyrettim Ankara dağlarının yalçın daşlarını
Baş qaldırdım sonsuz göylərə,
Parçalanmış, dağılmış bulutlara,
Yuvalanmış, dimdik durmuş qartallara.
Baxırdım iyicə:
Ah nə gözəl bir Türkiyə! Nə gözəl bir dünya!
Yalnız sən yoxsan yanımda!
Nərdəsən, nərdəsən əcəba?
Ey baharın gözəl laləsi,
Qırların,² eşsiz³ papatyası,⁴
Dağlanmış, parçalanmış qəlbimin bir tanəsi!

¹ duruvermək – durmaq, dayanmaq

² qırlar – tarlalar

³ eşsiz – tayı-bərabəri olmayan

⁴ papatyə – çobanyastığı, ağkirpik, mollabaşı

FUAD ŞEYX MUSTAFA
(1944-2000)

Ərbilin əsil və soylu bir Türkman ailəsindən olub 16.10.1944-cü il tarixdə doğulub. Fuad Şeyx Mustafa ibtidai və orta məktəbi burada bitirərək lisenin son sinfini yarımçıq qoyub atasının təkkəsinə çəkilməmişdir. Vaxtını təkkədə elm və ədəbiyyatla keçirmişdir. Talesiz şair ruhi xəstəliyə tutulmuş, lakin şeir yazmağa davam etmişdir. 6.05.2000 tarixində vəfat etmişdir.

Təməl düşüncə və inancına bağlı olan şairin şeirlərində milliyyətçilik və yurdsevərlik duyğusu hakimdir.

Ölürsəm görmədən məmləkətimi əski halda,
Yazılsın məzar daşında vətən xəstə, millət xəstə

Bu misraları deyən şairin illər öncə yaşadığı və ürəkdən sevdiyi yurdunu əski sevimli haliylə görmək arzu və istəyindən doğmuşdur.

Şair milli ruhlu bu misraları Namik Kamalın:

Ölürsəm görmədən millətə ümid etdiyim feyzi,¹

Yazılsın səngi qəbrimdə² vətən məhzun,³ bən məhzun.

misralarının təsiri altında yazmışdır.

Poeziyasından örnəklər:

¹ feyz (ə.) – nemət, bərəkət, xeyir, uğur

² səngi qəbr (f.) – məzar daşı

³ məhzun (ə.) – qəmli, kədərli

AH ÜZRƏ AH

Ah sevgilim, nazənim, canım, sərv-i-rəvanım.
Ah qönçə gülüm, gülü gülzarım, mahi təbanım.
Çox namələr yazdım, göndərdim, tez gəl dedim.
Bir cavab almadım, ah nirdəsən şahı xubanım.
Ahü fəryadımdan çalxalanır ərşü fələk daim.
Heç sənə təsir edəməz, cana ahü fəğanım.
Geçti yıllar dönmədin, usandım intizarından
Piri Kənan gibi qapandı dideyi-giryanım.¹
Sehri-eşqinlə bəni dağlara saldın Qeys gibi.
Kərəm gibi yandım, ərşə çıxtı qat-qat dumanım.
Səndən uzak dərd ilə pürxundur² aşüftə gönül
Bir yerdə qərar edəməz sənsiz dili-nalanım³
Bilməz idim çahı⁴-eşqə düşənlər qurtulamaz.
Səndən ümit kəstim daha ey məsti-xuramanım.
Dərlək,⁵ kim aşiq olan canana tərək edər canın
Onunçün Fuad, bən də tərək edim canana canım

¹ dideyi-giryan (f.) – ağlar göz

² pürxun (f.) – yaralı, kədərli

³ dili-nalan (f.) – nalə çəkən ürək

⁴ çah (f.) – guya

⁵ dərlək – qıyası

QƏZƏL

Cəbrə səbr eyləyənin hər bir işi asan olur
Əvvəli qəmnak olup da sonrasını şadan olur.

Zalimin qalası dağlar qədər yücə olsa da,
Əmin ol yıxılır bir gün, aqibət viran olur.

Səhər vaxtı bülbül gül ümidiylə girər bağa
Gözünü uyxu tutar kam almadan nalan olur.

Bu dəhrü-dövrünün hikmətin heç kimsə anlamaz
Çox məmur xarab olur, çox xaraba ümran olur.

Çox olur ki kiçik bir dərddə Loğman dəva bulmaz
Bəzən muzmin¹ bir dərddə heç bir otlak dərman olur.

Məğrur olma heç tacu-tahtu-malu-mənsəbinə
İnsan dünyaya uryan gəlir, bir də uryan gedər.

Yücə Tanrı qulundan, ya mülkündən qafil degil
Bax, Yusuf qul gibi satılır, sonra bakan olur.

Səbir ol, Fuad, kəsmə ümid dərgahi-Xudadan
Bu dilü-məhzunun² əlbəttə bir gün xəndan olur.

¹ muzmin (ə.) – çox incidən, rahatlıq verməyən

² məhzun (ə.) – qəmli, kədərli

MANİ DÖRTLÜKLƏRİNDƏN

Ərbilliyəm dədə, mən,
Yurdu verməm yada mən
Mərtlərin baş tacıyam
Baş əgməm namərdə mən.

Ərbil bizim elimiz,
Türkmancağı dilimiz.
Əgər millət birləşsə
Yerə gəlməz belimiz.

ƏRBİL QALASI

(ixtisarla verilir)

Ey qocaman yücə qala, ey bürci-müəlla,
Ey məşalei tarix, sən ey bivei bakir.¹
Vəsfın tamam yazmaz hame qullansa² bin şair
Sən ey Kəbei üşşaq,³ sən ey məbədi yekta⁴

Tağı Kəsra baş əyər guşei eyvanına
Ki sənın hər avuç toprağın bir Süleymandır.
Bir Xosrovdur, bir Daradır, bir Nuşirəvandır.
Bütün dünya tarixi ki, həp şahittir şanına.

¹ bakir – saf, təmiz, ləkəsiz

² hame qullanmaq – qələm çalmaq, yazmaq

³ üşşaq (ə.) – aşıqlərin cəmi

⁴ yekta (f.) – misilsiz, tayı-bərabəri olmayan

Sümərlər, Asurlar həp toprağında nihandır
Akadların Kildanilərin asarı¹ var.
Sənin sayəndə bəs onların etibarı var.
Sasanilər, Mitalər həp içində pinhandır.

Əməvilər, Abbasilər, Osmanlılar hür südükdən içtilər.
Şimdi onlar hardadırlar, fakat sən onlara
Haqiqəttə hökm edən sənsən, sənindir fərman
Tatarlar, Moğollar, Səfəvilər həp geçtilər.

Yaqub Ağalar, Səlman Ağalar, Qaribilər,
Səndən ilham alıp sahibi divan oldular.
Tarixə nam verip ərbabı irfan oldular
Yaşar dünya durduqça Məstilər, Harabilər.

Uğrunda uzaklaşdırıldı hac Rəşid Ağa
İngilizlərə vermədi səni o ər oğlu ər.
Fəxr etməliyiz əlbət onunla həsrə qədər
Cümlə cihan görməmiş böylə rəşid² ağa.

Sarayın yıkık gördüm həsrətlə qan ağladım.
Məbədlər, kaşanələr³ həp birdən viran olmuş.
Yazıklar ki o süslü bağların xəzan olmuş
Gizli ah edip cigərimi dağladım.

¹ tarixi abidələr

² rəşid (ə.) – igid, qorxmaz

³ kaşanə (f.) – saray, imarət

Ey ulu qalam, artık geçti bizim zamanımız.
Bihudə yorma kəndin, geri dönməz keçən gün.
Xam xəyal etmə, məhaldır¹ məğriptən çıxmaz gün
Son peşmanlık əl verməz, getti əldən evtanımız.

Xatirimdən dur olmazsan yüz yıl uzak düşsəm
Daşına, toprağına səcdə edip taparam.
Həsərinlə dəmbədəm bir mum gibi yanaram
Səni yada verməm atəşlə yansam, tutuşsam.

Sənsən Fuadın yeganə müqəddəs məbədi.
Bir avuç toprağıni bütün dünyaya verməm.
O dar buruğun bütün Avrupaya verməm
İçimdə yaşar eşqin ruhum gibi əbədi.

¹ məhal (ə.) – qeyri-mümkün

ƏHMƏD OTRAQÇIOĞLU
(1945-1996)

Əhməd Otraqçioğlu 1945-ci ildə Kərkükün Qala-Meydan məhəlləsində kiçik ticarətlə keçinən Otraqçı Həmidin ailəsində doğulmuşdur. İbtidai və orta məktəbi bitirdikdən sonra Sənaye Lisesinə girmiş və buradan məzun olandan sonra Kərkük Telefon İdarəsinə təyinat almışdır. Təmiz xarakteri və üstün qabiliyyəti sayəsində çalışdığı idarədən irəliləyərək, həssas bir vəzifə olan İdarə Müdirliyinə qədər yüksəlmişdir. Xəstəlik və yorğunluq səbəbi ilə 1995-ci ildə öz istəyi ilə təqaüdə çıxmış, 11 mart 1996-cı ildə infarkt keçirərək dünyasını dəyişmişdir. Günümüzdə Şəhidlər Türbəliyi adlanan Əli Paşa Məzarlığında torpağa tapşırılmışdır.

Əhməd Otraqçı yurdsevər bir insan və şair idi. Heca vəznində yazırdı.

Çap olunan kitabları "Səs sənətkarlarımız kılavuzu" (Kərkük, 1964), "Zəki Mürəndən şərqi və türkülər" (Kərkük, 1968).

Əziz oxucu, əlinizdəki bu kitabın tərtibçisi 1962-1966 və 1972-1975-ci illər arası İraqda işləyərkən dəfələrlə Əhməd Otraqçioğlu, Əbdülvahid, Molla Nurəddin (hər iki gözdən şikəst idi), Məhəmməd İzzət Xəttat və Mövlud Taha Qayaçı ilə Kərkükdə görüşmüşdür. Onlar dost və millətsevər idilər. Bu onları birləşdirirdi. Əhməd Otraqçioğlu hamının sevimlisi idi. Şeirləri də özü kimi səmimiyyətdən xəbər verirdi. Bədahətən şeir deməyi vardı.

1966-cı ilin aprel ayının 1-də Kərkükdə “Qızıl Arslan” mehmanxanasında məşhur müğənni Əbdülvahid Küzəçioğlu, Mövlud Taha Qayaçı, Əhməd Otrəqçioğlu və başqaları söhbət edirdik. Səməd Vurğunun “Seçilmiş əsərlər”ini Əhməd Otrəqçioğluna bağışladım. Əhməd Otrəqçioğlu şairin “Seçilmiş əsərləri”ndəki ağsaçlı, yorğun-yorğun baxan şəklinin təsiri altında bədahətən dedi:

Bu sular durğun-durğun,
Mən səni gördüm yorğun.
Kərkükdən salam olsun
Tək şair Səməd Vurğun.

Sonra isə Küzəçioğlunun Səməd Vurğunun “Güləgülə” şeirinə bəstələdiyi mahnını xorla oxudular (Bax: “Azərbaycan gəncləri” qəzeti, 20.05.1966, “Altı il Dəclə-Fərat sahillərində”. Bakı, 1985, s.74-75, “Ədəbiyyat qəzeti”, 18.09.2009; Qəzənfər Paşayev. “Seçilmiş əsərləri”, III cild, Bakı, 2012, s.314-318).

Kaş o günlər olaydı. Şair Rəfik Zəka nə gözəl deyib:
Keçən günlərimi qaytaraydılar,
Gələn günlərimi qurban verərdim.
İndi hər üç dostum haq dünyadadır.
Əhməd Otrəqçioğlu boy-buxunlu, yaraşlıq bir insan idi.

Poeziyasından örnəklər:

BÜLBÜLÜM

Ustadım Mehmet İzzət Hattata
Qürbətə gönül yanar, ağlarmış
Ayrılık dərdi yürək dağlarmış
Qara dumanlar gözü bağlarmış
Bən də sən gibi məhzun, bülbülüm.

Əlin bağlı isə bənim də dilim
Sevda acıtır çox gördüm zulüm.
Bir gün öncədən açılsa gülüm
O gün elimdə dügün, bülbülüm.

Deməm halına ağla, ya gülmə
Qönçə gül için dayan, dur zulmə
Həyat böylədir, sən heç üzülmə
Xoş günümüzdür bu gün, bülbülüm.

Bir gün gəlir ki, qalmaz bu qəfəs
Onda çəkərsən uzun bir nəfəs
Hürriyyət adı çox yücə bir səs
Qurtuluş günü, o gün, bülbülüm.

SON AYRILIQ

Bir ələm şərqiylə ayrılık istəmədən
Gözdə qanlı yaşlarla, gönüldə üzüntüylə
Varmadan bir sonuca masalımız bitmədən
Ayrılık məndilini¹ salladık bilə-bilə.

Sanma şu gönlüm artık başkasını sevəcək
Çün sənə inanmışdır atəşinə yanmışdır
Unutursa da sanma həp əbədi siləcək
Çün yıllarca ızdırıp hər dərdə dayanmışdır.

Keşkə tanımasaydım əzəl gündən bən səni
Keşkə kor olmuş gözüm sənə taxınmasaydı.
Heç görmək istəməzdim artık bu yaman anı
Keşkə ümit çıraqım əzəldən yanmasaydı.

Saxla vida məndilini ayrılık vakti çatdı
Sil gözündən yaşları, unut bəni, sevgilim.
Sanma ki öksüz² gönlüm səni bilərək attı
Bil ki gönlümüzdəki köz sönməyəcək, gülüm!

¹ məndil –əl dəsmalı

² öksüz – yetim

DÜN GECƏ

Efkarsızdım,¹ hecəylə² gözəl keçti dün gecə
Sevgilimlə xəyalda bir kaç saat yaşadım.
Gönül eşq şərabını zövqlə içti dün gecə:
İztirab, qəmdən uzaq bir dəm rahat yaşadım.

Unuttum ki, hər şeyi: Həyatı, qəmi desəm,
İnanınız fikrimdən heç ayrılıq geçmədi.
Cinayətmi bilməm ki, nəşə sevinci sevsəm!
Yıllardır bu şərabı gönül zövqlə içmədi.

Bən ki, sənsiz sərxoşam, gözlərim kor.. Görməyir!
Həyatta əsarətlə yaşamaq çox zor imiş!
Bənə derlər:³ Səni yar nədəndir heç sormayır!
Bu dərt içimi yaxar, bu atəş çox kor imiş!

Təhəmmülüm⁴ qalmadı, sən də bir insafa gəl;
Qədəhimdə bir damla şərabım da qalmadı.
Uzaqlardan da olsun bən öksüzün səsin al
Yıllardır bəkləyirəm, şadlıq zili çalmadı!

¹ efkarsız – qəmsiz

² hecəylə – şeirlə

³ derlər – deyirlər

⁴ təhəmmül – dözümlü

BİLMƏYƏ GƏLDİM

Sevgilim, ay yüzün görməyə gəldim.
Yüzümü saçına sürməyə gəldim.
Dağınık saçların örməyə gəldim
Hüzurunda bir an durmaya gəldim.

Sevginlə zamandır yorğunam, yorğun.
Naz eylə, nazına vurğunam, vurğun.
Çox ağır imiş sənin bu sorğun
Soruna cavap verməyə gəldim.

Sevda şərabını içən gündən bən
Qulaqlarımda çınlar¹ bu nəğmə
Badəyi əlinlə sevgilim, sun sən
Sərxoşam, yenə içməyə gəldim.

Ümidim, varım, sevgili yarım
Əsən yellərlə sevgi yollarım
Gözlərindədir gizli əsrarım
Bütün sırlarını bilməyə gəldim.

¹ çınlar – cingildəmək (qulağı cingilmədəm)

BİZ TÜRKMANIZ

Biz Türkmanız Türkmanız
Şanlıyız qəhrəmanız
Gönlü təmiz insanız
Biz Türkmanız Türkmanız.

Tariximiz şən dolu
Gönlümüz iman dolu.
Yolumuz mərtlik yolu
Biz Türkmanız Türkmanız

Şən şərəf tanıy bizi
Qəhr etmişiz düşmanı
Biziz İrak Türkmanı
Biz Türkmanız Türkmanız

Bütün dünyalar bili
Çox sevəriz bu ili
Tərk etməyiz bu dili
Biz Türkmanız Türkmanız

And etmişiz Qurana
And etmişiz Türkmana
Qurbanız bu vətənə
Biz Türkmanız Türkmanız.

İSMƏT ÖZCAN
(1946-1994)

İsmət Özcan Kifri qəsəbəsində anadan olmuşdur. Özcan ləqəbidir. İbtidai, natamam orta və lise (tam orta) təhsilini bitirdikdən sonra ali təhsil almaq üçün Türkiyəyə getmiş, lakin iki ildən sonra İraqa qayıdaraq Ticarət Nazirliyində məmur olaraq çalışmışdır. Ərbildə təqaüdə çıxmışdır. Həyatını Ərbil, Kərkük, Tuzxurmatu və Bağdada get-gəllə keçirmişdir. Bir yerdə qərar tutmamışdır. Ömrünün sonunu Tuzxurmatuda un ticarəti ilə keçirmişdir. O kübar bir kişi idi. Dörd cocuq babası idi. İçki bəlasına tutqun olduğu söylənsə də, nə şeirlərində, nə də gündəlik davranışında anormal bir durumuna təsadüf etmədik.

İsmət Özcan 16 iyun 1994-cü ildə xərçəng xəstəliyindən vəfat etmişdir.

Sərbəst şeirə üstünlük verən İsmət Özcan ilk olaraq Bağdadda çıxan “Qardaşlıq” dərgisində çap olunmuşdur. Hekayələr də yazırdı. Hekayələri gərəyindən fazla uzun və geniş yapıda olduğundan insana bezginlik və bitkinlik (cansızlıq) gətirir. Şeirlərinə gəldikdə isə deyə bilərik ki, az yazdı, öz yazdı (yaxşı).

Tək-tük heca vəznində yazsa da, əsasən vəznəsiz, qa-fiyəsiz sərbəst sətirli qərb şeirini mənimsəmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

SƏN VƏ ŞEİR

Sən və şeir
Şeir və sən.
Ən böyük tutkum
Qədäh və siqara
Onlar da kiçik dostum.
Səni anladığca
Şeir yazıram
Qədəhlə öpüşür
Dumanla yanırım.

VƏHŞİ BİR ŞƏRQİ

Qan damlası
Nar dənəsi.
Çağın yeni bəstəsi
Məqam:
Vəhşigah
Çalanlar:
Yam-yam orkestrası.

BOŞLUQ

Hangi rüzgar
Götürəcək
Paslı soluğumu.
Hangi diyar
Ört bas edər.
Bənim sərxoşluğumu

Bir yürək daşıyiram.
Cevizdən küçük
Kim dolduracak boşluğunu?

PAPATYAM

Papatya... Papatya¹
Yüz yerindən vurulmuş
Sonra gülən papatya.
Bən də billəm
Uğurlu bir rüzgardır
Ömrün ilkbaharı
Eşq dağından əsər ya
Yürəğində şərqilər var.
Dəniz yıldızları qədər.
Qanadında
Yedi² rəngtən örülmüş,³
Sıcak və geniş bir mərhəbə
Dünyayı oxşar gibi
Süt mavisi gözlərində
Pul-pul gümüşsü yağmurlar
Gecənin kömürləşən bağına
Boncuk-boncuk⁴ düşər ya
Papatya... Papatya
Qəlbi bin bir gözlə yıxanmış
Yenə sevən papatya

¹ papatya – çobanyastığı

² yedi – yeddi

³ örtülmüş – hörülmüş, örülmüş (ləhcədə)

⁴ boncuk-boncuk – muncuq-muncuq

Bən də billəm
Şəfqətin niqabı düşərkən
Çalxalanır yerin döl yatağı.
Yaşam qoxar yaylalar.
Nasıl ki
Ulu bir kişnəmə
Alırsa yabani qısağı.
Öləsiyə¹ şahlanır.
Qocaman dalların şəhvəti
Ya şəhrimin qürur dolu quşları!
Nə də gözəl götürürlər
Özgürlüğün² pəmbə tülünü
Götürürkən
Necə xoyrat yazarlar
Kır³ çiçəkləri üstünə
Papatyam
Bənim də bir xoyratım var
Öz üstümə yazmışam:
Xara baxar;
Gül solsa, xara baxar.
Məni bir namərt vurup
Al qanım xarap axar.
Ey dəryalar qədər dərin
Sürməsi ıslak.
Badam gözlüm.
Bən də billəm
Dodağındakı həsrətlik türküsinü

¹ öləsiyə – həddən artıq, ölənə qədər

² özgürlük – müstəqillik

³ kır – çöl, əkin sahələri

Nə sən söylə,
Nə bən anlatayım.
İçim oldu allak-bullak.

PAPATYALAR AÇIR

Papatyalar açarkən göbəgində kırların
Fıfır dönər və başları binlər degil birlərin
Kusmuk¹ dolar əlləri, yüzləri həp duyarda
Tökülür dillərindən kəkələmələr ard-arda.

Sağır² bir qaranlıqta çan çaldırır pirləri
Muhabbəttən dəm vurur, qəlpətən çıxmaz kinləri
Səhər vakti qılları³ ilk işığı görüncə
Çığlık atar boyuna, çözlür tüm⁴ sirləri.

Şeir desən bulaşar, kağıza muska⁵ yazar
Qazma kürək dururkən ignəylə quyu qazar.

Bunlar yetməz, üstəlik kirali⁶ bir səs arar
Şəfək gəlir deyə tozu dumana qatar.

¹ kusmuk – qusuntu, qusmaq

² sağır – kar

³ qıl – tük

⁴ tüm – bütün, tamamilə, hamı

⁵ muska – dua, tilsim

⁶ kirali – kirayəyə

Bir üzüm çəkirdəgi qədəriycə qursağı¹
Qətrən damlar qələmi, nə solu var, nə sağı.
Çəlmə² atar savaşar öz belinə pasağı
Üfləsən yüzükoyun düşüverir ən sağı.

Bu bağın boşluğunda bütün gün, bütün gecə
Sırt³ üstə düşən böcək vızıldar əzgi⁴ deyə
İgrənir uğultudan qundakta çocuk belə
Ahənlər örsələnin⁵ çilə bülbülüm, çilə⁶

Gündə bir uzman çıxar, dili pəltək, fikri boş
Ögrətir sənə nasıl qırxtan sonra azmayı⁷
Meydanda zıplaması⁸ öylə gözəl, öylə xoş
Toz edər burax desən çocuk gibi yazmayı.

Hecə bilməz deyirlər, bilməyən şair olmaz
Qafaları deliktir, dənizə salsan dolmaz
Füzuli der, Ruhi der həp yerində sayıqlar
Pərakəndə şair arayıp Pazar bulmaz.

¹ qursağı – yaltaqlanmaq

² çəlmə – badalaq

³ sırt – bel, arxa

⁴ əzgi – melodiya, nəğmə

⁵ örsələnmək – tükənmək

⁶ çilə – əziyyət çək, döz

⁷ azmaq – həvəsə gəlmək, qızışmaq, həyəcanlandırmaq

⁸ zıplanmaq – atlanmaq, atılıb-düşmək

Gül, bülbül, bağ-bağçadan, ox, kaman hilal qaşdan
Sərmayəsi oluşan çıxarmaz suyu daşdan
Ahın bini bir filis,¹ kitablar doldu başdan.

Şeirə qəlib quramam, duyğular içtən doğar,
Sözü çəmbərə² almam, daralsa özün boğar.
Qaynaqları qurumuş ırmaklara dalamam
Simgədən³ bilən anlar papatyada nələr var.

MÜHƏNDİS ÇƏTİN SEVİMLİNİN ARDINDAN

Bir quş göçür
Şəhrimin yanıklı bağından.
Adressiz uzaklara doğru...
Üzüntülər,
İplik-iplik düşür
Axsamın lacivərdli⁴ üzünə
Yaslı şərqilər tutur
Dərmansız çiçəklərin qanayan dilləri..
Sormayın..
Köşəsində susan
Öksüz⁵ kamanın bozulan tellərində
Ruhuma söyləyin!
Hani onu oxşayan
O sevincli

¹ filis – qəpik

² çəmbər – çevrə

³ simgə – simvol

⁴ lacivərd – mavi rəng, lacivərdi, açıq sürməyi

⁵ öksüz – yetim

Dost parmaklar?..
Yağmurlar..
Dinmir içimdəki alovlar.
Dün gecə
Bir yıldız söndü.
Samanyolunda
Ağlamalıdır mehtaplı gecələr.
Bir Çetin¹ devrildi
Üfünün aynasında
Dağ gibi bir Çetin
İlğım oldu.
Silindi ən gözəl rənglər.
Utanmalıdır qaranlıklar!.
Bilməm şu insafsız,
Çirkin qədər!!
Daha kaç yol açacaq!
Yürəgimdəki yaradan?..
Ey şəhrimin ağaclarını
Yasa saran
Gönül quşu.
Anılarımda əski bir
Plağın var Saba məqamından
“Bu aşiqin iztirabı
Bilməm nə zaman bitər?
Dahamı çəkəcəyəm,
Yetər Allahım, yetər”
Yetər ki sən nurda yat
Bizə qalsın ələmlər.

¹ şair Çetin Sevimli

BURHAN YARALI

(1947-)

Burhan Yaralı 1947-ci ildə Ərbil Qalasının Təkkə məhəlləsində Cabbar Salih adlı Ərbilli Türkman kişinin oğludur. İlk və orta okulu Ərbildə, Liseni Mosulda bitirmişdir. Bağdadda Ziraət (kənd təsərrüfatı) İnstitutuna girmiş, 1972-ci ildə institutu bitirib, müdərris təyinatı ilə Ərbilə dönmüş, sonralar Ərbildə Lise müdiri vəzifəsini tutmuşdur. 1968 və 1974-cü illərdə milli duyğu səbəbilə iki dəfə tutulmuşdu.

Evlidir. Dörd övlad atasıdır.

Şairin “Yaşam Pınarı” (1986) və “Qürbət ellərdə qaranlıq gecələr” (2003) adlı iki şeir kitabı vardır.

Burhan Yaralının ərəbcə “Ərbil Qalası keçmişdə və indi” (2004) adlı orijinal araşdırması vardır. İki yüz səhifədən ibarət dəyərli əsərdə Ərbil şəhərinin tarixi, folkloru və Türkmanların ictimai həyatı geniş şəkildə tədqiq edilmişdir.

Burhan Yaralı əsərlərini sadə xalq dilində yazır. Şairin ədəbi çalışma və tarixi araşdırmaları poeziyasını üstələmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

BİRAZ DÜŞÜN

Əlin vermə hər insanın əlinə
Aldanma sən iki günün dalına.
Yoxsul olan gərək bilsin halı nə
İşlə, çalış, düşün bugün yarını.

Sən aldanma hər insanın sözünə
Bir aldanan, bin vuruptu dizinə.
Fəğan edər, şiş batırı¹ gözüne
Peşman olur düşünməyən yarını.²

İnsan olan gərək bulsun yolunu,
Çox çalışsın, polat etsin qolunu.
Gənc ömründə tez bükməsin belini
Çalışmaqla hər kəs yeyər barını.

Olma bülbül, qonasan daldan dala,
İşsiz-karsız qaçasan sağdan-sola.
Düşünməyən başına gəlir bəla
Biraz düşün, etmə bugün yarını.

Olmayasan bənim gibi yaralı,
Məlul-məlul günbəgün rəng saralı.
Bilməm nədən böylə bəxtim qaralı
Düşünmədim ettim bugün yarını.

¹ batırı – batırar

² yarın – sabah

EV DƏRDİ*

Sabah yuxundan qaxım²
Nə istər xatun baxım.
Düşüm bazar yoluna
Zəmbil qoluma taxım.

Xatun əmr etti mənə
Dedi bildirəm sənə
Evdə bir şey qalmıyıb
Qalmışam yana-yana.

Nə piriñç³ var, nə yağ
İçərimdə yüz bin dağ
Ev birdi, bin istiri
Kimsəm yox mənə dayağ.

Tək işləyənəm özüm,
Dinləvin⁴ mənim sözüm
Gecə-gündüz işlirəm

¹ ***Qeyd:** “Ev Dərdi” şeirində Azərbaycan dili və İraq Türkman ləhcəsi ilə Osmanlı türkcəsinin fərqi aydınca görmək olur: “Odur ki, Osmanlı türkcəsinə müqayisəli şəkildə veririk. Qaxım: Kalkam. Zəmbil: Kolu sepet. Mənə: Bana. Sənə: Sana. Qalmıyıb: Kalmamış. dağ: Yara. Dinləvin: Dinleyiniz. Tox yuxu: Doyulmuş uyku. Nəylən: Ne ilə. Həpsi: Hər. Arvad: Karı. Çakaçaktan: Niza etməklə. Ağartma: Beyazlatma.

² qaxım – qalxım

³ piriñç – düyü

⁴ dinləvin – dinləyin

Tox yuxu görməz gözüm.
Bilməm nəylən haxlaşım
Kimsəm yoxtu sarmaşım.
Həpsi arvad əlinnən
Ağartım qara başım.

Arvattan burun¹ düşün
Başarsın bütün işin
Çakaçaktan gün bitməz
Ağartma sən də dişin.

Sən də olma yaralı
Mən oldum bəxt qaralı.
Tapsav² həyat ortağiv³
Bir az olsun paralı.⁴

DÖRTLÜKLƏRİNDƏN DÖRT ÖRNƏK

Dərdim çox oldu, coştu.
Aşiq qafası boştu.
Düşüp sevda dərdinə
Gör, içmədən sərxoştu.

Dağı sən;
Dolanısan dağı sən.

¹ burun – üz-üzə

² tapsav – tapsan

³ ortağiv – arvadın, ortağın

⁴ paralı – pullu

İraq-Türkman pœziya antologiyası

Fələk qolıv¹ qırılısın
Dağa basdıv² dağı sən.

Yaram az;
Dərdim çoxtu, yaram az.
İldən, aydan bir namaz
Onu da şeytan qoymaz.

Dağlar məni;
Daşırı³ dağlar məni
Fələk belə yazıptı
Hər gələn dağlar məni.

¹ qolıv – qolun

² basdıv – basdın

³ daşırı – daşıyır

ƏKRƏM PAMUKÇU
(1947-2005)

Həqiqi adı Əkrəm olan şair yazı və şeirlərinin başında gah Pambuxçuoğlu, gah da Panbuğçuoğlu və nəhayət Pamukçu ləqəbini işlətmişdir.

1947-ci ildə Kərkükdə Qalanın Zindan məhəlləsində anadan olmuşdur. İlk, orta və lisey təhsilini Kərkükdə almışdır. 1968-ci ildə əsgərlik xidmət bədəlini (əvəzini) nəğd pulla ödədikdən sonra ali təhsil almaq üçün Türkiyəyə gedərək Qazi Universitetinə qəbul olunmuşdur. Məzun olduqdan sonra 1990-cı ildə tarix və islami elmlər üzrə doktora yapmışdır. 1994-cü ildə dosent, 2002-ci ildə isə professor elmi ada layiq görülmüşdür. ABŞ, İngiltərə, Kipr və İraqda bir çox konfranslarda fəal iştirak etmişdir. Türkiyədə yaşayırdı. 27.01.2005 tarixində Ankarada şiddətli astmadan vəfat etmişdir.

İki oğlu atası idi. Hər iki oğlu Ankara Universitetindən məzun olublar.

Əkrəm Pamukçu beş kitab basdırmışdır.

Nəsrin Ərbilə həsr elədiyi 96 səhifəlik kitabı ədəbiyyatşünaslıq baxımından maraq doğrurur. Eləcə də Həbib Hürmüzlü ilə birgə yazdığı "İraqda Türkman şairləri" (ərəbcə) əsəri vardır. 2004-cü ilin avqust ayında çap olunan bu kitab elmi və tarixi araşdırmalar baxımından önəmli bir qaynaq sayılır.

Baxmayaraq ki, Əkrəm Pamukçu İlahiyyət üzrə görkəmli alim idi, əruz vəznində az şeir yazıb. Məlumdur ki, "Qardaşlıq" dərgisi Bağdadda 1961-ci ildən çıxmağa

başlayıb. Şair dərğinin çıxmasının beş illiyi münasibətilə şeir yazmışdı. Şeir “Qardaşlıq” dərğisində çap olunub. Bir bəndi təqdim edirik:

Yaşa, dərğimiz, yaşa,
Girdi ömrün beş yaşa.

Hak bizə ihsan etti

Sən yaşa, binlər yaşa.

Sonralar da şair “Qardaşlıq” dərğisində həsrət və ayrılıq acısıyla dolu hüznü şeirlər çap etdirirdi.

Tərtibçidən: Deyə bilərsiniz ki, niyə Kərkükün bu savadlı insanları vətənə qayıdıb xalqına xidmət etmədilər? Cavab sadədir. İraq rejimi o qədər qəddar və amansız idi ki, onlar ölkəyə qayıdan kimi məhv edilərdilər.

Əkrəm Pamukçunun elmi və siyasi fəaliyyəti onun şairliyini üstələmişdi. Bununla belə, onun gözəl şeirləri də çoxdur.

Şairin şeirlərindən örnəklər:

NƏ XƏBƏR

Yıllar oldu bən buraya gələli
Yücə eşqim Kərkükümdən nə xəbər?
Əsirmi yenə də sılamin yeli?
Qoyun-quzu, əkinimdən nə xəbər?

Caddələrdə¹ qavqa, dögüş varmıdır?
Qoç igidlər bir-birinə yarmıdır?

¹ caddələrdə – küçələrdə

Nədən qaldın, yoxsa için darmıdır?
Söylə bənə qəm, kədərdən nə xəbər?

Yürəklərdə yanan atəş dindimi?
Ət, yumurta, süt bazara endimi?
Xalk bu işin iç yüzünü bildimi?
Nolur söylə qıtlıqlardan nə xəbər?

Kağız quşum uçurmu özgürcə?¹
Ya mızrağım nə xoş olur dönüncə!
Qəhr oluram bayram topun² duyunca!
Qaldıysa gər bayramlardan nə xəbər?

Sadiq, Görəm, yurdumun mərt Növrəsi³
Hanı, nerdə Nesrin bacımın⁴ səsi?
Ziyalının nədən qaçmış nəşəsi?
Zalım zülmü məzlumlardan nə xəbər?

Yücə Qələm, Əski Qışlam durmalı
Nə xoş əsər Gürgürbaba dumanı.
Bunlar bənə dədəmin ərmağanı
Bizə nadan deyənlərdən nə xəbər?

¹ özgürcə – müstəqil, azad

² Bayramlarda Kərkük Qalasının Top qapısından yaylım atəşi açılırdı. Şair buna işarə edir.

³ Hər üçü Kərkük şairidir.

⁴ Şairə Nəsrin Ərbil

Musalladan Şaturlunun arası
Qapanırmı On Dört Tammuz yarası?
“Bugün başqa oyunların sırası
Gəldi” deyən canilərdən nə xəbər?

Təzə, Kifri, Altunkörpü Ovası
Tuzxurmatu aslanların yuvası.
Tələfərin pək gözəldir havası
Yarəb, Ərbilimdən nə xəbər?

Salam olsun yurdumun hər yanına
Ağacına, çiçəyinə, dalına.
Can istəsən, can qatayım canına
Nərgiz qoxan gül yurdumdan nə xəbər?

Ağlama, ey sevgilim
Bağçada açan gülüm.
Gözlərinə baxanda
Lal olur, tutmaz dilim.

Mülküm yox bəs gözlərin
Nə dadlıdır sözlərin.
Ay olsa, gün olursa
Mən istəməm özlərin.

Deməm ay, ya gün sənə
Gözlərin yetər mənə.
Gözlərindən yaş axar
Damcısı dənə-dənə.

Qurban ollam bu boya
Əgər məni Hak qoya
Hər ki gözlər arasın
Öpəydim doya-doya.

İtirmişəm mən özüm
Gözündə qaldı gözüm
Allahıma yalvaram
Sənə batmasın sözüm.

HƏSRƏT

Var günlərində yar, dəm günlərində
Bən idim, halını bən idim soran.
Səni sevərək bax sənin uğrunda
Bən idim qəlbimi eşqinlə yoran.

Bilməm kədərimi bu ruhumdan əsən
Yoxsamı zəhərdir o verdigin bənə sən
Anlatılmaz bir dərt içindəyəm
Öylə bir dərt ki bulunmaz dərman.

O qara sevdanla¹ oldum dərbədər
Sarmış ətrafımı bin türlü kədər.
Bitməzmi insafsız acı bu qədər.
Gördünmü bən gibi bağı qan dolan.

¹ Axırı faciə ilə bitən məhəbbət dastanları **qara sevdə** dastanları adlanır. Məs: "Arzu-Qəmbər" və "Əsli-Kərəm" dastanları (- Q.P.)

Yaxtın həyatımı yüzə gülərək
Sevdim məcnun gibi, Leylam deyərək.
Xərc ettim ömrümü səni sevərək
Bən idim qul gibi önündə duran.

Nə yüzlə ettin sən eşqini inkar
Nə yüzlə unuttun ey gönülsüz yar.
Eşqimi görməkçün gəl qəlbimi yar
Həs-rətə qovuşan qaçtır solan.

DİLBƏR

Fikrim dağınıq, zəhirdi balım,
Məhv etmiş məgər kədər iqbalımı.
Ərz edəyim bən sənə bu halım
Ağla bənimçin biçarəm, dilbər.

Bu gənc çağında görməz gözlərim,
Bənzim də qaçık, titrər dizlərim.
Artıq məzara doğru üzlərim
Bu şirin canımdan bizaram, dilbər.
Sənin sevdanda məsudam sandım
Nə yazıq o boş sözlərə qandım.
Yalan eşqinlə yıllarca yandım
Şimdi bin dərdə düçaram, dilbər.

Ey gülüm, hüsnün sənin sabah açığına bənzər
Kirpik ox, qaşların yay, qəlbimin atığına bənzər.

Sabah açan gül gibi gülüm, gül ki, bən də gülüm.
Gül də gülüm, gün doğsun güllər için öt, bülbülüm.
Hüsünün qaranlıq gecəsin aç, bən də bilim
O açılan gül gibi, açılısın bənim dilim.
Gün atar, güllər açar, sən də bir gülümsə gönlüm.
Baharın açan gülü yeni törəyən sevgilim.
Aç bu bağlı qapıyı, qapından bir yol ver mənə
Qəlbin sicin,¹ bən məhzun,² gəl də qəlbim gülsün sənə
Sənin hüznün bənzəyir ah günəşin yatışına
Yaqubun oğlu gibi ah zindanda yatışma.

SON XATİRƏ

Bu sənə yüzdıqlarım son xatirə olacaq.
Ettin əlində bəni nə yazık bir oyuncaq.
Bir də o yalan sözlərə sanma gönül qanacaq
Qalacaq xatirələr, yenə səndə qalacaq.

Bir tükənməz kədərlə həyatım xarab ettin
Məskənim meyxanələr, içkimi şərab ettin
Yıllarca bəklədiyim ümidi sərab ettin
Bilməm bu qərib gönül səndən nə bəkləyəcək.

Baxdıqca səndən arda qalmış xatirələrə
Açılır içimdə yenə bir əski yara
Nəhayət şu eşqimiz gəlmədi bir gün bara
Eşqimiz, xatirəmiz bu toprakta yatacaq.

¹ sicin (ə.) – həbsxana, zindan

² məhzun (ə.) – qəmli-kədərli

SEYFƏDDİN BİRAVÇI (1948-2007)

Türkman Bayat əsirəti boylarından Biravçı kəndindən Hüseyin adlı bir kişinin oğludur. Biravçı ləqəbi buradandır. 1948-ci ildə anadan olmuşdur. Orta təhsilini Kərkükdə almışdır. Yüksək təhsilini Öyrətmənlər İnstitutunda almış və 1966-cı ildə oranı bitirib ibtidai məktəb müəllimi olmuşdur. 1971-1973-cü illər arası Kərkükdə Türk Kültür Mərkəzində ədəbiyyat sahəsini yaxşıca mənimsəmişdir. 1991-ci ildə təqaüdə çıxan şair Kərkükdə qurulan "İşıq qrupu"nun yaradıcılarından biri olub. Ərəbcə-türkcə dərgi buraxırdı. Bu qrup ədəbi bir mədrəsə olmaqdan çox, bir tanıtım mərkəzi idi. Üzvlərinin bir qisminin ədəbi fəaliyyəti heç olmayıb.

Seyfəddin Biravçı 5.07.2007 tarixdə həyata vida etdi. Oğlunun puldəyişmə məntəqəsinə gələn kişilər tərəfindən silahla vurularaq öldürülmüşdü. Atışmada qarşı tərəfdən iki nəfər öldürülmüşdü.

Seyfəddin Biravçılı güləruz bir insan idi. Beş övlad atası idi. Tanınmış şair idi. 1966-cı ildən "Qardaşlıq" dərgisində şeirləri çap olunurdu.

Mənəm-mənəm deyən şairlərdən olmamışdır. Aşağıdakı iki misra buna misaldır:

Bənə şair demə, günahdır, suçdur,
Füzuli diksinər, səndən inciyər.

Seyfəddin Biravçının şeirlərində millət və yurd sevgisi bariz şəkildə özünü göstərir.

Bir millət sevgisi əlimdə degil,
Yürəktə qazılmış, dilimdə degil.

Silahım içimdə, belimdə degil.
Mərd insan yolundan ölsə də dönməz,
Yurt eşqi içində həp yanar, sönməz.
Şair şeirlərində Kərkükü tərənnüm etmiş, Kərkükə bağlılığını inandırıcı şəkildə təsvir etmişdir:
Kərkük öz elimdi, başqa el seçməm,
Bilsəm də ölürəm, bu yurddan keçməm.
Seyfəddin Biravçı yaradıcılığında heca vəzninə üstünlük vermiş, tək-tük yazdığı sərbəst şeiri "Sərbəst cizgi" adlandırmışdır.

Poeziyasından örnəklər:

FİLİZ¹

Bir erguvan² dalında³ tumurcuqsan, filizsən.
Sən tutsaq gönüllərdə silinməyən bir izsən.
İngələr aləmində bilinməyən bir qızsan
Daha kimsə bilməyir sən Məryəmlə əkizsən.

Gözlərimin önündən tələk⁴ gibi keçirsən
Ruhumun pınarından eşq iksiri içirsən
Yürəgimin bağından qan rəngi gül seçirsən
İşvəylə, fısıltıyla həp onları biçirsən.

¹ filiz – şitil

² erguvan – qırmızı ağac

³ dal – budaq

⁴ tələk – lələk (lələyi qabardılmış quş)

Səni gülə bənzətmək günahdır, cinayətdir,
Yüzünə ay söyləmək, hüsnünə ihanəttir¹
Ağzından tökülənlər yaldızlı² bir ayəttir.
Qarşında boyun əgmək ən yücə ibadətdir.

Bir bəyaz tülbənt ilə bənzərsən güvərçin³
Gönlüm sənə açıqdır, çisədir,⁴ gir dalda içinə
Yıllarca da bıraxsan dönərəm sənə yenə
Sürünərəm ardınca əgər gedərsən Çinə.

SƏNDİN⁵

Nə zamanlar gələcəksən
Yavruların görəcəksən
Dostlarını soracaqsan
Sənsiz toylar yasa bənzər
Boş çınlayan⁶ tasa bənzər.

Aşımızın duzu səndin
Yürəklərin yüzü səndin
Tilsimlərin gizi⁷ səndin

¹ ihanət – Allaha aid (xəyanət)

² yaldız – qızıla tutulmuş, zərli

³ güvərçin – göyərçin

⁴ çisə – çisək, narın yağış

⁵ Şair bu şeiri 1980 yılında millətçilik səbəbiylə altı ay həpsə məhkum olan məsləkdaşı Məhmət İzzət Xəttata səslənərək yazmışdır. Seyfəttin Məhəmməd İzzət Xəttatın qardaşı Haşimin qızıyla evliydi.

⁶ çınlamaq – cingildəmək

⁷ gizi – sirrli, gizlin

Həp yaralar bağısız qaldı
Yürəgimiz yağsız qaldı.

Evlərdə su, hava səndin
Barındıran¹ yuva səndin
Dərdimizə dəva səndin
Tokatını² çaldı qədər.
Səni uzaq saldı qədər.

Nə gözəldi o gecələr
Dost adını həp hecalar
Özlər³ səni gör necələr
Bir də dönsün mutlu günlər
Qurulsun o toy düğünlər.

Bağçamızın gülü səndin.
Bülbüllərin dili səndin.
Sazımızın teli səndin.
Nə saz qaldı, nə də kaman
Başımızı sardı duman.

Dön yerinə, yerin boşdur.
Söhbətlərin düştən⁴ xoşdur
Gəl şərinlə bizi coşdur
Sənə uyar şeir, xoyrat,
Qəlblər içrə dal mutlu yat.

¹ barındırmaq – sığınacaq vermək

² tokat – üz verdi

³ özlər – xiffətini çəkmək, həsrət çəkmək

⁴ düş – yuxu

AXŞAM

Solğun, yaralı günəş bir qərib yolçu gibi,
Məlul-məlul süzülüb enir çevrənlərə.
Ayrılık içmiş gibi arxasına baxır
Bir məzlum olduğunu yaxıtır evrənlərə.

Gün enər, mor quş dönər doğduğu yuvasına
Göyün ay-yıldızları tökülür ağaçlara
Mələklər cümbüş¹ qatar axşamın havasına
Məsum, pəmbə xəyalım, yüksəlir miraqlara²

Yağa bu xəyala həp ətək-ətək çiçəklər
Axşamın türküsünü oxur gümüş böcəklər
İçimdə gözüşür bəyaz, qızıl, mor rənglər
Səssizliyi bozarlar sərsəri kələbəklər.

Pərdə-pərdə qısılan avazlarda acı var,
Damarlara geçmədən gönüllərə axışar.
Bu gözəllik ehtişam ancaq günə yaqışar
Ona sultan dedilər, çünki qızıl tacı var.

İçimdə irkiləyir³ gizli, səssiz bir maraq
Quru dodaklarımı bastı yabancı ayaq
Çox zor oldu ayrılık sezincə axşamları
Endirdim pərdələri odamda ağlayaraq.

¹ cümbüş – əyləncə

² mirac – miraç, səmaya qalxmaq

³ irkiləmək – baş qaldırmaq

PYES

Bu pyesi yazan yazmış ustaca
Rejisorun hökmündədir əlində
Baş rol alan birdən azmış xəstəcə
Xariqədir kompasların dilində.

Kimsə bilməz bu pyesin adını
Hər gün yeni bir pərdəsi, bölümü,
Oyuncular çıxarırlar dadını
Əyləncəsi insanların ölümü.

Sorma mətn, sorma sənət, sənə nə?
Bu səhnəyi qaplayacaq oyunum.
Kulislərin arxasından bənə nə?
Seyirciyəm ağzı bağlı qoyunam.

SÖZ SULTANI

Söz sultanı degiləm
Ama..
Sözcüklərim özümdən böyük
Dilim qürbət treni¹
Qafam vulkanlar yurdu
Esinlərim² şimşəklər ruhu
Kağızlarım Afrika çölləri.
Yazağım Eyfel qülləsi

¹ tren – qatar

² esin – ilham

İraq-Türkman pœziya antologiyası

Divitim Akdœnizlœr
Sœtirlerim samanyolları
Dar gœlir hislerimœ
Tartıya, uyađa sœbr edœmœm
Sœrbœstmi yazırsan?
Őair deyilsœn...

FƏRƏH GÖKKAYA
(1948-1992)

Fərəh 1948-ci ildə Kərkükün Bulaq məhəlləsində doğulub. Uşaqlıdan dayısı Mustafa Gökkayanın şeirlərini oxuyaraq kiçik şeirlər yazmağa başlamış və dayısının ləqəbini götürmüşdür. Orta məktəb məzunudur. Heca vəznində yazdığı bəzi şeirləri “Qardaşlıq” dərgisində çap olunmuşdur. 1968-ci ildə “Yurdum Kərkük” kitabını çap etdirmişdir. Yurdsevər şair 9.05.1992 tarixdə avtomobil qəzasına düşmüş və keçinmişdir. Şəhərin Böyük Musalla Qəbiristanlığında basdırılmışdır. Ölümündən bir neçə il sonra, 1999-cu ildə dostu Əhməd Kərküklü bir vəfa simvolu olaraq Fərəhin şeirlərini toplayaraq “Fərəh Gökkayadan anılar” adı ilə Kərkükdə çap etdirmişdir. Daha sonra şairin ailəsi “Səssiz bir səs” adlı kitab tərtib etmiş və həmin kitabı 2003-cü ildə İraq Türkman Cəbhəsi Kültür Müdürlüyü tərəfindən latınca Ərbildə çap etdirmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

BAĞÇAMIZ

Bir zamanlar bizim viran bağçanın
Yemyeşil yapraklı laləsi vardı.

Çiçəklər üstündə sərin gecənin
Damla-damla parlar jaləsi varı.

Bir yanda sünbülü, müsk qoxan gülü
Bir yanda salxımlı meyvəsi vardı.

Başqaydı qoxusu gül ləçəyinin
Nədən bülbülünün çiləsi vardı.

Lacivərt qanatlı kələbəyinin
Nə qayğısı, nə də naləsi vardı.

Qumru şaqraqdı, əsla susmazdı
Həm də bayıltıcı bir səsi vardı.

Çoxları bağçamı həp bənimsərdi
Dalların onunla türküsü vardı.

Bir zamanlar bizim viran bağçanın
Ağıldan dışarı nəşəsi vardı.

Çiçəklər üstündə sərin gecənin
İnci gibi parlar çisəsi¹ vardı.

¹ çisə - narın yağış, çisək

GƏNCLİK NƏ DEMƏKTİR

Həyata başlamak doğru niyyətlə
Olursa da olsun ta bir qiymətlə
Millət uğurunda məmnuniyyətlə
Gülərək can verip ölmək deməkdir.

Sınırlar¹ aşaraq simləri² yırtan
Türklüyün şanına yeni şan qatan.
Cənnəti andıran bu yaşlı vətən
Kimlərin olduğunu bilmək deməkdir.

Basıb da keçmək yurdun daşını
Uğrunda güvənlə vermək başını
Gözündə parlayan zaman yaşını.
Unutub, qurutub, silmək deməkdir.

Düşkünü düşünmək kəndisi gibi
Həyat, çox dərinidir, görünməz dibi.
Savaşa girəndə derkən ya Rəbbi,
Düşmanı ikiyə bölmək deməkdir.

Bildigim bunlardır gənclik yolunda
Qoy ölsün gəlincə saat qolunda
Vətəni, milləti, dostu uğrunda,
Qırbaqlar³ altında ölmək deməkdir.

¹ sınır – sərhəd

² simlər – məftillər

³ qırbaç – kötək, şallaq

ÇOBAN

Halım sənə anlatıram
Bən qəribəm, gülmə, çoban.
Dərdim dərdinə qataram
Qəmgin nəğmə çalma çoban.

Qərib qaldım öz elimdə
Qarğalar qonmuş gülümdə
Ağrı, zəhər var balımda
Sən də bağırim dəlmə, çoban.

Gör də gözüm yaşla dolub
Fikrim durqun, bənzim solub
Dört yan bənə düşman olub
Sən də düşman olma, çoban.

Gündən-günə rəngim soldu
İştə yolum böylə yoldu.
Dərdim bitməz gecə oldu
Durup, dalıp, qalma, çoban.

Dinlə bir söz deyim sənə
Bu söz dəgər həp cihana.
İştə atam demiş bənə:
Şaha səcdə qılma, çoban.

ƏSƏD ƏRBİL (1951-?)

Əsəd Ərbil Emin öz anlatdığına görə 1951-ci ildə Ərbil qalasının Təkkə Məhəlləsində anadan olub. İlk, orta və lisə təhsilini bu şəhərdə aldıqdan sonra Süleymaniyə Universitetinin Riyaziyyat bölümünü bitirib (1976). Əsgərlik xidmətini yerinə yetirdikdən sonra Ərbilin Səlahəddin bölgəsində lisə müdərrisi təyin edilmiş, 9.11.1998 tarixində təqaüdə çıxmışdır.

Şairin yeddi şeir kitabı çıxmışdır: “Qovuşmaq” (Bağdad, 1985), “Anama içli sözlər” (Bağdad, 1990), “Milli duyğular” (Ərbil, 2001), “Əf et məni” (Ərbil, 2002), “Qaragözlüm” (Ərbil, 2002), “Eşqim anladım” (Ərbil, 2003), “Yüz çüftə və yüz bəstə” (Ərbil, 2003). Əsəd Ərbil xoyrat ustadıdır. Çox vaxt əski xoyratlarımızda az-çox dəyişik edib öz adından çap edir. Sözgəlişi “Anama içli sözlər” kitabında (s.66) keçən

Gül dərdi;
Bülbüldə var gül dərdi.
Gözyaşıyla suvardım,
Ellər gəldi gül dərdi.

dördlüyünü “Kərkük xoyratları və maniləri” kitabımızın 1958-ci ilində basılan ikinci cildində (s.151) əski bir xoyrat olaraq vermişdim. O vaxt Əsəd beş yaşında bir uşaq idi. Şair bu əski xoyratın bədii qiyməti yüksək olan **“Qanımnan bağ suvardım”** qanadını “Gözyaşıyla suvardım” qanadı ilə dəyişmişdir. Əsədin buna bənzər bir çox alıntılarını burada sərgiləmək olardı. Lakin bu ayrıca məqalənin mövzusudur.

Əsəd Ərbil 1990-cı illərdən bu yana milli şeirləri ilə diqqəti çəkir.

Poeziyasından örnəklər:

Qulak verin Türkmana
And edipti Qurana
Bu cahan şahit olsun
Aman verməz düşmana
Bu yurt bizim, toprak bizim
Vətən bizim imanımız.

Birləşip sözlərimiz
Tarixdə izlərimiz
Bu yurdun pasbanıyız,¹
Oğlanla qızlarımız.
Tarix bizim, millət bizim
Vətən bizim, keyf şanıımız.

Bir qolda bir biləgiz,
Yurdumuza dirəgiz
Diclə, Fırat suyuna
Çırpınan tək yürəgiz
Dəniz bizim, ırmaq bizim.
Qorucudur aslanımız.

¹ pasban – gecə qarovulçusu, gözətçi

Silah var əlimizdə
Qardaşlıq gönlümüzdə
Barış istər millətiz
Duran yox yolumuzda.
Əsgər bizim, ordu bizim
Yurda verdik qurbanımız.

Dayağız bu millətə
Dərmanız hər illətə
İraq şanı şanımız
Baş əgməriz zillətə
Dağlar bizim, bağlar bizim
Sözdə yoxtur yalanımız.

ÖZGÜR ERBİLİM

Erbilimin gururu şahanə Qalasıdır
Gökbörü minarəsi dik duran kulasıdır¹
Türkmanların otağı, can evi sılasıdır²
Toprağı taşı altın, çevrəsi nur Erbilim.
Ataların yurdudur, şanlı özgür³ Erbilim.

Tarixsəl uyğarlığı örnək oldu hər yana
Dünyanın varlığını dəyişməm bu vətənə
Toprağın ələ verməmə, bulanırsam al-qana

¹ kula – yumruq, ürək

² sıla – həsrət yeri

³ özgür – azad, müstəqil

İçində kin daşımaz, qəlbi billur Erbilim.
Ataların yurdudur, şanlı özgür Erbilim.

İnləyir gözəl şəhrim, elin çəlik əlində.
Qar tək əritilir yağmurunda, selində.
Canlanır qoç yigit ülkücülər¹ dilində
Uğrunda can adayan² qurbanı gör, Erbilim.
Ataların yurdudur, şanlı özgür Erbilim.

MİLLİ MARŞ

Özgürlüktür diləgimiz.
Sevgi coşar yürəgimiz.
Qurultayda həp birləşti
Türkman çelik biləgimiz.
Hürdür Türkman, nurdur Türkman,
Sözdə, yolda birdir Türkman.
Nə şımarдық,³ nə də azdıq
Nə usandıq, nə də bezdik.
Qardaşlığa örnək olduk
Tarix boyu dastan yazdıq
Hürdür Türkman, nurdur Türkman
Sözdə, yolda birdir Türkman.

¹ ülgücü – silahdaş

² aday – namizəd

³ şımarдық – dəlisov

TALİP SEMİN DAQUQLU
(1952-1992)

Talip Semin 1952-ci ildə Daquq qəsəbəsində anadan olub. Bu tarixi qəsəbədən bir çox alim və şair çıxmışdır. Talip onlardan biridir. O, 18 yaşından şeir yazmağa başlayıb. İbtidai məktəbi Daquqda, natamam orta və liseyi Kərkükdə bitirmişdir.

İdarəçilik fakültəsinə qəbul olunsa da, təhsilini yarımçıq qoyaraq orduya qatılmışdır. 1970-ci ildən yazmağa başlamış və çap olunmuşdur. Dörd övlad atası idi. 1992-ci ildə 50 yaşında xərçəng xəstəliyindən rəhmətə getmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

DAQUQ ŞƏHRİ

Bilik-bölük gözəl gənçlər
Göğüs¹ vermiş yurdun bəklər
Açmış çölün gül çiçəklər
Daquq şəhri, Daquq şəhri.

Ərşə qalxmış başın sənin
Altun gümüş daşın sənin.
Yüksələcək başın sənin
Daquq şəhri, Daquq şəhri.

Şu minarən çox alişan²
Torpağındır bəni saran

¹ göğüs – sinə

² alişan – əziz, çox tanınan

Talip sənə qurban hər an
Daquq şəhri, Daquq şəhri.

Qanımlı içmək dilər can alıcı gözlərin.
Bunca zülmün yetməzmi həm də acı sözlərin.
Güvənmə çox hüsnünə, getti hüsnü yüzlərin
Burax bəni, vəfasız, burax, yürü yoluna.

Şimdi anladım səni, yad etmişsən yar mægər
Düşməyəydim eşqinə, kül olmazdı bu cigər.
Bir də baxmam yüzünə Züleyxa olsan əgər
Burax bəni, vəfasız, burax, yürü yoluna.

GÜRGÜR BABA

Ey dədəmin sönməz şanlı çırağı
Ey ana yurdumun nur yanar dağı.
Yax eşqinlə coşmayan insanları
Yax, öfkəylə¹ daş yürəkliləri
Yandır kin daşıyan insanları.
Ey ölkəmin batmayan günəşi
Şəhit qanı gibi fışkıran alevin.
Saç gönüllərə aydınlat bu qaranlıqları.
Mehtap² gibi aydın et görülməyən yolları.
Ey duman kəsilməyən koskoca³ ocak
Dərin bulaklarından coşan petrolun

¹ öfkə – qəzəb

² mehtab – ay işığı

³ koskoca – çox böyük

Ölməz millətimin təmiz qanıydı.
Dağlarında çağlayan çeşmələr
Qutsal yurdumun gözyaşıydı
Başını bağlayan qat-qat atəşlər,
Yurduma qarşı eşq atəşindir.
Afaqı¹ qaplayan bu divanə sis²
Boğucu həsrətindir heybətli baba.
Gurla bulut gibi gurla
Yan, şövqlə yan, əsmə duman
Yan, yad yansın şəfkətli baba!

VƏTƏN

Vətəndir millətin şərəfi, şanı.
Onun sevgi həp mərdlik nişanı.
Vətəndir dünyada qədrü-qiymətin
Şahanə hörmətin, zorlu qüvvətin
Öpərkən bayrağın qarşısında diz çök.
Qəhrəmanlar gibi uğrunda qan tök.
Qoxla torpağın hər ləhzə, hər an.
Solğun vücuduna verir tazə can.
Ömrüm boyunca ən qutsal əməlim.
Qeyrət meydanında vətənçün ölüm.
Tanrım heç kimsəyi qoyma vətənsiz
Qürbət ellərində ölsün imansız.

¹ afak – üfük, mənzərə

² sis – duman, çən, sis

KƏRKÜK

Qəm gecələri gözyaşlarımda
Dəmbədəm coşan möhnətim Kərkük
Nurdan yanan bir atəş sərimdə
İçimdə qopan həsrətim Kərkük.

Xasası¹ coşar təmiz qanımla
Qalası yücəlmiş bənim şanımla
Aslan adımla, həp meydanımla
Aləm tutmuş heybətım Kərkük.

RIZA TEVFİKE SƏSLƏNİŞ

Zülüm sarayına uğradım, girdim
Zincirlər qırılmış, zindan qalmamış.
Təmiz qan tökülən bizim yerlərdə
Cəllatlar asılmış, divan qalmamış.

Açmışlar xalqıma şadlıq pərdəsin
Örtmüşlər kabusun çirkin çöhrəsin
Sarmışlar süngüylə vətən çöhrəsin
Zillət bayrağın asan qalmamış.

Hey Rıza! Taliptən müjdələr sənə
O, dildən aşiqdir xalqa, vətənə.
Divanın, dastanın bənzər tufana
Nurdan günəş doğmuş, tufan qalmamış.

¹ Kərkükü iki yerə bölüb keçən Xasa çayı.

ADNAN QƏSSABOĞLU
(1952-)

Əslən ailəsi Ərbillidir. Şair 1952-ci ildə Altunkörpü qəsəbəsində anadan olub. İlk və orta məktəbi burada bitirdikdən sonra Ərbil şəhərində Ticarət lisesinə girib. Oradan məzun olandan sonra şəhərin Elektrik İdarəsində uzun illər mühasib vəzifəsində çalışmışdır.

Adnan Qəssaboğlu İraq Ədəbiyyatçılar və Yazarlar Birliyinin üzvüdür.

Evlidir. Altı uşaq atasıdır.

2001-ci ildə Ərbildə "Gül" adlı şeirlər kitabı çıxıb.

Poeziyasından örnəklər:

Bu gecəyi burda qal, ertələ gedişini,
Yırtıcı gözlə baxar müsafir¹ ormanlar²
Qəflətə dalanların qədər salmaz peşini³
Qədər zəncirin kırar ayık olan insanlar.

Bu gecəyi burda qal, sil mazinin⁴ izini
Salma acı günləri bu qapıda yadıma.
Adım-adım⁵ kəsilir bunların ən uzununu,
Baş əyər məsafələr atılan sərt adıma.

¹ müsafir – qonaq

² orman – meşə

³ peşin – iz, izini

⁴ mazi (ə.) – keçmiş, keçmiş zaman

⁵ adım-adım – addım-addım

Bu gecəyi burda qal, arxasını düşünmə
Ac qarnın doyuracaq suyum var, çörəyim var.
Gir içəri, dincin al, başqa yerə daşınma
Sevəni qucaklayan eşq dolu yürəyim var.

Bu gecəyi burda qal, baxışın yay odama.
Buraxma həsrət qalsın gözlərinə köşələr¹
Geçən bütün ömrümü dəyişməzəm bu dəmə
Əritir qəm dağını gönlümdəki nəşələr.

Bu gecəyi burda qal, əlinlə mumları yax,
Doğum günümü qutla, bir yılı da yola sal.
Qapatma gözlərini, işil-işil² bənə bax.
Xəzan vuran ömrümdə yaşarsın hər quru dal.

Bu gecəyi burda qal, güclüdür qasırğalar.
Qorxuram yağmurlardan islatır saçlarını.
Çırpınan dənizlərdə dəvəbeli dalğalar
Yıxar daldamız olan üzüm ağaclarını.

¹ köşə – künc-bucaq

² işil-işil – bərq vuran

ŞAİR

Annəmin ninnisinə qulaq asarkən aldım,
Ədəbiyyat bağına ayak basarkən aldım,
Dikən dolu bir yolu zorla kəsərkən aldım,
Xoyratın ilk dərşini, ana dilin dadını
Xatırladım ölməyən o ögrətmən¹ qadını.

Bilirəm şair olan ərir bitər mum gibi,
Daş olsa da avulur toprak gibi, qum gibi.
Gözlərimin nurunu xərclərəm ömrüm gibi
Həm də niyaz edərəm bu uğurda yanmayı
Dost olan düşünməsin qaranlığı anmayı.

Oyum-oyum sinəsi, pətək gibi bal verir
Qəriblərə təsəlli, xəstəyə əməl verir.
Yurda, xalqa özgürlük,² aydın istikbal verir
Qəlbə qanı coşturur, atəşli bir qəsidə
Zəyifi gücləndirir, qalxan olur yigidə.

Düşüncə, xəyal, fikir, mürəkkəb, kağıt,³ qələm.
Sıqara, həsrət, kədər, dərt, acı, sancı, ələm.
Dünyayı aydınlatan qapqaranlıq bir aləm

Şairlərin sığınp yaşadığı dünyadır.
Saxta mutluluğunu⁴ boşadığı dünyadır.

¹ ögrətmən – müəllim

² özgürlük – müstəqillik, azadlıq

³ kağıt – kağız

⁴ mutluluq – xoşbəxtlik

Şeir bənzər müzikin ən içli nəğməsinə
Şeir bənzər baharda yağmurun yağmasına
Şeir bənzər günəşin hər sabah doğmasına
Şeirdir insanları kinlərdən arındıran
Yürəklərdə sevgiyi, dostluğu barındıran.

Füzuliyi bilməyən şeir nədir, nə bilir?!
Nəsimi okulunda bəhir¹ nədir, nə bilir?!
Nəsrinin² sözlərində sehir nədir, nə bilir?!
Bunlar ədəbiyyatın təməli, əsasıdır,
Tarixlərə yazılan qalımlı mirasıdır.

YALAN VƏ YALAN

Yalan insanın canını sıxar,
Yalancı yer bulmaz, ellər dolaşar.
Şairin yalanı su gibi axar
Bir dastan olur, dillərdə dolaşar.

KƏRKÜK

Sən ey məmləkətimin ən çətrəfil³ sorunu
Sən ey bütün dünyanın ən ac zəngini, Kərkük!
Yanan üfüqlərindən əsirgəmə nurunu...
Aratma⁴ sevəninə yalav⁵ rəngini, Kərkük!

¹ bəhir – bəhr

² Nəsrin – Nərin Ərbil

³ çətrəfil – çətin

⁴ aratma – axtarmaq, aramaq

⁵ yalav – alov

Neçə zəhirli xəncər saplandı yürəginə,
Neçə qanlı qılıncılar yardı bağrını, Kərkük!
Hər gələn toprağını doldurdu kürəginə,
Heç biri dindirmədi yürək ağrını, Kərkük!

Ocağından sıçrayan qıvılcımlar, dünyanın
Gizli çevrələrində söndü, yozlaşdı,¹ Kərkük!
Başına çökən qara duman sardı dörd yanın
Bizlər parçalanırkən, ellər uzlaşdı,² Kərkük!

Asalak,³ yabancı və xainlərdən ayıkla
Dağınık küsüləri birliyə çağır, Kərkük!
Ocağına qavuştur, qara gün için saxla
Sənə sahib çıxacaq bir nəsil doğur, Kərkük!

Bulutlar arasından doğarkən yeni bir gün
Pəspəmbə ümitlərə gönlünü qaptır, Kərkük!
Sılaya⁴ dönsün bütün qürbətçi, göçmən, sürgün
Yıxıtılan Qalanı yenidən yaptır, Kərkük!

¹ yozlaşdı – dəyişdi, alazıdı

² uzlaşmaq – barışmaq

³ asalak – tüfeyli, müftəxor

⁴ sıla – doğma yerlər

DƏNİZ VƏ LİMAN

Dizi-dizi gəmilər
Sürəkli girər, çıxar.
Ama qonuk deyə
Ama əngin bir dəniz
Büsbütün gəmilərin
Əbədi məskənidir.

MÖVSÜMLƏR

Yazı¹ qovaladık, yorduk,
Güzü² doğacakta sürdük,
Qışın soyuqluğun gördük
Qədrini bildik baharın

MANİ DÖRTLÜKLƏRİNDƏN

Kılınca qın oldum yar
Kurtlara in³ oldum yar
Aşkıvdan çölə düştüm
Məcnun kimi öldüm yar.

Zilfivdən⁴ naz istərəm,
Telivdən saz istərəm
Ləbivin⁵ şəkərinən
Gündə bir az istərəm.

¹ yaz – yay

² güz – payız

³ in – mağara, kaha

⁴ zilfiv – zülfün

⁵ ləbiv – ləbin

MƏHƏMMƏD MEHDİ BAYAT
(1952-2013)

Məhəmməd Mehdi Bayat 1952-ci ildə Tuzxurmatu qəsəbəsində doğulub. Tam orta məktəbi Tuzxurmatuda bitirdikdən sonra Bağdad Universitetinin ədəbiyyat fakültəsinə girib və oranın ərəbcə bölümünü 1975-ci ildə bitirib. Tuzxurmatu lisesində müdərris təyin edilib. Bu vəzifədə ikən bir ara siyasi səbəbdən tutulub. Azadlığa çıxandan sonra İrana gedərək Ərbil şəhərində ərəbcə müdərris işləyib. 1994-cü ildə Tuzxurmatuya dönüb və vəzifəsinə bərpa olunub.

23.01.2013 tarixdə şəhid bir Türkmanın yas mərasimində xaincəsinə həyata keçirilən bir bombanın partlaması nəticəsində həyatını itirmişdir. Tuzxurmatuda baş verən bu olayda 60-dan artıq adam ölmüş, çox sayda adam yaralanmışdı. Qəribədir, sanki Məhəmməd Bayat şəhid olmaq arzusu ilə yaşayırdı. Bunu onun “Şəhidlərimiz özgürlük bayrağıdır” şeirindən də görmək olur.

Məhəmməd Mehdi Bayat Türk dünyasını gəzir, yol qeydlərini yazıya alır, iştirak etdiyi konqreslərdən söz açırdı. Klassik şeirə və əruzun bəzi vəznlərinə aşına olduğu halda, şeirlərini heca ölçüsüylə və sərbəst stildə sadə türkcə ilə və bəzən yerli xalq diliylə yazmışdır.

Azəri türk şairi Məhəmməd Şəhriyarın “Heydər babaya Salam” dastanını (poemasını - Q.P.) izləyərək “Kaytaç Baba. Bir ömür dastanı” adlı nəzirə yazmışdır. Doktora yazırdı.

Əziz oxucu, əlinizdəki “İraq Türkman poeziya antologiyası”nın tərtibçisi kimi Əta Tərzibaşının sözlərinə onu

əlavə etmək lazımdır ki, Məhəmməd Mehdi hər il bir-iki dəfə Güney Azərbaycana gələr, hər dönüşündə ədəbiyyatımızdan, mədəniyyətimizdən məqalələr yazardı. Bakıda Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı, kanon ustası Munis və mənimlə dostluq edərdi. Əta bəyin göstərdiyi kimi, namizədlik dissertasiyası üzərində işləyirdi. Şəhriyardan yazırdı. Azərbaycan Şəhriyarşünaslarından biri - professor Elman Quliyevdən xahiş etmişdim ki, Məhəmmədə kömək etsin və elmi rəhbərliyini boynuna götürsün. Razılaşmışdıq. Nə edəsən ki, əcəl imkan vermədi. Əgər əcəl ona yaşamaq fürsəti versəydi yurduna və xalqına daha böyük xidmətlər göstərərdi.

Poeziyasından örnəklər:

KAYTAZ BABA¹ DASTANINDAN

Kaytaz Baba səhər gözün açanda
Qaranlıklar qorxusundan qaçanda
Aydın günəş altun saçın saçanda
Heyran ollam güllər hüsnün görəndə
Ay buluttan əhvalını soranda.

Kaytaz Baba səhər nurun əkəndə
Əzan səsi gönülləri çəkəndə
Ağ bir şəfəq Qaravuldan² sökəndə

¹ Tuzxurmatuda əfsanəvi əski bir bağdır

² Tuzxurmatuda quru bir bağ

Ağsu¹ görən tez uykudan oyanır
Bütün güllər günəş rəngi boyanır.

Hürkər² adlı ağ bir yıldız çıxanda,
Karvan səsi zülmət dağın yıxanda.
Qoyun-quzu dağ döşünə çıxanda,
Qapın çalar günəş sənə yaltanar.³
Kaytaç Baba uyku görməz, oyanar.

ŞƏHİTLƏRİMİZ ÖZGÜRLÜK⁴ BAYRAĞIDIR

Saqın,⁵ üzmə kəndini istər isən bir ağla,
Şivən isə, yas isə, soy⁶ qarayı, al bağla.
Qan coşarsa yürəgin, atəş ol, alov çağla
Şəhitlikdir insanın ən sevinçli düğünü
Allahına erir,⁷ kim istəməz bu günü.

Türkmaneli elimiz, içində sevgi yaşar,
Torpağını çevirsən toz yerində qan coşar
Sıcak⁸ qanlar qaynarkən, qanımız həddən aşar

¹ Tuzxurmatudan keçən bir ırmak (çay)

² Hürkər – ölkər ulduzu

³ yaltanmaq – xoş söz demək, sevindirmək

⁴ özgürlük – müstəqillik, azadlıq

⁵ saqın – diqqətli olmaq, saqın

⁶ soy – soyun

⁷ ermək – çatmaq, qovuşmaq

⁸ sıcak – qaynar, isti

Söylər öcüm¹ almazsan gözündə duz duracak
Dünya boyu tarixlər səndən hesab soracak.

Çaldın tarix qapısını, qaçırmadın dadını.
Al qan ilə içində yazdın Türkman adını.
Allah dedin, eşittim nərəni, fəryadını
Qol, qanat kəsilməzsə heç bar verməz bu ağac
Öz qanımı tökməzsəm gerçəkləşməz bu amac.

Bu millətin uğrunda al qanına boyansın
Bu şərəfi hər kimsə edə bilməz qazansın
Gögsünü qalxan etsin, qurşunlara dayansın
Ancak Türkman gəncləri bu şana layiqdilər
Oğuz Xanın yoluna gönüldən aşıqdilər.

Zillətə baş əgmədin, şərəf dedin, şan dedin.
Siz yaşayın, bən ölüm, millətə qurban dedin.
Bən canımdan vaz keçtim, aç gözün yatan dedin.
Alış-veriş kim yapsa namusundan utansın
Parçalayan milləti şərəfinə bulansın.

Sən həyatı qurtardın ölümün pəncəsindən.
Sən milləti saxladın tarixin ləkəsindən.
Yıxdın zülüm evini, qaldırdın dəngəsindən²

Hak alınır, verilməz, sən ögrəttin millətə
Sən hayqırdın düşməna baş əgmərəm zillətə.

¹ öc – qisas, öc

² dəngə – məhvər

Sən tanıtın dünyaya bu şəhrin kimliyini.
Sən həyata boş verdin, bizə verdin sevgini.
Dedin: silkin qardaşım, yürəgindən sil kini
Bir quş, bir faq¹ qonsa ya ölür, ya dən alır,
Qoy bəni öldürsünlər, yel qayadan nə alır.

Aşkar ettin günəş tək biz kimiz, Türkman nədir.
Hak nədir, millət nədir, qan nədir, vətən nədir.
Gecənin arxasından ağaran ağ dan² nədir.
Bir canım, yenə canım sənə qurban olaydı,
Bu millətin uğrunda Ağsular³ qan dolaydı.

ƏLVİDA

Gün gələr barmaqların əllərimdən ayrılar.
Terminalda qorxa-qorxa bəklərkən.
Bir yaz axşamıydı ayrıldın bəndən
Nə ikimizin barmaqları bir-birinə geçti
Nə də bir əl sallandı.
O küçücük pəncərədən
Bu yolculuk bir səssiz gəmi yolçuluğu deyildi
Sən bənim için hər şeydin.
Səssizcəsinə bir coşqun ağ pınar gibi axtın içimə
Arıyırım səni köşələrdə şişələrdə, hər yerdə.
Hələ də qulaqlarımda bir səs çınlıyır.⁴
Buradayam Məmədim.

¹ faq – tələ

² tan – şəfəq, dan

³ Ağsu – Tuzxurmatuda çay

⁴ çınlamaq – cingildəmək

LEYLA MƏRDAN
(1953-2000)

Leyla Mərdan 1953-cü ildə Kərkük şəhərinin Bəylər məhəlləsində Əli Mərdanın ailəsində dünyaya gəlib. İbtidai, natamam orta və orta məktəbi bitirdikdən sonra Telefon idarəsində, sonra isə Neft şirkətində vəzifə almış və həyatı boyunca burada çalışmışdır.

Şair və yazar olan qardaşları: 1940-cı il doğumlu Meh-mət Mərdan, 1943 doğumlu Behçət Mərdan (Qəmgin təxəllüslü) və 1948 doğumlu Nüsrət Mərdandan (O, İsveçrədə yaşayır və əlinizdəki kitabın tərtibçisi ilə məktublaşır) yaşca kiçik olan Leyla belə bir ədəbi mühitdə yaşadığından ədəbiyyata gənc yaşlarından maraq göstərmiş, hekayə və şeir yazmışdır. Ərəbcə təhsil aldığından əvvəlcə yalnız ərəbcə yazdı. Sonralar ana dilində hekayə və şeirlər yazmağa başladı. "Yurd" və "Türkman səsi" qəzetlərində, eləcə də "Birlik səsi" dərgisində çap olunurdu. 1973-cü ildə ərəbcə yazdığı "Günəş uğrunda yox olacağam" və 1975-ci ildə "Çevrimlərin ardında qalan düşlər" (yuxular) hekayəsinə görə müsabiqədə 1-ci yeri tutmuşdur.

İraq ədəbiyyatçılar və yazıçılar Birliyinin üzvü olan Leylanın ərəbcə "Sabahül xeyr ya mədinəti", yəni "Günaydın, şəhərim" adlı tək bircə kitabı çap olunmuşdur.

Leyla Mərdan evli idi. Bir qız anasıydı.

O, 2000-ci ildə xərçəng xəstəliyindən dünyasını dəyişib.

Poeziyasından örnəklər:

SƏN

Qaranlıq gecələrdə
Səni arıyırdım
Bu güllü pəncərələrə
Adın yazırdım.
Dolaştığımız sokaklarda¹
Baharı bəklər gibi
Səni bəkliyirdim.
Nərdəsən
Mühür gözlü ceylanım²
Uçan martılardan³
Səni sorardım.

GÜNAYDIN

Günaydın, vətənim!
Günəşinin altında
Yemin⁴ etdik.
Çıxaracağız düşmanı
Sipərlərin⁵ içində marşlar söylədik.
Sabah uykudan oyananda
Yeni zəfər bəklərəm
Nasıl ki, bir güvərçin

¹ sokak – küçə

² ceylan – ceyran

³ martı – qağayı

⁴ yemin – and içmək

⁵ sipər – səngər

Fıratın¹ kənarında
Təmiz bir su bəklərsə
Günaydın, toprağım!
Təmiz toprak
Nasıl ki, sənin üzərində
Xurma ağacları böyüməzsə
Bəm də silahımın üzərindəki
Gecənin yorğunluğunu siləcəyəm
Səndən bir dağ yapacağam
Düşmanın önündə
Günaydın, vətənim!

RÖYA ŞƏHRİ

Kərkük,
Öncəsi yaraların iyiləştimi?
Yoxsa qanaman hələ sürəklidir?
Sənin yaraların bənim yaralarım deməkdir.
Hər şəhitlərin yaralarıdır.
O ki topraklarının hər köşəsində
Ölüm yayılmaktadır... Kərkük
Xasa² kənarında ağaclar öldü
Quşlar göç etdi
Çünki ırmak hələ
Bir damla suya ehtiyacı var.
Nasıl çiçəkləri yaşatacak
Ölən bir nəsnə
Ey ölümlə dikilən şəhər!

¹ Fırat – Fərat çayı

² Xasa – Xasa çayı. Kərkükü iki yerə bölür.

Həp yollarında
Sokaklarında
Esenliklə¹ dağıtılır özləm²
Həpimiz qoxladıq
Ölüm qoxusunu
Acı ilə doyduk... Kərkük
Barış və verim şəhri.
Sevdim səni.
Çünki sənsən bənim
İlk və son rəyam, Kərkük!
Ölməyəcəksən
Kərkük... Kərkük...

GÖNÜL ÇİÇƏĞİ YURDUM

Yurdun içlərini parçalayan
Bombanın səsini duyduğum zaman
Kəndimi qolsuz
Yarım canlı gördüm!
Yalnız;
Yarısı ağlayan,
Ötəki³ yarısı gülən.
Bir çiçək izliyirdi bəni
Çünki bəni gördü.
Nasıl həp əllərimlə toprağımı topluyurdum
Arasında gönlümü, yurdumu arıyırdım.
Qucaqlamak için...

¹ esenliklə – şövqlə, ruh yüksəkliyi ilə

² özləm – həsrət, xiffət

³ ötəki – o biri, o birisi, digəri

Bənə barmaklarını uzattı çiçək
Yavaş-yavaş da yaxlaştı.
Bən isə çökməgimi sürdürürdüm.
Qanla yoğrulmuş toprak hüzurunda
Gözlərimi arasına dikirdim.
Uzanırdım
Toprağın susuzluğunda bir ırmak gibi
Yurdumun dodağına doğru
Yavaş-yavaş qolum yerinə dönməyə başladı.
Və şaşırıcı sürədə
Yurdumun qolları ansızın¹
Qucakladı bəni.
Ən qutsal,
Ən dərin
Göz gördüğü bir qucaqlaşmada!...

¹ ansızın – qəflətən, birdən, gözlənilmədən

HÜSAM HƏSRƏT **(1956-)**

Hüsam 1956-cı ildə Ərbil şəhərində Qalanın Təkkə məhəlləsində doğulub. İbtidai və natama orta məktəbi bitirdikdən sonra iki il Kərkükdə, bir il Süleymaniyada Sənaye lisesində oxuyub. Ərbildə Yeraltı Su Qaynaqları İdarəsinə təyinat alıb. Daha sonra vəzifəsini buraxaraq ticarətlə məşğul olub.

Həsərət ləqəbini götürməsinin səbəbini bir şeirinin iki misrasında açıqlayır:

Hər şeyə həsrət oldum,

Həsərət qoydum adımlı.

Şairin aşağıdakı altı kitabı çıxıb:

“Həsərət” (Bağdad, 1984), “Səndə buldum” (Bağdad, 1986), “Ucuz duyğular” (Bağdad, 1990), “Bir ayın şeirləri” (Ərbil, 1999), “İnsanlıq gözyaşımızdır” (Ərbil, 2001), “Xoyrat vurğunu Adnan Tərzi” (Ərbil, 2003).

Şeirlərini heca vəznində yazmışdır. Hüsam çox verimli (məhsuldar) bir şair kimi tanınır.

Poeziyasından örnəklər:

ƏRBİL DASTANI

Ərbil şəhri, hansı çağiv qonuşum

Yaxınlıgıv, uzaklıgıv qonuşum.

Ya verimli bol toprağiv qonuşum.

Bin bir gecə qonuşsam da söz bitməz

Üskək Qalav göz önündən heç itməz.

Ərbil şəhri, qoca Qalav canıvdı
Tarixivə fısqıran al qanıvdı.
Bütün dildə ögünən bir şanıvdı
Qoy üz sürtim toprağıva, daşıva
Dolanım mən pərvanə tək başıva.

Ərbil şəhri, qanıv qaynar gevlimdə.
Duyğulanır qutsal adıv dilimdə.
Ağır yükiv yüz il qalsa belimdə
Heç bıkmadan¹ ömür boyu daşıram
Sən mənimçin, mən sənivçin yaşıram.

Ərbil şəhri, dərin aşkiv candadı,
Ürəkdədi, damardadı, qandadı.
Ölənədək umudumuz səndədi
Yataq kimin pak sinəvi aç bizə
Özgürlüğün qoxısını saç bizə.

Eşqiv bizi çəkər əski dəmlərə
Dost bağında içtigimiz cəmlərə.
Sən də salma günümüzü qəmlərə
Sevincləri gevlimizə bağışla
Yarınımızı umudlarla naxışla.

Ərbil şəhri, hə belə sağ qalasan
Dostuva bağ, düşmanıva dağ qalasan.
Gerçəklig yolunda çırağ qalasan

¹ bıkmak – bezmək

Aydınlığıv ısıxlasın hər yanı,
Sevindirsın qaranluxda insanı.

Gerçəklikdə böyük olsun diləgiv
Hak uğrında uzat güclü biləgiv.
Heç bir kimsə itirməsin əməgiv
Çoxdan bəri eyilərin şəhrisən
İgid sultan Muzəffərin şəhrisən.

Ərbil şəhri, xoyrat səsin alandam
İçli-içli mənasına dalandam.
Nəğməsinə marağımı salandam
“Baba, bugün”, “belə yoldaş” deyərdim,
Gönlümdə qəm, gözümdə yaş deyərdim.

Harda qaldı o saraylar, o xanlar,
Harda qaldı o qəlbi saf insanlar.
Dönməz oldu səndən köçən karvanlar

Ərbil şəhri, gözəl günlər, hanilər¹
Sərab kimin qayıb olur anılar.²

Bəyaz Xanın karvanları köç etti
Biri sağa, biri sola yol getti.
Qocaların izinə kimlər yetti
Bizim kimin sən də kimsəsiz qaldıv
Çözülməyən əsrarlanışa daldıv.

¹ hanilər – keçmişlər, yadımdamı, xatırlayırsanmı.

² anılar – xatirələr.

Ərbil şəhri, səndən köçən yar oldu.
Güllər soldu, dalda qalan xar oldu.
Gönlümüzü yaxan ahu-zar oldu
Harda qaldı o dostların məclisi
Duyulmayı Şahabanın xoş səsi.

Ərbil şəhri, qınama çox sələşsəm.
Ətrafıvı köşə-köşə dolaşsam.
İstədim diləklərə ulaşsam
Yengi başdan keçən ömrüm canlanır,
Çürüyən boş damarlarım qanlanır.

ŞANLI İRAKIM

Zəfər quşu səndə qondu.
Gönüllərə müjdə sundu.
Bin bir çiçək gülə döndü
Nəşə verdi yaprağına.

Zəfər yolu bizim yoldu
Savaşçılıq qutsal roldu.
Həp zəfərlər şarkı oldu
Düştü əsgər dudağına.

Bizim yigit qəhrəmanlar
Bizi övmüş¹ həp dastanlar.
Bağışlarınız təmiz qanlar
Şanlı Irak toprağına.

¹ övmək – tərifləmək, öymək

PYES

Birinci pərdədə söyləşi titiz
Bir ömrü yansıtır¹ düğümlü² nəsnə.
Ancak bir olayla başlar bu roman
Hər bölümdə betim³ yeni olacak.

İkinci pərdədə açıklanır giz⁴
Gerçəklik yapılır qayb olur fitnə.
Qayğısız canlanır o əski orman
Doğanın gözündə yaşam bulacak.

Üçüncü pərdədə hər bir şey təmiz.
Mutlu bir sonucla qapanır səhnə.
Ölməz qonusunda kökləşir zaman
Dəğərinə qarşı dəğər alacak.

OZAN

Gerçəgi xəyal edər əngəllər çəmbərində,
Xəyalı gerçək edər sınırsız⁵ uçurumda.
İçini açmaq istər ədalət minbərində
Səssizligə dayanmaz, hayqırır hər durumda.

¹ yansıtmaq – əks etdirmək

² düğün – düyün

³ betim – təsvir, şəkil

⁴ giz – sirt, məxfilik, gizli

⁵ sınırsız – sərhədis, nəhayətsiz

Gözü deyil, gönlünü açık qoyar hər anda
Salıverir duyğusu, yelkən açar ənginə.
Qoşuğun yanğısını duyar dərin limanda
Bir yüzücü örnəgin enər dərinliyinə.

Sözcüklərini süslər doğanın tablosunda
Gah rənkli bir biçimdə, gah da rənxsiz naxışlar.
Əzgisini dinlətir yaşama solosunda
Yenə də son şeirini bir ahəngə bağışlar.

ÜÇ DƏLİNİN ÖYKÜSÜ¹

Birinin vapurları² dalgalara tutulmuş
Doğuları qayb olmuş sınırsız bir limanda.
Yaşamak öyküsü də öylə ki unutulmuş
Nəsi var, ya nəsi yox o bir boş qonu ancak.
Saplamış yürəginə əziyətsiz bir bıçak.
Nə yaşamı sevər, nə də gözü zamanda.

Birinin dil ucunda yarım xoyrat dolaşır.
Ağlar başlanğıcına, gülər bitməməsinə.
Nə bir yorum tasarlar,³ nə sonuca ulaşır
Boş bir çəmbər içində salıverir huyunu
Xoyratını qovalar bitməyincə oyunu
Gəlişin nifrətini sunar getməməsinə.

Birinin əlində var bir parça qırık ayna
Yüzünü qeyb etmiş ki çizgisini arıyır.

¹ öykü – nağıl, novella

² vapur – qayıq, gəmi

³ tasarlamak – planlaşdırmaq

Nə xalqa bənzər, nə də bir xalq bənzər kəndinə
Gah aynayı təmizlər, gah aynaya tükürər¹
Gah olur öfkələnir, alev-alev püskürür
Nə yazık bir kavqayla gündən-günə əriyir.

RÜBAİLƏR

Söylənməmiş, duyulmamış şeiri sizə gətirdim.
Çözmək için bin bir gizi² bir tək gizə gətirdim.
Dədəm Qorkut dün bənə bir Domrul gibi ad verdi
Bir gün onu ölümsüz bir canlı izə gətirdim.

Öylə bir pərvanəyəm, yanmaq istərəm.
Yanıp da eşq oduna qanmaq istərəm.
Külümü səhər yeli savurunca da
Eşsiz bu özverimi³ anmaq istərəm.

Sevimli bir duyğusan, eşq dolu düşüncəsən
İşvəsi xoş, nazı xoş, davranışta incəsən
Səni kəndimdən fazla sevərsəm buna şaşma
Bir bən bilirəm səni, bən bilirəm necəsən.

Xatirə dəftərimi dürdüm⁴ bu gecə
Ona son dəfə bir göz sürdüm bu gecə.
Geçmişə nələr varsa həpsindən geçtim
Eşqə yeni başlanğıc qurdum bu gecə.

¹ tükürmək – tüpürmək

² giz – sirr

³ özverim – fədakarlıq

⁴ dürmək – bükmək, qatlamaq, dürmək

SAMI TÜTÜNÇÜ **(1957-2011)**

Kərkükdə Piryadi məhəlləsində anadan olmuşdur. İki yaşı olanda damdan yıxılmış və hər iki ayağı sınımışdı. Bu hadisə 14 iyul 1959-cu il Kərkük Qətliamı ilə eyni vaxtda baş vermişdi. Bir neçə gün iş yerləri bağlı olduğundan vaxtında müalicə olunmamış və ömrü boyu çolaq qalmışdı. Əvvəlcə iki qoltuq ağacı ilə gəzərdi. Sonra isə şikəstlərə məxsus kiçik bir arabada hərəkət edərdi. İbtidai məktəbdə 5-ci sinfə qədər oxumuş, sonra məktəbi buraxaraq atasının dükanında sarıma (bükmə) siqaret və tütün satmaqla məşğul olmuşdur.

“Tütüncü” ləqəbi bununla bağlıdır. Bir ara da siyasi səbəblər üzündən zindana atılmışdı. İlahi vergili bir insan idi. Ticarəti də yaxşı bilir, ədəbiyyatçılar içində də seçilirdi. Əliaçıq, səxavətli bir xeyirsevər kimi ad çıxarmışdı. Yeriyə bilməməsi ucbatından çox kökəlmişdi. İki qız və iki oğlan atası olan Sami 31.12.2011 tarixdə dünyasını dəyişdi.

Üç çap olunmuş əsəri vardır. Dr.Şəmsəddin Küzəçi ilə birgə türkcə hazırladığı “İki gönül” kitabı 1997-ci ildə və 2010-cu ildə təkrar İstanbulda çap olunub.

“Gönlümün əzgiləri” 2000-ci ildə çıxıb. Bu kitabı Ənvər Həsən ərəbcəyə, Mehmet Sabir Mahmud kürdcəyə çevirib.

Şairin “Məhbus duyğuları” kitabı 2011-ci ildə Ankara-da çap olunub.

Sami Tütüncü “İşiq” adlı ədəbi toplum yaratmış və eyni adla Türkcə-ərəbcə dərgi buraxmağa başlamışdı. Topulunun və dərginin bütün məsrəflərini şəxsən öz üzərinə götürmüşdü.

Sami sadə xalq dilində yazırdı.
Poeziyasından örnəklər:

QÜRBƏT

Qürbət doğdu içimdə böyüdü həp bənimlə
Adressiz bir sokakta¹ gönlüm salırdım.
Dör, atəbə, dayancağ qarışdı həp qanımla
Cihanımın içində gülümü salırdım.

İçimdə fısqırırkı yanar dağlar sel gibi
Yaxdı dodaqlarımı bu gönlümün həsrəti.
Ömrümün ilkbaharı geçirdi bir yel gibi.
Gözümdə qucaqladım içimdəki qürbəti.

KƏRÜK

Kərküktə bulutlar dağınık olmaz.
Bu yüzdən Türkmanlar yağmur suyudur.
Bu sudan içənlər daha aldanmaz
Türkmanlar Kərkükün canı, ruhudur.

Dimdik dur, şaşırma, yetər bunu bil
Qulaq ver, bənə bax, nolur ey gönül!
Nə Türkman, nə Kərkük heç yalnız degil
Din və dil Türkmanın tək silahıdır.

İrakta ən öndə gələn millətim
Ruhumdur toprağım və hürriyyətim
Kərküküm qalacaq qalxsa tabutum

¹ sokak – küçə

Doğruluk, insanlık ruh fərəhidir.
Qan ilə hürriyyət biz burdan açtık
İnsana insanlık gözüylə baxdık
Qan ilə hürriyyət toxumun səptik
Türkmanlar Kərkükün canı, ruhudur.

BƏKLƏYİŞ

Sokağın köşəsində
Əl-ələ, göz-gözə
Dilimizdə türkülər
Yürəgimizdə yarınlara umutlar
Gülə-gülə axşamları
Gök yüzündə parlayan
Qaranlıkları dəlip keçən
Yıldızları bəkliyirdik.
Xasanın¹ kənarında
Bir şeir yazırdık.
Xoyrat sızırdık yürəgimizdə
Gözlərimiz qalaya baxırdı.
Piryadi sokaklarında
Bəkləyişim nafilə.²
Uçsuz-buçaksız aləmdə,
Mövsümlər tükəndi.
Nə baharın rəngi,
Nə yazın sıcaqlığı,
Nə qışın bəyaz qar tanələri.
Nə dizdə taqəts

¹ Xasa çayı

² nafilə – əbəs, hədəf, boş yerə

Nə Qalaya baxan gözlər qaldı
İştə vardıq¹ çıxmayan sokağın sonuna.

MƏRHƏBALAR OLSUN

Qarabulut adında
Bir şeir yazdım
Kaç sənə öncə
Sözcüklərində yıllar yılı durdum
Mısralarını onlarca degil
Yüzlərcə dəyiştim
Başqasının fikrinə görə anlaşılmasın
Bəni sorguya çəkməsinlər.
İştə şeiri yarıda qoydum.
Sətirlərini sildim.
Qara bulut nə anlamı verir?!
Anlasalar... Diri-diri göməcəklərdi bəni.
Qarabulut kimin adı olduğunu duysalar
Dərimi kəmikdən² ayıracaklar.
Nədir... ya... qardaş
Bulut buluttur, qarası nə, ağı nə.
Yox qardaş qarabulut
Diktatorun taxma adıdır.
Artık Qarabulut adındakı şeirim
Kağızını parçaladım.
Yeni gələn qara... qara... qarabuluta
Mərhəbalar olsun... Dedim.

¹ varmaq – gəlib çatmaq, getmək, varmaq

² kəmik – sümük

SABAH KARAALTIN
(1956-2006)

Sabah tam orta məktəbi Kərkükdə bitirib və Mosul Universitetinin İdarəetmə və İqtisad fakültəsindən 1981-ci ildə məzun olub. 1983-cü ildə Bağdadda Nəqliyyat İnstitutunu bitirib və Polis müdir müavini təyin olunub.

1984-cü ildə Radio və Televeziya Qurumlarından sertifikat almış və bir ara bu müəssisədə Proqram hazırlayıcısı olaraq çalışmışdır. İraq Sənətçilər Sindikası və Ədəbiyyatçılar Birliyinin üzvü olmuşdur. Eyni zamanda Ədliyyə nəqliyyat işlərində mütəxəssis kimi çalışmaqda idi.

1989-cu ildə yüzbaşılığa yüksələrək (kapitan rütbəsi) təqaüdə çıxmış, ticarətlə məşğul olmuşdur. Bağdadın Cümhuriyyət küçəsində böyük bir parça dükanını açmışdır.

2003-cü ildə İraqda rejim (Səddam Hüseyn rejimi - Q.P.) yıxıldıqdan sonra Kərkük Polis müdiri təyin edilir və Kərkük vilayətində təhlükəsizliyə cavabdeh olur və albaylığa (polkovnik) yüksəlir. 2005-ci il iyun ayının 3-də Cuma namazından çıxıb maşınına minəndə naməlum şəxslər tərəfindən güllələnmişdi.

Sabah Karaaltın istedadlı bir adam idi. Şair, pyes yazarı, aktyor və bəstəkar idi. Müğənniliyi də vardı. Üç kitabı çıxıb. 1990 və 1997-ci illərdə Bağdadda, 2001-ci ildə isə Kərkükdə.

Şeirlərini heca vəznində yazırdı.

Poeziyasından örnəklər:

MİLLƏTÇİ MARŞI

Budur aslanların balası,
Budur bozkurtların yuvası,
Gəl Tələfərdən Məndəliyə¹
Budur Türkmanların qalası.

Millət haqqın qoruyan
Hər Türkmanı arayan
Milliyətçi gəncləriz
Meydanlarda yürüyən.

Bayrağında üç hilal
Bizdədir əhli-kamal
Yolumuz Hakk yoludur
Bizdə pətək, bizdə bal.

Oğuzxan dastanımız
Bozkurttur peymanımız
Yarınlar aydın olsun
Millətə imanımız.

¹ Tələfər İraqın Türkiyə sərhəddində bir şəhərdir. Məndəli ölkənin lap cənubunda, İran sərhədinə yaxın bir Türkman qəsəbəsidir. Türkmanlar bütün ölkə boyu bu iki məntəqə arasında məskunlaşıblar. (Q.P.)

BƏN ÖLDÜYSƏM

Bən öldüysəm, gözəlim, əsrarım¹ aşkar etmə
Sənə böyük sevgimi sorsalar inkar etmə.
Dərdin Allahdan başqa kimsəyə izhar etmə
Bən öldüysəm, gözəlim, əsrarım aşkar etmə.

Bən öldüysəm, gözəlim, sən yaşa, sevdam yaşar,
Səninlə həyat gözəl, eşqimlə gönlüm coşar.
Gönlümdə bir sevda var, inan ki dağlar aşar
Bən öldüysəm, gözəlim, əsrarım aşkar etmə.

Bən öldüysəm, gözəlim, rəsmlərimi yırtma.
Yazdığım şeirləri, gülüm, yerlərə atma.
Məzarımda işıq ol, günəş ol, sakın² batma
Bən öldüysəm, gözəlim, əsrarım aşkar etmə.

Bən öldüysəm, gözəlim, məzarımı sən bəzət.
Əgər suçum var isə boynumu eylə azat.
Qaraaltın bağırdı: Mədət, Allahım mədət
Bən öldüysəm, gözəlim, əsrarım aşkar etmə.

¹ əsrar – sirr

² sakın – diqqətli ol

DƏMİR PƏNCƏRƏ

Bir dəmir pəncərədən baxtım dünyaya
İçində pəri gördüm bənzər aynaya¹
Gerçəgi bən unuttum, daldım xülyaya.
İştə bəncə bu dünya dəmir pəncərə
Qollarımı bağladı dəmir zəncirə.

Pəncərənin içində gördüm bir çiçək
Gözlərinə baxınca dolmuştu dilək
Adı gül, yanağı gül, sanki bir mələk.
İştə bəncə bu dünya dəmir pəncərə
Qollarımı bağladı dəmir zəncirə.

Pəncərədən səsləndi: Əgilmə, sakın,
Hüzün nədir, qürbət nə, sən bilmə, sakın.
Burax gözüm ağlasın, heç silmə, sakın
İştə bəncə bu dünya dəmir pəncərə
Qollarımı bağladı dəmir zəncirə.

¹ ayna – güzgü, ayna

BU GECƏ

Aman saqi, dərdim çoxdur bu gecə
Tənhadayım eşim yoxtur bu gecə
Sun eşqin şərabını binəvayam
Ayrılık bənə qonaktır bu gecə.

Əfkarlıyam,¹ bu gecə bən çox məstəm
Yar gedəli dünyadan gözüm kəstim.
Qədər yolum meyxanələrə saldı
Siz də bəni sanmayın meypərəstəm.

Baxtımə bənzəyir gecənin rəngi
Qədəhtən alır gönlüm ahəngi
Bir təsəlli arıyırım bu gecə
Bu masada buldum gülü, çələngi.

¹ əfkar (f.) – fikrin cəmi

BAYRAM GƏLDİ

Çocuk şərqi
Qurulsun çərxi-fələklər
Uçur kələbələr
Çocuklar bayram gəldi
Gerçək oldu diləklər.

Sallankuç havalansın
Dolamalar dolansın
Çocuklar bayram gəldi
Susuz göllər sulansın.

Biz verəğın əl-ələ
Baxağın sağa-sola
Gözəl bayram günləri
Qoy geçsin gülə-gülə.

CƏMAL ÖKSÜZ¹
(1958-)

İbrahim adında bir Ərbilli Türkmanın oğludur. Cəmal 1958-ci ildə Ərbildə anadan olub. Bağdad Universitetinin məzunudur. İstanbulda İqtisadiyyatın idarəsi üzrə doktora müdafiə edib. İlk şeirləri 1976-cı ildə on altı yaşında "Qardaşlıq" dərgisində çap olunub. Şair həm nəzmdə, həm də nəsrdə qələmini sınaayıb və uğur qazanıb.

Poeziyasından örnəklər:

ƏRBİL PİKASOSU

Bayan Gülər Ərbilliyə ərmağandır
Sən Ərbil Pikasosu
Qələm, rənk və tablosu.
İkinci Nəsrin səsi
Yaşa, bin yaşa, Gülər!

Çiləli şeir yazma
Qarşı versələr, qızma!²
Sağ ikən məzar qazma
Yaşa, bin yaşa, Gülər!

¹Öksüz yetim

² qızmaq – acıqlanmaq, hirslənmək, qızmaq

Yaş yigirmi dörd bahar
Gəl basma bunca havar¹
Biraz Allaha yalvar
Yaşa, bin yaşa, Gülər!

Bu qədər olma dərtli,
Dərdin şeirindən bəlli.
Hər kəsi etmə dəlli²
Yaşa, bin yaşa, Gülər!

Gəl sən doktora getmə
Molla, şeyx, seyyid etmə.
Dərdin dərtlərə qatma
Yaşa, bin yaşa, Gülər!

Mən də Öksüz³ Ərbilli
Sizin gibi yaralı.
O soyadımdan bəlli
Yaşa, bin yaşa, Gülər!

¹ havar – ay dad, ay dadi-bidad, ay aman

² dəlli – dəli

³ öksüz – yetim

SEVDA YENİLGİSİ¹

Artık burada
Gücüm qalmadı savaşımaya
Qurşunlarım da bitmədən
Nə utanmaz bir yüzlə
Bəyaz məndili² salladım
Sanki yıllarca savaşısan
Bən degildim!
Füzulilər, Nəsimilər, Mehmet Sadıklar
Çağlarca savaştılar
Və nə oldu?
Bu alanda³ şəhit düştülər
Sevda tarixinə baxarsan
Olaylar⁴ çeşit-çeşit
İnsanları:
Kimi zavallı, kimi qərib,
Və hər səyfəsində bin bir yenilgi
Gönül boşmu qaldı?
Daşa döndü?
Və ya bənmi dəğiştim! Bilməyirəm,
Kim biləcək?
Yenə bilməyirəm!
Bən səni unutmam
Və ya unutamam

¹ yenilgi – məğlubiyyət, yenilmək

² məndil – dəsmal

³ alan – meydan

⁴ olay – hadisə

Əvət doğru
Ama bən:
Bənligimi unuttum.
Bu qədər...
Səni sevən öldü!
Artık bən, bən degiləm,
Bən başkasıyam!
Onunla
Yerlə gök qədəri ayırıyam.
Sor zamandan,
Vəfasız insandan:
O bən
Öldümü, öldürdümü?
Akdənizdə boğuldumu?
Və ya nisan¹ yağmuruna döndümü?
Bilməyirəm.. Bilməyirəm...

¹ nisan – aprel

DİYAR ƏRBİL **(1966-)**

İbrahim Abdussəmət Nalbənd adında Ərbilli Türkman əsilli bir kişinin oğlu olan Diyar, bu şəhərə və Nəsrin Ərbilin şeirlərinə bağlılığı səbəbilə Ərbil soyadını götürmüşdür. 1966-cı ildə Ərbildə anadan olmuş, ilk, orta və lise təhsilini bu şəhərdə almışdır.

1988-ci ildə Bağdad Universitetinin İqtisad fakültəsinə girmiş və 1992-ci ildə oradan məzun olmuşdur.

İraq Türkman Cəbhəsinin ən fəal üzvlərindəndir.

1994-cü ildə Ərbildə yaradılan Türkman Ədəbiyyat və Yazarlar Birliyinin qurucularından biridir. 31 mart 1991-ci ildə Kərkükdə baş verən olaylar nəticəsində əmisi oğlunu, onun arvadını və uşaqlarını, nişanlısını, üç bacısını bir arada itirən Diyar Ərbil üzüntü ilə qarşı-qarşıya qalmışdı. İçindəki dayanılmaz ayrılıq, həsrət və acı duyğularını şeirə tökərək az da olsa təsəlli tapmağa çalışmışdır.

Bu olay onun üçün şeirdə irəli bir dönüm nöqtəsi olmuşdur.

Diyar Ərbil şeirlərinin gözəlliklərində və daha parlaq olan nəsrində, qənaətimizcə, Ərbil yazarları arasında başda gəlir. Bunu onun 31 mart 1991-ci il olayları ilə bağlı ailəsindən itirdiyi doqquz nəfərə ithaf etdiyi və 2004-cü ildə Ərbildə çap etdirdiyi "Dinməyən acılar" kitabına yazdığı ön sözdən də görmək olur. Bu ön söz şahənə bir nəsr örneyidir. Üslubu səlis və axıcıdır. İncə və içli dərin duyğularını güclü qələmiylə asanlıqla nəsrə çevirmişdir.

Poeziyasından örnəklər:

HAK BİZİM

Türkmaneli sənsən bizə öz vətən
Dava bizim, meydan bizim, hak bizim;
Məndəlidən Telafərə həp Türkman
Irmak bizim, toprak bizim, xalk bizim.

Gürgürbaba milli dava kaynağı
Gökbörüdə¹ dalgalandı bayrağı.
Altunkörpü, Dakuk, Kifri toprağı
Oğuz özlü hər boy, hər oymak bizim.

Oğuzlardır kökənimiz, irqimiz
Barış əsər, sevgi qoxar türkümüz.
Meydanlara soran bilir biz kimiz
Kılıç bizim, mızrak bizim, ox bizim.

QÜRBƏT

Dayanmaq istədim hicran dərdinə
Qürbətini qəhrini çəkə bilmədim.
Həsərət, kədər gəldi ardı-ardına
Vətəni qəlbimdən sökə bilmədim.

Soyuk gecələri qanım töktürdü
Ayrılıq atəşi qəlbim yandırdı

1 Gökbörü – Ərbildə minarə

Gənçligim bitirdi, mumum söndürdü
Dəmir qollarını bükə bilmədim.

Kitabına yazdım, sözüm uymadı,
Tellərin oxşadım, sazım uymadı.
Suyuna, duzuna ağzım uymadı
Bağçasında bir gül əkə bilmədim.

DƏYƏR

Qar, yağmur, qış görməyən
Anlamaz yaz dəyərini.
Gecələr düş görməyən
Bilməz gündüz dəyərini.

Doğruyu güc bulanlar
Sevgiyi suç bulanlar,
Kəndini keç bulanlar
Qeyb edər tez dəyərini.

Düşməndan yana olan,
Nıyyəti fəna olan,
Lafı bəhanə olan
Nə bilir söz dəyərini.

Hak sözə qanana sor!
Hakka dayanana sor!
Cigəri yanana sor!
Od, duman, köz dəyərini

TÜRKMANOĞLUNA

Biz oğuzlar, əsil türkün simgəsi¹
Tarixdəki Gənc Osmanın imgəsi²
Hər əsirdə vardır izi, damğası
Hər çağ bizə boyun əymiş, diz çökmüş,
Üfüqlərdə bizim üçün dan sökmüş.

İnsanlığa sunduğumuz hər əsər
Bir uygarlıq, bir aydınlıq bənimsər.
Ölkəmizdən barış, qardaşlıq əsər
Amacımız Hak yoluna xizməttir.³
İnsanlığa və insana hörməttir.

Ey toprakta yatan ölməz şəhidim!
Qanın ilə filizlənir⁴ ümidim.
Məzarında rahat uyu yigidim.
Sonsuzadək yürüyəcək bu dava
Və həp səni arayacaq bu dava.

¹ simgə – simvol

² imgə – nişan, əlamət

³ xizmət – xidmət

⁴ filizlənir – tumurcuqlanır, qönçə açır

ÜMİT

Çəkil bə qara bulut!
Günəşin nurunu önləmə.¹
Səni rüzgarlar paramparça etmədən
Axı ver yerə.
Ölümlə pəncələşən
Quru toprakların
Çatlak dodaqlarını islat!
Toprağa can verirkən
İnsanların qəlbindəki
Bütün kinləri
Qara ləkələri də
Yaxaya-yaxaya
Sil.

¹ önləmə – önünü kəsmə

MAHMUD QƏSABOĞLU
(1966-)

1966-cı ildə Altunkörpü bucağında doğulmasına rəğmən ilk, ortaokul və liseyi Ərbil şəhərində bitirmişdir. 1988-ci ildə Səlahəddin Universitetinin Hüquq fakültəsini bitirərək bir ara vəkillik etmişdir.

1993-cü ildə Ərbildə Türkmaneli Radiosunun açılışında diktorluq edib. 1994-cü ildə Türkmaneli Televiziyasının qurucularından biri olaraq ilk xəbər bülletenini o təqim etmişdir. Bir müddət "Ədəbiyyat dərgisi proqramı" hazırlayıb uğurla aparmışdır.

Bu vaxt Ərbildə Türkmaneli Ədəbiyyatçılar Birliyini quraraq onun ilk başqanı olmuşdur.

1998-ci ildə İraq Türkman Cəbhəsinin Başqanının hüquq üzrə müşaviri olmuş, 1999-cu ildə Türkmaneli Radio və Televiziyasının Baş direktoru olmuşdur.

2002-ci ildə Türkman Birliklər İdarəsinin başqanı olub və bu vəzifədə uzun müddət işləmişdir.

Sevdiyi şairlərdən danışıarkən Yunus Əmrə, Aşıq Alı və Aşıq Ələsgərin adlarını sadalamışdır.

Mahmud ata-babalarının qəssablıq sənəti ilə məşğul olmaları səbəbindən Qəsaboğlu ləqəbini götürmüşdür. Heç bir şeir kitabı çap olunmayıb. ictimai fəaliyyəti şairliyindən üstün olmuşdur.

Poeziyasından örnəklər:

TÜRKMANELİ MARŞI

Biz Türkmanız, Türkmancadır dilimiz
Məndəlidən Tələfərə elimiz.
Müslümanız yücə Tanrı belimiz.
Türkmaneli, Türkmaneli yurdumuz.

Türkmana qurban veririz canımız
Yüksək qalır şərəfimiz, şanımız.
Biz Türkmanız tərtəmiz vicdanımız
Türkmaneli, Türkmaneli yurdumuz.

Doğru yola həp bərabər qoşarız
Əngəlləri birər-birər aşarız.
Biz Türkmanız, hər an özgür¹ yaşarız
Türkmaneli, Türkmaneli yurdumuz.

Gürgürbaba çağlar boyu çağlayan
Düşmanların yurəgini dağlayan
Türkmanları bir-birinə bağlayan
Türkmaneli, Türkmaneli yurdumuz.

Gökbörünün sönməz qalır çırağı
Türkmanlara yaxın etti irağı
Dalğalanır şanlı Türkman bayrağı
Türkmaneli, Türkmaneli yurdumuz.

¹ özgür – azad, müstəqil

QƏHRƏMANLIĞIMIZ

Əzm və iradəmizlə
Atalardan qalan sözlə
Biz dostlara, dostlar bizə
Əl ələ meydanda durduq
Sarsılmayan təməl qurduq.

Gələnek,¹ görənəklərimiz²
Dəyişməgən erəgimiz³
İman dolu yürəgimiz
Varlığımızı saxladı
Tək hədəfə odakladı.⁴

Kərkük, Ərbil canımızdı
Qürurumuz, sanımızdı.
Türkman qanı qanımızdı
Bu qan bizi yurda bağlar
Toprak için coşar, çağlar.

Türkmaneli göz bəbəgim
Arzum, umudum, diləgim.
Bükülməz Türkman biləgim
Gözdağı bəni dindirməz
Qorxu qanımı dondurmaz.

¹ gələnek – adət-ənənə

² görənək – vərdiş

³ erəg – məqsəd, qayə

⁴ odak – mərkəz, əsas

GÖZƏLİM TÜRKMANELİ

Kərkük¹ başda bir tacdır
Zəngindir, xalqı acdır,
Kərkükün bir xoyratı
Bin bir dərdə əlacdır.

Sevirəm Ərbilimi
Həm kültür, həm elimi
Çox çətin günlər gördüm
Tərk etmədim dilimi.

Köprünün suyu sərin
Qəlbə yarası dərin
Sabah əsən məltəmi²
Gedərir qəm, kədəri.

Tarixdə Qaraqoyun
Düşmana əgməz boyun
Türkman dilin tərk etməm
Etsələr yüz bin oyun

Sevirəm Təlafəri
Odur gözümün fəri³

¹ Şeirdə İraq Türkmanlarının bütün şəhər, qəsəbə və kəndləri sadalanır, onların məziyyətlərindən söz açılır.

² məltəm – meh, nəsim

³ fər – parıltı, nur, işıq

Tarixə şan yazdırıp
Hər qəhrəman nəfəri.

Kümbətlər, Leylan, Təzə
Verir güc, qüdrət bizə.
Sevənlər Kızlarbata
Baxar göz süzə-süzə.

Ayrılmaz Dakuk Tuzdan
Güclüdürlər bu yüzdən.
Düşman nə yapsa yapsın
Ayırmaz bizi bizdən.

Mənədli, Dəli Abbas,
Türkmandır Türkmana xas
Hakkın yolu kəsilməz
Susmaz, yayılır bu səs.

Karatəpə, Deltava
Onlardı dərdə dəva
İçimizi təmizlər
Elləri qova-qova.

Atabəy yurdu Mosul
Qardaşlığı orda bul
Ayvaziyə, Kaziyə
Türkman, öz Türkman əsil.

İraq-Türkman pœziya antologiyası

Kifridən Xanəginə
Uymazlar nifrət, kinə.
Təmali çox sağlamdır
Heç yıxılmaz bu bina.

Əmirliylə Bastamlı
Həm şöhrətli, həm namlı.¹
Bağçasında bülbüllər
Dolaşır qəmli-qəmli.

¹ namlı – adlı-sanlı

RİYAZ DƏMİRÇİ
(1974-)

Riyaz Əziz Həsən 1974-cü ildə Ərbilin Qala Saray məhəlləsində anadan olmuşdur. Şeirələrini Dəmirçi təxəllüsü ilə yazmışdır. İbtidai və natamam orta məktəbi (ilk və ortaokul) bu şəhərdə bitirmişdir. Təhslini yarımçıq qoyaraq sərbəst işlə məşğul olmuşdur. Yaradıcılığa xoyratlarla başlamışdır. 1995-ci ildə Ərbil şəhərində yaradılan İraq Türkman Cəbhəsi Radioevində “Ədəbiyyat köşəsi” proqramı ilə çıxış etmişdir. 1997-ci ildə isə Türkmaneli Televiziyasında “Sənət dünyası” adı ilə bir proqram hazırlamışdır.

İki dəfə yurd dışına (xaricə) çıxmış, doğma diyar, yurd üçün çox darıxmış və “Qürbət” adlı şeir yazmışdır. 2000-ci ildən Gənc Türk Yazarlar Birliyinin üzvüdür.

Poeziyasından örnəklər:

QÜRBƏT

Qürbət elə gedərkən gözlərimdən yaş axtı,
Dünyanın kədərləri kül etti, bəni yaxtı.
Zalım qədər oxunu vurdu sinəmə çaxtı
Böylə həyat yaşanmaz rəhm et bənə, Allahım,
Səndən başqa heç kimsə dinləməz bənim ahım.

Gündən-günə dağlandım, qürbət yaşanmaz bənə,
Həsərət çəkip ağladım, göz yaşım döndü qana.
Usandım qəribliktən, bağırdım, ana, ana!
Böylə həyat yaşanmaz rəhm et bənə, Allahım,
Səndən başqa heç kimsə dinləməz bənim ahım.

ƏRBİLİM

Əzəldən göz önündə analar qucağısan
Səndən başlamış kültür, millətin ocağısan.
Davamızın sahibi Türkmanlar bucağısan
Hə¹ sənsən Türkmaneli, ey anam, ey Ərbilim.

Həp bizdən başlamışdır ən təmiz mədəniyyət
Türkmanlardan qalmadır bu gözəl ədəbiyyat.
Hər kəsə yaxşırsa bizdə yoxtur maddiyat
Hə sənsən Türkmaneli, ey anam, ey Ərbilim.

İnsanın sənin gibi bir anası olsaydı,
Dərin duyğu, həmfikir gerçəyini bulsaydı.
Qardaşlıq vəfa dolu, gönül açıq olsaydı
Hə sənsən Türkmaneli, ey anam, ey Ərbilim.

SƏS SƏNƏTKARI HABANIN ARDINDAN

Kərkük, Ərbil, Muşko Haba²
Tariximizdə var Şahaba.
Məhmət, Əhmət gəl savaba
Bunların böyük kəsəsi
Sərt binadır əsası.

Tarixlərdə var adınız
Kasetlərdə şahidiniz
Faik Bəzircan fəryadınız

¹ Yerli şivəylə söylənən "hə" sözü "yalnız" və "sadəcə" deməkdir.

² Bu şeirdə keçən adlar Ərbildə tanınmış xoyrat oxuyanların adlarıdır.

Məqam üsullar havası
Ölməz sənətkarın səsi.

Habanın xoş Muçullası,
Muşkonun da İydələsi.
Səlimin “nola nolası”
Bu üçünün birdir huyu
Başarırdılar hər toyu.

Budur törən, budur düzən,
Yaşar Muşko, okur Mazan.
Əkrəm Tuzlu güftə¹ yazan
Şərqi sözü bəstə gözəl
Biri bir-birindən özəl.

Yunus Mahmut yada düşdü
Adı bir də ada düşdü.
Yerə-göyə səda düşdü
Səsin nə səs-səda idi,
Adı birdir, bin ad idi.

Hac Cəmil Hamit kürəçi
Çalışmadılar parayçı.
Dərman idilər yarayçı.
Kim ağlar bunlardan sonra
Rəhmətlə endilər gora.

¹ güftə – mahnının sözləri

MURAD YAŞAR
(1980-)

1980-ci ildə Ərbilin Ərəb məhəlləsində dünyaya göz açan Murad Yaşar gənclər arasında seçilən istedadlı şairdir. Bunu onun 2004-cü ildə Ərbildə çap olunan “Eşqin anları” kitabından da görmək olur. 1999-2004-cü illər arasında yazılan şeirlərin çoxu heca vəznində, bir qismi isə sərbəst stildə yazılmış ürəkoxşayan şeirlərdir. Murad Yaşar yalnız ədəbiyyatla məşğul olur və uğurlar qazanır. Onun gözəl şair kimi böyük nüfuz qazanacağına inanırıq.

Poeziyasından örnəklər:

SƏNSƏN, GÜLÜM!

Doğru sevdam,
Dadlı röyam,
Bütün dünyam,
Sənsən, gülüm.

Mələk yüzlüm,
Dadlı sözlüm,
Ahu gözlüm,
Sənsən, gülüm.

Qanım, canım,
Həyəcanım,

Eşq sultanım,
Sənsən, gülüm.

Arzum, duam,
Dərdim, dəvam,
Mutlu yuvam,
Sənsən, gülüm.

KIR ÇİÇƏGİM OLURMUSAN?!

Kələbəyim,
Bal pətəyim,
Kır çiçəyim
Olurmusan?!

Alın yazım,
Dərdli sazım,
Yürək sızım
Olurmusan?!

İlk baharım,
Eşq ınarım,
Sadıq yarım
Olurmusan?!

Süslü bağım,
Rənkli çağım,
Dərd ortağım
Olurmusan?!

İSTƏRSƏN

İstərsən uzaqlaş, yanımda qalma,
İstərsən get, heç xəbər salma.,
İstərsən adımı dilinə alma,
Yenə də sevgimi dindirəməzsən,
Bu volkan eşqimi söndürəməzsən.

EŞQİN ÖYRƏTTİ BƏNƏ

Yalnızlıq məhtabından¹ gizlicə ağlamayı,
Sevda yürəgimi kədərə bağlamayı,
Ayrılıq atəşiyə bağrımı dağlamayı
Həyat öyrətmədi, eşqin öyrətti bənə.

Bu qədər sevirəkən eşqimi gizləməyi,
Mutluluk yollarını uzaktan gözləməyi,
İmkansız bir eşq kimi sevərək özləməyi
Həyat öyrətmədi, eşqin öyrətti bənə.

Hicran atəşlərində mutluluğu bulmayı,
Çiləyə² qapılmışkən hər yalandan gülməyi,
Gerçək eşqin uğruna sevə-sevə ölməyi
Həyat öyrətmədi, eşqin öyrətti bənə.

¹ məhtab (f.) – aydınlıq gecə, ayın aydınlığı

² çilə – iztirab, cəfa, dərd

EŞQİMLƏ ŞEİRİMƏ SON

Ömrümü xarcayıp¹ sən hədəd ettin.
Gündüzüm, gecəmi həp kədər ettin.
Gettin ya qəlbimi dərbədər ettin
Qaç kərə ardından gəlmək istədim
Yollara düşüb də ölmək istədim.

Nə vardı yanımda qalsaydın, gülüm.
Bir eşqdə olurmu bu qədər zülüm.
Sənsiz hər nəfəsim bənə bin ölüm
Gedişin canlanır hələ ağımda
Xəyalın dolaşır gizli saklımda.²

Sənsiz bu köşələr sanma səhərdir,
Aldığım hər soluk³ bənə zəhərdir.
Uğrunda yazdığım bu son şeirdir
Artıq bu səyfəyi qapatacağam,
Eşqimi içimdə qarartacağam.

¹ xarcayıb – xərcləyib

² saklım – saxlanc

³ soluk – nəfəs; solğun

LÜĞƏT

Aa

aday – namizəd
adım-adım – addım-addım
afaq (f.) – üfük, mənzərə
ağ – tor
ağanda – qalxanda
ağıt – ağı
akran - yaşıl
alabildiğinə – mümkün qədər
alan – meydan
alboyağ – türkəçarə hazırlanmış gözə tökülən dərman
alışan (ə.) – adlı-sanlı, çox şöhrətli
allı-ballı – albalı
an (f.) – gözəl, ürəyə yatan
anılar - xatirələr
Anka - Simürğ quşu
ansızın – qəflətən, birdən, gözlənilmədən
apansız – gözlənilmədən, birdən
aratma - axtarmaq, aramaq
arxiv – arxiv
asalak - tüfeyli, müftəxor
ayna (f.) – güzgü
azmak – həvəsə gəlmək, qızıışmaq, həyəcanlandırmaq

Bb

babalar – atalar

Babi-Əzəm - Bağdadda böyük giriş qapısı

barınmaq – sığınacaq vermək, sevindirmək

bayqın-bayqın – qəşş etmə, bihuş olmaq

baynamaq – banlamaq

bazı - bəzən, hərdən

bəldə – kiçik şəhər

berrak – açıq, aydın, təmiz

betim - təsvir, şəkil

bəbək – körpə uşaq, çağa

bədəl (ə.) - əvəz, dəyər, qiymət (Əvəzinə pul ödəyib rəsmi şəkildə hərbi xidmətdən yayınmaq)

bəhr - bəhr (əruz vəznində yazılmış şeir ölçüsü), 2. dəniz

bəkçi – gecə qarovulçusu, keşikçi, gözətçi

bəkləməğ - gözləmək

bələm (ə.) – qayıq, gəmi

bəlirmək - görünmək

bənəklənməğ – ləkələnmək, xallanmaq

bərduş (f.) – çiyinləri üstündə

bəzm (f.) - kef məclisi

bibisu – qumru quşu, bibisu

bidar (f.) - xəbərdar, ayıq, oyaq

bıkmağ- bezmək

bilə – sənə

bilməcə - tapmaca, bilməcə

bimar (f.) - xəstə, naxoş

binəklər – minik heyvanları

boncuk – muncuq
bozmaq – pözmaq
boyağ əzmək – ara vurmaq, ara qarışdırmaq
budala – qanmaz, axmaq, gic, sarsaq
bulüz – üst köynək
burun-buruna – üz-üzə
buzdolabı – soyuducu
bülöf qırmaq – yalan danışmaq
büyü – ovsun, tilsim, möcüzə

Cc

caddə (ə.) – baş küçə, böyük yol
cahaz – cehiz
camadan – baş örtüyü
cayi-əsəf (f.) - kədər məkanı
ceylan – ceýran
cift (ə.) – cüt, qoşa, tay
cihan – cahan
cıl – kövşən, başaq
culha – toxucu
cuybar (f.) - çox sulu yer, arx
cümbüş – əyləncə
cürm (ə.) - günah, təqsir, qəbahət

Çç

çah (f.) - quyu
çakal– çaqqal
çaldırmaq – danışmaq, söyləmək

çarşı – bazar
çeyfə – baş örtüyü
çəlik – iti, kəskin baxış; polad
çəlmə – badalaq
çəmbər – çevrə
çətrəfil - çətin
çilə – ah-nalə, ağlamaq, dərd-ələm
çiləmək - fəğan etmək, yana-yana oxumaq
çiriş – yapşqan; çöllərdə bitən yabanı ot
çisə – çisək, narın yağış
çiy - şəbnəm, şəh
çizmədən – planlaşdırmadan
çığıl – xoş qoxulu çöl otu
çığlıq – səs-küy
çığrı - cığır
çıldırmaq – dəli-divanə etmək; ağlını itirmək
çınlamaq – cingildəmək qulağı cingildəmək
çınlatan – sədaqətli, həqiqi
çırıqçı – ip əyirən
çögən – çovgan oyununda topu vurmaq üçün dəyənək,
başı əyri uzun ağac
çöhrə – sir-sifət

Dd

dadı - dayə
dal – budaq
daldan-dala - budaqdan budağa
dalmaq – fikrə getmək
dar (ə.) - ev, yer, məkan

defilər – ağılsızlar
denəməz – anlamaz
derlər – deyirlər
devkünk – çox böyük əsa
devrim – tale, qismət; 2. çevriliş, inqilab
devşirləmək - dərmək
dəhr (ə.) – dövr, zaman, dünya, aləm, tale
dəlirən - dəli olmuş
dəlli – dəli
dəmət – bir dəstə gül
dəngə - məhvər
dəryad (f.) - yadasalma
dəvəbeli – uca və böyük
Diclə - Dəclə çayı
didinməğ – çox arzu etmək
dilsiz – lal
diməğ (ə.) – ağıl, dərrakə
dingin - dinc, sakit
dinmək - dincəlmək, dinləmək
diri-diri – cərgə-cərgə, dalbadal
dizə - misra
donatmaq – bəzəmək
duxan – divanxana, məhkəmə
duru vermək – durmaq, dayanmaq
duzağ – tələ
dügüm – düyüm
dügün – toy
düнки - dünənki
dürmək - bükmək, qatlamaq, dürmək

düş//diş – yuxu, röya
düz yazı – nəsr

Ee

efkarsız – dərdsiz, qəmsiz
eh – bəli
enə – enmək, qiymətdə enmək, aşağı düşmək
erek //ereg – məqsəd
erguvan – qırmızı ağac
ermək - çatmaq, yetişmək
esin – ilham
esenliklə - şövqlə, ruh yüksəkliyi ilə
eş - həyat yoldaşı, sevgili; 2.qoşa, cüt; 3. dost
eşcar (ə.) - ağaclar, yaşıllıq
eşsiz – tayı-bərabəri olmayan
evrən – kainat, kosmos
eyhan – cəh-cəh

Əə

əfə – igid, cəngavər, dəliqanlı
əflak (ə.) - fələklər
əjdər - əjdəha
əhfad (ə.) - nəsil, nəvə-nəticə
əlfı-can (ə.)- min dəfə can
əkmək – çörək
ənfəs - nəfəsin cəmi
ənsə – arxa, kürək
əsəf (ə.) – təəssüf

əsin - meh

əsmar (ə.) - meyvə

əsrar – 1. sirlər, 2.tütün kimi çəkilib insanı kefləndirən bir bitkinin yarpağı

ətək – qadın alt paltarı

əzgi – melodiya, nəğmə

Ff

faq - tələ

fəcr (ə.) - dan söküləndə, sübh çağı

fələgində – göylərində, fələki elmi (astronomiya)

fər – parıltı

fəramüş (f.) - unudulmuş

fidan - tumurcuq, açılmamış gül

fils – qəpik

filiz – şitil

futta – baş örtüyü

Gg

gedi vermək - çat vermək

gərmü sərd (f.) - isti-soyuq

girmək – geymək

giz - sirr, məxfi

gizləm – əsrarəngiz, sirli

göftar (f.) - söz

Gökbörü – Ərbildə minarə

gömüt – məzar, qəbr

göğüs – sinə

gir – gey, geyin
girmişəm – geyinmişəm
gurulmaq – özünü öymək, özünü çəkmək, guruldamaq
güftə – mahnıya yazılmış sözlər, misralar
gürbüz - sağlam gənc adam
güvərçin – göyərçin
güz - payız

Hh

halavat - xoş, şirin
hanilər - keçmişlər
hanın – xan balığı
haris (ə.) – əkinçi; rəncbər, keşikçi
havar – ay dad, ay dadi-bidad, ay aman
havuş – yarıq
haziran – iyun ayı
hecəylə – şeirlə
heyvan – eyvan
hənüz (f.) - indi, bu saat, indicə
hərir (ə.) – ipək, ipək parça
həsbihal (ə.) – söhbət, söhbətlə ürəyi boşaltmaq
həst (f.) - mövcud olmaq
hibə (ə.) – xəzinə
hınç – qisas
hız – sürət
hızlı – sürətli
hulus - səmimiyyət
huşyar – ağıllı, diqqətli, ayıq-sayıq
hüffar - yarasa
Hürkər - Ülker ulduzu

hürr – azad
hürlər – azadlıq istəyənlər
hüsrən – itki, ümitsizlik

Xx

xax – xalq
xak (f.) – torpaq
xar (f.) – 1.tikan; 2. göyəm ağacı; 3. həqir, alçaq (adam)
Xasa - Kərkükü iki yerə bölən çay
xer – xeyir
xitab (ə.) – xitab, müraciət
xizmət – xidmət
xumarbazə - həsrət, xiffət
xülqdar (ə.) – tez acıqlanan, tez özündən çıxan

İi

ibnayı-bəşər (ə.) - bəşər övladı
ibni zaman (ə.) –zəmanə adamına
icap istərsə – gərək bilsə
ihanət (ə.) – təhqir etmək, alçaltmaq, etinasızlıq göstərmək
ikindiüstü – toran düşən
iqrar (ə.) - təsdiq etmək, boynuna almaq
ilac - dava-dərman, əlac
imrənmək – çox istəmək, ehtirasla çalışmaq
in - ins.; mağara, kaha
incana – paltar yumaq üçün bişmiş torpaqdan düzəldilən
böyük ləyən, tas
incinsə - incisə, ağrısı

inizal – üz çevirmək, üz döndərmək
inziva - tənhalıq, tərki dünya olmaq
irgat – bənnə
irkiləməğ – baş qaldırmaq
irmağ – axar çay
iskelet – skelet, quru can
ismarlamağ – əmanət etmək, tapşırmaq
istikrah (ə.) - iyrənmək, nifrət etmək
istimar – istismar, müstəmləkə
istimarçı – istismarçı, müstəmləkəçi
itap (ə.) – şikayət, məzəmmət
ittila (ə.) – xəbərdar olma, agah olma
ittisa (ə.) – hərtərəfli bilik, geniş dünyagörüşü
işil-işil - bərq, bərq vuran
iyi – yaxşı
izcik – iz

Kk

kabab-zərdə (f.) - zəfəranlı şirin yemək
kafir - üsyankar
kağıt - kağız
kanarya – sarı bülbül
kar – qazanc
kəfil – zəmin
kələbək – kəpənək
kəmik - sümük
kəndisi - özü
kəngər - saqqız
kəpazə - bədnam

kiralıǵ – başqa
koǵuş –palata, kamera
koskoca – nəhəng
kör-kor
kötü - pis
kötü adamlar – yaramazlar, pis adamlar
köşə-bucaq - künc-bucaq
köy – kənd
köylü - kəndli, kəndçi
kula – yumruq
kuytu – tənha, sakit, xəlvət
kül – çardaq
külah – papaq
küsmük – qusuntu
kütük - əyyaş, içki düşkünü

Qq

qabili-ehsaf – hesaba gəlməyən
qafilə (ə.) – karvan
qaxmaǵ – qalxmaq
qamu – hamı, bütün
qapalı çarşı – üstü və hər yanını örtülü bazar
qara yol – torpaq yol
qayur – çalışqan, barışmaz, güclü
qıl – tük, qıl
qır - tarla, təpəlik ərazi
qıran – taun
qırbaç – kötək, şallaq
qırlanǵıç – qaranquş

qızmaq – acıqlanmaq, hirslənmək
qoca – ər, həyat yoldaşı
qoşmaq – qoşulmaq
qövsi-qüzəh (ə.) - göy qurşağı
qubur – tapança
qurnaz – bic
qurtağ – qurd, qarafatı
qursağı – yaltaqlanmaq
quşağ – kəmər, bel

Ll

lacivərd – mavi rəng, lacivərd
laf (f.) - boş söhbət, boş danışmaq, boş laqqırtı
lava – vulkanın ağzından püskürən od
leyli-nəhar (ə.) - gecə-gündüz

Mm

mali (f.) - firavan
manqala – manqal
martı - qağayı
masal – nağıl, dastan
maslah - üst paltarı
masmavi – tünd mavi
matuh – ağıldan kəm
mazi - (ə.) - zaman
merac – mirac, (Peyğəmbər merac etmişdir)
məşalə – məşəl
meytər – davul, nağara
məbud (ə.) - büt

məğdur (ə.) - aldanmış, xəyanət qurbanı olmuş
məğərsə – həтта, əgər
məhbub (ə.) - sevgili
məhtab – ay işığı, aydınlıq 15 günlük ay işığı
məndil – əl dəsmalı
məmur (ə.) - abad, əkilmiş torpaq
mərkəb (ə.) - minik heyvanı, minik vasitəsi
məsərrət (ə.) - ehtiyac, sıxıntı
məsirə (ə.) - seyrangah, istirahət yeri
məvud – vəd verildiyi kimi
moz – banan
muska – dua, tilsim
mutluluq - xoşbəxtlik
müftəxir (ə.) – öyünən, lovğalanan, təkəbbürlü
mühal (ə.) - çətin, mümkün olmayan
mühəyyal – hazırlıqlı
mürəffəh (ə.) – rifah içində, gen-bolluqla yaşayan
müsafir - qonaq
müsaid (ə.) - kömək edən, köməkçi
mütəşair (ə.) – şairlik iddiasında olan qafiyəbaz, saxta şair
müşfiq – mehriban, sevimli, mərhəmətli

Nn

nafile (ə.) – nahaq, boş yerə
namümkün (f., ə.) - mümkün olmayan
nə dənli - nə qədər
nəhr (ə.) – axar çay
nəsnə (ə.) - əşya, şey
nisan – aprel ayı

nist (f.) - qeyb olmaq, yoxa çıxmaq
növbət – növbə

Oo

od yeli (ə.) - od dəyirmanı (elektriklə işləyən)
olanaqsız - imkansız
olay – hadisə
olta - qarmaq
oluk – su borusu, nov, novdan
omuz - gərdən, çiyin
onur – heysiyyət, ehtirama layiq, şərəf
ortağ – həyat yoldaşı, ərin arvadı ortağ hesab olunur

Öö

öc - qisas
ödəşin - ödənişi edin, hesablaşın
öfkə – qəzəb, qeyz
ögrətmən - müəllim
ögsüz – yetim
öksüy - kösöy
öləsiyə – ölənə qədər
ölgün – ölgün, alazamaq
örsələnməz – tükənməz
ötəki - o biri, digəri
övmək - tərifləmək, öymək
özdəşləşmək – eyniləşmək
özləm – həsrət, xiffət
özləyiş – həsrət, ayrılıq

özgür – azad, müstəqil
özgürlük – azadlıq, müstəqillik
özverim - fədakarlıq
öykü – hekayə, povest

Pp

pantur – pantolon, şalvar.
papatya – çobanyastığı (çiçək)
para – pul
pasban – gecə qarovulçusu, gözətçi
patlaq – quyu
payə-payə (f.) – pillə-pillə
peçə – niqab, duvaq
peşin - iz
peştəmal – baş örtüyü; hamam dəsmalı
peyrək (f.) - tabe olmaq
pəkəla – əla, çox gözəl
pəmbə yanaq - al yanaq
pərçəm (f.) – topa saçlar
pərrə-pərrə – vərəq-vərəq, vərəqbəvərəq
pınar – bulaq
pirinc – düyü
plak - val
post – dəri; çoban papağı
pul – qəpik-quruş
puslanmaq – dumanla örtülmək
pür-nəşə – yay-qış kef çəkmək, nəşələnmək
pür sürmək - kef çəkmək
püskül - qara rəng çəkən fırça

Rr

rahvan at - yorğa at
rakı - araq
razı nihan (ə.) - gizli, məxfi şey
rəcəl - ənginar piroqu
rəfət (ə.) - ağsaqqallıq, böyüklük
rəfi (ə.) - uca, yüksək, rəf
rəngin – gözəl
rind – şən, məzəli
ruy – arzu, yuxu, röya

Ss

sağ iş – təmiz iş
sağır – kar
sağlamaq - diləmək, qaydaya salmaq
saxlanbaç – gizlənqaç, gizlənpaç
saqın – saqın, diqqətli ol
salta – gödəkcə
samun – qalın çörək
sancaq – bayraq, bölgə
saynamaq – cəh-cəh vurmaq, bülbül və kəkliklərin cəh-cəhi, oxuması
seyis – mehtər, ata baxan
sədr – sinə, ürək, könül, taxt, divan
səmavi – bəxtiyar
sərnigün (f.) – talesiz, bəxti dönük
sərpilmək - səpələnmək, sərilmək

İraq-Türkman poeziya antologiyası

sicin (ə.) – həbsxana, zindan
silik – cüzi, gözə çarpmayan
sim – məftil
simgə – simvol
simsiyah – qapqara, zil qara
singavbaz - təlim görmüş oyunçu
sinsi – gizlicə
sipər - sipər, səngər
sırt – arxa, bel, kürək
sis – duman, çən, sis
siyah – qara rəng
siyan arx – çirkab sulu arx
sıcağ - qızmar, çox isti
sıla – doğma yerlər həsrəti
sınırsız – sərhədsiz
sır (sırxana) – Kərkük evlərində pul, altun və başqa zinət əş-
yalarının saxlandığı gizli yer
sırığçı – paltar tikən
sırma – zərli iplik, bafta
sırma tellər – xurmayı tellər, sarışın saçlar
sonbahar – payız
sokaq – küçə
soluğ – nəfəs
soy - soy, nəsil
süflə (ə.) – əclaf, rəzil, alçaq
sümürmək – sümürmək
sümürgəci – istismarçı

Şş

şabbaş – şabaş
şaşmaq - çaşmaq
şəkva (ə.) - şikayət
şəmədan – şamdan
şəmsi-qəmər (ə.) – gün, ay
şıkır-şıkır – şırıl-şırıl, şır-şır
şımarık – dəlisov
şiməm – təbiətin, xarakterim
şorakən - şoranlıq, şoran torpaq
şöleyi-əşar - şeirin şöləsi

Tt

tammuz – iyul ayı
tan - şəfəq, dan, dan yeri ağanda
tasa – qəmgin
tapı – qibləgah
tapınmaq - sitayiş etmək.
tasarlamak - planlaşdırmaq
tepsi – məcməyi, sini
təchir (ə.) - məftun edən
təən etmə (ə.) – tənbeh etmək, danlamaq
təhəmmül (ə.) – dözümlü
təhi lanələr (f.) - boş yuvalar
təxti-rəvan – fayton, kəcavə
təqlid (ə.) – təqlid, oxşatma, bənzətmə
tələk – lələk
təlvin (ə.) – boyama, rəngləmə

İraq-Türkman pöeziya antologiyası

təpirməğ - sarılmaq (boynuna və s.)
təpmə - təpik
təvəssül (ə.) - yaxın olmaq, yaxınlıq
tımərxana – dəlixana, ruhi xəstəxana
tipi – damcı-damcı tökülmək
tıpış-tıpış – tap-tap (ayaq səsi)
tıpkı – əsl
tokat – şillə, şapalaq
tortulaşmış – qəm sarmış
torun - nəvə
tozağ – tələ
tozrəmbə – açıq-çəhrayı
tren – qatar
tumdu – dayandı
tükürmək - tüpürmək
tüm – hamısı, bütün
tütər – püskürər
tütər duman – qatı duman
tütüməğ – alovlanmaq, tüstülənmək
tüy – tük

Uu

uçmağ – cənnət
uyku – yuxu
uyqar – ağır, çətin
uzlaşmaq - barışmaq

Üü

ükdə - qəm, qüssə, kədər
üləma (ə.) – alimlər
ülkü – ideal
ülum – elmlər
ürpənməğ - üşümək, titrəmək
ürəməğ - böyümək, çoxalmaq

Vv

vapur - qayıq, gəmi
varmaq - varmaq, getmək, çıxıb getmək
vaze (ə.) – gen-bol
vazo - vaza
vəhşət (ə.) - vəhşilik
vəla (ə.) – dəlicəsinə sevmək, vurulmaq
vız – vızılı

Yy

yaban – əcnəbi
yad – xatirə, yaddaş
yağız – qarabuğdayı, əsmər
yalav - alov
yaldız – zərlə işlənmiş bafta
yaltanmağ - xoş söz demək, sevindirmək
yansıtmağ - əks etdirmək
yaran – dost
yarbay – podpolkovnik

yarın – sabah
yayan – piyada
yayan qoşmaq - piyada getmək
yaz – yay
yedi – yeddi
yelda - qışın ən uzun gecəsi (22 dekabr)
yel qovan – küləyin istiqamətini göstərən kiçik bayraq
yetinmək - kifayətlənmək
Yezdan – Zərdüştilərin etiqadına görə xeyir allahı
yəəs (ə.) – yas
yılmadan – qorxmadan
yıpranmaq – vaxtından əvvəl qocalıb əldən düşmək
yozlaşmaq - alazımaq, dəyişmək

Zz

zeybək – qorxmaz, cəsur
ziraət (ə.) – əkin-biçin, kənd təsərrüfatı
ziyləmək – inləmək
ziplamaq – atılıb-düşmək, hoppanmaq

MÜNDƏRİCAT

Qəzənfər hocamız türkmanların qəlbində taxt qurmuş bir sultan kimidir.....	5
“İraq Türkman poeziya antologiyası haqqında düşüncələrim	9
Ön söz	13
Hicri Dədə.....	48
Xıdır Lütfi.....	56
Əli Rıza Alaslan.....	61
Haşim Nahid Ərbil	67
Məhəmməd Sadıq.....	74
Rəşid Akif.....	81
Sadullah Müfti.....	85
Əsəd Naib.....	93
Ərəb Fəhmi	111
Əli Saib.....	114
Səid Bəsim	119
Nazim Rəfik Qoçaq.....	124
Tevfik Cəlal Orxan	126
İnayət Qoçaq.....	132
Mehmet Hatib.....	136
Mustafa Gökkaya	139
Burhan Cəlal	149
Nəcməddin Esin.....	153
İhsan Doğramacı	162
Fatih Saatçı	165

İraq-Türkman poeziya antologiyası

Ömər Zeynəl	170
Osman Məzlum	173
İzzətdin Abdü Bayatlı	180
Fuad Həmdi	184
Şakir Sabir Ziraətçi	191
Cəmil Emin	197
Nasih Bəzircan	203
İsmayıl Sərttürkman	214
Əli Marufoğlu	219
Ömər Öztürkman	228
Məhəmməd İzzət Xəttat	231
Əbdülxalıq Bayatlı	239
Bahəddin Salihi	250
Xeyrulla Bəlləvoğlu	254
Ata Bəzircan	258
Fəxrəddin Ergəç	265
Həsən İzzət Çardaxlı	269
Mustafa Kamal Dəndən	273
Sinan Səid	279
Kahtan Hürmüzlü	284
Nəsrin Ərbil	289
Sabir Dəmirçi	303
Şekibə Vandavi	308
Ümmü Nedimə	312
Sənan Qəssab	319
Fərhan Coşğun	325
Fuad Şeyx Mustafa	329
Əhməd Otrəqçıoğlu	335
İsmət Özcan	342

Burhan Yaralı	350
Əkrəm Pamukçu	355
Seyfəddin Biravçı	362
Fərəh Gökkaya.....	369
Əsəd Ərbil	373
Talip Semin Daquqlu	377
Adnan Qəssaboğlu.....	381
Məhəmməd Mehdi Bayat.....	387
Leyla Mərdan.....	392
Hüsam Həsərət.....	397
Sami Tütünçü.....	404
Sabah Karaaltın	408
Cəmal Öksüz.....	414
Diyar Ərbil	418
Mahmud Qəsaboğlu	423
Riyaz Dəmirçi	429
Murad Yaşar.....	432
Lüğət.	436

İraq-Türkman poeziya antologiyası

*Kitabın işıq üzü görməsində maddi-mənəvi dəstəyə görə
"Az Fen" şirkətinin baş direktoru, "Şöhrət" ordenli
cənab Həmid Qəzənfər oğlu Həsənova
minnətdarlığımızı bildiririk.*

İRAQ-TÜRKMAN POEZİYA ANTOLOGİYASI

QEYD ÜÇÜN

QEYD ÜÇÜN

“Elm və təhsil” nəşriyyatının direktoru:
Professor Nadir MƏMMƏDLİ

Dizayner: Kamran İbrahimov
Texniki redaktor: Yadigar Mirbağırzadə

Çapa imzalanmış 04.04.2019
Şərti çap vərəqi 29 Sifariş № 71.
Kağız formatı 60x90 1/16. Tiraj 500 .

İraq-Türkman poeziya antologiyası

Kitab "Elm və təhsil" nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində səhifələnib, çap olunmuşdur
E-mail: nurlan1959@gmail.com
Тел: 497-16-32; 050-311-41-89
Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev 8 /4